

141

14 (A-D)

989

98

- (A) प्राकृतचान्द्रिका । Prakit Chandrika .
- (B) प्राकृतचान्द्रिका । Prakit ^{व्याकरण} Chandrika
- (C) सिद्धान्तकौमुदी । Siddhant Kōmudī
- (D) व्याकरणपरिभाषा । Vyakaran Paribhasha .

✓
~~१५१~~
~~१५१~~ (A)

✓
प्राकृतचंद्रिकासुबंतप्रारंभः

प्रा० च

१

श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ अतिकुलमंडितगंडं प्रत्यहव्यूहतिमिरमार्तेडं ॥ सिंदूरारुणशुंडारंडं वेतंडतुंडमवलंबे ॥ १ ॥
कलितकलमपुस्तन्यस्तहस्ताग्रमुद्रादिशतुलिखनशुद्धिशारदासारदानः । प्रतिवरनसरोजं याकवीनां नवीनां वितरति मधुधा-
रां माधुरीणां धुरीणां ॥ २ ॥ श्रीनृसिंहगुरोर्नत्वा पदपंकजतल्लजं । विशदार्थं शिशुहितां कुर्वेत्प्राकृतचंद्रिकां ॥ ३ ॥ प्रकृ-
तिः संस्कृतं तत्र भवत्प्राकृतं स्मृतं ॥ तद्भवं तत्समं देशीत्येवमेतन्निधा स्मृतं ॥ ४ ॥ प्रकृतिप्रत्ययांशाभ्यां विकृतं तद्भवं य-
था ॥ गोरी आदेउ सोहगा सामिदिं पाहअउंसई ॥ ५ ॥ यत्केवलप्रत्ययांशो विकृतं तत्समं यथा ॥ हरिणोचरणे चारुनुमो-
कमलकोमले ॥ ६ ॥ देशीदेशविशेषेण प्रयुक्तमपरिस्फुटं ॥ यथा हलो हलं हालः कंदो दंतं समुष्पवं ॥ ७ ॥ तेषु दे-
श्यंस्वतंत्रं त्वान्निरूढत्वाच्च लक्षणं ॥ नापेक्षते न्यभाषावत्सं प्रदायोऽस्य बोधकः ॥ ८ ॥ संस्कृतप्राकृतोक्ताभ्यां लक्ष्म्यां वि-

राम

१

दितत्समं ॥ अतस्तद्भवमेवैकमिह लक्ष्यतया स्थितं ॥ ९ ॥ तच्चार्धभागधीसोरसेनीपैशाचिका तथा । चूलिकापैशाचिकं
चापभ्रंशश्चेति षड्विधं ॥ ११ ॥ एषां कार्यविशेषेण भेदोऽग्रे स्फुटयिष्यते । शेषं संस्कृतवत्सिद्धं प्रकृतिप्रत्ययात्सकं ॥ ११ ॥
महाराष्ट्रोद्भवां भाषां प्रकृतं प्राकृतं पिदुः ॥ आकरः सूक्तिरलानां सेतुबंधादियन्मयं ॥ १२ ॥ ऐओऽसुप्यः ऋः लृः लृः लृः लृः
पाः सर्गश्चतुर्थीभ्यसि प्राप्ते हलूः अनाः पृथक् द्विवचनं नाष्टादशप्राकृते । सुप्तिङ् लिंगनरासलादिबहुलं षष्ठीचतुर्थ्याः स-
दा तादर्थ्योदितडेः सुवावहुवचोद्वित्वे प्रयोज्यं सदा ॥ १३ ॥ प्रायोवादीयं । कैअवं । सौअरिअं । कोरवाइत्यादौ क्वचिदे-
दौ तोरपि दर्शनात् ॥ तथाष्कः शकारश्च भागध्यां वक्ष्यते । यथा । यक्षः यक्षे । लाक्षा लाक्षा । लहशवशणमिअशुलशि
लुविअलिअमं दाललाइअंहिलुगे ॥ वीलजिणे पक्कवालदुममशअलमवय्ययं बालं रभसवशनमितसुरशिरोविगलितमंदार

प्रा० चं० राजितांघ्रियुगः । वीरजिनः प्रक्षालयतु मम सकलमवद्यनं बालं ॥ मागध्यांरस्यलः सः शो जोयः सेर्डे च लक्ष्यते । चतुर्थीभ्यसि । च
 २ तुर्थाभ्यस् न प्रयुज्यत इत्यर्थः । यदक्ष्यति ॥ षष्ठीचतुर्थीः सदेतिभ्यसीति वचनाच्चतुर्थीएकवचनमस्त्येव । यदक्ष्यति । तादृ
 र्थोदितउःस्तुवेति ॥ तादर्थ्येचतुर्थीवाच्येतिविहितायाचतुर्थीतत्संबन्धिनोडेः षष्ठीवास्यात् । देवाभणिवेज्जं ॥ देवस्तया ॥ दे
 वार्थमित्यर्थः ॥ प्रांतेहल् नास्ति । लोपोत्यस्यहलइतिवचनात् । प्रांतग्रहणादनंत्यस्यहलोप्रयोगंवारयति । ङ् अनाः पृथक् ।
 पृथक् असंयुक्तानसंति । पृथक्ग्रहणात्संयुक्ताननुमन्यते पंचमो ॥ संकई चिंनइ । द्विवचनं । स्यादीनांत्यादीनांचद्वि
 वचनंनप्रयुज्यते । द्वित्वेबहुवचनस्यैवविधास्यमानत्वात् ॥ तथाप्राकृतेसुवादिविधिर्बहुलंभवति । यत्रविहितास्ततो- राम
 न्यत्रापिभवंति ॥ सुवितिस्यादयः तिङितित्यादयः पाणिनीयप्रसिध्योच्यते ॥ तत्रद्वितीयार्थे षष्ठीयथा ॥ गंगाधरस्तवंदे ॥ २

॥ ५॥
 ॥ ५॥ (५)

प्राकृतचंद्रिकासुबंतप्रारंभः

प्रा० चं

३

तं नांतं च पुंसि स्यात् । जसो । पओ । तमो । वओ । उरो । नांतं । जम्मो । नम्मो । मम्मो । कम्मो । सर्वत्रांत्यहलो लोपे सेडो । कचिदु
क्तेनर्ह । वचः शिरो नभः श्रेयः सुमनः शर्म वर्मन । वअं । शिरं ॥ णहं । सेअं । सुमणं । सम्मं । वम्मं । अत्यलोपे कृते क्लीबे ऽ मस्यो रम्
। विंदुः कुलं मंडलाग्रः खड्गो वचनभाजने । छंदो मात्स्यनेत्रार्थदुःखं वृक्षे गुणो ऽ स्त्रियां । एते पुन्नपुंसकयोरुभयोर्भवन्ति । विंदुं ।
विंद । कुलं । कुला इत्यादि । नेत्रार्थ । एते अच्छी । अच्छीदं । चकवू । चकवूदं । णअणा । णअणादं । डुकवो । डुकवाइं । उ
कवा । उकवाइं । गुणा । गुणाइं । इमांतां जलिपृष्ठाक्षिप्रश्नाः कुक्षिबलिर्निधिः । रश्मिर्ग्रंथिर्विधिर्विद्युच्चोरिकाद्यास्तुवा
स्त्रियां । इमांताः । एसगरिमा । एसगरिमा । एसधुत्तिमा । एसधुत्तिमा । पृष्ठादेर्वेभनिति इमन्प्रत्ययः । एसअंजली
एसअंजली । पु द्वं ॥ उद्धी । इत्पक्षेतुपि द्वीति स्त्रियामेवेत्येके । एसविज्जू । एसविज्जू । विज्जुणा विज्जुणं चोरि-

राम

३

आ । चोरिअं । अचांयत्ययो बङ्गलं यथा । दीर्घकस्वोसमासे ऽ चाम् । समासेनां दीर्घकस्वो भवतो व्यत्ययेन । कस्वस्य दीर्घः ।
अंतर्वेदिः ॥ अंतावेदे । कचिन्न । जुवइजणो । कचिद्धा । वारिमइ । वारीमई । परहरं । परईहरं । वेलुवणं । वेलूवणं । सुअ
अत्तं । सुआअत्तं । दीर्घस्य कस्वः । णिअंवसिलक्खवलिअवीइमलस्स । कचिद्धा । जउणजलं । जउणाजलं । णइसोत्तं
णईसोत्तं । वड्डुमुहं ॥ वड्डुमुहं । गोरिहरं । गोरीहरं । संधिर्वापदयोः कचिद् ॥ संस्कृतोक्तः संधिः पदयोर्द्वयोः प्रायेण
भवति वा । महईसरो । महीसरो । वासइसी । वासेसी । व्यासक्रुषिः । पदयोरितिवचनादेकपदे संधिर्न । परई । वच्छओ ।
सुद्धाए । महईहोइ । प्रायोवचनात्कचिदेकपदेपि । काहिइ । काहीव । अउ । वीओ ॥ नैदोसादेः । एदोतोः त्यादेश्चस्वरस्य
स्वरेपरे संधिर्न स्यात् । अएअच्छरिअं । तीएआणत्तं । आलक्खिस्वमोरम्हिं । होइइह । जंपेइअअं ॥ नासवर्णेयोः ।

प्रा. चं.

४

असवर्णेऽचिपरेऽकारोकारयोः सन्धिर्न स्यात् । चं दामि भज्जादणुइंदो । खोः किं । गूढो भरतामरसानुसारिणी । असवर्णे किं । उहवी
सो ॥ **वो** ऋते ॥ कगवेत्यादिना लुप्तव्यं न नावशिष्टः स्वरउद्धृतः तत्र परेऽचं संधिर्न स्यात् ॥ व्यवस्थितवात्वात् क्वचिन्नेवं । गभणं ॥
रअणी अरो । कचिद्वा कुंभ आरो । कुंभारो । सुउरिसो । सूरिसो । कचित्संधिरेव । सालाहणो । शातवाहनः । चक्काओ । चक्रवा
कः । **क** चिच्चलुक । अयामचिच्चलुकस्यात् । त्रिदशेशः । ति भसीसो । निश्वासोद्धासो । णी सासूसासा । हलां व्यत्ययो यथा
। **लो** पेंत्यो हल् प्रकृतेः प्रत्ययस्य वा यदंत्यं हल् तल्लोप्यं । जावताव । नसो । तमो । हणं । सिरं । समासे तु विवक्षावशादंत्यत्वं
मनंत्यत्वं च । सद्भिस्तुः । सभिकवू । सभिकवू सज्जनः । सज्जणो । सज्जणो एतद्गुणाः । एअगुणा एअगुणा । तद्गुणाः । तगु
णा । तगुणा । **नि**र्दुरोर्वा अनयोरंत्यस्य हलोलुग्यास्यात् । णिस्तहं । णीसहं । दुस्तहं । दूसहं । दुक्त्विओ । दुहि-

राम
४

तृतायार्थे यथा । धणस्य लुद्धो ॥ धनेनेत्यर्थः । पंचम्यर्थे यथा ॥ चौरस्तवीहर्इ ॥ चोराद्विभेतीत्यर्थः । सप्तम्यर्थे यथा । पिठ्ठीए-
के सवासो । पृष्ठे केशपाशः । कचित् द्वितीया तृतीययोः सप्तमी यथा । गमे अहिवसामि । घरेण जाभितिसुते सु भलं कि आ-
उहवी । त्रिभिस्तैरलं कृता पृथिवीत्यर्थः । कचित्संचम्यास्तृतीया सप्तम्यो । यथान्तरेण विहर्इ ॥ चोराद्विभेतीत्यर्थः । अंतरेण रमिउ
आ गओराआ ॥ अंतःपुरादुपागत इत्यर्थः । कचित्सप्तम्या द्वितीया ^{यथा} विज्जुनो अंतरइरति । विद्युदुद्योते तरति रत्रिमित्यर्थः ।
आर्षे ^{तु} तृतीयापि दृश्यते । तेणं कालेणं तेणं समरणं । तस्मिन् काले तस्मिन् समये इत्यर्थः । **क्व** चित्त्वथमार्थेपि द्वितीया ॥ ऊवी
सं पिजिणचरा । चतुर्विंशतिरपि जिणचराः । **ए**वंतिडामपि व्यत्ययः परस्मैपदात्मनेपदयोः । यथा । हसई । हसए । वेवइ
वेवए । **लिं** गव्यत्ययः यथा ॥ **प्रा**ट्टशस्तरणयः चुंसि ॥ पाउसो ॥ सरओ । एसो तरणी । **स्मां** तमपि क्वचित् । स्मां

प्रा० नं०

५

णहो । धणु ॥ **मो**नुस्वारः । लोपापवादः । जलं । वणं । क्वचिदनंत्यस्यापि । वणम्भि । वणंमि ॥ **स्व**रेतुवा । स्वरेपरेमस्यानु-
स्वारोवास्यात् । णमह अवडिअवुगं अवसारिअविस्थअं अणोणअगहिरं । अप्ललघुअपरिसएहं अणाअपरमत्थपाअडं
मऊमहणं । पक्षेमस्यस्थितिः । ममसअलमवज्जजंवालं ॥ ॥ **ना**सिक्यानामनुस्वारोऽपदांतेपिविभाषया ॥ पंती । पत्ती ।
परंमुहो । परम्मुहो । कंचुअं । कच्चुअं । उक्कंठा उक्कण्ठा । चिंदो । चिन्दि । चंदो । चन्दो । कंपइ । कम्पइ । **मां**समांसल
कांस्येषुपांशुपांशुककिंशुके । **क**थंनूनमिदानींकिं सिंहकांसिकदाणिमि । **सं**स्कारेचसमोमेवविंदोर्वालोपइष्यते । मासां
मासलोइत्यादि लोपामावे **सं**योगेकस्वता । मंसं । मंसलोइत्यादि । समोमकारेपरेविंदोर्लोपोयथा । ससुहो । संसुहो । **विं**डु
राद्यावक्त्राशुमूर्धसु । गच्छउच्छस्मशुपर्शुब्रध्नकर्कोटदर्शने । कुड्मलअस्ममार्जारगृष्टिष्टश्चिकरश्चपि । वंकं । अंसु । मुंथाइत्या

राम

५

दि । **म**नःशिलामनस्विन्योचर्यस्येवप्रतिश्रुति । दितीयास्यात् । मणंसिलाभाणंसिणी । तृतीयात्तुस्यादुपर्यतिमुक्तके ॥ आवर्ति
। अणिसुंतअं ॥ **श**षयोःसः । शशः । ससो ॥ अश्वः । अस्सो । एषः । एसो । मेषः । मेसो । **स्प**ष्ययोःफः । स्पष्यइतिसंयोग-
योःफइत्यादेशःस्यात् । निस्पन्दः । निष्फन्दो । प्रतिस्पर्दी । पाडिप्फदी । पुष्पं । पुष्पं निष्पेषः ॥ निष्फेसो ॥ बाऊलकात्
क्वचिन्न । निष्पहो । निस्पृहः । **क्ष**स्यतुल्लक्षणाः क्वचित् । क्वचिद्यथाभिधानंक्षस्येतेत्रयःस्युः ॥ क्षीणं । क्षीणं । खीणं । क्वचि
तुखएव । क्षयः । खओ । लक्षणं । लक्खणं । **घ**य्यर्यइतियोगस्यजःस्यात् । संयोगानामेषांजःस्यात् । घ । मज्जं । खज्ज-
ए । य्य । जज्जो । खज्जो । र्य । अज्जमा । सुज्जो । अज्जो । कज्जं । **झो**ध्यत्यसाध्यसे । एषांसंयोगस्यझःस्यात् । ध्य । संझा
। विंझो । ह्य । गुज्झं । सज्झं । ध्व । सज्झसं । **स**मस्तस्तववर्जस्यस्येस्तेथः । हस्यो । शुई । वलोपः । सस्थि । वर्जस्यकिं ।

प्रा० च०

५

सलोपः । समत्तो । तयो । **त**थ्येयोश्चच्छे । णिचं । णच्चइ । णवच्छं । पळे । रळा । **इ**क्योःपः । अनयोःपः स्यात् । कुञ्जलं ।
पक्कादित्वादिदुः । कुंपलं । रुक्मिणी । रुपिणी । कस्यभोवा । दित्वं । झलां झलिपदांतेचतृतीयः । प्रङ्कः । पभो पहो आङ्गानं ।
अभाणं । **अ**थन्मस्यमः । दित्वं । जम्मो । मम्मणं । तंम्मअं ॥ ग्मस्यचापिवा । युग्मं । जुम्मं । तिग्मं । तिमं ॥ ॥ **लु**युक्ता
द्याः फप्पशपसक गाः पटडास्तदौ । संयोगस्यादिभूतयोर्जिङ्गाम्बुलीयोपध्मानीययोः शादीनांचलुकस्यात् दुष्करं ॥ दुष्करं । अं
तप्पातः । अंतप्पाओ । निश्चलः । णिचलो । श्लक्ष्णं । लण्हं । शुष्कं । सुक्कं । गोढी । गोडी । पष्ठी । लुट्ठी । स्कंधः । खंधो ।
स्नेहः पेहो ॥ सुक्तं । सुत्तं सुक्तं सुत्तं दुग्धं । दुद्धं । मुग्धं सुद्धं । सुत्तः सुत्तो । गुत्तः गुत्तो । षट्पदः । छप्पओ । कट्फलं । कप्फ-
लं । खड्गः खग्गो । पड्डुः । छज्जो । उत्सलं । उप्पलं । उसातः उप्पाओ मद्दुरः । मग्गुरो । मुद्दुरः । मोग्गुरो **यु**क्ताधोम

राम

५

ओ । **न**सरे ॥ अनयोरंत्यस्यलोपोनस्यादधि ॥ णिरंतरं णिरवआसं । दुरुत्तरं । दुरवगाहं ॥ बाङ्गलकादंतरोपिनलोपः ।
अंतरप्या । क्वचिद्भवत्यपि । अंताउरिआ । **अ**दुदोस्तुन ॥ अनयोर्नंत्यलोपः । सदहिअं । सद्दा । उग्गअं । उस्मअं ॥ **अ**वि
द्युतः स्त्रियामात्वं ॥ विद्युद्वर्जितस्यस्त्रीलिङ्गस्यांत्यहलआत्वंस्यात् । लोपापवादः । सरित् । सरिआ । पडियआ । संपआ । विद्यु
तस्तु । विज्जू । अंत्यलोपो दीर्घः ॥ **रा**रेफस्य । स्त्रियारेफस्यांत्यस्यरास्यात् । गिरा । धुरा । उरा । गिर् । धुर् । उर् । **सु**धस्तु
हा । छहा । **श**रदोऽत् । शरदंत्यस्यअत्वंस्यात् । पुंस्त्वात्सेर्गे । सरओ बाङ्गलकात्त्रिषक् । भिसओ । **दि**क्कप्रावृषोः
सः अनयोरंत्यस्यसइत्यादेशः । स्त्रीत्वादाप् । दिसा । पुंस्त्वात्सेर्गे ॥ पाउसौ । **आ**युरप्सरसोस्तुवा ॥ अनयोरंत्यस्यसो-
वास्यात् । दीहाउसो । दीहाउ । दीर्घायुः । अच्छरसा ॥ अच्छरा ॥ **क**कुभोहः । स्त्रीत्वादाप् । कउहा ॥ **वा**धनुषः । ध

प्रा० चं० ई । धारी । **त्र**स्यरात्रौ । रात्रिशब्दे त्रइतिसंयोगस्य लुग्वास्यात् । राई । रत्नी । **ह**रिश्चंद्रेशचोरपि । हरिअंदो । **लु**कदशार्हेहस्य ।
 ७ दशार्हेः । दसारो । **म**धुमधनेवानशब्दस्य लुप् । अधयोर्हत्वं । मऊमहो । मऊमहणो । सर्गा अपारि आअंको लुहल छिविरहि-
 अंमऊमहस्यउरं । सुमरामिमहणउरओ असुद्धव- हरजटापभारं ॥ ॥ **ऋ**स्वाछेषादेशयोद्विर्युक्तेऽनाद्योरेफहोः । सं-
 युक्ते लोपावशिष्टस्यावेशभूतस्य चानादेर्ऋत्वात्परस्य हलोदित्वं स्यान्नतुरेफहकारयोः । उत्तं भुत्तं । दुद्धं अक्को । मग्गो । आदे-
 शे । विज्जो । विणो ॥ मज्झिमो ऋस्वाच्चिं । णीसासो । सीरं ईसरो । आणा । दूसहं । दंसणं । फंसो । वंकं । युक्तेकिं । ग-
 अणं । अनाद्योः किं । खंभो । थुइ । रहोस्तु । सुदरियं सौदर्यं । विहलो । विङ्कलः । समासेवाभवेदित्वं ॥ कुसुमप्यअ राम
 रो । कुसुमपअरो णइग्गमो अशेषादेशचोरपि । सप्पिवासो । सप्पिवासो । तेछोक्कं । तेछोक्कं । **तै**लभूतमंडूक ७

स्तोतोविचकिलर्जुषु । व्रीडाप्रेम्णोदिरत्यस्य यौवनादौ तु मध्यतः । तैल्लं । चऊत्तं । मंडूको । सोत्तं । विअइल्लं । उज्जू । विड्डा ।
 पिम्मं । जोघणं ॥ सेवानीडनखस्थूलनिहितव्याकुलेहृते । मृदुके व्याहृते स्त्याने देवभूके कुतूहलं ॥ स्थाणु तूस्ली कास्मदी
 यादिषु द्विर्वायथोचितं । सेघा० सेवा । नेडुं । नीडं । णक्खं । णहं । णिहितो णिहिओ । वाउल्लो । वाउलो । ऊत्तं दूअं ।
 माउक्कं । माउअं । वाऊत्तो । वाऊओ । थिण्णं । धीणं । देघं । दइवं । सुक्को । मूओ । कोउहल्लं । कोउहलं । **ख**ण्णू । खा-
 णू । तुण्हिक्को । तुण्हिओ । अत्थक्केरं । अत्थक्केरं ॥ **श**पसां लुप्तयवरां प्राग्दीर्घः । प्राकृतलक्षणवशालुप्तायकारवकार-
 रेफायेषां शकारपकारसकाराणां तेभ्यः पूर्वस्याचो दीर्घः स्यात् । पश्यति । पासइ । कश्यपः । कासवो । अश्वः आसो । विश्वा-
 सः । वीसासो । विश्रामः । वीसामो । मिश्रं । मीसं । ष । शिष्यः । सीसो । मनुष्यः । मणूसो । विघ्नाणः । वीसाणो । वि

प्रा० चं० षकृ वीसं । कर्षकः । कासओ । वर्षाः । वासा । स । सस्यं । सासं । कस्यचित् । कासइ । विकस्वरः । विकासरो । निस्वः । नी
 सो । निस्सहः । णीसहो । परत्वादीर्घेकृतेऽकस्वस्यनदित्वं ॥ **स**कृयोरुतः । त्सशब्दे कृशब्देपिलोपावसिष्टे परेउतोदीर्घः-
 स्यात् । उत्सवः ऊसओ । उत्सिक्तः । ऊसिक्तो । उकृसिति । ऊससइ । ऊसासो । तालव्यशेषः स्थितानामेवलोपेनदीर्घता
 । तेनेहन । आदर्शकः । आअरिसओ ॥ ॥ **इति सान्यविधिप्रकाशः** ॥ ॥ कगचजतदपधंलुप्यतेऽनाद्युक्तं
 नविरसमवाये कोपने नो सपाते । स्वगतसुगतदेवे दावेवे चूचुकेवागुरुविजनसुतारेन प्रयागे सचापे । अनादौ स्थिता-
 असंयुक्ताः कादयोलुप्यते विदुरादिवर्जं । लोओ । सअउं । ग । णअरं । च । सई । लोअणं । ज । राआ । त । भूतलं
 आगओ । द । मअणो । प । रिऊ । घ । लाअण । वर्ग्योपिवोगृह्यते । विउडो । य । णअणाइं । अनादिकिं । कालो ॥

राम

८

नयां प्रायः । संयोगस्याधःस्थितानां मनयां प्रायेणलोपः स्यात् । युग्मं जग्गं । स्वरः । सरो । नग्गं णग्गो । साम्यं । सामं । कुड्यं ।
 कुडुं । **स**र्वत्रलवरामपि । सर्वत्रसंयोगस्यादावधोवास्थितानां लोपइत्यर्थः । ल । उल्का । उक्का । वल्कलं । वक्कलं । शुक्कः । सुक्को ।
 किक्कवः । विक्कओ । ध्वस्तः । धत्थो । पक्कं पक्कं । विश्वेश्वरः । वीसेसरो । चक्कं । चक्कं । ग्रहः । गहो । आदिलोपादधोलो-
 पोविप्रतिषेधेन । णग्गो ॥ **अ**धोलोपाच्चलवरां । कल्मषं । कम्मसं । **स**र्वशुल्बद्वितीयद्विगुणोद्विगुणादिषूर्ध्वलुक् । सधं सु
 धं । वीओ । विउणो । उद्विण्णो । द्विष्यः वेसो । दिनातिदिउकुल्यासु काव्यमाल्यादिषुत्वधः । दुआई । दिओ । कुल्ला । कधं ।
 मल्लं । **ह**ारोद्विगुणादिषु द्वेधा । वारं दारं । उद्विगो । उद्विण्णो । पक्षे उद्विगो । उद्विण्णो । **राम**चंद्रो नोरलुक् । रामचंद्रो
 । संस्कृतसमोयं । **इ**धात्र्योर्वा । इशब्देधात्रीशब्देवरलुक्वास्यात् ॥ समुद्रो । समुद्रो । चंद्रो । चंद्रो रुद्रोऽभदं । धा

भा० चं० तुष्टनेरंदंतादेवः । नेह । रिउः । रिऊ । क्वचिन्न । कपिः । कर । यस्य वल्लोपायुक्तौ तस्य यस्मिन्नुते श्रुतिसुखमस्य द्यते सन्न कार्य इत्या
 ९ ऊः । उस्य उः स्यान्न लुतटेः । अयुक्तस्यानादेः उस्य उः स्यात् । अटधातोस्तु न स्यात् । नटः नडो । भटः भडो । स्वरादित्येव । घंटा । अ
 युक्तस्येत्येव । रघटा । रघट्टायावलोपेद्वित् । अनादेरित्येव टक्को । अटतेस्तु । अटति । अटद् । उस्य उः । पटद् । मठो मडो । कु
 ढारो स्वरादेव । चैकुंठो । असंयुक्तस्येत्येव । चिट्टद् । अनादेरेव । ठेरो । उस्य वापिलः । उस्य लः स्यात् । वडवा वलआ । गरु
 डः गरुलो । स्वरादित्येव । मोण्डं । कोण्डं । युक्तस्य तु । खड्डुः । खग्गो । आदेस्तु म्भडिम्भो ॥ बडिशोदाडिमे नाडी नडे च पिगुडे
 पिवा । एषुडस्य लोवा स्यात् । वलिसं । दालिमं । नाली । नलं । गुलो । पक्षे बडिशमित्यादि । निबिडे पीडिते गौडे निगडो डुत राम
 डित्सुन । एषुलत्वं न स्यात् । निबिडं । पीडिअं । गउडो । निअडो । उडू । तडी । रस्य लस्यादयुक्तस्य शिबिरे चरणे नरि । स- ९

क्कारेशिशिरे रुग्णे हरिदातौ च वत्सरे । परिघेषारिभदे च करुणे वरुणे रुग्णे । परिखासुकुमारपदारेषु समरे वरे । वठरे जठरे वारे किराते
 मत्सरे करे । जठरे निष्ठुरे चैव शबरे मुखरे पिच । सिदिछो । चलणो । सकलो । लग्नो । इत्यादि । हरिदायां हलही स्यात् हलदाचे च उ
 त्यवा । हलदशब्दे लकाराकारस्येत् च वा स्यात् । हलही । हलदा इत्यपि । अंगारशब्दे तु भवेदिङ्गालोऽंगार इत्यपि । कौबुहो बऊलं । म
 फस्य भत्वं हत्वं च स्यात् । क्वचिद्भः । रेफः रेभो । शिफा । सिभा । क्वचित्तुहः । सुताहलं । क्वचिदुभो । सफलं सभलं । सहलं । शे
 फालिका । सेभालिआ । सेहालिआ । सभरी । सहरी । गुभई । गुहइ । स्वरादित्येव । गुम्फइ । अयुक्तस्येत्येव । जुम्फं । अनादे
 रित्येव । फणी । समासे भिन्नपदत्वापेक्षया कसणफणी । बोवः । पवर्गीयस्य च स्यात् स्त्रीयोवः स्यात् । अलावू । सवलो । स्व
 रादित्येव । सन्धूओ । हत्स्वघथधांसभां । स्वघथधभदत्येषां पंचानां हत्वं स्यात् । रव । सहा । सुहं । मेहला । लिहइ । घामे

श० च०

९०

हो । माहो । जहणं । थ । णाहो । पहो । मिहणं । ध । साहू । वहिरो । इंदहण् । भ । सहायो । णहं । सोहइ । स्वरादित्येव । संखो । संघो
कंथा । अयुक्तस्येत्येव । नक्खत्तं । पत्थरो । अनादेरित्येव । एस खनिओ । समासे पृथक्पदत्वविवक्षया । पलअघणो । रामभ
हो । पदस्यादेर्यस्य जः स्यात् । जसो । जमो । उपसर्गाणां । पृथक्पदत्वविवक्षया । संयनो । संजोओ । शुनकेकस्यहः स्मृतः
। भमधम्मिअन्वीसहोसोसुणहोअज्जमारिओदेण ॥ ॥ कस्यखः कर्परेकिले ॥ रलोपहिते । खप्परं । रवीलो । स्वार्थेके ।
खीलओ । कुल्लोऽप्ये । पुष्पान्यवाचिनः कुल्लशब्दस्य खः स्यात् । खुज्जो । उप्येतु कुज्जअं । सर्वत्र लवरामिति वलोपेदित्वं
। अन्यतोऽयं । आर्षे न्यस्यापि कस्य खः स्यात् । कासितं । खासिअं । गत्वं मरकते कस्य तथामदकले भवेत् । मरगअं । म
अगलो । किरातस्य विलाअः स्यात् । कस्य वत्सं निपात्यते लत्वं तु रस्य लइति स्थितमेव । विलाओ । पुंकिंद एवेप्यते । नेह । ण

राम
कसितं । मसिअं ।
९०

गघो । ठेरो । जारो । तरू । दारुणो । उरिसो । वणं । यस्य तु जत्वमादेर्वक्ष्यते । वृत्तौ तु वाक्यविभक्त्यपेक्षया भिन्नमभिन्नं च प
दं यथा लक्ष्यं विवक्ष्यते । तेनोभयथापि दृश्यते । सुहकरो । सुहअरो । वड्डअरो । वड्डदरो । अयुक्तं किं । अक्को । वग्गो ।
संकरो । संगमो । विदुरादेस्तु । विदुरो । समवाओदत्तादि । स्यादवर्णादवर्णस्योद्धृतस्य लघुयश्चुतिः । उद्धृतस्य व्यंजने लु
प्ते सत्त्वशिष्टस्य लघुप्रयत्नो यकारः आगमउच्चार्यः । णपरं । गयणं ॥ अवर्णात्किं । लोअणं । दीओ । अवर्णस्य किं । रा
ईयं । सउणम् ॥ ॥ स्वरस्युक्तस्यानादेर्नोणः । स्वरात्स्वरस्यासंयुक्तस्यानादौ स्थितस्य नस्य णत्वं स्यात् । कणअं । माणि-
णी । वादौ तु । आदौ स्थितस्य तु नस्य णो वा स्यात् । णरो । नरो । णई । नई । असंयुक्तस्येत्येव । न्यायः नाओ । पस्यवः ।
शपथः । सवहो । शापः । सायो । स्वरादित्येव । कम्पई । अयुक्तस्येत्येव । अप्पा । अनादेरित्येव । एस पदइ व्यवस्थितवा

व्यात् पक्षे च तयोर्लोपे खइओ । **पि**शाचेपि पिसल्लवत् । पिसल्लो । पक्षे च लोपे पिसाओ । **झो** वाऽवेर्जटिले । जटिलशब्दे आ
 दिर्जस्य झल्लं वा स्यात् । टस्य डः । इडिलो । पक्षे जटिलो । **ट**स्य सटायां शकटे च दः । एतयोश्च स्य दः स्यात् । सटा । कलोपः । सभा
 दो । **कें** टभे केटवं विद्यात् । टस्य टो निपात्यते । केटवो । **ओ** षधेत्योसदौ सहे ओसदं । ओसहं । दत्वं वेत्यर्थः **ओं** कोठे छः
 ॥ अं कोठशब्दे ठस्य हि रुक्तो ल स्यात् । अकोल्लो । अंकोल्ले ल्लं संयोगे कृत्वा पक्षे अं कुल्लं ॥ **व**टोटायाश्च विलान् विडा तथा ।
 स्पष्टं । **पि**ठरोपि हडोपि स्यात् । ठस्य हः रस्य च ड इति यावत् । पक्षे पिठरो । ठस्य दः । **वु**ल्लं कुल्लं च तुल्लवत् ल्लस्येते त्रयः सु
 । तस्य च ल्लोचैत्यर्थः । वुल्लं । लुल्लं । तुल्लं । **वे** णोर्वा वेलु । वेलू । पक्षे वेणू ॥ **त**गरत्वरत्रसरे तटः । एषु तस्य टः स्यात् ।
 टगरो । टूवरो । टसरो । रलोपः । **तो**डः पताकाप्रभृतिप्रभृत्या पृतप्रतौ । एषां तस्य डः स्यात् । पडाभा पड्डडि । पाड्डडं ।

पलोपः पोवः ऋतोऽत् । वावडं । पडिवण्णं । पडिमा । पडिवआ । पडिहरो ॥ **न** प्रतिष्ठा प्रतिष्ठान प्रतिज्ञासं प्रतिष्वयं न प्रती-
 पप्रतिसमययोः । एषु प्रतेस्तस्य डो न स्यात् । तलोपः पलोपः ठदित्त्वं पड्डा । पड्डाणं । म्नसोर्णः । पड्डणा । संपड । पड्वं । पड्समं
 । रोवास्यतिष्ठतौ । अस्य प्रतेस्तस्य स्थाधातौ परे रोवास्यात् । परिठ्वि आ संखसु निठु । पक्षे पड्डिआ । **ह**रीतक्यां हरडर् । **व**हेड
 अविभीतके । --- वहेडओ । **मृ**तके मउअं । वेतसेतु वेडिसवे असौ ॥ वेडिसो । वेअसो । गर्भिणे मच्चिणो **तु**ण्णो तुडिते । तु-
 ण्णं रामेण । **ग**ड्डेरेरदः । गड्डदशब्दे रस्य रः स्यात् । संयोगादि लोपः । गदित्त्वं गग्गरो । **अ**तस्यामलसी । तस्य ल इत्यर्थः । पीतेपी
 अपीवलपी मलाः । पीअं । पीवलं । पीअलं । हालः साला हणः सालवाहणः शातवाहणे । हालइति देशीशब्दोऽप्ययं पर्यायसौक-
 र्यार्थं सुपनिबद्धः । परयोस्तु तस्य लत्वं निपात्यते । हालेण विरइआइं । सालाहणो । सालवाहणो । **वि**तस्तेभरते मातुळिगेहः ।

मा० चं.

१२

रषांतस्यहः स्यात् । स्तस्यधः । विहत्वि । भरहो । माहुलिंगं । मातुलिंगस्यतुमाउलिंगं ॥ वसंतौतुवा । वसही । वसई । कातरेका
हलः प्रोक्तः । काहलो । पाटेणो फाल फाडच । प्यंतस्य पाटेरेतौस्तः । फालेइ । फाडेइ । पलितेतस्यलचंवा । पलिलं । पक्षेतलोपः
। पलिभं ॥ दस्यउत्वंदहेर्दशो ॥ दहभस्मीकरणे । दंशदशने । अनयोर्धातोर्दुः स्यात् । उहइचंदो । उसइमुअंगो । दष्टेदग्धेदंडो
लादशनेदाहदंभयोः । दरेभयार्थेकदनदर्भयोर्दस्यडोनवा । दष्टादिभयार्थेदरशब्देदस्यउत्वंवास्यात् । डुट्टो रट्टो उक्कोइ
खपीप्यते । उट्टो । रट्टो । उरो । दरो । भयार्थेकिं । ईषदर्थस्यमाभूत् । दरदलिअकेसराइं । विंदोर्हस्यतुवाघत्वं । अनुस्वारा-
त्तरस्यहस्यवाघः स्यात् सिंघो । सींहो । संघरो संहारो । अन्यत्रापितुदृश्यते । डाहो । दाहो । शिथिरेशिथिलेमेथो । थस्यदः ।
सिदिरो । सिदि लो । मेढी । नानिशीथके । छंदोलुरोधात्स्वार्थेकः । निसीढो । पक्षेखघथधांसभांइतिहः । निसीहो । प्रथमे

राम

१२

महेमोरभिराभं । कंदुकस्यतुगेडुक्कुं । अस्यादेः कस्यगत्वं निपात्यते ॥ ॥ शीकरेसीहरोपित्यात्सीभरःसीअरोपिच । कलोपः स्थि-
तएव । चंङि कायांतुमः कस्य । रलोपः । वंदिमा । चिकुरेनिकपेचहः । अनयोः कस्यहः स्यात् । चिङ्करो । निहसो । फलिहः
स्फटिकस्यस्यात् । रस्यलः कस्यहः स्फाटिकेपरिघेतया । पलिहो दीर्घेदिग्घोदिच्चदीहो । एकत्रघस्यदित्वेउपरितृतीयो
उपरवतुनेतिभेदः । शंखलस्यतुसंकलं । खस्यकोनिपात्यते । ऋतोत्वंस्थितमेव । पृथक्शब्दस्यतु पिधंत्तु धंवापिपिहंपुहं । अ-
स्यचत्वारआदेशाः । गस्यमोभागिनीउन्नागेवा ॥ भाभिनी । उन्नामाइंवसंते पक्षेगलोपे । भाइणी । पुण्णाओ । छागेतुगस्य
लः । छालो । छाली ॥ दुर्भगेदूहवः पक्षेसुभगेसूहवोपिच । ऊलेगस्यवत्वं । भस्यहत्वंतुस्थितमेव पक्षेकगवेतिगलोपेभस्यऊ-
त्वं । छिलं । दुरोत्तलोपे । दुहओ । अंत्यलोपाभावेसर्वत्रेतिरलोपेदित्वेदुब्धओ । सुहओ । र्वचित्तेखसिओपिस्यात् । अपिश-

वण्णू अहिमण्णू चापि अहिमज्जू । अहिमज्जू । अहिमज्जू अहिवज्जू चेति षट्प्रोक्ताः । **व** स्तो स्मृतान्च लङ् । पापहो चापि
 नास्ती । स्पष्टं । **मि** सिणी स्त्रियां विसिन्यां । मिसिणी पत्तन्मिरेहइवलाभा । स्त्रियां किं । विसत-पेलवाणं । विपमो विसदो ध-
 वा विसमो छाही छाहाः कांतौ छायायां । तरु छाही । तरु छाहा । अकांतौ किं । सहलाआ । मुखकांतिरित्यर्थः स्यात् शिरा छिराणि
 सिरा ॥ **क** बंधे कंमंधः कयंधः ॥ कंमंधो । कयंधो । **प्र** दीप्ते पलितं । **क** दंबे कलंबः कअंबः । कलुवो कअंबो । **त** थाना विओरहावि
 ओ नापिते स्यात् ॥ **ल** लाटे णिडालं णडालं चतुल्यं । **वा** णत्तमादे लं गूले लांगले लाहले तथा । संयोगे ऋस्वता । गूलं । लंगूलं । णं
 गलं । लंगलं । णाहलं । लाहलं । **मि** मिणः सिमिणः स्वप्ने सिमिणो सिमिणो । **नि** मीनी वीचनी विषु । **क** रवीरे कणवीरः । कणवी
 रो ॥ **प** र्याणे स्यात्पडाचाणं पद्धाणं च । स्तूले धोर । **सु** ण्हा सुसा सुपायां च ॥ **क** इवाहं कइअवं भवेत्कतिपयस्य तु ॥ **पा** साणे पा

साणः । पासाणो । पाहाणो । अथोकिरिः किरी रव्यातः **भ** रे भेडो निंबे लिंबो णिवो । **अ** थ वम्महो मदने । मन्मथशब्दस्य वम्महइ-
 त्यादेशो निपात्यते ॥ ॥ **स्या** त्कदर्थितशब्दस्य कवट्टिअकावट्टिरो । रस्यवः थस्यटः तस्यचवालोपो निपात्यते । कवट्टिओरो ॥
 ॥ उत्तरीयेवोत्तरिज्जं ॥ पक्षे । उत्तरीअं ॥ ॥ **दि** वसेदिअहः स्मृतः । सस्यहत्वं निपात्यते ॥ ॥ **आ** पीडेत्वामेलश्वामेडश्वापिआ
 वेलः । आवेडोपि । पस्यमत्वं वापक्षेतुपोवस्थितएव । ईकारस्यच एत्वं उस्स्यलत्वं उस्स्यलत्वं च वा निपात्यते ॥ ॥ **अ** थ नीपेणीमो-
 णीवोपि विज्ञेयः । पस्यमत्वं वा निपात्यते पक्षेवत्वं स्थितमेव ॥ ॥ **इति असंयुक्तादेशप्रकाशः ।** तीक्ष्णास्य तिप्हंति क्वयंच
 ॥ ॥ **जा** नाते जोजिणो कचित् । जइतिसंयोगान्नस्येत्यर्थः । जानं । जाणं । णाणं । मनोजं । मणोज्जं । मणोण्णं । आज्ञा । अज्जा
 अण्णा । क्वचित्किं । विण्णाणं । **आ** विनञ् पूर्वकस्य होनजत्वं केवलस्यच । आणा । विण्णाणं । वइण्णाणि ओ अज्ञः । अण्णो

जानातीति ज्ञः । णो । **अ**भिज्ञकर्मोपपदकांतस्य ज्ञस्य णुः । अभिज्ञशब्दसंबन्धिनस्तथा कर्मण्युपपदे विहितकर्मत्वात् तस्य च जानातेः संबन्धिनो णस्य णु इत्योदेशः स्यात् । अहिष्णू । सद्यष्णू । आगमण्णू । कअष्णू । ज्ञो जाणमुणादिति जाणादेशेऽपि यो णस्तस्यापि भवति । वङ्गजाणु ओ । स्वार्थे कः । तथा च सप्तशत्यां प्रयोगः । हिअ आ-अमण्णुं ओतुस्मसुहिं पिअपसा अंता । अवरद्धस्त विण्णुदेवङ्गजाणुअन्त्तुसिउंसक्कं । गुणपताकायामपि । संसारो कामाओ कामोणि घहजुवइरणाओ । जंतं भित्तेण सारं भणि अंवङ्गजाणु एण्णुडं । अनयोरेवेति किं । प्राज्ञः । पण्णो । विज्ञः । विण्णो । मणोण्णो । णस्येति किं । अहिज्जो । सद्यज्जो ॥ ॥ **प्रा**वरणे पावरणं पउरणं चापि पंगुरणं । **शु**क्के सुक्कवं सुक्कं । **स्फ**ंदेक्कवं दोथक्कं दोपि । **स्छा**णोस्तं भेरवाणू । **ह**रे तु थाणू विनिर्दिष्टः । स्तं भे थं भोरवं भो । स्तं भो तेः थं भं भौच । स्तं भुरोधन इत्यस्य स्पंदाभावश्चेत्तेरेतोस्तः । थं भो । ठं भो ॥ सात्विको भावः । स्तभ्यते । थं भिज्जइ । वं भिज्जइ । **वा**भाज

पदमो पदुमो पदुमो पुदुमो । चत्वारिंशुः । पृथिवी पुहवी पुदवी । शिथिलेतु मतं सिद्धिलं सद्धिलं सद्धिलं । कङ्कभे कउहो । निपधे निसदो । अतिसुक्ते तु अण्णित्त अस्तथा अइउत्तओपि अइसुत्तओपि च । ति शब्दे तस्य णत्वं । इकारस्यानुनासिकः मलोपः । उकारे बिंदुः युक्तादिः परस्य वकारस्य लोपः इति निपात्यते तेन अण्णित्तओ । अनुस्वारस्य वापरस्य वर्णः । अण्णित्तओ । द्वितीये तु णत्वाभावान्नलोपे पूर्ववच्छेपे अइउत्तओ । तृतीये तु मलोपानुनासिकानुस्वाराभावे तलोपकलोपतद्वित्त्वे अइउत्तओ इति त्रीणि । शबरे भवेत्तु समलः समरः सवलस्तथैव सवरश्चरमः । यस्य मत्वंतः स्त्री च वत्त्वे वारस्य च लत्वं वेत्यर्थः । समलो । समरो । सवलो । सवरो । सवागिंदुस्तु चासुंडाय सुना कासु के मलुत्त । एषां मस्य लोपः स्यात् पूर्वस्य वानुनासिक इत्यर्थः । चाँउण्डा । जंउणा काँउओ । **क**रत्या कअली केली करली तदुमेमता । कअली । केली । डुमश्चेत् । डुमादन्यत्र तु करली । **अ**भिमन्यावहि

प्रा० चं०

१५

र्वायशब्दलुक् । लोपोन्त्यस्य हलः । जा । जाव । ता । ताव । देउलं । देवउलं । रलोपः तस्यदित्वं । संयोद्धस्वता । अत्तमाणे । आवनमाणे ।
दोडः । अडो । अवडो । पारओ । पावारओ । जीअं । जीविअं । एमेअ । एवमेव । **श** क्ते सुक्ते च दष्टे च कत्वं युक्तस्य वा भवेत् । एषां संयु-
क्तस्य को वा स्यात् । सङ्को । पक्षे संयोगादेर्लोपः । तस्यदित्वं । सत्तो । सुङ्को । मुत्तो । उङ्को । डङ्को । दङ्को । **रु** रणोऽस्य लुङ्को लुङ्गोऽपि ॥
गृहस्य तु घरोऽप्येतौ ॥ घरं । घरणमि । पतौतु । गहवई । **र** क्ते रङ्गोरत्तो । **शु** ल्के सुक्कं च सुक्कं च । **प्र** लूपे पञ्चसः । पञ्चहः । पञ्च-
सो पञ्चहो । **त्य** स्य चोच्चैत्ये । त्यशब्दस्य च इत्यादेशः चैत्यं वर्जयित्वा । सच्चं । अमच्चो । पच्चओ । आदेशत्वादित्वं । चैत्येतु । चइत्तं ।
क स्यात्सरे पांथ्यश्चत्सप्तानां छत्त्वमनिश्चले । पछं । पछा । भिछा । श्व । पछिमं । पछा । त्स । उछाहो । संवछलो । मछलो । सा-
लिछइ । जुउछइ । अछरा । कस्यात्किं । ऊसारिओ । निश्चलेतु । णिचलो । **वो** त्सवो लुकसामर्थ्ये ॥ एषु छत्वं वा । उछओ

राम

१५

उसओ । उछुको । जसुओ । सामछं । सामत्थं । **स्पृ** हायां । तुछिहा । प्यहा । छिहा । निष्यहो । **श** मीशावसुधाषट्सु शब्दस्य छत्वं-
विधीयते । छमी । छावो । छहा । छट्टो । छप्पओ । छसु । **छ** तेः किञ्ची ॥ चत्तरे वचरं स्यात् । **क्ष** क्षेरिछो ॥ पक्षे क्ववः । रिक्वे-
 । **छ** माभूमिरेव ॥ भूमावेवार्थे क्षमायाः छः स्यात् नान्यत्र । छमा । अन्यत्र । क्षमाशांतिः । **इ** क्षोरुछू । उछू । **स्या** त्यलक्वोऽपि
क्वो छक्षे । **क्ष** क्षेस्यानुरुक्वोऽपि वछे । **स्या** त्छोक्षिलक्षीलक्षुरकुक्षिदक्षकक्षाक्षतप्रेक्षणकेचकक्षे । क्षेत्तुधाक्षीणस-
मक्षिकाक्षुत्तुण्णेषु कौक्षेयकवक्षसोश्च । सट्टक्षोक्षसारकेषु क्षीरक्षारक्षरत्तक्षितो । दृशेऽश्चक्षेप्रेक्षणकक्षोण्यक्षक्षपितक्षते ।
एषु क्षस्य छः स्यात् । अछिः । छळी । छुरो । छुहा । **वि** गिते छइअं स्वीरमिश्चूसारिक्ववमार्पके । आर्षे प्राकृते स्वीरे सुसा दृश्याणामे-
तान्यपि रूपाणि स्युः । **वृ** त्तस्य चट्टं वृत्तं च । वट्टो वृत्तो ॥ **मा** त्यअट्टं पउत्तवत् । माखरस्यापि वृत्तस्य एते रूपे स्तः । पअट्टो पउत्तो

स्यान्मट्टिआमृत्तिकायाः ॥ पत्तनेपट्टणंस्मृतं । वृत्तस्यवेणुं वेणुं च विणुं । वेणुं । वेणुं । विणुं । दिहीधिर्दृष्टेः । मृषाशब्दे-
 मुसा मूसा मोसा । मुसावाओ । मूसावाओ । मोसावाओ ॥ तस्यतुटः स्मृतः । केवट्टो । वट्टी । वट्टुलं । नट्टई । धूर्तादिषु तु । र-
 लोपद्वित्वे । धुत्तो । कीन्ती । धूर्तकीर्त्योर्वर्तिवार्तिकार्तवकार्तिके । वर्तिकोत्कीर्तनातेषु कर्तरी मूर्ति मूर्तिषु । आनिस्सं प्रति पूर्वेषु
 वृत्तेः शानच्य कानयोः । मुट्टे कर्तने कर्तस्यरे चर्तस्य नेवटः । आनिस्सं प्रति एतदुपसर्गपंचकपूर्वाणि वृत्ते रूपाणि शानच् अकअ
 न इत्येवं प्रत्ययांतानि । आवर्त्तमाणो । निवृत्तमाणो । संवृत्तमाणो । पवत्तमाणो । निवत्तमाणा । एवं ओर्त्तओ । आवत्तणमित्यादि ।
 अत्रोपसर्गस्य भिन्नपदत्वविवक्षया बलोपाभावः । विसंछुलेः स्छनि चठः । विसंछुलं । अट्टी । वाथेस्तीनेचतुर्थके । एषु संयुक्त
 स्यठोवास्पात् । अट्टो । प्रयोजनं । अत्थो । धनं । ठीणं । पक्षेस्तस्यथः । थीणं । स्तीनमिति निपातनात्सं प्रसारणं । सेनादिह्वादि

नेराजकुलेदनुजेचशब्दलुक् । एषु जकाराकारसंघस्य लुक् स्यात् । पक्षे कगेवेति कमयोर्लोपः । भाणं । भाअणं । राउलं । राअकुलं ।
 दणुराओ । दणुअराओ । दणुवहो । दणुअवहो । दनुजस्यासमासे तु नजशब्दो विलुप्यते । दणुओ लुग्वासाचोर्वाकरणे प्राका-
 रेचागते कगोः । एषाम- हितयोः कगयोर्लुग्वास्यात् । युक्ताधोमनयां प्राय इति यलोपः । वारणं । पक्षे कलोपे । वाअरणं । सर्वत्र-
 लवरामपीतिरलोपः । पारो । पक्षे पाआरो । आओ । आअओ । का लायसे किल यसे हृदये वायशब्दलुक् । शब्दग्रहणं सावोलो-
 पार्थं । कालासं । कालाअसं । किसलं । किसलअं । हिअं । हिअअं ॥ दुर्गादेवी पादपीठयोः पादपतने तथा । सावोनादेर्दस्य लु-
 ग्वातथैवोदुंबरेपि च । रलोपः गस्यद्वित्वं । दुग्गावी । दुग्गादेवी । पोवः । ठस्यद्वः । पावीदं । पावीदं । पाअवीदं । पावउणं । पाअच-
 उणं । उंबरो । उजंबरो । अनादेरित्युक्ते दुर्गाशब्देन भवति । यावत्तावदेव कुलावर्तमानावटेस्तु च । प्रावारके जीवितैव मेवयो

प्रा० चं०

१७

उत्थारो उच्छाहो आच्छिष्टे वापि आलिङ्गो । चिन्ने चिन्हं चिन्ध मिन्धं । चिन्हं । चिन्धं । इन्धं । **भ** यो भस्मोऽपि भस्मानि । बृहस्पतेः ॥ भयस्स
ई । भयप्पई । भयप्फई । बहस्सई । बहस्सई । बहप्फई । बिहस्सई । बिहप्पई । बिहप्फई । बुहस्सई । बुहप्पई । बुहप्फई । वनस्पतेः । वण-
प्पई । वणस्सई । मणप्पई । मणस्सई । **अ** भे भिप्फो । **अ** थ से छित्तो सो फो पि श्लेष्मणि स्मृतः । **ता** भ्रे तु तन्विरं तन्वं । **म** भ्रे त्व
न्व तथा न्विरं । **चि** क्कले भिब्बलो पि स्यात् विब्बलो विहलो पि च । **स्या** दुब्बमुद्धमुद्धं । उब्भं । उद्धं ॥ **का** श्मीरे कम्भरोऽपि कसुमीरो ।
कम्भरोऽपि च । पर्ये ते स्तः पेरंत पज्जंतौ । **अ** छरि अमछरि ज्जं स्यादा श्वयेऽछरी अन् । अछ अरं चाछेरं । अछरि अं । अछरि
ज्जं । अछरी अं अछ अरं । अछेरं । **प** लुं को था पि पल्लु अं को । बाष्पो बप्फो ॥ बाहोऽश्रुणि । **त** हंति त्थ मपि तीर्थे । कार्पाप
णस्य तु कहावणः काहावणोऽपि च । **दुः** खे दुहं च दुस्खं ॥ **द** क्षिणे दाहिण दक्खिणे । ब्रह्मचर्ये वत्सचेरं स्यात् ब्रह्मचरि अंत

राम

१७

था । **व्या** यां से ज्जा स्यात् । वल्यां वेल्ली च । मेत्त मपि मात्रे । खणमेत्तं । एदह मेत्तत्थणि आ । एताव न्मात्र स्त नीत्यर्थः । **नि** अंते
नि अजेत्ति अकेत्ति अमेत्तत्तदोर्यदश्च किमः । एतावदादीना मेते निपाताः । एतत्सरिमाणमस्य एत्ति अंतेत्ति अंजेत्ति अं । केत्ति अं
॥ एदह तदह जदह कदह इत्ययवेहि परिमाणे चिन्नांतर्गतादिषु । अंतग्गा अं । अंतो विसंभवासि आण । अंते इत्यंतरः प्रोक्तं ।
अंते उरं । अतश्चारी अंते भारी ॥ **द** र्ये सुंदरं सुंदरि अं । तूरमपितो **दी** र्ये सो डीरं । धैर्ये धीरं धिज्जं च । **कु** मार्ये सो अम
लुं । मांड्या को हंडी को हली ति च ॥ **ज** ज्जारे । मज्जरोऽपि च मंजारो मंजरो वंजरोऽपि च । **धि** छिरे जड्डुल्लो जहिड्डुलो पि । वृश्चि
के । विच्छिओऽपि विच्छुओ । **र**ेहरोऽपि हीरओ । महाष्ट्रे मरहड्डो महरड्डो । थेरो व्हेरोऽपि वास्ठविरे । **धे** उरि मो उवो । **स्ता** वे प
थ्वोऽपि पत्थावो । **प** के पक्कं पिक्कं । आदर्शे । स्यादा अरिसोऽपि आ अंसो । **भि** दिपाळे दस्य उत्वं । भिंडिया लो । प्रभावेऽस्व तापि वा

प्रा० वं० पवाहो । **अ**मृष्मत्स्यापक्ष्मणश्चत् । एषां संयुक्तमकाराक्रांतो हः स्यात् । कुशमानः । कुत्सानो । ग्रीष्मः । गित्तो । ऊष्मा । उष्मा । अस्मा-
 दशः । अत्मारिसो । विस्मयः । विस्मओ । ब्रह्मा । वत्सा । सुत्सः । सुत्साः । पक्ष्मलः । पक्ष्मलो । पक्ष्मलळी । न रश्मिस्मरादिषु । रस्ती । स
 १० रो । सम्भारिअं । **अ**स्तस्नहृक्कृष्णेषां ण्हः स्यात् ॥ प्रश्नः । पण्हो । शिश्नः । सिण्हो । विस्तुः । विण्डू । उस्तुः । उण्हो । कृष्णः ।
 कण्हो । स्नातः । ण्हाओ । प्रस्तुतः । पण्डुओ । वक्त्रिः । वण्ही । जान्ही । जण्हवी । पूर्वाह्नः । सुवण्हो । तीक्ष्णं । तिण्हं । श्लक्ष्णं । स
 ण्हं । **अ**स्यम्भइत्यपि । बम्भणो । स्तुक्ष्मेतु सण्हं सुण्हं वेति कीर्तितं ॥ **आ**चार्यस्यात्वाभरिओ भवेदाइरिओपिच । उपाध्याय-
 उवज्ज्ञाअओ ज्ज्ञाओ ज्ज्ञाअइत्यपि । उवज्ज्ञाओ । आज्ज्ञाओ । उज्ज्ञाओ । आर्द्रशब्दे तु लुमोल्लमदमोदच कीर्तितं । अल्लं । राम
 ओल्लं । अदं ओदं । विम्बो कृष्णस्य कण्हः स्यात् । कण्हो । **क**सणो कसिणोऽसिते । श्यामगुणवाचिन एतावित्यर्थः ॥ गुढेतुं

राम
 १८

लेङ्गसे थिण्णं ठिण्णं । चउट्टो । चउत्थो । **ए**स्यगोऽनुष्टुपसंदष्टेष्टासु । उष्ट्रादिवर्जेषु ष्टस्य ष्टस्यात् । सुट्टो । दिट्टो । इट्टो । उष्ट्रादौ तु । प
 रलोपो । उट्टो । संदट्टो । इट्टा । **ग**र्तेतुठः स्मृतः । गड्डो । गड्ढा । **वृष्टस्यपिट्टीपट्टीच** वट्टं सप्ताक्षपदस्त्वतु । उत्तरपदभूतस्य ष्ट
 ष्टस्य वट्टइत्यादेशः । महीवट्टं । **संमर्दळर्दिबिळर्दकपर्दकवितर्दिषुमर्दिते चर्दस्यडः** स्यात् । समड्डो । कुड्डो । विकुड्डो । कवड्डुओ ।
 विअड्डो । मड्डुओ । **गर्दभेर्दस्यडस्तुवा** । भोहः । गड्डुहो । गदहो ॥ **स्तब्धस्यवट्टः** । वट्टो ॥ **वृद्धस्यवुड्डो** विद्धइति द्वयं । बुड्डो । प
 वर्गीयादिः । विद्धकइणि चूविअं । वृद्धस्य दुतिक्त्वं तयोरेकदेशालुकरणं अकारउच्चारणार्थः । तेन हृद्धेरपि बुड्डि विद्धिइति स्यात् ।
 निरग्धरग्धयोर्दत्तं । विअड्डो । दड्डो । **जस्यतुझओधओ** । **अ**डा चूर्धार्धः ऋद्धेर्वा सड्डासुड्डाऽड्डुड्डुयः । एषामेते क्रमादास्तुः ।
 सड्डा । सड्डा । सुड्डा । सुड्डा । अड्डं । अड्डं । इड्डा । रिड्डा । मन्योर्मन्तूवमण्णूच । **स्तवस्यतुथवोतवो** । **व**र्यस्ते पल्लवो वाप्यथोत्साहे ।

प्रा० च० तत्पूर्व इडा स्यात् । अमर्शः । अमरिसो । दर्शः । दरिसो । हर्षः । हरिसो । परामरिसो । र्षः परामर्शस्य र्षघर्षका अमर्शसंकर्षणतर्षसर्ष
 १९ पाः । प्रकर्षवर्षावतुतर्षकश्च संघर्षासु वर्षादिषु नित्यनिःस्मृतः । कर्षक आआसह आकास अआगरिस ओपि स्यात् । आआ
 सओ । आकासओ । आगरिसओ । च र्षेवरिसंवासं । यासा वरिसाच वर्षासु । स्पर्शोपरिसो फंसो सणमपि दरिसणं दर्शे । दर्शे
 कृतगुणेच दशधा तोरूपे तेन दंसओ । दरिसओ दंसणीअं । दरिसणीअं । र्यसूर्यस्तेर्यधैर्यभार्या गांभीर्यधीर्ययोः । सौंदर्या
 चर्यवर्यादौर्यस्यात् रिअइत्ययं । चोरिअं । स्वरिओ । धेरिअं । धीरिअं । भारिआ । गंभीरिअं । गहीरिअं । सुदरिअं । आआरिओ । व-
 रिओ । अर्हेअरिहो जरुहो । चेतुपउमपोमोस्तः । पउमं । पोमं । पोम्मराओ । च निछउमछद्वा । अमरेभसलोपिभरोपि । राम
 भसलः संस्कृतोप्यस्ति । रेदेरंदारंवारंदुभारमपि । जीआज्या । जीआ । स्मराच्चरवेशमादौ युक्तं स्यात् पूर्वमुहंछः । एवं नकारेण १९

संयोगस्यात्य व्यंजनात्पूर्वमुत्तं स्यात् । घसुमरो । अदुमरो । वेसुमं । सझ । सउमं । स्वश्वःसोः सुवोः समासे । असमस्तयोः स्वस्वस्व
 इत्येतयोः सुमइत्यादेशः स्यात् । श्वः छते । सुवेकअं । स्वेजनाः । सुवेजणा । समासेतु । स्वजनः । सजणो । याइस्थीचस्थीइति ।
 यनितायास्तुपिछया । लुअंलङ्गअंलघोः । रितालेहलिआरोहरिआल स्यात् ऋदेङ्गओपिदहो ॥ लावेत्त्वानालं । वैदूर्ये स्या
 तुवेतुलिअं । दंष्ट्राया अपि दाढा । अचलपुरे स्यादचलपुरं । वाराणस्यां करेणोच व्यत्ययोरणकारयोः । वाणाससी । कणेरु । स्तोत्र
 स्थथोक्कं थोवं चथेवथोअंचकीर्ति तं । हितुर्धूआदुहिआ ॥ हिणीभइणीभगिन्याः स्यात् । मातुस्वसुर्माउ सिआ माउछा । स्या
 सिउसिआपिपिछा । पितृष्वसुरितिशेषः ॥ मछिनेमइलं । उभये अवहंउवहंच ॥ उअहंच । शुक्तेः सिप्पीसुत्ती । लुप्ते ङिक्केपि
 लुत्तोपि । आरब्धेतु । आरब्धो आढत्तो स्यात् ॥ पदातेस्तु ॥ पाइक्कोपि पआई वहिसोवाहंचवाहिरंच स्यात् । अथसोहेइ । तिर

सस्तिरिच्छितिरिआइतित्त्वार्थे ॥ तिरछिपेछइ । तिरिआगछइ । स्याहिआ । स्यादित्यस्वसिआदेशः स्यात् । सिआपृच्छं । पतस्त्वीसि ।
 ईषदित्यस्य ईसीस्यात् । ईसितुंविआई । कूरोवास्योपसर्जने । गौणत्वे इषदित्यस्य कूरआदेशो वा स्यात् । विञ्चञ्च कूरपिका । विञ्चव
 इषत्पक्षा पक्षेइसिपिक्का । निर्मात्ये ओमालं निमाल्लमपि ॥ कूपदादपेर्वाऽदेः । पदात्परस्यापे रव्ययस्यैर्लुग्वास्यात् । तं पि ।
 तमवि । किंपि । किमवि । केणवि । केणावि । इहअपिशब्दस्य अलोपो अइमअणि एइतिसिद्धं । संबोधने च ऐइति निपातांतरमे
 व । ऐवीहोमी । ततश्च अइशब्दस्य ऐअइइत्यादेशो न विधेयौ । स्यादितेः रतिशब्दस्य तिइत्यादेशः स्यात् । किंति । दिङ्गलि ।
 रात् । दिस्तस्य । इतेस्तकारस्य स्वरास्वरास्य द्वित्वं स्यात् । तहनि । णइति । पिउत्ति । उरिसोत्ति । स्वरत्किं । णजुत्तंति ॥
 थादेस्ति तेरिअः प्रोक्तः । वाक्यस्यादोस्ति तस्येतेः स्ताने इ अइत्यादेशः स्यात् । इअराअसिरिप्पवरसे णविरइएरावणवहे महा

राम

२०

लो गोळोपि । मिलिळोळ्छे छईरितिः । रुंगेमिदंगोमिअंगो सुइंगो सुअंगो । सुगेस्यान्मओथोमिओपि । तवाके तळाओ तडाओ ।
 थवाओ भवेस्सगशब्दे रुक्खोपि मूर्खे । अपिशब्दात्पक्षे मुक्खो । उपयोगे सुजो ओ ओजो ओस्यात्तथैव उवजो ओ ।
 धिद्वोधद्वोपि धृष्टे स्यात् । अग्नेराग्न्यगिप्यग्नि । अगणी । अगिणी । अग्नी । शार्ङ्गशारङ्गमीरितं । घावांतु सलाहा स्यात् ।
 रत्नेतुरअणं स्मृतं ॥ हेतुणे होसणे होसिणे होपि प्रकीर्तितः । क्त्वेतु कसिणो ज्ञेयः । क्रियायां किरिआकिआ । तसेतुवि
 ओततो । ज्ञेवदरंचवज्जंच । भये भविअं । चैत्थे चइओ चेइअच । चइओ । चेइओ । दिठ्ठिआदिठ्ठ्या ।
 लः प्रागित् । एउसंयोगे षंत्वात्तलः पूर्वमिकारआगमः स्यात् । सिरी । हिरी । अर्हति अरिहइ । अरिहो । तेच । लकारांते
 चसंयोगे षंत्वात्तलः पूर्वमित्त्वं स्यात् । छिष्टः । मिलिद्वो । म्लानं मिलाणं । क्वांतः । किलंतो । अनयोस्तु वा । अनयोः संयोगयोस्तु

स्यात् मइओमउओपिच । विसमइओ । विसमउओ । साणश्चशुनः । सासाणो । श्वक् विसंस्याच्च । ध्यनेधुणी । चंडेचण
 ओपिचुओ । इति शब्दे तु खणिओ खुणिओ ॥ गवये गउओ । गवयी । गउआ । रण्यालाघोरोदेरतोलुग्वा । अरण्य आला
 वु एतयोरादे लुग्वा स्यात् । यलोपः । द्वित्वं । रण्णं । अरण्णं । वलोपः । लाऊ । अलाऊ । लाऊं । अलाऊं । मस्कारे नमोच्चार । पर
 स्परेचरोपरं । अप्पओप्प आर्पयेतेः । अर्पयतेर्धातोरेतौस्तः । अप्पइ । ओप्पइ । अप्पिअं । ओप्पिअं ॥ सोचसुवौ-
 स्मृतौ । सोचइ । सुवइ । सोचिउं । सुचिउं । नः शब्दे उणादस्याह्णोपुण पुणो इति । नः पूर्वस्य तु अनादित्वात् यलोपेण उणाद ।
 णउण । णउण । णउणो । वाच्येषु ऋस्व आतः । जह । जहा । तह । तहा । अहव । अहवा । व । वा । ह । हा । नव । नवा । नाण । ना
 णा । सच्चइ । सच्चहा । संखितरथान्यथा । अमान्तरादिनामाङ्गि वृथासु धतुरादिषु । इअहर । अणहइत्यादि । त्रयातेचामरे-

राम

२१

तालहंतेनाराचखादिरे । कुमारकालकवलाकापारेवतहालिके । ब्राह्मणेच्छपितेपूर्वाह्नेहारिद्वेचमागधे । उत्त्वातादिषादेराकारस्य
 ऋस्वोवास्यात् । उक्खवअं । उक्खाअं । चमरो । चामरो । तलवेण्टं । तालवेण्टं । तलवोण्टं । तालवोण्टं । नराओ । नाराओ । खइरं । ख
 इरं । कुमरो । कुमरी । कुमारी । कलओ । कालओ । बलका । बलाआ । पेरओ । पोरवओ । हलिओ । हालिओ । वत्तणो । वात्तणो । विधि-
 बलात्संयोगेऋस्वतान । गविओ । गविओ । संगविओ । संगविओ । पुचण्हो । पुच्चाण्हो । हलदो । हालदो । मगहो । मागहो । चड् । चा
 ड् । दवणी । दावणी इति शब्दभेदादेवसिद्धं । अतस्तस्यादुपात्तस्य वा । अदुपधस्य घ भंतस्यातोऋस्वोवास्यात् । पवाहो । पवहो ।
 पआरो । पअरो । व्यवस्थितवात्तानेह पाकः पाओ । त्यागः । चाओ । अदुपधस्य किं । रंजेः रागः । राओ । भामक्रोधो । भामो । भ
 मकस्य सामओ । दातदैकदासर्वदा कूर्पासनिशाचरे । सुभांजलप्रभृतिषु तद्वत्विभाषया । सई । सआ । तइ । तआ । कुप्पिसो ।

प्रा० चं० कृष्णसो । णिसिअसो । णिसाअरो । सुप्पिंजलो । सुपांजलो । स्नायां सुप्पहास्यात् । यओपिस्ताचकेप्रोक्तः । त्सिंचेउत्तिं
 चः स्यात् रुसिंचश्च विज्ञेयः । उठिंचइ । रुसिंचइ । उत्तेचकः । उठेअओ । रुसेअओ । सारेऊसारोपि । आपिशब्दात्भासा
 २२ रोरत्यपि । ज्जूश्चश्चांतथार्थायाः । आर्याशब्दस्य अज्जूइति स्यात् । श्वश्चश्चेद्वा न्या । अज्जू । श्वश्चांकिं । अज्जा
 रेवओस्यात्सारावओपिपारापतेस्मृते । ड्ढावाल्याभवेदोली । पंतोकिं । सरव्यां । आली । संयोगे वातु एदितः । संयोगे
 परे इत एत्वं स्यात् । पिण्डं । पेण्हा । धम्मिल्लं । धम्मेलं । सिंदूरं । सेंदूरं । विल्लं । वेल्लं । मारामिरायां । किंसुअंके सुअं चापि किं
 शुके । पथः पथो अथ नीडे तु णेडुं णीडं च नीडवत् । णेडुं । णीडं । नीडं । थिके म्मेसओ ज्ञेयः प्रतिश्रुतिपडं सुआ ॥ इंगुदे- राम
 अंगुअं स्यात् । पक्षे इंगुअं । तिनिरोतिनिरः स्मृतः । कृत्रिमे कृत्रिमे वापि मज्जोने रव्ययस्मृतुः । णमज्जइ । णमणो । २२

कळे । देदीर्घावा समृद्धिप्रतिपत्प्रतिसिद्धिषु । अस्पर्शोचप्ररोहे च तथा वर्णशतेपि च । असिद्धौ प्रकटे चैव चतुरब्धिप्रसुप्तयोः
 । मनस्विन्यभिजातौ च प्रतिस्पर्धिप्रवासिन्नोः । परकीये प्रवचने सदक्षचतुरत्तयोः । ऋतइत् । समिद्धी । सामिद्धी । तोडः । पडिवआ ।
 पडिसिद्धी । आफंसो । परोहो । पारोहो वण्णसअं । वाणसअं । पसिद्धी । पासिद्धी । पअडं । पाअडं अं चउरदी । चाउरदी । पसुत्तो
 पासुत्तो । मणंसी । माणंसी । मणंसिणी । माणंसिणी । अहि आइ । आहि । आइ । पाडिप्पद्धी । पाडिप्फद्धि । पवास्स । पावा-
 स्स । परकेरं । पारक्कं । पवअणं पावअणं । सरिद्धं । सारिद्धं । चउरंतं । चाउरंतं । लीके अविअलिअं प्रोक्तं । ह्यशब्दे व्यत्ययो
 हलोः । व्यत्ययो वैपरीत्यं । गुह्यं । गुय्हं । सत्थं । सय्हो । सज्जो ॥ जने विअणं प्रोक्तं । पणे किविणोमतः । तमे दूति
 मं ब्रूयान्मरीचे मिरिअं स्मृतं । दत्ते दिट्ठं च दत्तं च । कृतमे कइमो भवेत् । सप्तपर्णे छत्तिवण्णे छत्तवण्णेऽपि कीर्तितः । मयटः प्रत्ययस्य

कुरुहल्लं च को हं चेति विनिर्दिशेत् । कीदृशो दृशपीयूषेषीत एतत् । एषामीकारस्य एत्वं स्यात् । केरिसो । एरिसो । वातुपीयूके । स्वार्थेकः । पी
 दृशब्दे ईत एदा स्यात् । पेदं । पीदं । ^{गुरुओ} गुरुओ तु गलो ई स्यात् । गुर्या तु गरु ई भवेत् । आदेरुतो लुं मुकुले सुकुरे मुकुले गुरौ ॥ चुलुकै मुकुतौ
 वापि । मजरो इत्यादि गुण एवेच्यते । गुरु एसो पहाणो । गुणादन्यत्र तु अत्माणं । गुरु जणवघ्नो । गुरोः कप्रत्यये तु वा । स्वार्थेकप्रत्यये प-
 रे गुरो रुतो लुं वा स्यात् । गुरुओ । ^{गुरुओ} परेरवरिसुवरिं । अवरिं । उवरिं । द्यूदे उद्दीदमुद्दूदं । भिजडि स्मृताभुक्कृद्यां । भुविभुमयाचापि
 भमयाच । सौरुषे उपरिसं । पुरुषे उपरिसो पिचा । लीअं क्षुते । अयमुशल्ले मूसलं मुसलं दयं । दुक्कले उअल्लं दुक्कलं दुगल्लं । दुग
 ल्लमित्यर्थे । पशौ सिंहशब्दस्य सीहोपिसिंधो । पशौकिं । सिंधदत्तो । सिंधराओ । अपिस्तेन शब्दे स्मृतौ धेणधूणो । धेणो धूणो । स
 इणं वसिण्णं वसेण्णं च सेन्ये । सैधवं सिंधवं विद्यात् । शनेश्वरे सणिछरो । देवरोदि अरोपि स्यात् । अपिशब्दात् देअरो । केस

राम

२३

रं किसरं दयं । हन्मतिहन्मत्तो । वातूले वाजलो भवेत् । मुहुअं महुअं चापि मधूके संप्रकीर्तितं । नूपुरे नूपुरं प्रोक्तं नेउरं निउरं च
 यं । तांबूले स्यात्तु तंबोलं । तुंबुलं सउरंतथा । पुंश्चल्यां छिंछ ई प्रोक्ता कूर्परे कोप्परं भवेत् । ^{णाधूणा} णाधूणा वथोणाच । तूणे तोणं च तूण
 वत् । मूल्ये तु मोल्लं सुल्लं च कंडूये कंडुअस्मृतः । कंडुअइ । कंडुआ । ^{तोत्स्यात्} तोत्स्यात् । ऋकारस्यात् स्यात् । घृतं । घअं । तृणं । तणं ।
 कृतं । कअं । केवलस्य ॥ केवलस्य व्यंजनासंघट्टस्य ऋतो रिः स्यात् । ऋद्धिः । रिद्धी ॥ ऋक्षः । रिद्धो । वृषभे वसहो सहौ ॥ व
 सहो उसहो । रिसहो सहौ वृषभे । ऋषभशब्दे तु एतौस्तः । रिसहो उसहो ॥ ऋणे ऋणमणं तथा । रिणं । अणं । ऋजोरिज्जुउ
 ज्जुच । ऋतोरपि रिज्जुउऊ । सौरसे न्यांतु रिदू । उदू ॥ वेअणा विअणापि स्यात् । ऋपेरपि रिसीइसी । निवृत्तद्वंदारकयो रुत्वम
 लं भवेदतः णिवुत्तं । णिअत्तं । वुंदारआ । वंदारआ । मृगां क मृल्लुष्टं गेषु मसृणे च ऋतो ऽदितो । एषामृकारस्य अत्वमित्त्वच-

प्रा० वं० स्यात् । ग लोपः ॥ संयोगेऽस्वता ॥ मअंको । मिअंको । त्यस्य चः । मच्चुभिच्च । संगं । सिंगं । मसिणं । मसणं । २४
 उअंचप्रकीर्तितं । मृदुत्वस्य भवेन्माउत्तणं वापि मउत्तणं । कृशायां तु क्ति साकासा ॥ दृसेतु दरिओमतः । दरिअसीहेणा । कृते किलि
 तं । किलितकुसुमो व अरेसु । कृते तु किलं तं । धारा किलं तवं तं । दृते दृदि । आदृतशब्दे दृत्यस्य दिरादेशः स्यात् । आदि
 ओ । कक्किन्क्तांतस्य तु दृशेर्दृशब्दस्य रिरिष्यते । सदृशः सरिसो । सदृक् । सरिदेवाण । सरिरूवो । सदृक्ष । सरिलो । एवंता
 रिसो । एरिसो केरिसो । अण्णारिसो । अम्हारिसो । दृष्टे विट्ठी वट्ठी च । दृष्टे वृष्टं च विट्ठवत् । नष्टके णत्तिओपि स्यात् । णत्तु
 ओपि प्रकीर्तितः ॥ ऋतः पूर्वपदांते उत्त । पिउहरं पिउवणं जामाउहरं । इत्त्वसुत्वं मातरि । माइहरं । माउहरं । माइमंडलं । मा राम
 उमंडलं । प्राकृते पअअं पाअअं अं स्यात् पउअ पाउओ ॥ प्राकृतशब्दस्यैते चत्वारः स्युः । पअअं । पाअअं । पउअं । पाउअं । २४

न ज्जोकिं । निवउर । धेत्यस्य दुहा दोहा छयोगे । दुहा किज्जर् । दोहा किज्जर् । दुहाइअं । छन्नयोग इति किं वलोपः दिहागअं ।
 केवलस्य च । केवलस्य धातुना संयुक्तस्यापि द्विधा शब्दस्यैतौ स्तः । दुहा विसो सुखदू सत्थो । प्रवासिनि पवासू स्यात् । समृद्धादि
 त्वाद्वा दीर्घः । पवासू पावासू । णे लुण्णो कचित्तुज्ज । जिणेभो । हीने दूणो पि हीणोपि । विहीने चेषी रितं । विदूणो । विहीणो ।
 चैरेवोपसर्गात्तान्यस्मादिति नियमार्थमिदं तेन हन । पहीण परिअणा । तइत्तं चा तु पानीयोपनीता लीकजीवितो । प्रदीपितक-
 रीषेषु तूस्तीके च निरीक्षिते । अवसीदत्तसीदत्री छितेष्वपि शिरीषके । द्वितीये च तृतीये च तदानीमिच्छीतके । निळीयानीतवल्ली
 कगभीरकीतपूचके । पाणिअं । उवणिअं । अलिअं जिअइ । जिअऊ । जीवतावितितं त्रेण तिष्ठतु बंतयो रनुकरणं । पक्षे पाणीअं
 उवणीअं । जीअइ करीसो । अत्र व्यवहितवासां देषु विकल्पो न्येसु तु नित्यं । तूहळे कोऊहळं कोऊहळं कुऊहळं । कोहळं क-

प्रा० चं० तृकेचपितृकादिषुचेप्यते । उऊ । परासुद्धो । पउद्धो । पाउसो । मुईइत्यादि । एत् । सेलो केलासीवेज्जो । त एत् । जो
 २५ वणं कोमुई । कोत्थुहे । चैनीचैसोष्टेरअस्मृतः । अनयोष्टेरअइत्यादेशः स्यात् । उच्चअं । नीचअं । उच्चक । नीचक शब्दाभ्यांति
 द्वेपिउचैनीचैसोरूपांतनिवृत्त्यर्थवचनं । इदंल्यैश्वर्यदेन्यस्मेरभैरवसैनिके । वैदभैचैववैशाखेवैदेशेवैणिकेतथा । वैश्वर्यवैभ
 वेवैधवैणवैदंडवैपुले ॥ नैसर्गिकेनैकृतिकेस्मेरिणीशैत्यवैकृते । वैकर्तनौचदैवज्ञेरेकारस्यभवेदर्दः ॥ दइद्योअ इसरिअं
 दइन्यं । सइरं । भइरवं । सइणिओ - इत्यादि । रेतथाकैरवकेतवेवैशंपायनेवैश्रवणेचदैवे । कैलासवैकोशिकदैवतेषुवै
 देहवैतालिकवैशिकेषु । वैकुण्ठवैश्वानरवैजनन्यवैशालवैकर्तनगैरिकेषु । वैतालिके शैशवकैटभेचशैलेयमैरेयसहैलजैने । राम
 जैवातृकेवैजवनेचवैरेसनेषधेवैजननेचवैत्रे । त्रैलोक्यवैतानिकवैजयंतीवैषंधमुखेषु अइर्विभाषा । पसेएत्वं । वइरं । वैरं इत्यादि २५

॥ णोण्णमण्णण्णमण्णण्णचान्योन्यपदेभवेत् । अणोण्णं । अण्णण्णं । अण्णुण्णं । कोछेस्यास्वडोपिपउद्धोपिप्रकीर्तितः ।
 तोछेस्यात्तुआवज्जमाउज्जंचनिगद्यते । आवज्जं । आउज्जं । नोहरेमनहरंमणोहरमितिद्वयं । सरोरुहेसररुहमपरंचसरोरु
 हं ॥ पिभवतिसिरोविअणासिरविअणाचइयंतुल्यं ॥ शिरोवेदनाशब्देइतिशेषः । छुसेत्तूसासो । गउगाअश्वनिर्दिष्टः
 । गउओएसो । गउआएसा । गाओहरस्त । एसागार्द । स्त्रियामीप् । राष्ट्रमौजायनशौंडदौवारिकाश्चसौगंधिकसौमनस्ये ।
 गंध्यसौवर्णिकशौंडिकाः पौलोमीचशौद्धौदनिरेषुऔदुत् । एषामौकारउत्त्यात् । सर्वत्रेतिरलोपः षस्यठः द्वित्वं । संयोगेऋस्वता
 ॥ सुरद्धो । सुज्जाअणो । सुण्डो ॥ दुआरिओ । इत्यादि । क्षेयकेभवेत्कुछेअअंकोछेअअंतथा । कउछेअअमिद्वेचंचयं ।
 नवातुनौपदे ॥ नावाएसा ॥ नावागच्छइ । रवकौरवमौनेषुसैधपौरवरौरवे ॥ गौउकौशलकोलेयासौरेमौलोचऔअउः । एषामै

प्रा० चं० कारस्य अउरित्यादेशः स्यात् । पउरो । पोरु । कउरवो । कोरवो । मउली । मोली ॥ ग रवेगारवं विद्या नथागउरवं विदुः । वेइलं विअइलं
 २६ चदयं विचकिले भवेत् । यस्कारे तु एकारो ॥ लंचक अलंसमं । तरे पोरइत्यक्तं । पोरु ॥ दधि क्रीटः । रोतु वदरे स्मृतं । वो
 रं बोरी । नवमाळिका तु णोमाळिआमता ॥ पोप्फलं तु पूगफले । पोप्फलं । पोप्फली । हलिआनवफलिकायांच । निषण्णेणुमण्णे
 पि । अपिशब्दात् निसण्णोपि । वणे लोणं लभणं । ऊह मोहो मयूरेपि । मोहो । मऊहो । कुमारे सोमालं सुउमालं । मउ
 रमोरौच । मयूरशब्दे एतौस्तः । मउरो । मोरो । तुर्दारे वाचोद्यारो पक्षे । चउद्यारो । गुणोपि चतुर्गुणे । पक्षे । चउगुणो
 चउत्थ चोत्थौ चतुर्थे । चतुथो । चोत्थो । कखलं वाउदूखले । पक्षे उऊहलं । उऊखलस्य तु । उऊहलं ॥ वापो तस्य सर्वस्यौ राम
 स्यात् । अवअपउतइत्येतेषां अवयानां सर्वस्य स्थाने ओत्सं वा स्यात् । अवतरति । ओअरइ । अवअरइ । अपसरति । ओसा २७

इत्यात्र कृपा हृदय इदि हृषी वितृष्ण हृष्टेषु हृष्टि नृपत्तु असंस्तु शृगले । कृत्या कृशानु कृशरा सुसमृद्धिः कृद्धि कृच्छाति कृद्ध कृषिते
 कृस्तौ कृशेन्य । कृत्या कृति प्रकृति कृत्य कृपी हृष्टी हृष्टेषु कृत्रिम कृपे कृपणे कृपाणे । हृत् कृत्तिकास्तक कटास हृथानृसिंह भृंगारनि
 कृति नृशंस विस्तृत्तरेषु । शृंगार हृष्टि हृत्तगृष्टि कृषौ स हृष्टे स्यात् कृत्तिवासमृग भृंग विस्तृत्तरेषु । सव्याहृते वृषित हृत्ति हृके निहृष्टे
 हृष्टे हृषे चमृगरा हृष्टले हृथौच ॥ ३॥ हृक्षेपिकेचन जगुर्धृति भृत्य भृत्या हृत्तेषु हृंहित युतेषु यदृच्छयान् । किवा हि अजं । विद्धी
 विसी । विदृष्टो । नृप । निवो । तृप्ततिप्यं । कृद्ध । किलं । इत्यादि । हृष्टे मद्धं । रसे मिद्धं । पिच्छी उषुच्छी च पृथ्विका । पृथ्वीशब्दे
 परतः । लंक्रतु परा । नृषप्रहृष्ट स्पृष्ट प्राहृषि । भृति प्रहृति प्रभृति निभृत माहृतेषु च । हृतांते संहृते चैव विहृते निहृते तथा ।
 निहृतौ निहृते हृंदे हृंदावनमृणालयोः । जैवात्के परभृते संभृते प्राभृते तथा । हृतौ मृत्तै मृथे मातृकायां च मातृके । नामात्के भ्रा
 मृते

प्रा० चं०

२७

स्यकेरस्यात् । युष्मदीयः तुल्यकेरो । अस्मदीयः । अत्यकेरो ॥ तद्धितस्य भवेत् । तुल्येच्चयंतु यौष्माके । युष्माकमिदं यौष्माकं । तुल्येच्चयं । अस्माकोऽत्येच्चयं विदुः । आस्माकं । अत्येच्च अं । अत्येच्च अं । परकीये पारकं पारिकं पारकेरंच । अकं रादकं की-
यांते रास्तिराअकेरंच । राजकीयशब्दे एते त्रयस्त्युः ॥ तेर्दिरुक्तोवः । तेन तुल्येव तिर्विहितस्तस्य द्विरुक्तोवः स्यात् । वाणारसिद्धम-
हुरा ॥ मउरघ पाटलिउत्ते पारोओ । र्यांगीणे सद्यंगिअं भवेत् । सद्यंगिओ । थेतुपहिओ नित्यं । पथिकशब्दस्य पहिओच्-
तिसिध्यत्येव पांथशब्दस्य त्वनिष्ठप्रयोगनिवृत्त्यर्थं वचनं । अतएव नित्यग्रहणं । त्थीयेऽप्पणं भवेत् । तीयस्य इज्जंवा । द्वि-
तीयं विइज्जं । तिइज्जं । स्यडिमात्तत्तणइत्यमी । पीनत्वं । पीणिमा । पीणत्तं । पीणत्तणं । पीणेताइत्यस्य तु तलोपे पीणआ । माग राम
ध्यांतुपीणता ॥ लुस्तेलस्य नांको गत् । अंको गंहित्वा न्यस्मात्सदात्सरस्य कृतस्या कृतस्य वा तैलशब्दस्य डेल्लइत्यादेशः स्यात् । २७

स्नेहेतैलच् । तिलानां स्नेहः तिलतैलं । तिखेळुं । कडेळुं । डित्ता डित्तिर । अंको गत्तु । अंकोल्लातेळुं । नोतस्य प्रत्ययस्य वा । सर्वतः
सद्यदो । सद्यन्तो । एगदो । एकन्तो । अण्णदो । अण्णन्तो । पक्षे सद्यओइत्यादि । त्वाभिमुखयोर्दुत्तं । क्रियाभ्याद्यनौविहितस्य कृ-
त्सुचः प्रत्ययस्य अभिमुखशब्दस्य वदुत्तमित्यादेशः स्यात् । दहदुत्तं । दशकृत्यः । सअदुत्तं । प्रियस्याभिमुखं । पिअदुत्तं ।
निपातं मे निरेपरे । आभिमुख्यार्थे दुत्तमिति निपात एवायमस्ति नोदेश इति केचित् ॥ स्थाने इल्ल उल्ल आल आलु इरो मणः ।
वन्तो मा मन्त इन्तश्च यथा लक्ष्यं दशस्मृताः । शोभावान् । सोहिल्लो । जामरल्लो । विकारवान् । विआरुल्लो । मंसुल्लो । दण्डुल्लो । श्रद्धावा-
न् । सद्दालो । जडालो । रसालो । जोण्हालो । स्नेहवान् । णेहालू । दयालू । ईसालू । लज्जालू । गर्भवान् । गद्धिरो । रेहिरो । धनवा-
न् । धणमणो । पुत्तमणो । भक्तिमान् । भत्तिवन्तो । धणवन्तो । हनुमान् । हणुमा । हणुमन्तो । पुण्णमन्तो । मानवान् । माणइ

प्रा०चं० नो । कश्चिन्तो । मतोः किं । नधणी । अस्थिओ । वतो जेति अंजिति अंजिति लुं च जेदहं । वतस्तेति अंतिनि अंतिनि लुं च त
 २८ देहं । एतावतोप्येति अंइति अंइति लुं मेदहं । कियंतः केति अं प्रोक्तं किं नि लुं केदहं त्रयं । इदमस्त्वियतोपि स्यादेति ऐति लुं एदहाः
 । इदमशब्दप्रकृतिकस्येयल्लब्धस्य एति अं रति लुं एदहं इति त्रयं स्यात् । लूप्रत्ययस्य ह्योहिः । अस्ते ते त्रय आदेशाः स्युः । यत्र ।
 जह । जस्थ । जहि । तत्र । तह । तस्थ । तहि । अन्यत्र । अणह । अणस्थ । अण्णहि । कादः स्तिं सि अंइ आ । एकशब्दात्परस्य दाप्र
 त्ययस्य एते त्रयः स्युः । एकदा । एकस्तिं । एकसि अं । एकइ आ । पक्षे एक आ । लुदुल्लोतत्र भवे । तत्र भव इत्यर्थे एतौ प्रत्ययौ सः
 । ग्रामे मवोगामिल्लो । गामिल्लि आ । उरिल्लं । हेट्टिल्लं । उवरिल्लं । अणुल्लं । अंउल्लं । लुआलावपि स्मृतो । गामालु । गामालो । राम
 स्वार्थेप्येते स्मृताः कश्च । निज्जि आसो अपल्लु विल्लेण । मउत्तणइल्लं । मृदुत्तं । उरिल्लं । उरा । पुरोवा । महपिउल्लओ । ममप्रियः । २८

सरइ । अवसरइ । उत्तगच्छति ओगच्छइ । उत्तगच्छइ । दोघोपस्य वागतेः ॥ गति संज्ञस्योपस्येतौ वास्तः । उहसिओ । ओहसि
 ओ । उवहसिओ । ऊसाओ । ओसाओ । उवसाओ । गतेः किं । उपकुंभं । क्रियायोग एव गति संज्ञोक्ता ॥ पृथ्यावपस्मारेनाप
 स्मृत्यपशब्दयोः । नैवापराजितायां नोपपत्यवगतादिषु । अवमिच्चू । शमश्च स्मत्त्वां पक्ष्मणश्च स्मइति स्मः । अवत्सरो । अवत्सई । अ
 वसदो । अवराजिओ । उववई । अवगअं । स्तस्य हि स्थितदृष्ट्याः । हित्थं । तहं । तत्थं । तस्य दूढमपि र्वित्तं । एताहे-
 च रआणिं एल्लिंच स्यादिरानीमः । ^{कणि आरोभ}कारे कणि आरोभवे तथा । कण्णरोपि कणोरोपि । अस्य कणोरादेशो वाणस्य च क्षाद
 येपि द्वित्वं वा निपात्यते ॥ पृथुमे भवेत्तद्वत्तुणो द्वित्वं तुणस्य न । म्मस्य णादेशो निपात्यते तस्य शेषादेशयोरिति प्राप्तं दि
 त्वं च निषिध्यते । निपातनस्यैवायं प्रपंचः ॥ ॥ द्वितस्याथ केरस्यादिदमर्थे कृतस्य तु । तस्येदमित्यर्थे कृतस्य नत्यय-

अबुधवइल्लाणघरे मरघमासामिणीहोद्य । अकुआऊइतिस्मृतं । अत्सर्जनेयोत्तीरणं । व्युत्सर्गे विउसगावाक् । विउसगो ॥ क
चित्कथइ । कचित्शब्देकथइइतिप्रयोज्यं । पस्मारे अवत्तारोपिचत्सलो । इहताबुघहइ । उघहइधरणि । भवेन्मुघहइ
तिच । मुघहइ । लेहनंस्यान्निलये । चच्चिकं स्थासकेस्मृतं । महान्महंतो । अथभवान्भवन्तो । जन्मजन्मणं । मघवातुमघो
णः स्यात् मघोणो । क्षिणिस्यात्तुसक्खिणः । सक्खिणो । शिपिस्यात्तुआसीसा ॥ सुल्लकेखुडुओभवेत् । ग्धिगि-
त्यस्यल्लित्तिस्यात् । धिगस्त्वितिधिरत्थुच । दीहदीहाधिगर्थेनिर्वेदे । धिक्किधाहच । धिगित्यस्वार्थेधाइतिनिपातः । धाह । हा
धाहधाह । तिस्पर्धापाडिसिद्धीपडिसिद्धीचकीर्त्यते ॥ हत्तरं वडुअरां हत्तवडुवडोपिच । यनेघायणोपिस्यात् ।
ककुदेककुधंतथा । दकांडेरुअत्थक्कं । कार्पासेफलहीमता । मर्थेपक्कलो ज्ञेयः शाखायां साङ्गुलीस्मृता । डितेपंडि

राम

२९

ओणेल छेपि । ज्जावत्यां वेळ्ळज्जालुइणी । उज्जलं हवे । खेखेडुं । श्मशानेतुमसाणं करसीतिच । गिळिकुदिनअळ्ळ
पौष्येरजसिस्मृतं ह्येतत् । रावयां भवेत्गोला ॥ शेषमूह्यं प्रयोगतः । अत्रानुक्तलक्षणं लोपागमवर्णविकारादिप्रयोग
दर्शनादुन्नीयवज्जल्यहणात्समाधेयं । सायां प्राक्पदेतस्य स्यादेर्मावास्वरेपरे । एकमेक्कं । एक्कमेक्केण । अंगेअंगे ।
अंगमंगम्मि । पक्षेएक्केक्कं । अंगगम्मि इत्यादि । इतऊर्ध्ववक्ष्यमाणान्यव्ययानि । ज्ञेयानि पश्यार्थे ।
उअइत्यव्ययं पश्येत्यर्थे वर्तते । उअणिच्चलणिप्फन्दा ॥ तिअसघंदिमोक्कवं । मस्यादभ्युपगमे । आमवहळावणाली ।
परीत्येणविस्मृतं । णविहावणो । दिहंदगृहाणार्थे । हंदयलोएसुइमं । हंदितं वोलं । गृहाणेत्यर्थः । णतेणवलक्षणे । भ
मरतु अंजेणकमलवणं । एवंतेण ॥ X तंवाक्योपक्रमेस्मृतं X दिखेदेविकल्पेपश्चात्तापेनिश्चयेकृते । विषादेहंदिच

प्रा० चं

३०

लणेण ओ सो ण मा णि ओ हंदिहु अइत्ता हो हंदि न हो हें भणिरी सा सि जइ । हंदि तु ह क ज्जे । हंदि भणत दि सत्य भित्थर्थः । वेत्थर्थे भिवपि
वविच्च वियवे वच । कुसुअं भिव । वंदणं पिव । हंसो विव । सा अरोच्च । कमलं विय । से सस्स वणिम्मो ओ ॥ नीलुप्पल माला इव ।
इचे अवि अच्चाः स्युर्दिचा अप्यवधारणे । चत्वार एते अवधारणे त्रयो ज्ञा अंत्यास्तु त्रयो द्विभूतचकारा अपि शब्दा देकचकारा अपि
प्रयुज्यंते । गर्ह एणइ । जं चे अ अदंसणं तं चे अमरणं । अंध आरं चि अलो अणाणं ॥ सघसी लेण । दिचा यथा । ते च्चि अधण्णाः
ते च्चे असु उरिसा । नंतर्थे तु नवरि । नवरि असेरु वइणो । अनंतरं चेत्थर्थः । केवलेण वरस्मृतं । रक्खइ रामेण वरभु अणाणि
। धेत्यर्थे । मोर उल्ला । एक निपातः । धीरो निश्चये वले । वले उरिसो धणं ज ओ खनि भाणं । वले सी हो । सिंह एवेत्थर्थः । लार्थे राम
वा किर हिर इर । कल्लं किर रवर दि अओ । तस्स हिर पि अव अंसो । सो इर दि ठो ज्जण अणे हिं । पक्षे एवं किल तेण सि विण ए भणि-

राम

३०

हत्थुल्लो हस्तः । वाशी । वासुल्लो । वोढा । वोढाल्लु । वोढालो । कः । वंदओ । ग अण अं । गिरिओ । वऊअं । आलेऊअं । आच्छेष्टुं । वाऊळ
कादिदुलोपः । कांतादितीयोपिको भवति । वऊअअं । पक्षे वंदो । ग अणं गिरी । वडू । आलेहुं । सादो कः स संस्कृतवदेव सि
द्धः ॥ स्वार्थिकस्तु को या वादिभ्यो एव विहित इति क वचनं । वैकाल्लोपि वास्मृतः । न व एक आभ्यां स्वार्थे दिरुक्तो लो वा स्यात् । न वल्लो
एकल्लो । पक्षे । नवो । एको । एओ । उपरेः संख्यान्ने अ वरिच्छमिति तु स्वार्थे विहिते न डिच्छे नैव सिद्धं ॥ अंशने सः । शनैस् शब्दस्या स्वा
र्थे डिअं त्रयः स्यात् । डिच्छादि लुप् । सणि अं जं प । ना को मणि अं मण अं मणो । एते त्रय आदि श्यंते । श्रेमी सा छि अं मी सं ॥ दी
घेस्तो दीह दीहरो । दीहं । दीहरं । धेतुं धो अंधलोपि । पत्रे पत्तं च पत्तं छं । गोर्गेणः स्यात् । गो णो । स्त्रियां । गोणी गोणा । गावी च
गार्हच । गार्ह । गावः । गावीओ । गार्हओ । बल्ली वदे वइल्लः स्या । वइल्लो । विण्णाण गुण महग्घे पुरिसे दा सत्तणं पिर मणिज्जं ।

ताकोशे संभाषे वहिरे इति । हरेणि छज्ज हरेव ऊव छह । हरेषुरिसा । कुत्सायां । श्रुनि छज्जो लो ओ । तु वार्ये पश्वात्तो पेच सूचने । वार्ये विकल्पो ओ विर एमिण ह अले । ओणम एत इगाट मालि डो । ओ अविणीद । तु कं पे विकल्पे च निश्चये स्यादने इति । दा सो वणे न मुच्चइ । दा सो तु कं प्यो न त्यज्यते । हो ई वणे न होइ । भवति वान भवति । वणे देमि । निश्चयं ददामि । ने विमरो । मणे सूरु । किं चित्त्तूर्यः । आश्चर्येऽम्भो । अम्भो कह पारिज्जइ । प्पणो स्वयमर्थके । अप्पणो वि असंति कमलाइ । पक्षे । स अंचे अमुणसि करणिज्जं । प्रत्येकमि पत्ते अं पाडि कं पाडि एक्कं च । प्रत्येकमित्यर्थे त्रयं । क्सरि अं व संप्रति शौध्ये च स्यात् । एका सरि अं । सांप्रतं शीघ्रं वा ॥ त रथा इहरा । पक्षे इ अरहा । दो संभाषणे दुरे वे विषादे विस्मये भये । पश्वात्तो पे पराधे च सूचनादरयोरपि । अब्बो किमिणं किमिणं । अघोर लति हि अअं । अयो किं एवं दे घेण कअं ॥ अघो हरंति हि अअं । इत्यादि । गो प्रश्ने । किणो धुवसि । पि वी एवे । नियमार्थे

राम

३१

पि वि एतौ स्तः । पि वि अप्पर्थे । जेराः पाद पूरणे । अइ वच्चा मि इगामं ॥ तथ अपे क्खामि पि अ अणं जे । अणु होमिर न अण सुहं करेमि जी अक अर्थ अ इह पुन रुत मिति कृत करणे इति न पच्यते पुन रुक्त शब्दादेव सिद्धेः । ऊं दान वृत्तानि वारणे । उर्गहाक्षे पविस्मय सूचने । रे अरे संभाषणे रतिकलहे च ॥ दरार्थे इत्यादि तु न पठनीयं । संस्कृत समत्वात् अव्ययानामने कार्यत्वात् अर्थो तरे पि प्रयोक्तुं सुश कत्वादिति संक्षेपः ॥ ॥ इत्यलं ॥ एवं प्रकृतिषु संस्कृता सुताभ्यः स्यादयो योज्यंते । तत्रादौ तदुपयोगि संगृह्यते ॥ ॥ मोर्णस्य सुपो हे त्कश्चांते वा बिंदुरागमः । टाया आभश्चादेशो योणः यश्च सुप्रसप्तमी व ऊव च नं यश्च हिः भिसा दशः क्त्वा च प्रत्यय एषामंते बिंदुरागमो वा स्यात् । देवेणं कअं । देवेण । देवाणं गामो । देवाण । देवेसुं । देवेसु ॥ देवेहिं । देवेहि । क्त्वा । दद्वणं । दद्वण ॥ ॥ त एभिस्तुपोः ॥ ॥ अकारस्य एस्याभिसि सुपि च परे । देवेहिं । देवेसुं ॥ तु हित्तो सुत्तो हि सुभ्यसः ॥ ॥ भ्य

ब्रा० चं० स आदेशेषु हि तो प्रभृतिषु अत एत्वं वा स्यात् । गामे हि तो गामा हि तो । गामे सु तो गामा सु तो । गामे हि । गामा हि । भ्यसः किं । ड-से स्तु ।
 ३२ गामा हि न्तो ॥ ॥ घोऽतो दो मखे ॥ ड-से स्तो दो दु हि तो हि लुकः सु तो नि मा भ्य स इति वक्ष्यति । तेषु दो प्रभृतिषु परेषु अकारस्य दी
 र्घः स्यात् ॥ गामा दो ॥ गामा दु । इत्यादि ॥ ॥ न्येषां स्या म् जस् शस् लुक् हि सु र स्वपि । अदं तादन्येषां मिदं तादीनां सौ आ मि जस् श
 सोश्च लुकि भिसादेशे हो सुपि च दीर्घः स्यात् । अपि शब्दात् दो सु रे घ दीर्घः स्यात् । कई दो । कई दु ॥ कई हिं तो ॥ कई । कई णं ।
 कई ए दे । कई हिं । कई सु ॥ जस् शसोर्लुकीति किं । हरि णो । हरि ओ । विट्ठंति पे द्ध वा । एतत्सर्वं यथा स्थानं स्फुटयिष्यते । त
 त्रादं तात् राम शब्दात्सौ परे राम स् इति स्थिते सोः सर्गो ज्ञेऽघोषश्च न्ययोरिति विसर्गे कृते रामः इति सिद्धरूपे । मर्गे ताडो । राम
 अदं तात्सुरस्य विसर्गस्य स्थाने डो इत्यादेशः स्यात् । डित्वाट्टिलोपः । रामो । सर्वतः । सद्य ओ । कुतः । कुरो ॥ ॥ षयोर्वा । तदे

राम
 ३२

अं । ॥ भावने अइ । अइ दि अर किं न पि छ सि आया सं किं सु धा प लो ए सि । नि वारणे अ ला हि स्यात् । अ ला हि किं वा इ ए ण ले हे ण ।
 अ ण णा इ न भो र्थ के । अ ण वि ति अं । णा इं करे मि रो सं । ॥ इं मर्थे । मा इं का ही अ रो सं । मा का र्थे इ षं । ॥ च वे च्चे भ या मं त्र ण वा रणे । वे
 च्च पि अ सा हि । वे च्चे सु र ले व हा सि पा णी अं । ॥ आ भि मु र ये । आ भि सु र्वी क रणे र्थे दे इ ति प्र यो ज्यं । दे प सि अ सुं द रि । ॥ र य्या मं त्र णे मा मि
 ह ला ह ले । सर य्या आ मं त्र णे ए ते स्युः । मा मि स रि स क र व र ण वि अ छि वि से सो ज य प्पि अ द्वा णं । ॥ जे ह भ रि आ ण अ णो अ णो उ ण रो ह भ
 रि आ णं । ह ला पे छ पे छ । अ ण्णो को धि स हा ओ व म्म हा सि हि णो ह ले ह आ स स्स । णि द्वा इ णी स सा णं हि अ ए स र सा ण प ज्ज ल इ । प क्षे ।
 स हि स उ णि ए । ॥ भावने वि स्म ये च वि त र्के नि श्र ये ऊ र वु । सं भा वने । त रि उं ण ऊ न व र इ मं । ए अं र वु ह स इ । वि स्म ये । को ऊ ए सो । को र वु ए
 सो द स सि रो । वि त र्के । ण ऊ ए सा सं ग हि आ । मे हो र वु । धू मो र वु । बा ऊ ल का द रु स्रा रा त्थ रो ऊ र्न प्र यु ज्य ते । किं र वु ए दं । प क्षे य सु र

रयोः वा आम् इत्येतयोर्णइत्यादेशः स्यात् । टाग्रहणमादन्तार्थं । हाहाण । रामाणं । रामाण । मिवा । स्वरात्परस्य सप्तम्याडेः मिदिति
 द्विमकार आदेशः स्यात् । राममि । हरिमि । गुरुमि । पक्षेरामे । सेस्तोरोदुहितो हिलुकः ॥ डसेः पंचम्याः स्थाने षडादेशाः स्युः । रा-
 मतो आगदो । दीर्घो तोरो सुखे इति दीर्घः । कगचेति दलोपः । रामाओ । रामउ । सौरसेन्यां तु दएव । रामादो । रामादु । रामाहितो । रामा
 हि । लुकि दीर्घे । रामा । नो निमाभ्यसः । अतमरस्यभ्यसः तो प्रभृतयः षडादेशाः लुकमुद्धृत्य तस्य स्थाने सुतो इति निमाय प्रयोज्याः ।
 रामतो । रामाओ । रामउ ॥ सौरसेन्यां । रामादो । रामादु । वा तु हिं तो सु तो हि षु भ्य स इत्येत्वं वा । रामो हितो । रामे हि । रामा हि । रामे सु तो
 । रामा सु तो । षष्ठी तु साधिता डिमिवा । राममि । रामे । अतएभिस्सुपोरित्येत्वं । वा बिंदुः । रामे सुं । रामे सु । केशवमाधव राम
 गोविंदादयः । अत इति तपरत्वा न्नडोडेत्वे । पोंस्यो हल् । हाहा । हाहा । हाहा । संबोधने च यं । हे प्रयोगोपि नावश्यकः । हाहां । ३३

शसि हाहान् । हाहाः इति सिद्धेऽत्यलोपः । हाहादयोरप्येवं । रामोर्णः । वा बिंदुः । हाहाणं । हाहाण । तपरत्वा न्नतएत्वं । हाहाहिं । हा
 हाहि । चतुर्थ्याः षष्ठी । संयोगे कस्वता इति कस्वः । हाहस्स । हाहाण । हाहाणं । द्रस्वः । हाहनो । हाहाओ । हाहादो । हाहाउ ॥ हाहादु ।
 हाहाहितो । हिलुको प्राप्तयोः । नादन्तादेर्ऽसिभ्यस्स हिउः सुलुको । आकारांतादेः परयोः उऽसिभ्यसोर्हिः उऽसश्च लुकन स्यात् । तन उऽसे
 तोरोदुहितो इति चत्वार एव । भ्यसोपित एव सुतो धिकाः पंच । हाहनो हाहाओ । हाहादो । हाहाउ हाहादु । हाहाहितो । हाहासुतो
 । अत इत्युत्तरे वैत्वं न । षष्ठी प्राग्वत् । मि । आदन्तादेः परस्यडेः सप्तम्याः मिरेव नित्यं स्यान्न तु विकल्प इत्यर्थः । द्रस्वः । हाह
 मि । तपरत्वा न्न अतएवा बिंदुः । हाहासुं । हाहासु । शसः । आदन्तात्परस्य शसोडा स्यात् । आतोधा तोरित्या लोपे प्राप्तेऽयं वि
 धिः । सोमपापेक्व । शेषं हाहावत् एवं कीलालपाप्रभृतयः । मागध्यामतएत्वं सौपुंसि । मागध्यां प्राकृते सौपरेऽतएत्वं स्या

भा० च० सुप्ति । एशेउलिरो । सुसिकिं । जलं । अतः किं । हाहा । गिळी । हस्तुवाडः सः । अतोडः सोडा होवास्यान्मागध्यां । डिक्ताट्टि लोपः । काह
 ३४ गामो । पक्षेकस्त । मोवाडाहनासिक्यः । अदंतात्परस्यामोवाडाहः स्यात्सुचानुनासिकांतः । शयनाहं । घराहं । अत्माहं । तुत्मा
 हं । सरिआहं । कम्माहं । पक्षे । सयणाणमित्यादि । दहंवयमोर्हगे । अहंवयमित्येतयोः स्थाने हगे इत्यादेशः स्यात् । हगे सक्ताव
 दाल तिथिणि वासीधीवले । हगेराभाणो । तोडः सेस्तुपैशाच्यां डातोडानुप्रकीर्तितो । पैशाच्यामतः परस्य डसेरेतौस्तः । तुमातो ।
 तुमातु । मामतो ॥ ममातु । यातदिदमोर्नेन । तृतीयैकवचनेन सह तदिदमोः स्थाने नेन स्यात् । नेन कथं । एतु स्यात् स्त्रियां
 तयोः पैशाच्यां तयोस्तदिदमोः टाप्रत्ययांतयोः स्त्रियां नाए इत्यादेशः स्यात् । पूजितोचना एकसुमप्यअरेण । अनयोरन्ये विशेषाव
 क्ष्यंते । शेषं भागवत् । रिगुरुभ्यां सोस्याम् नस्त्रासुलुक् हि सुस्वपीति दीर्घः । लोप्यो लोहलू इति सिलोपः । हरी । गुरु । दीर्घो

राम
 ३४

तत् शब्दप्रभवयोः स एष इति रूपयोः संबन्धिनो विसर्गस्य डोवास्यात् । सदेवो । सोदेवो । एसरामो । एसोरामो । र्या ॥ अतः
 परस्य धेः संबुद्धेर्डोवास्यात् । हेरामो ॥ पक्षे । लोप्यो लोहलू इति सिलोपः । हेराम ॥ र्घोत्रवास्वरः । अत्र धिविषये स्वरः सर्व एव दी
 र्घोवास्यात् । हेरामा । स्वरग्रहणान्नात एव । तेन हेहरी हेहरि । हेगुरु हेगुरु । द्वयोर्बहुवचनमेव । रामास् इति सिद्धे रूपे लो
 प्यो लोहलू । रामा । मोनुस्वारः ॥ रामं ॥ सोडे । अतः परस्य शसोडे स्यात् ॥ डिक्ताट्टि लोपः । रामेपेक्व । टायां सिद्धमेव ।
 रामेण । टामोर्णस्य सुपो हेः क्त्वांते वा बिंदुरागम इति पक्षे बिंदुः । रामेणं । सस्वरात् हिः स्यात् । स्वरात्सर्वस्मादपि भिसो हिः
 स्यात् । अत एभिस्तुपोरित्येत्वं । वा बिंदुः । रामेहिं । रामोहि । खरोक्तेः हेरीहिं । गुरुहिं । चतुर्थ्याः षष्ठी ॥ वाडः । षष्ठ्याडः स्त्र
 ३५ त्स्य द्विस्तकारादेशः स्यात् । रामस्त । हरिस्त । गुरुस्त । तादर्थ्येऽस्तु पक्षे राना । हर ए इत्याद्यपि ॥ मोर्ण । स्वरात्

प्रा० चं०

३५

नतोपि दीर्घः । हरीओ । हरीदो । हरीउ । हरीदु । हरीहितो ॥ नांतादेरिति हिलुकोर्निषेधः । भ्यसि । हरितो । हरीदो २ । हरिदु २ । हरीहि
नो । हरीसुनो । नादंतादेरिति हिर्न । षष्ठीप्राग्वत् । हरिम्भि । हरीसुं २ । एवंशुरोरप्युत्थं । एवमग्निभान्वादयः । ~~वे~~ वेऽध्यमस्योरिदु
विंदू । क्लीबे वर्तमानस्य नाम्नोते इंदुरनुनासिको विंदुरनुस्वार आगमः स्यात् । असंबुद्धोसो । अमिचपरे । वणं । धणं । पेम्भं । दहिं । म
ऊं । चिट्टदिपेछवा एवमनुनासिके पुराहार्थं । अधीति किं । हेवण । हेदहि । हेमऊ । ~~स~~ सशसोर्वात्रलुमुक्तमः । क्लीबाज्जसश-
सोः इंदुविंदूवास्तः । तत्रचकृतयोर्नुमो लोपश्च स्यात् । सन्नियोगशिष्टत्वालोपाभावपक्षे नेन्दुविंदू । वणाई । वणाइं । वणाणि । चिट्टं
तिपेछवा । एवंदहीई । दहीइं । दहीणि । मडूई । मडूइं । मडूणि । शषंरामवत् । तदयं निगर्वः । वणं । वणं । धेरुं कालुत्तत्वात् न
डोरीघो । अधावित्युक्ते नैन्दुविंदू । हेवण । वणाई । वणाइं । वणाणि । वणं । वणं । शसिजस्वत् । वणेण । वणेणं । वणेहि । व

राम

३५

णेहिं । वणस्स । वणाण । वणाणं । उःसो । वणनो । वणादो । वणाओ । वणादु । वणाउ । वणाहितो । वणाहि । वणा । भ्यस्यपि । व
णनो । वणादो । २ । वणादु २ । वणाहितो । वणेहितो । वणाहि । वणेहिं । वणासुनो । वणसुनो । षष्ठीतूक्ता । वणम्भि । वणे । वणसुं ।
वणसु । दणेहिं । दहिं । हेदहि । दहीई । दहिइं । दहीणि । दहिं । दहिं । शसिजस्वत् । दहिणा । दहीहिं । दहिहि । उःसि । दहिणो । द
हिस्स । दहीणं । उःसो । दहिणो । दहितो । दहीदो । दहीओ । दहीउ । दहीदु । दहीहितो । भ्यसि । दहीसुनो इत्यधिकं । षष्ठीप्राग्वत् । द
हिम्भि । दहीसुं । दहीसु । एवंमऊ ॥ ~~या~~ यांबुद्धिधेनुभ्यांसेर्धोप्योह लृट्ति लोपः । अन्येषां स्यात् जसीति दीर्घः । बुद्धी । धेणू । अक्ली
बइत्युक्ते धोर्वादीर्घः । हेबुद्धी । हेबुद्धि । हेधेणू । हेधणु । ~~या~~ यांतुजसशसोः सप्राकदीर्घा ओदुल्लुक्स्त्रयः । तकारोऽसंदेहार्थः । बुद्धीर्हि
बुद्धीउ । बुद्धी । धेणूओ । धेणूउ । धेणू । त्रिग्रहणं जसओ वोउवानयोरित्यस्य बाधनार्थं । स्त्रियां किं । हरिवो दहीई । बुद्धिं । धेणुं ।

प्रा० चं० शस्यपि न स्यत् । टाङ् सङी नामदादेदित्स प्राग्दीर्घः जसेस्तुवा । एषां त्रयेकं अत् आत् एत् इति चत्वार आदेशाः स्युः । पूर्वस्य दीर्घश्च । उ०
 ३५ सेस्तेते वास्युः । तकारोऽसंदेहार्थः । बुद्धी अ । बुद्धी आ । बुद्धी ए । बुद्धी ई । क अं । धेणू अ । धेणू आ । धेणू ए । धेणू इ । ग अं । बुद्धी हिं २ ।
 धेणू हिं २ । चतुर्थ्याः षी । तत्रङ् सू । वावत् । बुद्धी णं । धेणू णं । उ० सिरपिटावत् । पक्षे बुद्धि नो । बुद्धी नो । बुद्धी दो । बुद्धी दु ॥ बुद्धी उ ।
 बुद्धी हिनो । एवं धेनोरपि । भ्यसि । बुद्धी सुतो इत्यधिकं । उ० सू टावत् । बुद्धी णं । धेणू णं ॥ बुद्धि म्मि । धेणु म्मि । बुद्धी सुं २ धेणू सुं २
 सिलोपः । बाला । णई । वङ् । वावा प एदा । संबुद्धौ परे आप एत्वं वा स्यात् । हेवाले । हेवाला । आपः किं । हेमाउळा । हेपिउळा । हे
 अन्ता । मातृष्वस्तृ पितृष्वस्तृ श्वश्रूणां एते आदंतानि पाताः । केचिद्वावाप ओ मपीच्छंति । अइदीहरा इं सुण्हे सीसे दी सन्ति यं सप
 ता इं । अम्मो भणामि मणि एतु ह्याण विपंडरा सुट्ठी । इदूतो कस्वः । धौ इत्येव । हेणइ । हेळळि । हेग्गामणि । हेवङ्ग । हेखळ ।

राम

३६

वेदुतो क्लीवे । हेहरी । हेहरि । हेगुरू । हेगुरु । अक्लीवे किं । हेदहिं । हेमङ्ग ॥ = स ओ वोउवाः तूतयोः । इदुङ्गां परस्य जस ओ वोउ इति
 त्रयः स्युस्तत्संनियोगे च नयोरिदुतोऽस्थाने अत्वं च वा स्यात् । हरि ओ । हर ओ । हरिवो । हरवो । हरिउ । हरउ ॥ ॥ = स्रशसोर्णो-
 लुकौ वा थास्त्रियां उ० सिङः सो श्वणो । इदुङ्गां परस्योर्जस्रशसोः णो इत्यादेशः पक्षे लुकु वा स्यात् । स्त्रीलिङ्गे तु ङसिङः सोरपि णो वा स्यात्
 । वाग्रहणात् पक्षे यथा प्राप्तमपि । हरिणो गुरुणो । लुकपक्षे । अन्येषां स्याम् जस्रशस्रलुकुहिसुप्रत्यपि इति दीर्घः । हरी । गुरू । हरिं । गुरुं ।
 ओशसोः । हरिणो । हरी । गुरुणो । गुरू । सिद्धरूपे । हरिणा । गुरुणा । अन्येषामित्यादिना दीर्घः । वा विंदुः । अरी हिं २ । गुरू हिं २ । चतुर्थ्याः
 षी । अस्त्रियां उ० सिङः सो श्वेति णो । हरिणो । गुरुणो । पक्षे स्तः । हरिस्स । गुरुस्स । अन्येषामिति दीर्घः । हरी णं २ । गुरू णं २ । अथास्त्रि-
 यामिति णो वा । हरिणो गुरुणो । पक्षे उ० सेः तोरो दुहितो । हरिनो । अन्येषां स्याम् जस्रशस्रलुकुहिसुप्रत्यपि शब्दो दोमुपे च

णईणं । २ । बङ्गणं २ । उ० सेरपिठावत् । भ्यसिपक्षेतो प्रभृतयोपि । पष्ठीवृक्ता । संयोगेऋस्यता इति ऋस्वः । बालम्भि । णइम्भि । बङ्गम्भि । ई
बापौ निरङ्कुशौ । स्त्रियां विहितावीबाप्रप्रत्यया वनियमेन स्यातां । बङ्गलमिति यावत् । काइ । कीअ । कया । जाइ । जीअ ॥ यया । ती
एइ । तीए । तया । इमाइ । इमीए । अनया । कुरुवरी । कुरुवरा । साहणी । साहणा । सुप्पणही । सुप्पणहा । हसमाणी । हसमाणा ।
इत्यादियथादर्शनमूल्यं ॥ **ह** रिडा छाययोरीबा । हलदी । हलद्दा । छाही । छाहा । **स्व** स्वादीनां तु डास्मृतः । डिच्चाट्टिलोपः । ससा । ण
णंदा । दुहिआ । जाआ । बालावडूपंनेयं । **स्या** दावारऋतः । स्यादौपरेऋत आरः स्यात् । सर्गेऽनोडो । कत्तारो । कत्तारा । कत्तारं
कत्तारे । कत्तारेणं २ कत्तारेहिं २ कत्तारत्तो । कत्ताराओ २ कत्ताराउ २ कत्ताराहित्तो । कत्ताराहि । कत्तारा । भ्यसि । कत्तारासुत्तो । **राम**
कत्तारेसुत्तो । कत्ताराहित्तो । कत्तारेहित्तो । कत्ताराहि । कत्तारेहि इत्यधिकं लुग्वर्जं । कत्तारस्स । कत्ताराणं । कत्तारम्भि । क-

राम

३७

त्तारे । कत्तारेसुं २ रामवडूपंनेयं । एवं भर्तृहर्तृनेत्रादयस्तृजन्ताः । लुप्तस्यादिविवक्षया भत्तारविहिअं । **पि**त्रादेस्त्वरः । पित्त-
मात्त आत्तयात्त नामात्त दुत्रादीनामौणादिकानां ऋतस्यादावरः स्यात् । आरस्यापवादः । पिअरो । पिअरा । पिअरमित्यादि । **सौ**
तुआनवा । सौतुपरेऋकारमात्रस्य आत्वं वा स्यात् । कत्ता । पिआ । नामाआ । भाआ । पक्षे कत्तारो । पिअरो । नामाअरो । भाअ-
रो । **धौ**त्वा । संबुधौतुपरेऋतोऽदास्यात् । हेकत्त । हेदाअ । हेपिअ । हेभाअ । पक्षे । हेकत्तार । हेदाआर । हेपिअर । हेभा-
अर । **अरं**चपित्रादेः । अस्य धौअरं इत्यप्यादेशः । हेपिअरं । पक्षे । हेपिअ । हेपिअर । हेपिअरा । **उ** दतामस्य मौषुवा । सि
अम् औ एतद्वर्जेषु स्यादित्युपरतः ऋतउत्त्यादा । जस्स । कत्तू । कत्तुणो । कत्तउ । कत्तओ । कत्तवो २ । शसि । कत्तू । कत्तुणो । टा ।
कत्तुणा । भिस्स । कत्तूहिं २ उ० सि । कत्तूत्तो । कत्तूदो २ । कत्तूदु । कत्तुहित्तो । कत्तूहि । कत्तू । एतान्येव सुत्तो धिकानि लुग्वर्जा-

प्रा० च० निभ्यसि । डःस् । कतुणो । कतुस्त । आमि । कतूणां २ । डि । कतुम्भि । सुप्र । कतूसु । पक्षे आराहो । कतारोपि अरोइत्यादि । एवं पिउणो
 ३८ । नामाउणो । भाउणो । पिउणेत्याद्यपि । अस्यमौषुकिं । सि । पिआ । कत्ता । अम् । पिअरं । कत्तारं । औ । पिअरा । कत्तारा ।
 मा । तुर्जनन्या माईउ । जनन्यर्थस्य मातुर्ऋतः स्यादौपरे आईऊ इति त्रयः स्युः । माआ । माई । माउ । माआओ । माओ पक्षेमा
 अरा । माअरमित्यादि । माईणं । माऊणं ॥ माईए । माऊए । **दे**वतार्थेत्तराभवेत् । देवतायाचिनो मातुर्ऋतः अराइत्यादेशः-
 स्यात् । नमोमाअराणं । स्यादावित्येव । माइगणो । माइदेवो । **स**र्वदेः सद्यो । हेसद्यो । हेसद्या हेसद्य । जसितु । सद्ये । अण्णे ।
 । जे । ते । के । कअरे **अ**परे । एक्के । एएइतिसिद्धरूपाश्रयादेवसिद्धं । तेन अतः सर्वादेर्देजसइति नारभ्यते । अपवादा
 मावेउत्सर्गस्येव न्याय्यत्वात् । शसोडे । सद्ये । जे । ते । के । सद्येण । जेण । सद्येहिं २ जेहिं २ । चतुर्थ्याः षष्ठी । सद्यस्त । जस्त । क

राम
 ३८

३। **स**र्वत्रतुक्षिपः । क्षिप्रमत्ययां तस्य तु नाम्ना ईदूतोः सर्वत्रऋस्वः स्यात् । गामणिणा । खळपुणा । गामणिणो । खळपुणो । गामणिकु
 लं । खळपुघरं । जसितु । बालाओ । बालाउ । बाला । णइओ । णईउ । णई । वडूओ । वडूउ । वडू । स्त्रियां तु जस् शसोः सभाक्
 दीर्घाओडुल्लुकस्त्रयइति आदेशः । **स्त्रि**यांस्वरस्यऋस्वोऽमि । अमिपरेस्वरमात्रस्यऋस्वः स्यात् । स्यरोक्किरीदूतोर्निवृत्त्यर्था । बालं ।
 णइं । वडूं । गामणिं । ईत आवासिजस् शसां । इदं तात्परेणं सिजस् शसां स्छाने आत्वं वा स्यात् । एसाहसत्तीआ । सहीआआअछ
 ति । गोरीआतरुणीआचिट्ठंति । पेळवा । पक्षेयथा प्राप्तं । शसि । बालाओ । बालाउ । बाला । एवं णई वडू शब्दयोरपि । **ना**तष्टा
 हुसिडः सड्डीनामात् । टाउः सड्डीनामदादेदिस्त्र प्राग्दीर्घाउः सेस्तुवेति प्राप्त आकार आदंतान्न स्यात् । बालाअ । बालाए । बालाई ।
 आतःकिं । णईअ । णईआ । णईए । णईइ । वडूअ । वडूआ । वडूए । वडूइ । कअं । चतुर्थ्याः षष्ठी । तत्रडः सष्टावत् । बालाणं ।

मादंतादपि । कस्याः कास । जास । तास । पक्षे । काए । जाए । ताए । **स्या** से वास्त इदं नतः । इदं तेभ्यस्तु किमादिभ्यो स्या से इत्यादे
 शौ वास्तः । आबीषौ निरंकुशाविति ईप्सक्षे । ऋस्वस्तु उक्परः । संयोगे ऋस्वता । किस्स । कीसे । पक्षे । वाउ । सूडीनामदादेदित्
 कीअ । कीआ । किए । कीइ । जिस्सा । जीसे । जीअ । जीआ । जीए । जीइ । तिस्सा । तीसे । तीअ । तीआ । तीए । तीइ । किंतझांठा
 सडे सिंणा आमः । कास । केसिं । काण । तास । तेसिं । ताण । किंतझांकिं । जेसिं । इमेसिं । त्वावा यदोडसेः । जत्मा । पक्षे । जाओ ।
 जाउ इत्यादि । किमोड-से ठिंणो डीस त्वावा । पक्षे तो दो प्रभृति । किणो । कीस । कला । कत्तो । कादो इत्यादि । सो । ते । तं ॥ **डो**
 त्वातरोपिवा । तदः परस्य ड-से डो त्वा इत्येतावपि वास्तः । पक्षे दो प्रभृति । तो । तत्मा । ताओ । ताउ । किंयत्तन्ध्यस्तु डेः काले डाला इ-
 आबवा । पक्षे हिंस्तिम्भित्थ । कस्मिन्काले । काहे । काला कइआ ॥ करहिं । कस्सिं । कस्मि । कत्थ । जाहो । जाला । जइआ ।

ताहे । ताला । तइआ । तालाजा अंतिगुणा जालाते सहिअ एहिं बेप्पंति । रइकिरणगुग्गाहिआ इहो निकमलाइं कमलाइं । **स्या**
 दौतदस्तुणः कापि । कापियथा लक्ष्यं । णं पेछ । तं पश्येत्यर्थः । स्त्रियामपि । हत्थुं नामि अमुहीणंति अडा । तां त्रिजटेत्यर्थः । णेण-
 भंणिअं । तेन । भणिअंचणए । तया णेहि कअं । तैः । णाहिकाअं । ताभिः । किमः कस्त्रतसादिषु । त्र । कत्थ । तस्स । कओ । क-
 त्तो । करो । स्यादौ तु संस्कृतवत्सिद्धं । को । के । कं । **स्या** दाविदमिमः । इदम्शब्द इदमस्त्वमापद्यते स्यादौ परे । इमो । इमा । **सौ** वा
 पुंस्वयंचेमिआस्त्रियां । इदमः सौ परे पुंसि अयमित्यादेशो वा । स्त्रियां तु सौ इमिआ इत्यादेशो वा स्यात् । अहवा ऽयं कअ कज्जो
 । इमिआवाणिअ भूआ । पक्षे इमोराआ । इमावत्तणी । इमेचिद्धंति । इमाओ । इमाउ । इमाअजुवइओ । स्यस्मभ्याम्सहेदमः
 क्लीबे स्यादिदं इणमोइणं । इमापवादः । इदं वणं । इणमोराउलं । इणं घरं । चिद्धदिपेछवा । **इ** योरमेणं णमिमं । स्त्रीपुंस

प्रा० चं० योरिदमो मासहन्नय एतेस्युः । इणं । णं । इमं वा पेछ ॥ **श** स्रवाभिस्तुत्विमोणेच । शसाद्यंतस्येदमइमेणे इत्येतौस्तः । णे पेछ ।
 ४० इमेवा । णेण कअं । इमेणवा । णेहिकअ । इमेहिंवा । भिस्सुपस्सस्तिषु वाअच्च । तइत् । एहि । आहि । पक्षेणेहि । इमेहि ।
 उः साम्भ्यां वास्यतेसिमो । उः सा आमाचसहितस्येदमः कमात्सेसिंदत्यादेशौस्तः । सेगुणा । अस्येत्यर्थः । सिंसीलं । एवामित्यर्थः । केविद
 मापिसहसे आदेशमाहुः । स्त्रियामपि पक्षे अस्य । इमस्स । इमेसिं । इमाण । **उ** तस्यत्विह । सप्तम्येकवचनांतस्येदमइह इत्यादेशोवा
 स्यात् । इह संस्कृतसमं । पक्षे । **न** त्योडेः । इदमोडे-स्थानेडे-स्तु सिम्मित्थहिंतत इति प्राप्तः स्थोन स्यात् । हिंचनास्येदमेतदोः । अन-
 योडेः हिमादेशश्च न स्यात् । तेन इदमः सिम्मित्थ एव । अस्सिं । इमस्सिं । इमम्मि । एसु । इमेसु । **सि** नास हैतदो वास्यादिणमो इण
 मेसच । इणमोराआ । इणं । सैषयो वेति । वाडो । एसो ॥ एस । संस्कृतवदेव एतेति सिद्धे एसादेशकरणं क्लीबार्थं । एससिरं ।

राम
४०

स्स । **वा** स्तर्वादेर्दसि मामः । अवर्णातात्सर्वादेरामोडे सिंदत्यादेशो वा स्यात् । सच्चसिं । अण्णेसिं । जेसिं । केसिं । पक्षे । सच्चाण
 जाण । काण । तपरत्वाभावात् स्त्रियामपि । सच्चसिं । अण्णेसिं । सच्चासां । अन्यासामित्यर्थः । उः सेस्तोरो सच्चतो । अस्मत्तो । स
 द्याओइत्यादि । भ्यस्यपि प्राग्वत् । ण्छीतूक्ता । **उ** स्तुस्सिं भित्थहिंततः । अवर्णातात्सर्वादेः परस्यडेः एतेचत्वारःस्युः । सच्चस्सिं
 सच्चम्मि । सच्चत्थ । सच्चहि । अण्णस्सिं । अण्णम्मि । अण्णत्थ । अण्णहिं । किंयत्तद्भ्यः स्त्रियामपि । पक्षे । काए । कीए । जाए । जीए
 । ताए । तीए । आवीयो निरंकुशाविद्यावीपो । किमः कः । को । के । कं । के । किंयत्तदिदमेततन्ध्योऽवन्तेभ्यश्चातु वाडिणा । किणा ।
 केण । जिणा । जेण । तिणा । तेण इमिणा । इमेण । एदिणा । एदेणा । भिसि । केहिं । जेहिं । तेहिं । चतुर्थ्याः ण्छी । **किं** यत्त-
 द्योऽसो वासः ॥ एभ्योऽऽसः स्थाने आस इत्यादेशो वा स्यात् । पक्षेस्सः । कास । कस्स । जास । ज्जस्स । तास । तस्स । स्त्रिया

विहितेऽपरे एतदस्तशब्दस्य लुक् स्यात् । एतस्मिन् इति एत्थ । एअस्ति । एअस्मि । **मो**त्वेरदीदा । एतदएकारस्य अत् ईच्चास्तोन्मि-
शब्देऽपरे । अअस्मि । ईअस्मि । पक्षे एअस्मि । हिं च नास्येदमेतदोरिति हिं न भवति । **का**ले डेः स्वे जाहे । कालेवाच्येऽन्तस्य एतदएत्ताहे इ-
त्यादेशोऽपानिपात्यते । एतस्मिन् काले एत्ताहे । पक्षे स्तिभिः । **ए**कतस्त्विआ । एकशब्दात् डेरि आदेशः स्यात् । एकस्मिन् काले । एक-
इआ । पक्षे । एकस्ति । एकस्मि । एकत्थ । एकहिं । शेषं सर्ववत् ॥ **वा**दसोऽहसि नानान्यत् । सिनासहितस्यादसः अह इत्यादेशो वा स्या-
त् । तच्च कृते अतः सेडोस्त्रियामाप् क्लीबेत्वमस्योरिन्दुबिन्दू इत्येतन्न भवति । अहपुरिसो । अहब्रुवई । अहवणं । असौ अदः पक्षे ।
स्यादौसुः । स्यादौपरेऽदसोसुः स्यात् । स्याम् जस् शस् लुक् हि सु - पीति दीर्घः । अमूपुरिसो । अमूमाला । असुंवणं । शेषं गुरुधेनुमधु-
वत् । **म्या**वएअवा । ङ्यादेशोऽभिः शब्देऽपरे दसः अअ इत्यादेशो वास्तः । असुस्मिन् इति । अअस्मि । पक्षे असुस्मि । संग्रहश्च । सौ । अ-

ह । अमू । जसि । असुओ । अमओ । अमवो । असुउ । अमउ । असुणो । अमू । स्त्रियांतु । अमूउ । अमूओ । मालाओ । अमि । असुं ।
शसि । असुणे ॥ स्त्रियांतु । अमूओ । अमूउ । अमू । टायां । असुणा । स्त्रियांतु । अमूअ । अमूआ । अमूए । अमूइ । अमूहिं २ डः स्या-
वत् । अमूणं २ डः सिरपिटावत् । पक्षे असुतो । अमूओ । अमूउ । अमूहितो । भ्यसि । अमूसुतो इत्यधिकं डः स् । असुणो । असुस्त । अ-
मूण्णं । डि । अअस्मि । इअस्मि । असुस्मि । अमूसु । **यु**अदस्तु सिनासाकं तंतुवंतुं तुहंतुमं । अस्यैते पंच आदेशाः स्युः । तं । तुवं । तुं ।
तुहं । तमं । रिडो । **तु**इत्ते तुत्ते तुत्तुं भेतुं भेतुं च तेजसा । जसासहितस्य युअद एते षौ स्युः । तुज्जेराजाणो । तुत्ते । तुत्तु । तु-
भे । तुंभे । तुप्फे । चोत्तुक्तसमुच्चयार्थः । तेन तुप्फेति । यूयमित्यर्थः । **तु**एतमेतुमंतुं तंतुवंतुहं भवेदमा । अमासहितस्य सप्तेते स्युः । तु-
एवं दामि । तुमे । तुमं । तुं । तं । तुवं । तुहं । तामित्यर्थः । **चो**तुभतुभेतुप्फेभेतुप्फे तुइत्ते तुत्ते शसा । शसासहितस्यैते षौ स्युः । वोपळा

मि ॥ तुभ्र । तुभ्रे । तुप्के । भे । उप्के । तुज्जे । तुत्से । युष्मानित्यर्थः । **भे** देदिते त इत ए तुम ए तुनाइ कार्यास्तु मे तुम इ वा सहि मे तुमं च भे म
 णि अं । दे । दिते । त इ । **त ए** । तुम ए । तुमाइ । तुमं । त्वयेत्यर्थः । **तु** भे हितु ज्जे हितु स्मे हितु स्मे हितु स्मे हितु स्मे हितु अं भिसा ते । भिसा सहि
 तस्य युष्मदस्मदस्ते ता अष्टौ आदेशाः स्युः । तुभे हि मक्ति अं । तुज्जे हि । तुत्से हि । त्वे हि । उप्के हि । तु आं ते । युष्माभिर्मंत्रितं । **त** इ तु व
 तुम तु ह तु भा तु ज्जस्तु त्स्व जाय ते स्य उः सौ । उः स्यंत स्यात हिं तो तु भस्तु ज्जस्व तु त्स्व । उः सौ परेऽस्य युष्मदः सप्ते ते स्युः उः सेस्तु यथा
 प्राप्ताः तौ दो प्रभृतयः स्युः पक्षे त हिं तो प्रभृतयश्चत्वारोऽऽसिना सहितस्य स्युः । त इ त्तो । त ई दो । त लो पे । त ई ओ । त ई दु । त ई उ । त इ-
 हि त्तो । नादं ता देरिति हितु को रभावः । एवं तु वा देप्युह्यं । वलो पे तु अत्तो । उः स्यंत स्यादेश पक्षे तु । त हि त्तो । तु भ्र । तु ज्ज । तु त्स्व । **तु**
 भस्तु ज्जस्तु त्स्वस्तु हश्चेतिभ्यः सीह चत्वारः । प्रागुक्तास्तो दो दुहि हि त्तो सु त्तो भ्यसोपि संयोज्याः । पंचम्याभ्यसि परे सुष्मदस्तु आदयः

स्त्रियामपि पक्षे आपोऽभावाथेन । सद्यस्स वि ए स गर्ई । सद्याण वि पत्थि वाण ए स मही । पक्षे संस्कृतवत् । एसा चतुरिणा । ए सो उ-
 रिसो । ए अं रा उ लं । ए दे त दोः स्तस्य सोऽक्लीबे सावितितु नारभ्यते । त दोः सः सा वनं त्ययोरिति संस्कृतवदेव सिद्धेः । क्लीबे तु सोर्लुका
 लुप्तत्वात्स्त्वं न भविष्यति । जसि । ए ए ध ण्णा । ए आ ओ म हि छा ओ । ए आ ई व णा ई । अमि । ए अं । ए दं । शसि । ए णं यया । किं यन
 दिद मे तद्भो दं ते भ्यष्टा तु वा डिणे ति डि ण्णा वा । ए दि ण्णा । ए दे णं । भिसि । ए दे हिं २ । चतुर्थ्याः पक्षी । त दे त दोश्च वा स्यातां उः साभ्यां स
 ह से सि नौ । ए त यो राभ्यां स ह क्र मा स्ते सिं र तौ स्तः । से आ हि अं । ए त स्ये त्यर्थः । पक्षे । ए अ स्त । ए र सिं । ए ते पां रा ज्ञां । पक्षे ए आ णं । **ये**
 त दो उऽसि ना ए त्तो ए त्ता हे । उऽसि ना स है त द ए ता वा देशौ वा स्तः । ए त्तो गा मा दो । ए त्ता हे वा । पक्षे । ए आ ओ । ए आ उ । ए आ हिं । ए आ ।
 भ्यसि । ए अ त्तो । ए आ ओ । ए आ उ । ए आ हिं त्तो ए च्चा हिं । ए आ सु त्तो । पक्षी तूक्ता । **त्ये** न शब्द लुक् । उः स्तु स्ति म्मित्यहिं त त इति

तुभ्यस्तु त्वोत्तु ज्ञस्तु त्वोत्तु मोत्तु हटो परे । युष्मदोत्तु परत एते सप्तस्युः । डेस्तु यथा प्राप्तं भिप्रभृति । तुभ्यम् । तुत्तम् । तुज्जम् । तुव
 भिम् । तुम् । तुमम् । तुहम् । पक्षे तु भेद इत्यादि । **सु** स्वेते एतु वा तुभा तुज्ज तुत्ता निमस्य वा ॥ त्सुप्यपि परे एते तुभादयः स्युः ते
 सुचपरेषु अत एभिस्तुपोपिरित्युक्तमेवं वा स्यात् । तुभादित्रयाणां त्वं त्यस्य आत्वं च वा स्यात् । तुभ्यसु । तुभ्येसु । तुह्यसु । तुह्येसु ।
 तुज्जसु । तुज्जेसु । आत्पक्षे । तुब्बासु । तुब्बासु । तुज्जासु । तवसु । तवेसु । एवं परेषामपि । **सि** नासहास्मदोहम् अहम् अह
 यं अहं । सिनासहितस्यास्मद एते षड्देशास्युः । हं बत्स्यो भिम् । अम्भिम् । अह्मिम् । अह्यं अहं ॥ **ज** सासहत्वात् अह्ये अह्यो मे भे वयं तथा
 । जसासहितस्यैते षट्स्युः । अह्यभणामो । अह्ये । अह्यो । मे । भे । वयं । **म** मं भिममहं भिणेणं मं ह्यात्मा अहमा । अमासहितस्यैते आ
 देशाः स्युः । ममं पछ । मिमं । अहं । मं । मि । णेणं । मत्स्य । अह्यम् । अम्भिम् । मामित्यर्थः । **अ** ह्ये अह्यो अह्येण वचत्वारः स्युः शसासहा

अह्ये । अकव । अह्यो । अह्यम् । णे । अस्मान् रक्षेत्यर्थः । **म** भादमम एमे भिममं म इमयादणे । मं एटां तस्यास्मदो न वेते स्युः । ममादक
 अं । मम ए । मे । मि । ममं । इम । मयाद । णे । म ए । मयेत्यर्थः ॥ **अ** ह्ये हि अह्या अह्ये अह्येण भिसा । भिसासहितस्यास्मद एते चत्वारः स्युः
 । अह्ये हि । अह्या हि । अह्ये । अह्येण । अस्माभिरित्यर्थः ॥ **उ** सौम इम मौमज्ज मही । पंचम्येकवचने उः सौपरतो स्मद एते चत्वारः स्युः । उ
 सेस्तु यथा प्राप्ताः नो दो प्रभृतयः । मरतो गदो । ममनो मज्जतो महतो । महत् गत इत्यर्थः । एवं दो प्रभृतिष्वप्युत्थं । **अ** ह्यममोभ्यसि । भ्य
 सितु परे एतौस्तः । भ्यसस्तु यथा प्राप्ताः । अह्यतो । एवं दो दुहितो हि सुतो चप्युत्थं । **उ** सात्याः अह्यं मज्जमज्जं महं महच मेमद । पञ्चैकवचने
 न साहितस्यास्मद एते ष्टौ स्युः । वकारो लुक्तसमुच्चयार्थस्ते नमम इत्यपि । अह्यधणं । अह्यं । मज्ज । मज्जं । महं । मह । मे । मइ । ममेत्य
 र्थः । **आ** मासहत्वात् अह्य अह्ये अह्यो महाणच । अह्याण । मज्जम इह्याणो चणे च ममाणच । अह्यजुज्जं । अहं अह्ये अह्यो । महाण

अत्माण ॥ मज्झं । ज्ञाण । णो । णं । ममाण । अस्माकमित्यर्थः । डि. नासह मएमे मिममाइम इपंचकं । डि. नासहितस्यास्मदएते पंचस्युः । म
मएहिदं । मे । मि । ममाइ । मइ । मयीत्यर्थः । १. **म** ह मज्झ ममात्माडौ । डौतुपरेऽस्मदएतेचत्वारःस्युः उस्तुयथा प्राप्तं । महमिष्टिअं । मज्झ-
मि । मममि । अत्तमि ॥ पक्षे महे । मज्जे । ममे । अत्ते । **सु** प्पेदा । सुपिचपरेऽस्मदो महादयःस्युः । तेषुचकृतेषु अतएभिस्सुपो
रिति प्रपञ्चमेत्वं वा स्यात् । महेसु । महसु । ममेसु । ममसु । **अ**त्तस्य आत्वं वा । सुपिपरेस्मदोदेशस्यात्तशब्दस्य आत्वं वा स्यात् । अत्ता-
सु । पक्षे । अत्तेसु । अत्तसु । **अ** न आणः पुंसि वा । अन्नंतेष्वनृशब्दस्य आणइत्यादेशो वा स्यात् । अदंतत्त्वात्सर्गेऽतोडोरत्यादिकार्यं
त्वेब्रैर् । बत्ताणो । हेबत्ताणा । जसिबत्ताणा । बत्ताणं । बत्ताणे । बत्ताणेणं २ । बत्ताणेहिं २ । बत्ताणत्तो । बत्ताणओ । बत्ताणाउ । ब
त्ताणाहितो बत्ताणाहि । बत्ताणा । भ्यस्यपि बत्ताणेहितो । बत्ताणेतुतो । बत्ताणेहि । एत्वाभावे बत्ताणाहितोइत्यादि । बत्ता

स्युः भ्यसश्चस्त्वानेतोदोप्रभृतयः सामान्ये नोक्ता आदेशाः प्रयोक्तव्या इति सौकार्यार्थं स्मार्यते । तुभत्तो । तुज्जत्तो । तुत्तत्तो । तुहत्तो ।
एवंदोदारिषुपितुभ्भारोइत्याद्युदाहार्यं । **उ** सातइ तु ते तुत्त तुहं तुह तुमे तुम । तुमाइ तव तुभो भोप्फो त्त्तुत्तु दि दे इ ए । उ सास
हितस्य युष्मद एकोनविंशतिरेतेस्युः । तइ धणं । तु । ते । तुत्त । तुहं । तुत्तं चतुज्जं चतुमाण तुभं । तुज्जाण उज्जाण तुहाण भे वो व
तुज्ज तुत्ताः सहितस्य आमाआमासहितस्येतेषोडशस्युः । तुभाण कलहो । तुत्ताण । तुवाण । तुभं ^{तुत्तं} तुज्जं चतुमाण तुभ । उज्जाण-
उत्ताण । भे । वो । तु । तुज्ज । तुत्त । सुष्माकमित्यर्थः । रामोर्णस्येति पक्षे विंदौ । तुभाणं । तुत्ताणं । तुवाणं । तुमाणं तुज्जाणं । उत्ता
णं तुहाणं । एवंत्रयोविंशतिरूपाणि । **तु** मेतइ तुमएतएतइ डि. नासह । डि. नासहितस्य पंचतेस्युः । तुमेविअं । तुमाइ । तुमए । तए
तइ । लयीत्यर्थः । X तुह । तुमे । तुम । तुमाइ । तुव । तुभ । उभ । उक्कत्तु । तुज्ज । दि । दे । इ । ए । तवेत्यर्थः । **तु** भाण तुत्ताण तुवाण तुत्तं X ५

प्रा० चं० राआहेराआ। हेराअ। जसि। **णो**णाहोराइरासोवा। रासोराइइत्यादेशोवास्यात्। णोणाडिपरेषु। राइणो। पक्षेराआणो। अऽमाभ्यां
 ४५ राइणंचवा। अमा आमानसहितस्वरसोराइणंइत्यादेशोवास्यात्। राइणंपेक्ख। रणणाष्टाड-सिड-सां^{रणा}। राइणा। राएण। राआणेण। राई
 वाभिस् भ्यसाम् सुपि। भिसादिचतुर्थपरतोरासोराईइत्यादेशोवास्यात्। राईहिं २ पक्षेराएहिं २। राआणेहिं। २ चतुर्थ्याः षष्ठी। राइणोध
 णं। रण्णो। राअस्स। राआणस्स। राआणत्तो। इत्याद्यपि। भ्यसि। राईओ राईउ। राईहित्तो। राईहि। राईसुत्तो। पक्षेराअत्तो। राआहि
 त्तो। राआसुत्तो। रा^{रा}हित्तो। राएसुत्तो। एवंराआणेसुत्तो। राआणासुत्तो। इत्याद्यप्युत्थं। षष्ठीतूक्ता। राअम्मि। राआणम्मि। राए। रा-
 आणे। राईसु। राएसु। राआणेसु। **आ**त्मनःस्यादप्पअत्त ॥ आत्मन्शब्दस्य अप्पअत्तइत्यादेशोस्यात्तां ॥ अप्पा। अप्पो। हेअ- राम
 प्पा। हेअप्प। जसि। अपाणो। अप्पा। अपाणं। अप्पाणे। अप्पे। अप्पा। अप्पणा। **या**यावाणइआणिआ। आत्मनष्टाइत्यस्येतौ ४५

वास्तः। आप्पणइआ। अप्पणि। आकअं। पक्षेआप्पणा। अप्पाणेण। अप्पेहिं २ अप्पणो। अप्पस। अप्पाणं। जसो। अप्पणो।
 अप्पाओ ॥ अप्पाउ। अप्पाहित्तो। अप्पाहि। अप्पा। भस्यप्येवं। विशेषस्तु। अप्पासुं तो। हित्तोसुत्तोहिष्वेतद्विकल्पश्च। अप्पम्मि।
 अप्पे। अप्पेसुं २ अणादेशपक्षेतु अप्पणो। अप्पाणाइत्यादिरामवत्। एवंअत्ताआत्तो। अत्ताणोइत्याद्यप्युत्थं ॥ **अ**थसंख्या
 मिरूप्यते। एकस्मिन् कस्यगत्वद्विर्लोपाः शेषंतुसर्ववत्। एगो। एको। एओ। हेएगो। हेएग। जसि। सर्वादित्वात् एगे। एगं। ए
 गे। एगा। एगेण २ एगेहिं। एगस्स। **वा**त्सर्वादेर्डेसिमासः। एगेसिं। एगाणं २ एगत्तो। एगाओ। एगाउ ॥ सौरसेन्यां। एगाहो। ए
 गादु। इत्यादि। भ्यस्यप्युत्थं। एगस्सिं। एगम्मि। एगश्च। एगाहं। एगेसुं। २॥ एवंएकएअयोरपिरूपमुन्नेयं। द्विशब्दएकवच
 नाभावः। द्विवचनस्यचबहुवचनमेव ॥ **ज**सुशस्त्रभ्यांसहितस्पदेर्दुवेदो रोस्मि वेष्णिवे। पंचैतेस्युः। दुवे विवृतिपेठवा। दो। दो-

प्रा० च० णि । वेणि । वे । संयोगेऋस्वतादितिऋस्वत्वे । दुष्णि विणि । उच्चारणसामर्थ्यादुभयमित्येके । तदेवं सप्त रूपाणि । तृतीयादौ तु दोवे । भि-
 ४६ सादेस्तु यथा प्राप्तमादेशः । दोहिं २ वेहिं २ । दोह्वादेस्त्वामो ण्ह ण्हमिष्यते । द्वादेः संख्यायाः परस्यामो ण्ह ण्हं इत्यादेशौ स्तः । दोण्ह । दोण्हं
 वेण्ह । वेण्हं । ऋस्वत्वपक्षे । दुण्ह । दुण्हं । विण्ह । विण्हं । उभयमपीष्यते । भ्यसि । दोत्तो । दुत्तो । दोओ । दोउ । सौरसेन्या । दोदो । दोदु । दोहि
 त्तो । दोसुत्तो । षष्ठीवृत्ता । दोसुं । दोसु । एवं वेत्तो । वित्तो । वेओ । वेउ इत्याद्युन्नेयं । त्रिशब्दो बहुवचनान्त एव । जस्रशस्त्रभ्यां सह । ति-
 णि । त्रेः । तिणि चिद्वृत्तिः । पेछवा । तृतीयादिषु तीस्मृतः । भिसोहिः । तीहिं । तीहि । चतुर्थ्याः षष्ठ्यामाप् । ण्ह ण्हं ऋस्वः । तिण्ह ।
 तिण्हं । भ्यसि । सिन्तो । तीओ । तीउ । सौरसेन्या । तीदो । तीदु । तीहित्तो । तीसुत्तो । षष्ठीवृत्ता । तीसुं । तीसु । चतुरशब्दस्य चत्वारिच राभ
 त्तारो चउरो तथा । तथेति जस्रशस्त्रभ्यां सहितस्य चतुरएतेत्रयः स्युः । चत्वारिचिद्वृत्तिः । पेछवा । चत्तारो । चउरो । भिसादिषु । लोपोत्प्लवः ४६

णस्स । बत्माणाणं । बत्माणम्भि । बत्माणे । बत्माणेषु । २ एवं युवन्मघवन्श्वन्नादयः । पुंसि किं । शर्मन् । सर्मन् । कम्मं । अणाभावपक्षे ।
 सौत्वाद्वा । आनः सौपरे आत्वं वा स्यात् ङोपवादः सिलोपः । बत्मा । पक्षे ङो । बत्सो । नित्यं तु जस्रशसोः । अनयोः परयोरेन आत्वं नित्यं स्या
 त् । बत्मा चिद्वृत्तिः । जस्रशस्त्रः उः सिउः सांस्थाने णो वा । एषां स्थाने णो वा स्यात् । आत्वं । बत्माणे । चिद्वृत्तिः । बत्माणे । पेछ । अमिस्त्रिरूपाश्रे
 षेण । बत्माणं । बत्माणे । बत्से । बत्सा । टायास्तुणा स्मृतः । टाडयस्य णा इत्यादेशः स्यात् । बत्माणा । राआणा । बत्सेहिं २ बत्सणे । बत्सन्तो
 बत्साओ । बत्साउ । बत्साहित्तो । बत्साहि । बत्सा । भ्यस्य पितृवत् । बत्सुत्तो । बत्सणे । बत्सस्स । बत्माणं । बत्सम्भि । बत्सेसुं २ । एवं जु-
 वाजुवाणो । जुवाणजणो । अद्वा । अद्वाणो । उछा । उछाणो । पूसा । पूसाणो । तक्खा । तक्खाणो । श्वन् । सा । साणो । सुकम्मा । सु
 कम्माणो । गावा । गावाणो । राजन् । रायाणो ॥ हेराआण । हेराआणा । अदंतत्वात् । रामवद्रूपं । आणाभावपक्षे सौत्वाद्वा ।

ह। दस। दहसुहो। दसमुहो। दहरहो। दसरहो। दहहिं। दहतो दहाओ। दहाउ। दहासुतो। दहण्हं। दहण्ह। दहसु। प्रायोय
हणात्कचित् न भवति। दसमी अवस्था। दससुदिसासु ॥ संख्यादेशस्तुरहः स्मृतः। संख्यापूर्वस्य दशनोरह इत्यादेशः स्यात्। एगा-
रह। एआरह। ^{दे}र्वा। पूर्वपदस्य द्विशब्दस्य बाइतिपवर्गीयादिरादेशः स्यात्। बारहचि द्वंतिति पेछवा। पूर्वपदस्येति बाऊलका
लुभ्यते। त्रयसः। पूर्वपदभूतस्य त्रयस इत्यस्य ते इत्यादेशः स्यात्। तेरह ॥ पञ्चः पंचाशद्विपण्णच। पंचनशब्दस्य पण इत्यादेशः
स्यात् पंचाशच्छब्दे दशनशब्दे च परे। पण्णरह। पंचदशेत्यर्थः। चतुरश्चोचउत्ततो दशनो इह। चतुरशब्दस्य द्विदकारादिर्दहइत्यादेशो
स्तः संख्यायां परपदे चतुरशब्दाच्च परस्य दशनशब्दस्य द्विदकारादिर्दहइत्यादेशः स्यात्। चोइह। चउइह ॥ सोलह। जोउशेत्यस्य नि-
पातनमेतत्। दशनोरहाभावे दस्य लृत्वं शस्यहः षषः सत्त्वाभावस्तु निपातनास्ति च। सोलहरा आणो। सप्तनः पछोपेतद्वित्ते दशनोरहः

दशविंशेत्यात्वं सत्तारह। षस्यठः द्वित्वं। अट्टारह ॥ ^{सु}र्वीसत्तीस चालीसा विंशत्यादि त्रये क्रमात्। विंशतिविंशत् चत्वारिंशदित्येतेषां
क्रमाद्दीस तीस चालीस इत्यादेशाः स्युः। एओणवीसा। एगोणवीसा। ऊनविंशतेः। ऊणवीसा ॥ वीसा। एअवीसा। बावीसा। तेवीसा।
चोवीसा। चउवीसा। पंचवीसा। छवीसा। युक्ताइति पछोपेशोपादेशे तस्य द्वित्वं सत्तावीसा। षस्यठः द्वित्वं। अट्टावीसा। एओण तीसा +
ऊनविंशत्। ओणतीसा। सातिरिक्तेषु पृथक्पदविवक्षया तकारस्य द्वित्वं नेत्येके। तीसा। एकतीसा। द्वाविंशत्। देर्वा। तीसादेशे
कृते कृत्स्नः। बत्तीसा। तेनीसा। चोनीसा। चउनीसा। पंचनीसा। छत्तीसा। अट्टनीसा। बत्तीसातिरिक्तेषु पृथक्पदविवक्षया तकारस्य
द्वित्वं नेत्येके। एगोण चालीसा। ओण चालीसा। चालीसा। एअ चालीसा। एग चालीसा। चलोपोनीत्येके। एग आलीसा। द्विचत्वारिंशे।
सुखश्चदिकृत्श्चदिवारं दिविधोदिपात्। दिमात्रं चदिवचनं दिजातिश्चदिवार्षिकः। द्यादिः कलः पदः पादश्चत्वारिंशो गुरुर्लघुः। पं

प्रा० च० चाशत्सप्ततिषष्टिर्नवतिर्द्विसहस्रवत् । सदिरेफदिजिह्वदिहस्तादौ देर्दुरिष्टतेदिधादितीयद्विरुणदिदलेषुतुवाभवेत् । चलोपः । दुआली
 ४८ सा । तेआलीसा । चोआलीसा । चउआलीसा । ऋआलीसा । सत्तआलीसा । अट्टआलीसा । अष्टाचत्वारिंशेयेतदेव । दीर्घद्वस्यो समासे-
 वाभितिवचनादित्याहुः । एकोनपञ्चाशत् ॥ ५ पञ्चआलीसा ५ लोप्योऽहल् इति लोपः । शप्पयोः सः । स्त्रिया माप् । पञ्च्यः पञ्चाशद् शि-
 पण्णचेति पण्णादेशः । एओणपण्णासा । पण्णासा । दशविंशे सप्तनआ पञ्चाशेत्वेकपञ्चनोः । सप्ताष्टनोश्च । सप्तनआत्वं स्यादशविंश-
 तिशब्दयोः परयोः पञ्चाशच्छब्दे तु परे एकपञ्चसप्ताष्टनामात्वं स्यात् । प वापण्णाः । पञ्चाशतिपरे पञ्चनशब्दस्य पण्णादेशो वा स्यात् ।
 दीर्घाच्चपस्यवः । दीर्घात्परस्य पण्णादेशस्य पस्यवः स्यात् । एआवण्णासा । एगावण्णासा । पञ्चाशतो वा संख्यादेः शस्यलुक् । एआवण्णा- राम
 ण्णा । एगावण्णा । एकावण्णा । बावण्णासा । बावण्णा । द्विपञ्चाशतस्तु । दुपण्णासा । दुपण्णातेवण्णासा । तेवण्णा । चोव- ४८

कगचेति लोपः । भिसोहिः । घोवाचतुरोऽनामि । आम्बर्जेषु स्यादिषु परेषु चतुरोऽन्त्यस्य दीर्घो वा स्यात् । चऊहिं । चउहिं २ चऊहित्तो ।
 चउहित्तो । चऊसुत्तो । चउसुत्तो । चऊसुं । चउसुं । अनामिकिं । चउण्ह । चउण्हं । पञ्चादिषु जस्रशसोः संस्कृतवत् । पञ्चचिद्वृत्ति । पेळवा ।
 पञ्चादेशशतान्नएत् । अतएभि- पोरिति विहितमेत्वं पञ्चादिषु शतपर्यन्तेषु न स्यात् । अनदंतत्वादेव सिद्धे षट्सप्तसु अनुवादोऽयं स्प-
 षार्थः । ददौहेतुविध्यर्थः । पञ्चहिं २ पञ्चस्तो । पञ्चाओ । पञ्चाउ । पञ्चाहि । पञ्चासुत्तो । पञ्चण्ह । पञ्चण्हं । पञ्चसु । पञ्चसुं । षट्स्य-
 छदेशोऽन्त्यलोपः । छचिद्वृत्ति पेळवा । छहिं २ छत्तो । छाओ छाउ । छासुत्तो । छण्ह । छण्हं । छसु २ ॥ सप्तनशब्दस्य युक्ताद्या इति प-
 लोपेतस्यदित्त्वं । सत्तचिद्वृत्ति । पेळवा । सत्तहि । सत्तत्तो । सत्ताओ । सत्ताउ । सत्ताहित्तो । सत्तो । सत्तासुत्तो २ सत्तासु २ । अष्टनो-
 नलोपेष्टस्यठः । शेषादिनादित्त्वं । ट्ट । अट्ट २ अट्टहिं । अट्टण्हं । अट्टण्ह । अट्टसुं २ एवंनव ॥ दशनोदहवा प्रायः । दह । द

प्रा० चं०

४९

अन्येषां स्यान्जस् शस् लुक् हि सुप् स्वपीति दीर्घः । दीर्घः स्योसमासे चाभिति पूर्वपदांतस्य दीर्घः । एगाणवर्द्ध । एकाणवर्द्ध । बाणवर्द्ध । तेणवर्द्ध । चोणवर्द्ध । चणवर्द्ध । पंचाणवर्द्ध । छाणवर्द्ध । सप्ताणवर्द्ध । अष्टाणवर्द्ध । एओणसअं० सअं० । शतस्य तलोपे वनवद्भूषं । एवं सहस्रादेरप्युत्थं ॥ ॥ इति सामान्यतः सिद्धा अपि कैचिन्निपातिताः । निपातनत्रसिद्धाश्च विशेषेणापि लाक्षिताः ॥ १ ॥ सकृदुक्तौ मंदधियां संदेहो मास्मभूदिति । सामान्यतः सिद्धमपि पर्यायेण समुचितं ॥ २ ॥ निपातनेषु पर्यायसौकर्यप्रतिपत्तये । एकमुच्चावचमिह समाधेयं सुधीवरेः ॥ ॥ ७ ॥ ॥ इति श्रीमहाकृतवाङ्मयस्य आद्यतमप्रकाशः संवत्सरीः समाप्तः ॥ ॥

श्रीरामायणम् ॥ ॥ श्री ॥ श्रीभरवाय ॥

राम

४९

ण्णासा चउवण्णासा । चउवण्णा । पंचावण्णासा । पंचावण्णा । पण्णपण्णासा । पण्णपण्णा ॥ छपण्णासा । छपण्णा । सत्तावण्णा
 सा । सत्तावण्णा । अट्ठावण्णासा । अट्ठावण्णा । अष्टापंचाशेप्येवं । षष्ठेः छः षस्यठः । द्वित्वं । एओणछट्ठी । छट्ठी । एकछट्ठी । बाछट्ठी ।
 द्विषष्टेः दुछट्ठी । तेछट्ठी । चोछट्ठी । चउछट्ठी । पंचछट्ठी । छछट्ठी । सत्तछट्ठी । अट्ठछट्ठी । एकोनसत्ततौ । सत्ततोरितेः । सत्ततिश-
 ब्देतिशब्दस्यरिआदेशः स्यात् । एकोन । ओणसत्तरी । सत्तरी । एअसत्तरी । दुसत्तरी । वासत्तरी । तेसत्तरी । चोसत्तरी । चउसत्तरी । पंचस-
 त्तरी ॥ छसत्तरी । सत्तसत्तरी ॥ अट्ठसत्तरी । रब्बादेः सत्ततेः सस्यहत्तमिच्छंतिकेचन । तेन एगहत्तरी । बाहत्तरी इत्यादिउदाहरंति ।
 अशीतेः शस्यसत्ते कगवेचेतितलोपे बोद्धत्तइतिनित्यं इकारयोः संधोसवर्णदीर्घे एगासी । बासी दीर्घकस्योसमासेवामिति । आकारस्य-
 दीर्घः । तिआसी । चोआसी । चउआसी । चउआसी पंचासी । छासी । सत्तासी । अत्तासी । एओणवई । वई । नवतेस्तु लोपे-

141 ✓
14 (B)

प्राकृतचंद्रिकातिङंतप्रारंभः

141
14



॥ ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ अथ तिङो निरूप्यन्ते ॥ ॥ धातोर्हलन्तस्यार्दन्तः । हलन्तस्य धातोर्दन्ते अकारः प्रयोक्तव्यः ।
भभइ । उवसभइ । रुधइ । कुणइ । किणइ । हणइ । हलन्तस्य किं । होइ ॥ जम्भाइ । **लो**प्याविकरणाः क्वचित् ॥ संस्कृते सिद्धस्त्वेषा
कृताः शबादयो विकरणानिवर्त्याः । होइ । रुधइ ॥ सुभइ । मरइ । करइ । क्वचित् किं । जपइ ॥ **अ**द्वातिङ् नदन्तेभ्यः । अदन्त-
भिन्ना जन्तेभ्यो धातुभ्यः अकार आगमो वा स्यात् तिङि परे । पाइ । पाअइ । धाइ । धाअइ । जंभाइ । जंभाअइ । विक्केइ ॥ विक्क अ-
इ । होइ । होअइ । अनदन्तेभ्यः किं । हसइ । भभइ । **गु**णः सर्वत्र । सर्वत्र प्रत्ययमात्रे किं द्विष्येपि अजन्तस्य गुणः स्यात् । नेइ । नेत्ति ।
नेऊण । जेऊण । सोऊण । मोइअ । नक्कचित् । णीओउड्डीणो । **ऋ**तस्त्वरः । ऋकारस्य अरइत्यादेशः स्यात् । तकार उच्चारणार्थः ।
करइ ॥ धरइ ॥ तरइ ॥ **वृ**षादीनामरिः । वृषादीनामकारस्य अरइत्यादेशः स्यात् । वरिसइ । मरिसइ । हरिसइ । येषामरिरादेशो दृ-

राम

श्यन्ते ते वृषादयो तेयाः ॥ **दी**र्घोऽरिषारिषु । रूसइ । तूसइ । दूसइ । इत्यादिसदृशारूपादयः । **चि**निश्रुजस्तु लूपूधूभ्यो णोक्क
स्वश्च । चिञ्चयनइत्यादिभ्यो णइत्यागमः धातोश्चाचोक्कस्वः स्यात् । चिणइ ॥ जिणइ । स्युणइ । ऊणइ । शुणइ । लुणइ । उणइ । धु-
णइ । वाक्कचित् । एषु केषां चिद्वा स्यात् । उच्चिणइ । उच्चैइ । जयइ । जिणइ । जेऊण । जिणिउण । सोउण । सुणिऊण । ओरवः । धातो
रुवर्णस्यावादेशः स्यात् । निऊते । निहवइ । न्यवते । चवइ । रौति । रवइ । प्रस्ते । प्रसवइ । **रवा**दधावोस्तु रवाधैकत्वे । रवाट्भक्ष
णे । धातुगतिशुद्धोः अनयोः क्रमात्वाधाइत्यादेशौ स्तः एकवचने परे । रवाइ । रवाउ । रवाहिउ । धाउ । धाहिइ । एकत्वे किं । रवादन्ति । धा-
वन्ति । बाऊलकात् क्वचिन्न । धावइ ॥ **सृ**जेः सिरः । सृज्धातोः सिरइत्यादेशः स्यात् । निसिरइ । द्वित्वमन्त्यस्य शकृजिम्बलरमग
कुरन्त्यलङ्लुटा । उद्नइ । सिजादेः । सक्कइ । जिम्बइ ॥ इत्यादि ॥ प्रादेर्वामीलेः । प्रामील्लइ । पमीलइ । प्रादेः किं । मीलइ । **वा**च

प्रा० चं०

२

चलस्फुटोः। अनयोरेत्यस्यद्वित्वं वा स्यात्। चलुइ। ऊटुइ। ऊटइ। दिदेस्तः प्रथमाद्यस्य वचनस्य। तिङां प्रथमपुरुषैकवचनस्य स्त्री
दिदेआदेशोस्तः। हसइ। वेवइ। होइ। कगवेचेतिदलोपः। सहए। वेवए। दकारोच्चारणसौरसेन्यादौ श्रवणार्थं। यथाचित्तेचऊटुदिन
खुटुदिसागुणे सुसेज्जासुलोदुदिविसदुदिसुहेसुं। वेळमिवदुदिवदुदिकच्चबंधेसाणेन तुदुदिरंतरुणीतरट्टी। क्कचित्तिरे।
प्रथमैकवचनस्य क्कचित्तिरेइत्यादेशः स्यात्। सूसइरेगामविक्रवलो। शुष्यतिग्रामकर्दमः। अदंतादेवदेशोस्तः। योयसुक्तः प्रथमाद्य-
स्यदेआदेशो यश्चवक्ष्यतेसेआदेशः द्वावपिअदंतादेवधातोस्तः। नान्यतइतिनियम्यते। हसए। हससे। अदंतादेवेति किं। होइ। होसि।
याइ। वासि। इरेत्तिनेवऊष्विह। प्रथमपुरुषबहुवचनस्यैतेत्रयःस्युः। दोषिविणपऊप्तिरेबाहू। द्वावपिनप्रभवतोबाहू। विळुहिरे।
विष्णुभ्यंतीत्यर्थः। होत्ति। वेवत्ति। गज्जत्ति। गज्जत्तेरेवेमेहावीहंतेरुक्कवसाणंच। उप्यज्जंतेकइहिअअसाअरेघरअणाइ।

राम
२

141
141 (B)

प्राकृतचंडिकातिङंतप्रारंभः

141
141

✓

प्रा० चं०

२

हसम । अतइत्येव । होमो । ठामो । लृट् लोट् शतसुवाएत्वं । एषुपरेष्वतएत्वं वा स्यात् । हसइ । हसेइ । हसन्ति । हसेन्ति । हससि । हसेसि । हसमो । हसेमो । हसामो । हसिमो । हसमु । हसेमु । हसामु । हसिमु । एवं हसेमु इत्यादि । लोट् । हसउ । हसेउ । एवं सर्वत्र । शत । हसं तो । क्वचिच्चात् । लडादौ अत आत् मपि क्वचित्स्यात् । सुणउ । सुणादुभवं । पक्षे सुणेदु । क्वचित्तुन । एत्वं मात्वं च क्वचिन्न स्यात् । जअइ । जअउ । जअन्तो । लृट् इतिङ् लोट् लृटां जज्ज्जा वास्त एच्चतयोरतः । वर्तमानार्थस्य लटः विध्याद्यर्थयोश्च लिङ् लोटोर्भाविष्यदर्थयो लुट् लृटोश्च स्थाने जज्ज्ज्ज् इत्यादेशौ वास्तः । तयोश्च परयोरतएत्वं वा स्यात् । हसेज्ज । हसेज्जा । सुणेज्ज । सुणेज्जा । एवं सर्वपुरुषेष्वसर्ववचनेषु च उदाहार्यं । पक्षे हसइ । सुणइ । हसन्ति । हसेन्ति । हसेसि । हसित्था । हससि । हसामि । हसेमि । हसिमो । हसामो । हसमो । हसिमु । ३ । हसिम । ३ । इत्यादिमागुक्तं । एवं लिङादावपि । हसेज्ज । हसेज्जा । अहसि । अहसि । लृट् लु

राम

२

ङ् लिङ् लिङ् लृट् लृट् मप्यर्थः । विशेषेणादेशानाङ्कः । अजं ताना तु मध्येपि जज्ज्जा वास्तो लडादिषु । अजं तानां लडादिषु परेषु जज्ज्जा इत्येतौ विकरणवन्मध्ये वास्तः । अपिशब्दां लृडा नां स्थानेपि वास्तः । लिटि होज्जइ । होज्जाइ । होज्ज । होजा । पक्षे होइ । होज्जसि । होज्जासि । होज्ज । होज्जा । पक्षे । होसि । होज्जमि । होज्जामि । होज्ज । होज्जा । पक्षे होमि । एवं बहुवचनेषु उदाहार्यं । लिटि लोटोः । होज्जउ । होज्जाउ । होज्ज । होज्जा । पक्षे । होउ । भवतु भवेद्वा इत्यर्थः । एवं पुरुषांतरे वचनांतरेपि । लुट् लृटोः । होज्जहिइ । होज्जाहिइ । होज्ज । होज्जा । पक्षे । होहिइ । भविता । भविष्यातीत्यर्थः । एवं पुरुषांतरे वचनांतरेपि । अजं तानां किं । हसेज्ज । हसेज्जा । तुवरेज्ज । तुवरेज्जा । लिङ् लोटोरेकवचसां क्रमात् दुसुसु । प्रथमा पुरुषाद्येकवचनानां क्रमादेतेनैव आदेशाः स्युः । दिदेसिसे मोसुमाना मपवादः । कगवादिनादलोपः । हसउसा । होउएद्यं । हसेत् भवेत् इत्यर्थः । दकारोच्चारणं सौरसेन्याद्यर्थः । एदु एदुपि अ

प्रा० चं० साहि । हससुतमं । इत्यात्वेमोमुनेषुवा । हसिसु । हसासु । अहं । हि श्वसौ । मध्यमैकवचनादेशस्यसोर्विषयेहिः स्यात्त्वकारात्तुरपि
 ४ । होहि । होसु । देहि । देसु । अतः परस्यसोस्त्विज्जस्विज्जहीज्जेलुकश्चवा । अदंतात्परस्यमध्यमैकवचनस्यस्थानेइज्जसुइज्जहिइज्जे
 लुक्कादेशावास्तुः । तुमहसेज्जसु । हसेज्जहि । हसेज्जे । हस । अइएइत्येवं । पक्षे । हससु । अतः किं । होसु । वासु । **ब**द्धार्थानां तु वचसो
 लिङ् लोटोः तुहमोक्रमात् । लिङ् लोटोर्बद्धवचनानां स्थानेक्रमान्तुहमोइत्यादशाः स्युः । हसतु । हसइ । हसामो । हसिमो । हसेयुः । हसे
 त । हसेमइत्यर्थः । एवंतुवरतु । तुवरह । तुवरामो । तुवरिमो । लोटोथेतान्येवरूपाणि किंतु लट् लोट् शतृषुवाएत्वमित्येवंविशेषः । तद्य
 था । हसेउ । हसउ । हसेतु । मध्यमस्यैकत्वे । हसेसु । हससु । हसेनि । हसेहि । हसिसु । हसेज्ज । हसेज्जहि । हसेज्जे । हस ।
 बद्धत्वे । हसेह । हसह । **४** हसतु **४** उत्तमस्यैकत्वे । हसेमु । हसमु । इत्यात्वेमोमुनेषुवा । इत्यात्वेत्वे । अपि । हसिसु । । हमासु । ह

राम

४

सि सेस्तो मध्यमस्यादेः । मध्यमपुरुषैकवचनस्यसिसे एतौस्तः । हससि । हससे । वेवसि । वेवसे । अदंतादेवदेसेस्तइति नियमान्नेहसे ।
 होसि । वासि । इत्याहच्च बद्धिह । इह मध्यमे बद्धवचनस्येतौस्तः । हसिस्था । हसह । वेविस्था । वेवह । **४** सूत्रद्वयसंदंशपागा
 त् इत्याप्रथमैकवचनस्यापीष्यते । जंजनेरोइत्या । यद्यन्तेरोचते । हचश्वाकारो विशेषणार्थः । **पि** विंदू उत्तमस्यादेः । उत्तमपुरुषैकवचन
 स्येतौस्तः । होमि । हसामि । वेवामि । बद्धजाणुहस्सिउंसक्कं । शक्नोमीत्यर्थः । नमरं । नन्त्रियेइत्यर्थः । **ब**द्धस्य तु मोमुमाः । अनो-
 त्तमस्य बद्धस्य वचनस्यैतेस्तः । हमामो । हसासु । हसाम । तुवरामं । तुवरामु । तुवराम । **मो** परेत्तत् आत्वंवा । उत्तमैकवचनादेशमिशब्दे
 परे अत आत्वंवा स्यात् । हसमि । हसामि । जाणामि । जाणामि । लट् लोटोरुवेत्वमपिवक्ष्यते । हसेमि । जाणेमि । अतः किं । होमि । **इ** त्यात्वे-
 मोमुनेषुवा । एषु परेष्वत इत्मात्वंचरा स्यात् । पक्षेइदंतत् नौत्सर्गिकं । भणिमो । भणामो । पछिसु । पेछासु । पछसु । हसिम । हसाम ।

प्रा० च

५

लुट् लृट् क्त्वात् व्यतुम्सुतु । लुटादिषु परेष्वतद्वत्मेत्वं च पयायेण स्यात् । हसिहिइ । हसेहिइ । हसिऊण । हसेऊण । हसिअद्यं ।
हसे । अद्ये । हसिउं । हसेउ । अतः किं । होहिइ । काहिइ । काऊण । **धा** तोर्हि लुट् लृटोः । लुट् लृटोः परयोर्धातोः परोहिर्विकरणः स्यात् ।
होहिइ । भविता भविष्यतिवा । होहिन्ति । होहिसि । होहिस्था । एवं हसिहिइ । हसेहिइ । काहिइ । उत्तमेतु । **वा** तुस्साहास्तोमिममोसु-
षु । उत्तमादेशेष्वेषु परतः स्साहइत्येतौस्तः । पक्षेहिरपि । होस्सामि । होहामि । होस्साम । होहाम । होस्सामो । होहामो । होसासु । होहा-
सु । पक्षेहोहिमीत्यादि । **मिः** स्संवा । लुट् लृटोरुत्तमेकवचनादेशस्य मेः स्थाने स्समित्यादेशः स्यात्वा । अहं होस्सं । हसिस्सं । किन्त-
इस्सं । कीर्तयामि इत्यर्थः । पक्षेहोहिमि । होस्सामि होहामि । किन्तइहिमि । **वा** रुदोर्हं ॥ रुमोदाभश्च परस्य लुट् लृटोदेशस्य मे
हमित्यादेशः स्यात्वा । काहं । दाहं । करिष्यामि दास्यामीत्यर्थः । पक्षेकाहिमि । कास्सामि । दाहिमि । दास्सामि । दाहामि । **वा** हिस्सा

राम

५

हिस्थाममोसुषु । पृष्ठार्थे सप्तमी । लुट् लृटोरुत्तमपुरुषेकवचनादेशानामेषामेतौवास्तः । होहिस्सा होहिस्था । पक्षेहोहिम । होस्सा-
म । होहाम । एवंमोसुअनयोरप्यूत्त्वं । एवं हसिहिस्सा । हसेहिस्सा । हसिहिस्था । हसेहिस्था । जज्जादेशपक्षेत्तु । हसेज्ज । हसेज्जा ।
सा । दे । तुमो । तुह्यम् । अहं । अह्येवा । एवंपठेज्ज । पठेज्जा । अजंतानांतु । होज्जहिइ । होज्जाहिइ । होज्ज । होज्जावा । पक्षे । हसि ।
हिइ । हसेहिइ । होहिइ । इत्यादि । **ज**ज्जा लृट्ः सर्वपुरुषवचस्त्वत एतयोः । लृट्ः सर्वपुरुषवचनानां स्थाने ज्जज्जाइत्यादेशौ-
स्तः । तयोश्च परयोरतएत्वं च स्यात् । होज्ज । होज्जा । अभविष्यदित्यर्थः । हसेज्ज । हसेज्जा । **त** माणावपि तस्य स्तः । तथास्त्व-
इत्योने सर्वत्र त्तमाणइत्येतावादेशौस्तः । होत्ता । होमाणो । हिसत्तो । हसमाणो । अभविष्यात् । अहसिष्यादित्यर्थः । **अ**स्तेस्या-
दस्थितिवादिभिः । तिवादिभिर्विभक्तिभिः सहितस्यास्तेः स्थाने अस्थिइत्यादेशः स्यात् । अस्थिसोराजा । अस्थिराणो । अस्थितुमंतु

मा० चं०

६

त्ते । अहं । अह्मेवा । **सि** र्गसिसेभ्यां । मध्यमपुरुषैकवचनदेशाभ्यां सहितस्यास्तेः स्था ने सिरादेशो वा स्यात् । णिच्चित्तोदाणिमितु-
म । **त्ति** ल्योत्त्वावा मिमोमैः क्रमात् । उत्तमैकवचनदेशे नमिनासहितस्यास्तेः त्ति । बहुवचनस्यादेशे नमोइत्यनेन सहितस्यत्तो । मइत्य-
नेन सहितस्य तु त्त्वादेशो वा स्यात् । एसस्मि । एपास्मि । गअह्मो । गअह्म । गतास्मः । अस्थिअहं । अस्थिअह्मे । **नमुः** । उत्तमब-
हुवचनस्यविहितो मुरस्तेर्नप्रयोक्तव्यः । तथा त्त्वादाहृतं । एवं छिड् । लोटोः लुट् लृट् लङ् लृट् । श्वपिरूपाणि ज्ञेयानि । **लु** लुट् लृट् लङ्
मित्सु सहितस्यास्तेरासिअहेसिच । लडा घंतस्यास्तेरेतौस्तः । आसिओराआ । राआणो । तुमं । तुत्ते । अहं । अह्मेवा । आसीत् । अ-
भूत् । बभूवेत्यर्थः । एवं आसन् आसीः आस्त । आसं । आस्मेत्याद्यर्थेपियोज्यं । अहेसिसो । ते । तुमं । तुत्तो । अहं । अह्मेवादित्यादि ।
शेषं डुत् । शृणोते । छिटि । सुणइ । सुणेइ । सुणए । सुणति । सुणत्ते । सुणिरे । सुणि । सुणेसि । सुणिस्था । सुणह । सुणं । सुणेमि ।

राम

६

हसामी । हसमो । हसामो । यदतु । लङ् छिड् लोटोः लुट् लृट् लङ् लृट् । ज्ञज्जावास्त एच्चतयोरतदिति । प्रवर्तते । तत्रपक्षे । होज्जउ । हसेज्जा । एवं
सर्वपुरुषवचनेषु । अर्जतानांतु मध्येपि ज्ञज्जावास्तोलडादिषु । इतिपक्षे । होज्जउ । होज्जाउ । होज्ज । होज्जा । होज्जतु । ज्ञापक्षेपिसं-
योगिकस्येतिक्त्स्वः । होज्जसु । होज्जासु । होज्जहि । होजाहि । होज्ज । होज्जा । होज्जउ । होज्जाउ । होज्ज । होजा । होज्जासु । होज्जासु ।
होज्ज । होज्जा । होज्जमो । होज्जामो । होज्ज । होज्जा । **छि** डादेशस्यजस्यायेइकारोवाप्रयुज्यते । होज्जइ । होज्ज । अवेदित्यर्थः । एवं स-
र्वपुरुषवचनेषु । **त्वा** लुट् लृट् लङ् लृट् । लोटांसीहीहीअ । स्वरांतादातोः परेषामेषामेकैकस्य त्रयाः स्युः सर्वपुरुषवचनेषु । अविशेषात् । कासी
काही । काहीअ । अकरोत् । अकाशीत् । चकारइत्यर्थः । वासी । वाही । वासीअ । होसी । होही । होहीअ । सा । अहंवा । **इ** अहलंत
तः । हलंतान्तु लडादेः इअइत्यादेशः स्यात् । ऊवीअ । आभवत् । अभूत् । बभूववा । एवं हसीअ । गेराहीअ । **धा** तोरतदेच्चास्या

प्रा०चं० नयोः पक्षे सुणन्तो । सुणमाणो । अश्रोष्यदित्यर्थः । लुङ् लृटोरपरोविशेषः । वः सोळ गमेर्गळ तुदेरोळ दशाईछ विदेर्विछ सुचे-
 ७ मोळ वचेर्वोळ न्न लुङ् लृटोः ॥ छिदेः छेळ भिदेर्भेळ भुजेर्भोक्षादिलुक्कवा । लुङ् लृटोः परयोः शृणोत्यादीनां सोळादय आदेशाः स्युः
 तेषु कृतेषु लुङ् लृटोर्हिरिति विहितस्य हेर्छोपश्च वा स्यात् । सोळिद । सोळिहिइ सोळिनि सोळिहिनि । सोळिसि सोळिहिसि ।
 सोळिस्था सोळिहिस्था सोळिह । सोळिहि । सोळिसि सोळिहिसि । सोळिसामि । सोळिहामि । सोळिस्सं । बिंद्वादेशपक्षे सोळं । सो
 छामो । सोळिमो । सोहिछिस्सामो । सोळिस्सामो । सोळिहामो । सोळिस्था । सोळिहिस्था । एवंमुमयोरपि । गळिइ । गळिहिइ । ग
 छिंति ॥ गळहिनि । गळिसि । गळिहिसि । गळिस्था ॥ गळिहिस्था । गळिह । गळिहिह । गळिमि । गळिहिमि । गळिसामि । गळि-
 हामि । गळिस्सं । बिंद्वादेशे । गळं । गळिमो । गळिहिमो । गळिसामो । गळिहामो ॥ गळिस्सा । गळिस्था । एवंमुमयोरपि । एवंतु ७

दादीनामस्युन्नेयं । पक्षे सुणिहिइत्यादि प्रागेवोदाहृतंम् ॥ ॥ मधातुषु प्रायः क्यङ् क्यषोर्वायशब्दलुप् । अनयोर्वायशब्दस्य लो-
 पः स्यात् । गुरुकइवाचरति गुरुकायते । गुरुआइ । पक्षे यमात्रलोपः । गुरुआअइ । क्यप् । लोहिआइ ॥ लोहिआअइ ॥ ॥ गः
 स्याददेदावभावे । धातोर्भिः प्रेरणइति विहितस्य णेः स्त्वनिचइत्यारएते आदेशाः स्युः । दरिसइ । दरिसेइ । दरिस्तावइ । दरिस्तावेइ ।
 कारइ । कोरेइ । करावइ । करावेइ । सुणइ । सुणेइ । सुणावइ । सुणावेइ । कारति । कोरेति । करावति । करावेति । इत्यादि पूर्वप्रक्रि-
 योन्नेया । तापोदरेत् । तावबोधनइत्यादेः परस्य णेरेत्वं न स्यात् । जाणइ । जाणावइ । जाणावेइ । चिच्चनात् । क्वचि-
 ण्णेरान्तमस्यात् । पावइ । पावेइ । भावइ । भावेइ । वादेर्णेस्त्वविर्वास्यात् । तोसविअं । तोसिअं । शोषितं । तोसविअं ।
 तोसिअं । तोषितं । मेण्यते भमाउवा । ण्यंतस्य भ्रमेः स्त्वा नेवाभमाउइत्यादेशः स्यात् । भमाउइ । भमाउेइ । पक्षे । भामे

प्रा० चं० इ० भमावेइ । भमावइ । भावकर्माथेषु तिङ्-सु केचस्यादाविलुङ्गणेः ॥ ॥ येः आविइत्यादेशः स्यात्स्ये लुक् । कारिअइ । करावी-
 अइ । कारिज्जइ । कराविज्जइ । हासीअइ । हासावीअइ । हासिज्जइ । हासाविज्जइ । के । कारिअं । कराविअं । रवामिअं । रवमाविअं ।
 आतआत्तमदे लुङ्गणेः स्थानेविहितेषु अतएत् लुक् एषु कृतोरत आत्तं स्यात् । कारइ । कोरेइ । कारिअं । हासइ । हासेइ । हासिअं ।
 संसामइ । संसामेइ । संसामिअ । तोच्चावादिषु कचिन् । अवआवे आविइत्येतेषु तु परेषु धातोरातः अत्तं च स्यात् वादात्तं-
 च । कचिद्ग्रहणं प्रयोगानुसारार्थं । तेन अवादेशे नित्यं । करावइ । उवसमावइ । आवेआव्योस्तु वेछंति । करावेइ । कारावेइ । करा-
 विअं । काराविअं । हासावेइ । हासावेइ । हासाविओ । हासाविओ । सिद्धरूपापेक्षयोपधाकारस्यात्तं विधीयते । आतः किं । तो
 सवइ । दूसवइ । अइ ज्यौयवोवास्तः । भावकर्मणो विहितस्वयकः स्थाने एतावादेशौ वास्तः ॥ हसीअइ । हसिज्जइ । हस्य

राम
 ८

सुणामि । सुणमि । सुणिमो । सुणामो । सुणेमो । सुणिसु । सुणासु । सुणिसु । सुणिम । सुणाम । सुणेम । ज्जज्जादेशपक्षे । सुणेज्ज । सुणेज्ज
 इ । सुणेज्जा । एवं सर्वउरुषवचनेषु । लिङि सुणऊसा । कचिच्चात् । सुणाउ । सुणत्तु । सुणसु । सुणेज्जसु । सुणेज्जहि । सुणेज्जे । सु
 णेयातुमं । सुणहतुत्से । सुणिसु । सुणासु । सुणेमो । सुणिमो । लोटोप्येवं । त्वं विशेषः । सुणउ । सुणेउ । सुणाउ । सुणेत्तु । सुणत्तुइ-
 त्यादि । उभयत्र ज्जज्जादेशपक्षे । सुणेज्जसु । सुणेज्जाइत्यविशिष्टं सर्वउरुषवचनेषु । लङ् लुङ् लिङ् सुत्तु । ईअहलंततः । सुणीअ-
 सा । अशृणोत् । अश्रोषीत् । शुश्रावत् । एवं सर्वउरुषवचनेषु । लुङ् लोटोस्तु । सुणिहिइ । सुणिहिनि । सुणिहिसि । सुणिहिया ।
 सुणिहिह । सुणिहिमि । सुणिस्तं । सुणिस्तामि । सुणिहामि । बऊवचनेत्तु । सुणिहिमो । सुणिस्तमो । सुणिहामो । सुणिहिस्ता । सुणिहि
 स्था । एवं सुभयोरप्युत्थं । एत्पसे सुणेहिइत्यौदे च पिज्ञेयं । ज्जज्जादेशपक्षेत्तु । सुणेज्जसु सुणेज्जाइत्येव सर्वत्र । लृङ् लृप्तेवं । नमा-

मा० च अनयो रंत्यस्यदिरुक्तो मोवास्यात् यको लुक् । हम्मइ । खम्मइ । पक्षेहणीअइ । हणिज्जइ । खणीज्जइ । खणिज्जइ । हणिहिइ ।
 ९ खणिहिइ । ऊलंहनः । हन्तेः मोतादेशो व ऊलं स्यात् । भावकर्मणोरुक्तः क्वचित्कर्तेर्यणि । हम्मइ । हंत्तीत्यर्थः । क्वचिन्नभवति । ह
 तच्च । हत्तूण । हओ । हेदुब्भ । भावकर्मणोर्वायको लुक् इत्या प्रकरणांतमनुसंधेय । अनेकवर्णादेशादन्यत्रांत्यस्येति च ।
 दुब्भइ । दुह्यत इत्यर्थः । पक्षेदुहिज्जइ । हेर्लिभ । लिभइ । लिहिज्जइ । हेर्लुब्भ निपात्यते । हस्यब्भः अतउत्तं च वावहेर्नि
 पात्यते । वुब्भइ । वहिज्जइ । धेरुब्भ । रुब्भइ । रुंधिज्जइ । थसमुपानुभ्योरुज्झोपवेप्यते । सरुज्झइ । उवरुज्झइ । अ
 णुरुज्झइ । अणुरुज्झइ । पक्षे संरुब्भइ । संरुज्झइत्यादि । धेर्वज्झ । वज्झइ । वधिज्जइ । हेर्ज्ज । जज्झइ । उहिज्झइ ।
 हिप्पआत्तमः स्मृतः । वाहिप्पइ । वाहरिज्जइ । व्यवक्रियत इत्यर्थः । रंत्योगमहसरुच भणलभूकथभुज्स्पर्शां । गमादी

राम
 ९

नामस्योवर्णोदिरुच्यते वायको लुक् । गम्मइ । हस्तइ । रुचेति कृतवातादेशोरुदिर्निर्दिश्यते । रुइइ । भण्णइ । लब्भइ । भुज्जइ
 कुप्पइ । छिप्पइ । पक्षेगमिज्जइत्यादि । णृत्तृत्तृकृताभीरः । एषामृकारस्यइरस्यादायको लुक् कृतीरइ । तरिज्जइ । जीरइ । ज
 रिज्जइ । हीरइ । हरिज्जइ । कीरइ । करिज्जइ । सिप्पः स्निहसिचो स्मृतः । सिप्पइ । स्निह्यते सिच्यते इत्यर्थः । जिर्जे विटप्पवि
 टप्पः । विटविज्जइ । टप्पआरभेः । आटप्पइ । आटवीअइ । आटविज्जइ । घिप्पतुग्रहेः । घप्पइ । गेहिज्जइ । ना
 नातेर्णघणज्जोस्तः । णघइ । णज्जइ । पक्षेजाणिज्जइ । सुणिज्जइ । शते छिपइत्यपि । छिप्पइ । पक्षे छिपिज्जइ ॥
 भान्तमि ॥ ॥ पुगम्यमांछोतः । एषांछोतादेशः स्यात् । इच्छइ । इच्छहिइ । इच्छिउ । गच्छइ । गच्छिहिइ । जच्छइ । जच्छिहि
 संयोगेकस्वता । अच्छइ । अच्छिहिइ । इभिदोस्तुनुमागमः । अंतइत्याधिकारः कथे - तियावत् । छिंदइ । भिंदइ । छिंदिहि

प्रा०चं ३। भिंदइ ॥ बुधयुधकुधसिधसुहासौतस्यस्याद्विधोदितः। एषामंत्यस्यद्विरुक्तो ज्ञः स्यात्। बुज्जइ। जुज्जइ। सिज्जइ। इसि
 १० ज्जइ। सुज्जइ ॥ ॥ धेर्गिज्जः ॥ ॥ अस्यायं निपात्यते। गिज्जइ। धेर्गंधकुतुज्जा। रंधइ। रूंधइ। तुज्जइ। तुब्धिइ।
 इः सटपतोः। अनयोर्दोतादेशः। सडइ। पडइ। वेष्टेर्वेढः। वेढइ। मोवेळुः। संपूर्वस्यवेष्टेर्वेळुः स्यात्। संवेळइ। सूर्वस्यतु
 ताबुभौ। उत्सूर्वस्यवेष्टेर्वेढवेळइति द्वावपिस्तः। उदोदलोपे शेषादेशोतिवस्यदित्त्वं। उवेळइ। उवेढइ। द्विजेउधिवः। उधिव
 इ। उधेरो। जूतमदोवोद्धिः। एषाद्विरुक्तःवोतादेशः। वधइ। णधइ। मधइ। तुबूनभोः। अनयोर्वोतादेशः स्यात्। तु
 वइणवइ। पद्यतिस्विदादीनां द्विरुक्तो जौतिमोभवेत्। संपज्जइ। सिज्जइ। सर्वत्रलवराभितिवलोपः। सघंगसिज्जिरीए। स्वे
 दशीलायामित्यर्थः ॥ ॥ धेस्तुवज्जरोप्यालपज्जरापिसुणोवचः। वोळसंघोउक्कजंपसीससाहाभवन्तिवा। कथेरेकादशा

राम
 ११

ते। करीअइ। करिज्जइ। पक्षे। मएनवेज्जा नवेज्जेज्ज। तेणलहेज्जालहेज्जेज्ज। सडुच्चौतुदशघोः। अनयोरेतौ क्रमा-
 स्तः। डित्वाट्टिलोपः। दीसइ। दुसइ। इअइज्जयोरपवादः। रुक्तोवो जिश्रुदुस्तुधूपत्वावाचलुकयकः। जिश्वादीनां द्विरुक्तो
 वकारोत्र आगमस्तत्रचलतेयकोलुक्कास्यात्। यकप्रकरणाद्वायकर्मणोरिति गम्यते। पक्षे। यथाप्राप्तावीअइज्जौ। जिघइ। जि-
 णीअइ। जिणिज्जइ। सुघइ। सुणीअइ। सुणिज्जइ। ऊघइ। ऊणीअइ। ऊणिज्जइ। शुघइ। शुवीअइ। शुविज्जइ। संयोगेकस्वता।
 धुघइ। धुणीअइ। धुणिज्जइ। उघइ। उणीअइ। उणिज्जइ। लुघइ। लुणीअइ। लुणिज्जइ। छिड्. लोयोः। जिघउ। जिघेउ। जिवे-
 ज्ज। जिघेज्जा। लड्. लुड्. लिट्. सुतु। जिघीअ। लुट्. लुटोस्तु। जिघिहिइ। इत्यादिपुरुषांतरेवचनांतरेचोत्थं। र्वाभ्यश्च
 ॥ चिञ्चयनइत्यस्यद्विरुक्तो मकारवकारावागमोवास्तस्तत्रयकोलुक्क। चिस्मइ। चिघइ। चिणिज्जइ। न्हसोर्भोत्यस्य।

मा.चं

११

हृदयदेशः स्यात् । सदहृद् । श्रद्धातीत्यर्थः । जीअनिणसदहिअं । सदहमाणो जीवो । **पि** वतेःस्युः पिज्जउल्लेपद्वयोद्वाविभाषया
पिज्जइ । उल्लइ ॥ पट्टइ । योडइ । पक्षे । पिअइ । उ दाते वंसुआ ओतुम्म ॥ उत्पूर्वस्यवा गति गंधनयोरित्यस्य एतौस्तः । वसुआइ ।
ओतुम्माइ । **म**ः स्त्यायतेस्तुवा । समः परस्यस्यैक्ये शब्दसंघातयोरित्यस्य स्वादित्यदेशः । संखाइ । संखाअं । **द्रा**तेरुद्यओ
हीरो । निपूर्वस्यद्रातेरेतौस्तः । उद्यइ । ओहीरइ । **अ** इग्घा जिघ्रतेस्तुवा । आइग्वाइ । अग्वाअइ ॥ ॥ **र**प्पचिठठा थक्काः
रुल्लः ॥ ॥ तिष्ठतेरेतेचत्वारःस्युः । णिरप्पइ चिठ्ठइ । गइ । गअइ ॥ पट्ठाविओ । थक्कइ । बाळलकात्कचिन्न । थाणं । पत्थिओ । उ
त्थिओ । **उ**रुक्कुल्लरस्यतिष्ठतेरेतौस्तः । उक्कुल्लइ । उठ्ठइ । **आ** यवापौम्लायतेस्तः । वाइ । पट्ठापइ । मिलाइ । **ला** तेरनइ
त्यपि । अस्तुतइ । एकाइ । **ज्ज** य्याते जिज्जनिज्जितुरो । मिज्जइति । णितुरइ । **नि**र्मोनिम्माण निम्मयो । निपूर्वस्यमाङ्मानइत्य

राम

११

स्य एतौस्तः । निम्माणइ । निम्मवइ । **उ** हेतुमोम्वालणूमटक्कपच्चालसत्तुमाः । उदअपवारणइत्यस्यप्यंतस्यैतेषादेशाःस्युः । उ
मइ । ओम्वालइ । णूमइ । टक्कइ । पच्चालइ । सण्णुमइ । छाअइ । **नि**वारिपायोर्निहोडः । निपूर्वस्यवृडः पतेत्यप्यंतयोरर्थस्या
त् । निहोडइ । पक्षेनिवारेइ । पाडेइ । **मि**श्रेवीसालमेलवो । वीसालइ । मेलवइ । पक्षेमिस्सइ । **उ**ःस्तुदूमः । दूडू व्यथनइत्य
स्यदूमइत्यदेशः । दूमइ । दूयतइत्यर्थः । पक्षेदवइ । **ध** वलेदुमदूमोविभाषया । प्यंतस्यधवल्यतेरेतौबास्तः । दुमइ । दूमइ
दूमिअं । पक्षेधवलइ ॥ विहोडा होडोतुतडेः । विहोडइ । आहोडइ । पक्षेताडेइ । तुले रोहामइत्यापि । ओहामइ । तुलइ । **ओ**
ल लंडो लुंडपल्लुआविरेचेच्च । निपूर्वस्यरिचिर्चथक्कभावइत्यस्यप्यंतस्यैतेस्युः । ओलंडइ । उलुंडइ । पल्लुइ । पक्षेविरेअ
इ । **सि** हेःसिंहः । सिंहइ । पक्षेफहेइ । तालिअण्डकामाणोस्तोभ्रमेः ॥ तालिअण्डइ । भमाउइ । भमाइइ । पक्षेभामेइ । भमा

प्रा. चं. १२. डेइ । भमावेइ । उगस्तु उद्धटेः ॥ उत्सूर्वस्य घटेर्ण्यतस्य उग्गइत्यादेशो वा स्यात् । उग्गाइ । उघाडेइ । विष्णुगालः पलावश्च हा
 रयो नाम वोनशे । विउडश्च । ण्यंतस्य नशेः पंचैते स्युः । विष्णुगालइ । पलावइ । हारवइ । नासवइ । विउडइ । पक्षे नासइ । दशे
 दावदंसदेकवचइत्यपि । दशेर्ण्यतस्यैते त्रयः स्युः । दावेइ । दंसेइ । देकवचइ । पक्षे दरिमइ । दूले गुंठः । गुंठइ । पक्षे उद्धूलेइ
 । आसंघः संभावेः । आसंघइ । संभावइ । जपेर्जवः । ण्यंतस्य जपतेर्जवइत्यादेशः । जवइ । जवेइ । उत्थंघोळुं
 तउप्पेळगुळगुळाः स्युरुन्नमेः । उत्सूर्वस्य नमेर्ण्यतस्यैते चत्वारः स्युः । उत्थंघशइ । उद्धालइ । उत्थेळइ । गुळगुंळइ । पक्षे
 उन्नामइ । वाक्कायुक्कौविज्ञेये । विपूर्वस्य जाइत्यस्य ण्यंतस्य वोक्कअवुक्कइत्यादेशौ वास्तः । वोक्कइ । अमुक्कइ । पक्षे विष्ण-
 वइ । अस्थापेः पठवपेण्डवौ । पठवइ । पेण्डवइ । पक्षे पहावइ । अर्परल्लिव वच्चुप्पणामाः । अल्लिवइ । वच्चुपइ । प

राम
 १२

देशावा स्युः । वज्जरइ । उप्पालइ । पज्जारइ । पिसुणइ । ववइ । वोळइ । संघइ । उघुक्कइ । जंपइ । सीसइ । साहइ । पक्षे कहइ ।
 कहेइ । घरोदुःखकथने । णिच्चरइ । दुःखं कथयतीत्यर्थः । जस्तु जाणसुणौ कचित् । जानातेरेतौ प्रायेण स्तः । जाणइ । सुण
 इ । प्रायोभिधानात् । जाणिअं । णाअं । ज्ञोणाइति णादेशे पिअं । जाणइ । जाणिऊण । णाऊण । जाणणं । दुगुळश्च दुगंळश्च ज्जुण
 श्वस्या ज्जुगुप्पितेः । दुगुळइ । दुगुंळइ । ज्जुणइ । गळोपेदुउळइ । दुउंळइ । पक्षे । जुगुळइ । मुक्षेनीरिवः । नीरवइ । वुमुक्कइ
 । वीजेर्बो ज्जआवारस्य क्विपः । आचारक्विबंतस्य वीजेर्बो ज्जइत्यादेशः । वीजवदान्तरतिः । वोज्जइ । वीजइ । गोर्ज्जागौ । ध्या
 यतेर्गायतेश्च क्रमादेतौ स्तः । अदातिअनदंतेभ्यइति वाः कारागमः । ज्झाइ । ज्झाअइ । ज्झाणं । गाइ । गाअइ । गाणं । उदोधस्तु
 धुमा । उत्सूर्वस्य धायतेर्धुमाइत्यादेशः । उच्चरइ । उद्धुमाअइ । उद्धस्तु सदह । उत्सूर्वस्य धाइत्यस्य सदहइत्यादेशः स्यात् । सद

कइ । लिक्कइ । लिक्कइ । लिरिग्घइ । णिवुक्कइ । णिलीअइ । पक्षे णिलिज्जइ । **वि**लीउ स्तुविरा । विपूर्वतुलीउोविरादतिस्य
 त् । विराइ । विलिज्जइ । **अ**लीअआलिउः । आइ-पूर्वस्य लीउ-अलीमइतिस्यात् । अलीअइ । अलीणो । आलिज्जइ ।
 तुक्कतुणतुवारौतेः । रौतेरेतेस्युः । लुक्कइ । तुणइ । तुवइ । **श्रु**वः सुणहणावपि । श्रुश्रवणइत्यस्यैतौवास्तः । सुणइ । हण
 इ । **भ**वतेहोऊवहवाः ॥ अस्यैतेनयोवास्युः । होइ । होति । ऊवइ । ऊवन्ति । हवइ । हवन्ति ॥ पक्षेभवइ । **उ**डुवस्तुअकचि-
 त् । उत्पूर्वस्यभवतेः उडुवइत्यादेशः स्यात् । उडुअइत्तत् । **प्र**भौप्रभवतेऊप्पः । प्रपूर्वस्यभवतेऊप्पः स्यात् प्रभौकर्तरि । अ
 गोघेअणपउप्पइ । नप्रभवतीत्यर्थः । दोविणपऊप्पिरेवाडू । पक्षेपहवेइ । **दि**देभ्यामितरत्रऊः । आभ्यामन्यत्रभवते-
 ऊं स्याद्वा । ऊन्ति । होन्ति । ऊवन्ति । इतरत्रकिं । होइ । ऊवइ । हवइ । भवइ । निघउः स्यात् पृथक्स्पष्टेकर्तरि । पृथग्भू

तेस्पष्टेवाकर्तरिसति भवतेनिघउः स्यात् । निघउइ । पृथग्भवति । स्पष्टेवाभवति । **उ**क्तेतुडूरपि । डूणीअं । हणऊअं । पडूअं । प
 क्षेअणुभूअं । **क**भः कुणः । करोतेः कुणोवास्यात् । कुणइ । पक्षेकरइ । **भू**तभविष्यत्त्वातचतुमुत्सुका । भूतर्षेणुलउः लुङ्-लि
 त्सुभविष्यदर्थयोश्चलुङ् लृटोः त्कादिषुपरेषु कभः काइत्यादेशः स्यात्वा । कासी । काही । काहीअ । अकरोत् । अकार्षीत् । च
 कारवा ॥ **स्व**रान् लङ्-लुङ्-लिट्-लृट्-लृटोः सीहीहीअ । काहिइ । कर्ता । करिष्यतिवा । **धा**तोर्हिलुक्कलृटोः । त्का । कारुण । तच्य । कादधं ।
 तुसुनिपाणिनीयप्रसिध्या तुसुनृद्यते । काउ । **का**णेक्षितेणिआरोस्य । अस्य कभः काणेक्षितविषयस्य णिआरइत्यादेशः स्या
 त् । णिआरइ । काणेक्षितं करोतीत्यर्थः । **अ**मेर्वावम्पइत्यपि । वावम्पइ । अमं करोतीत्यर्थः । **अ**वष्टंभेतुसंदाणाः । संदाणइ ।
 अवष्टंभंकरोति । **णि**ष्टंभे^{णि}डुहः स्मृतः । णिडुहइ । निष्टंभंकरोति । **म**त्युनोपस्यमालिन्यकृतौनिचोळइत्यपि । निचोळइ ।

मस्युना भोष्टं मलिनं करोतीत्यर्थः । **नि**ष्पन्ना चोदयो णीलुच्छः ॥ ॥ णीलुच्छइ । निष्पातमा चोदनं वा करोतीत्यर्थः । **शै**थिल्ये लब्ध
ने वा पयल्लुः । पयल्लइ । शैथिल्यं लब्धं नं वा करोतीत्यर्थः । **गु**ललश्चटौ चटु चाटु प्रिये वाक्ये तत्र विषये क्त भोयं स्यात् । गुललइ ।
चाटु करोतीत्यर्थः । **स्म**रते स्युरो झसे भरविस्तरपत्तराः । ललोलटश्च सुमरः परयश्च सरोदश । रुइ । झइ । भरइ । विस्तरइ ।
पभूहइ । ललइ । लटइ । सुमरइ । परइ । सइ । **वि**स्मरेर्धिसरः पत्तु सश्च विस्तरवीससौ । विपूर्वस्य स्मरते रेते चत्वारः -
स्युः । विसरइ । पभूसइ । विस्तरइ । कोक्पोक्कौ व्याहरतेः । कोक्इ । पोक्इ । पक्षे वा हरइ । **प**चेः सोल्लपउल्लच । सोल्लइ । पउ
ल्लइ । पक्षे पअइ । **प**यलोवेल्लौ प्रसरेः । पयल्लइ । ज्वेल्लइ । पक्षे पसरइ । **गं**धेमहमहस्तुवा । गंधविषयस्य प्रसरेर्महमहइ -
त्यादेशः स्यात् । महमहइ मालई । पक्षे पसरइ मालइ गंधो । गंधे किं । पसरइ धूमो । **निः**सरे णीहिरो णीलो वरहाडश्च वाडच ।

पक्षे पेइ । **णि**कुवः कमेः । स्वार्थे णिजंतस्य कमेर्णिकुवइत्यादेशः । णिकुवइ । पक्षे कामेइ । **प्रा**वेरोवालपल्लवौ । ओल्लइ । पल्लइ ।
पक्षे चलोपे पावेइ । **कं**पेर्वल्लोलइत्यपि । विजोल्लइ । पक्षे कं पेइ । **प्र**काशेतुवः । एवइ । पआसेइ । **ओ**रोपेर्वल्लः । वल्लइ । ओ
रवेइ । **रं**जेस्तुरावच । रावेइ । रज्जइ । **स्या**तामो ग्गालवयो लोवारो मंथयतेरपि । ओग्गालइ । वग्गोल्लइ । रोमंथइ । **वि**कोशेः
स्यात्तु पकवोडः । पकवोडइ । उभावेतौ नाम धात् । **प**रिवाडो घटेरपि । परिवाडेइ । घटेइ । **वे**ष्टेस्तु परिआलः स्यात् । परिआ
लेइ । वेदेइ । **लो**लेरंखोलइत्यपि । रंखोलइ । होलइ । **क्कि**मः किणः स्यात् । किणइ । किणिअ । **वे**र्वाक्के । वेः परस्य तु क्कि-
मः द्विककारकः केइत्यादेशो वा स्यात् ॥ विक्केइ । विक्किणइ । **मि**योभा वीहभीतिच । भाइ । भाइअं । वीहइ । वीहिअं । भीइ । भी
ओ । **लु**क्कल्लिक्कल्लिक्कल्लिक्कणिज्जक्कणिठीअच । निलीडः षट् । निपूर्वस्य लीड् श्लेषणइत्यस्यैव षडोदेशास्युः । लु

92

राम

95

रोसाणोमिज्जश्चेतिदशस्मृताः । उग्धुसइ । लंछइ । पुंछइ । पुंसइ । पुसइ । फुसइ । लुहइ । ऊलइ । रोसाणइ । मिज्जइ । भजेसु
वेमयः सूरः सूडोभूडश्चनीरजः । सुसमूरः । करंजश्चपंचिरंजोविरस्तथा । वेमयइ । सूरइ । मूडइ । नीरजइ । सुसमूरइ । करं-
जइ । पंरजइ । विरइ । अर्जतेविठवः । विठवइ । पक्षे अज्जइ । जुंजनुज्जनुप्पायुजः स्मृताः । जुंजइ । जुज्जइ । जुप्पइ ।
भुजेभुंजोजिमोजेमः समाणः कम्मअण्हच । वदुश्चच्चमहश्चापि । भुंजइ । जिमइ । जेमइ । समाणइ । कम्मइ । अण्हइ । चदुइ ।
चमइ । वोपभुंजेस्तुकम्मवः । भुंजेरित्यागंतुकेनेकारेणनिर्देशानेकः । उपपूर्वस्यभुजेः कम्मवइत्यादेशः स्याद्वा । कम्मवइ । उ-
वडुजइ । घटेर्गटः । गटइ । घटइ । संपरस्यगलः । समः परस्यघटेर्गलः स्याद्वा । संगलइ । संघइ । हासेस्फुटेसुरः ।
हासेकरणतयाविवक्षितेस्फुटेसुरइत्यादेशोवास्यात् । मुरइ । हासेनस्फुटतीत्यर्थः । मडेस्तुचिंचिअः चिंचश्चिंचिल्लोरीडइ-

त्यपि । टिविडिक्कश्च । चिंविंअइ । चिंचइ । चिंविळइ । रीडइ । टिविडिक्कइ । मंडइ । **मं**थेस्तु विरोलो घुसुळस्तथा । विरोळइ । सु
सळइ । पक्षेमंथइ । **तु**डेस्तु तोडस्तु इश्चखुट्टश्चापि खुडो र्खुवडो । पिलुक्कोलुक्कलुक्काश्च उल्लुरश्चपिवानव । तोडइ । तुट्टइ । खु
ट्टइ । खुडइ । उर्खुवडइ । पिलुक्कइ । उल्लुक्कइ । लुक्कइ । उल्लुरइ । पक्षेतुडइ । **घू**र्णेघोळो घुलो घुम्मपहळो घुणइत्यपि । घूर्णते
रितेचचारःस्यु । घोळइ । घुळइ । घुम्मइ । पहळइ । घुण्णइ । **ठं**सस्तु विट्टतेः । विट्टर्वस्यट्टतेः ठसइत्यादेशः स्यात् । ठसइ ।
विवट्टइ । **अट्ट**ः कटश्चकथते भवेत् । अट्टइ । कटइ । **ग्रं**थेर्गंठः । गंठइ । गंठी । **अव**अळो ल्हादेः । अवअळइ । ल्हादते-
ल्हादयतिवा । प्यंताप्यंतयोस्तंत्रेण निर्देशात् । **पु**मज्जो निषीदतेः । अन्ताएत्थपुमज्जइ । **छि**देर्दुहावपिळल्लूरपिल्लू
रपिघराः । पिज्झोडश्चापि । दुहावइ । पिळलइ । लूरइ । पिल्लूरइ । पिघरइ । पिज्झोडइ । **आ**छिदेस्त्वो अंदउद्दालइ-

णीहरइ । णीळइ । वरहाडइ । वाडइ । पक्षेणीसट्टइ । **जा**ग्रो जग्गः । जग्गइ । पक्षेजागरइ । **या**प्रियतेराअदुः । आअदेइ । वावरेइ ।
पुळट्टतेः । पुळइ । **सं**ट्टणुतेश्च साहट्टसाहरः संवरस्तथा । साहट्टइ । साहरइ । संवरइ । **थ**क्कः फक्केः । थक्कइ । प्रहरतेः सारः
सारइ । पक्षेपहरइ । **स**न्नामआट्टडः । आद्रियतेः संनामः स्यात् । सन्नामेइ । पक्षे । आदरइ । **सिं**चसिम्प्यो सिंचतेश्च । सिंच-
इ । सिम्पइ । पक्षेसेअइ । **अ**वतरेरोहओरसौ । ओहइ । ओरसइ । असेओअरइ । **श**केश्चयस्तरस्तीरः पारः सकइतीरिताः ।
चयइ । तरइ । तीरइ । पारइ । **स**क्कइ । **त्य**जेरपिचयः पारेरपि पारस्तरेस्तरः । एषामेते सामान्यप्रक्रियासिद्धाज्ञातव्या इति
व्यत्याद्यंते । शास्यतेः सळहः । सळहइ । पक्षेसळाहइ । **ग**र्जेर्बुक्कः । गज्जइ । बुक्कइ । टिक्कोट्टप्पारवे । ट्टप्पकर्त्तके गर्जने ग
र्जः टिक्कइत्यादेशः । टिक्कइ । ट्टप्पभोगर्जतीत्यर्थः । **मु**चेळदुवहेडश्च मेळउत्तिक्करेअवो । पिलुंळवेसाडअमुसत्त । मुचे

त्यपि । झंखइ । संतप्पइ । **स** मामोतेःसमाणःस्यात् । समाणइ । समावेइ । **चा** पेस्त्वो आगइत्यपि । ओअयाइ । चावेइ । **सि** पे
 र्गलत्थः सोल्लश्चपेळोणोल्लः लुहोळुळः । अउक्खवश्चपरीघत्तः खिवइत्यमीदश । गलत्थइ । सोल्लइ । पेळइ । णोल्लइ । ऋस्त्वपक्षे
 णुळइ । लुहइ । ऊळइ । अउक्खइ । परीघत्तइ । खिवइ । **उ** क्षिपेर्गुलगुंलः स्याल्लं वोळत्थकवुपाः । उब्भत्तश्चउसिक्खश्चउक्खि
 वश्चेति कीर्तिताः । गुलगुंलइ । उळ्ळइ । उळ्ळत्थइ । कंवुपइ । उब्भत्तइ । उसिक्खइ । उक्खिवइ । **स्व** पेर्लिसः कमवसो लोहः सु
 वइतीरिताः । लिसइ । कमवसइ । लोहइ । सुअइ । **वे** पेरायंव आयजुः । आयंवइ । आयजुइ । वेवइ । **आ** क्षेपेणीरवः स्मृतः
 णीरवइ । अक्खिवइ । लिपेर्लिपः । लिपइ । **वि** लपते र्झषो वडवडस्तथा । झंखइ । वडवडइ । विलवइ । **प्यं** तोवहः कृपयतेः ।
 कृपाशब्दस्य करोत्यथर्थविहितप्यंतस्य प्यंतो अवहइत्यादेशः स्यात् । अवहावेइ । कृपां करोतीत्यर्थः **गु** प्यतेस्तु विरोणउः । गु

पव्याकुलत्वं इति दौवादिकस्यैतोस्तः । विरइ । णउइ । गुप्पइ । **प्र** दीपेस्ते अवःसंधुक्कश्चाब्भुश्चेत्तेसंदुमः । तेअवइ । संधुक्कइ ।
 अब्भुत्तइ । संदुमइ । पलीवइ । प्रदीप्यतइत्यर्थः । **ल** भेः संभावइत्युक्तः । संभावइ । लुभइ । **खु** भेः खउरपदुहो । स्वउरइ । प-
 दुहइ । खुभइ । **आ** डोरभेरंभटवो । आउः परस्परभेः रंभटवइत्यादेशोस्तः । आरंभइ । आटवइ । आरहइ । **जं** भेर्जंभाच । जं
 भाइ । जंभाअइ । जंभइ । जंमजंभसिं - दं ताइंदेगणइस्सं । वे **सु** न ॥ वेरुपसर्गात्तु परस्य जंभेर्जंभानस्यात् । विअंभइ म-
 अणो । उपालभेस्तु पच्चारो झंखोवेलवइत्यपि । पच्चारइ । झंखइ । वेलवइ । उवालहइ । **भा** राक्कांतो विनमतीत्यर्थे स्यात् निसु-
 तोनमेः । णिसुटइ । **लु** न्दओहावउत्थारआक्रमः । लुन्दइ । ओहावइ । उळारइ । आक्रमइ । **वि** श्रमेर्णिवा । णिवाइ । वी
 समइ । **भ** मतेः स्यात्तरिदिट्ठोदंउल्लश्चापि वंल्लः । चक्कम्मभमउ भमाडा भमणश्चापितल अंटः । तुंटो झंपो सुमगुम

प्रा० चं० फुसयुस भरी भराः प्रोक्ताः । टिरिटिल्लइ । टंडुल्लइ । गंठल्लइ । चक्कम्मइ । भमडइ । भम्माडइ । भमंडइ । तलअंटइ । तुंडइ । संपइ ।
 १८ मुमइ । गुमइ । फुसइ । दुसइ । भरीइ । भरइ । **ग** मेस्त्वइ अइल्लश्च अणुवज्जोप्यवज्जसः । उक्कसः पच्चडः पच्छंदश्चणिम्महणीण
 णी । णीलुक्कापदअश्चाप्पवसेहोऽवहरस्तथा ॥ परिअल्लः । परिअलोअंभोवोल्लस्तथैवच । णिरिणासश्चणिवहइतिरेकोनविंश
 तिः । गमेरेकोनविंशतिरेतेस्युः । आईइ । अइल्लइ । अणुवज्जइ । अवज्जसइ । उक्कसइ । पच्चडइ । पच्छंदइ । णिम्महइ । णीणइ । णीइ । णी
 लुक्कइ । पदअइ । अवसेहइ । अवहरइ । परिअल्लइ । परिअलइ । रंभइ । वोल्लइ । णिरिणासइ । निवहइ । अहम्मइ । पहम्मइ । इत्यादितुह-
 म्मगतावित्तस्य भविष्यंति । पक्षेगल्लइ । **सं** गमेस्त्वभिडः प्रोक्तः । संगल्लइ । अभिडइ । **आ** गमेस्त्वाहिपच्चुअः । अहिपच्चुअइ । आ
 अल्लइ । प्रत्यागमेऽपनोदः स्यात् । पलोटइ । पद्यागल्लइ । **उ** म्मथोऽभ्यागमेः स्मृतः । उम्मथइ । अम्माअल्लइ । **प** डिसापडि

राम
१८

सपि । आड् पूर्वस्य छिदेरेतोस्तः । ओअंदइ । उद्दालइ । पक्षेअल्लइ । **मृ** देर्मलोमडो मृदुश्चदुः पत्ताउएवच । रवदुश्चपरिहट्टश्च
 । मृद्भातेरेतेसत्तादेशाः स्युः । मलइ । मडइ । मृडुइ । चडुइ । पत्ताउइ । रवदुइ । परिहट्टइ । मद्धइ । **स्प** देश्चलुचुलस्तथा । चलु
 चुलुइ । फन्दइ । **नि** प्पद्यते निचलः स्यात् । णिचलइ । निप्फजइ । **श** देस्सरुडपक्खडो । रुडइ । पक्खडइ । **वि** सं वदेर्वि
 अट्टः स्याद्विलोहः फंसइत्यपि । विअट्टइ । विलोहइ । पंसइ । विसंवअइ । **खि** देजूरविसूरोच । जूरइ । विसूरइ । खिज्जइ ।
आ कंदेणीहरोपिच । णीहरइ । अर्कइ । **कु** धेस्सुजूरः कुजुश्च । जूरइ । कुजइ । **रु** धेरुत्थवइत्यपि । उत्थंवइ । रुधइ
 । **ह** कोनिपेधेः । हकइ । निसेहइ । **जा** जम्मोजनेः । जाअइ । जम्मइ । **थि** प्पसुत्तप्पतेः । थिप्पइ । **त** नोतेस्सुविरल्लः स्या
 त्तडस्सदश्चतदुवः । विरल्लइ । तडइ । तट्टइ ॥ तदुवइ । तणइ । **उ** पसर्पेरल्लिअः स्यात् । आल्लिअइ । उवसप्पइ । **सं** पतेस्संखइ

प्रा० वं

१९

फिडइ । फुडइ । पक्षेभसइ । **न** शेस्तु निरणासस्यात् निवहो वहरस्तथा । सेहो वसेहः पडिसाणस्सश्चेति प्रकीर्तिताः । निरणासइ ।
निवहइ । अवहरइ । सेहइ । अवसेहइ । पडिसाइ । णस्सइ । **अ** वकाशेस्तु ओवासः । ओवासइ । **अ** प्पाहः संदिशेरपि । अप्पा
हइ । संदिसइ । **ट्ट** शेषिअल्लः पिच्छश्च अवल्लः सद्यवस्तथा । वऽज्जोऽवअज्जश्च ओअक्खोदेक्खोवअक्खवस्तथा । अवआ
सश्च पासश्च निआचपुलअः पुलो । णिअल्लइ । पिच्छइ । अवल्लइ । सद्यव । वज्जइ । अवअज्जइ । ओअक्खइ । देक्खइ । अव-
क्खवइ । अवआसइ । पासइ । निआइ । पुलएइ । पुलोएइ । निज्झाअइ ध्यायतेः **स्पृ** शतेः फरिसः फंस आस आलुंख आ-
लिहः । अवस्सिहश्चेति । फरिसइ । फंसइ । फासइ । आलुंखइ । आलिहाइ । छिवइ । छिहइ । **भवे** भुक्कः । भुक्कइ । भसर ।
प्र विशतेरिअः । रिअइ । पविसइ । **सु** सः प्रातश्च शिमुल्लास्योः । पत्तुसइ । प्रभृशति । प्रमुल्लाति । प्रातर्किं । मरिसइ । मूस

राम

१९

इ । **अ** क्षेओप्पडइत्यपि । चोप्पडइ । मक्खवइ । **पि** षेस्तु निरणासस्यात् निवहः चदुएवच । रोश्चश्च निरिणिज्जश्च पंच । निर
णासइ । निवहइ । चदुइ । रोश्चइ । निरणिज्जइ । पीसइ । **वं** फोवलेरपि । वंफइ । पक्षेवलइ । **क्ख** षेरओऽप्पऽणल्लश्च आइल्लश्च अ
अल्लच । असाट्टः कट्टइतिषट् । अश्चइ । अणल्लइ । आइल्लइ । आअल्लइ । साअट्टइ । कट्टइ । पक्षेकरिसइ । **अ** क्खोडस्त्वसि
कर्षणे । रवड्गविषयाकर्षणवाचिनः क्खेरक्खोडइति स्यात् । अक्खोडइ । कोशादसिं कर्षतीत्यर्थः । **ग** वेषेर्घं तदुडुल्लटं व्रीळाः
स्युर्गमेसच । घन्तइ । दुडुल्लइ । दंडोलइ । गमेसइ । पक्षेगवेसइ । **प्पि** षेः सामग्गाव आस परिअत्ताः सिलेसच । सम
ग्गाइ । अवआसइ । परिअंतइ । सिलेसइ । **कां** क्षेराहश्चालिहंघोवफोवबोमहः सिंहः । विलुंपोऽहिलषश्चैव । आहइ ।
अहिलंघइ । वंफलइ । वच्चइ । महइ । सिंहइ । विलुंपइ । अहिलषइ । पक्षेकंखइ । **सं** सेडिंभोल्हसस्तथा । डिंभइ

परिलहसइ । पक्षे संसइ । **प्र**तीक्षे विरमालः स्यात् विहीरः साम अस्तथा ॥ विरमालइ । विहीरइ । सामअइ । पक्षे पडिक्वइ ।
हसे गुंजः । गुंजइ । हसइ । **त**च्छच्छरं परं फास्तु तक्षतेः । तच्छइ । चच्छइ । रंपइ । रंफइ । पक्षे तक्वइ । **वि**कसेः को आस वोट्टौ
॥ को आसइ । वोसट्टइ । विकसइ । **वो**ज्जवज्जउरास्त्रसेः ॥ वोज्जइ । वज्जइ । डरइ । **उ**ल्लुसे णिल्लुसो गुंजो लो गुंज्जल्लुस
सलः । ऊसंतः पुलअश्चापि आरोअश्चेति कीर्तिताः । णिल्लुसइ । गुंजोल्लइ । गुंजुल्लइ । ^{ऊसल्लु}उसंतइ । पुलअइ । आरोअइ । **प**र्यस्य
तेस्तु पल्हत्थः पलोट्टः पल्लटस्तथा । पल्हत्थइ । पलोट्टइ । पक्षे पज्जसइ । **णि**मोणमोणिस्तइति न्यस्यते स्त्रय ईरिताः ॥ णिमइ ।
णुमइ । णिस्तइ । न्यस्यतीत्यर्थः ॥ **नि**श्चसे नीससो झंखः । रीससइ । झंखइ । **भि**सोभासेः । भिमइ । भासइ । **ग्र**सेर्विसः ।
विसइ । गसइ । **अ**वानुगाहते वाहः । ओवाहइ । ओगाटइ । **व**लग्गश्चउ आरुहेः । वलग्गइ । चउइ । आरुहइ । **मु**हेरुंम

सामश्च शनेः । पडिसाइ । पडिसामइ । समइ । **उ**ल्लुउघेलेः । उल्लइ । पक्षे उसलइ । **र**मेउभाव संखुदु खेदु मोट्टा अकोट्टमाः
णीसरः किल किंचश्चवेल्लश्चेत्यष्ट कीर्तिताः । उभावइ । संखुदुइ । मोट्टाअइ । कोट्टमइ । णीसरइ । किल किंचइ । वेल्लइ । र
मइ ॥ **पू**रेरग्घाड अग्घाव अहिरे मांगमोद्धमाः । संध्यकरणमसंदेहार्थं । अग्घाडइ । अग्घावइ । अहिरेमइ । अंगुमइ । ऊद्धम
पूरइ । **तू**रेस्तुवरजअडौ । तुवरेइ । जअडेइ । तुवरंतो । जअडंतो । **तू**रोपियादिशत्तु । त्यादिपुशत्तरिचत्तरेस्तूरोपियात् । प
क्षे प्रागुक्तौ । तूरइ । तूरतो । तूरोपियादिवर्जे । तुरिओ । तुरतो । पक्षे प्रागुक्तं । **वि**गलेः थिप्प^{णि}ट्टहौ । थिप्पइ । णिट्टइ । विग
इ । **क्ष**रेः क्षरः खिरश्चैव पज्झरः पघडस्तथा । णिघलो णिदु अश्चैव । झरइ । खिरइ । पज्झरइ । पघडइ । णिघलइ । णिदुअइ
खरइ । रलेर्विसट्टइत्यपि । विसट्टइ । इलइ । **अं**शेश्चल्लश्चककट्टपिटाः फिडफुडौ तथा । चुलइ । चुकइ । कट्टइ । फिट्टइ ।

प्रा० च०

२१

अद्यं । हसितं । अतः किं । काऊण । होऊण । त्कायाः स्पुरत्तुं तुं नूण तु आणे रतायथागमं ॥ त्काप्रत्ययस्यैते यथाप्रयोगं षडादेशः
शाः स्युः । भमित्वा । भमिअ । रमिअ । तु । वंदित्वा । वंदितु । तुम् । वंदितुं । ह्दुं । भोत्तुं । तूण । घेत्तूण । काऊण । तु आण । भोत्तु-
आण । सोउ आण । इत्ता । वंदित्ता । भमित्ता । कत्तू इति त्वार्थो । **कृ**द्यस्य जो द्विरुक्तो वा । कृत्प्रत्ययसं बंधिनो यकारस्य द्विर्भूतो ज्जइ
त्यादेशः स्यात् । पेया । पेज्जा । पेआ । सेआ ॥ **अ**णिज्जवा अनीयरः । भावकर्मणोरनीयरविहितस्य अणिज्जइत्यादेशः स्यात् ।
करणिज्जं । करणीअं । संभरणिज्जं । संभरणीअं **श**त्रानशोस्तत्तमाणो । अनयोरेतौ प्रत्येकं स्तः । हसन्तो । हसमाणो । वेवन्तो । वेव-
माणो । वेवपक्षे स्त्रियां तयोः । स्त्रियां वर्तमानयोः शत्रानशोः स्त्रानेपक्षे ईत्वं च स्यात् । पक्षे तमाणो च । हसई । हसन्ती । हसमा-
णी । वेवई । वेवन्ती । वेवमाणी । आबीषो बङ्गलमि तीप् । **त**नर्थप्रत्ययस्यैरः । तच्छील तद्धर्मतत्साधुकारिषु तच्च विहितः । त

राम

२१

समानार्थानां प्रत्ययानामिरः स्यात् । हसनशीलः । हसरो । लज्जिरे । जम्भिरे । नभिरो । कभिरो । **के**नु स्यादतद्वत् क्वचित् । के-
प्रत्यये परे अत इत्वं स्यात् । हसिअं । पडिअं । लविअं । हासिअं । पाडिअं । क्वचित् किं । गअं । णअं । अतः किं । झाअं । लूअं ।
भूअं । केतुद्गरपि । अणुद्गुअं । **क्तां** तेषु दनादिषु तु दिग्णाद्याः स्युर्निपातनात् । दत्तं । दिण्णं । क्षीणं । झीणं । तुदिण्णं । तुण्णं । ग्री-
ण्णं । जिण्णं । तथाहि **आ**क्रांतस्त्वप्पुणः । अपुणो आक्रांतः । **वो**लीणो गतिक्रांतः । स्फुटं कुडं । स्यादुत्कृष्टं तु उक्कोसं निसुदंतु
निपातितं । स्यात् वोसद्वं विकसितं । विडुठं त्वर्जितं स्मृतं ॥ **प**त्सुष्टोपि प्रमृष्टे स्यात् । स्थापितं निमिअं मतं । आस्यादितं च
क्व अं स्यात् । हेषितं हीसनं तथा ॥ **स्या**त्सल्हस्थं तु पर्यास्तं पछोटं च तथाविधं । लुक्कोरुणः अल्लिकस्तु नटः क्षिप्तं सि-
अं स्मृतं । जटहत्तं लु अं लूनं इत्याद्युत्थं प्रयोगतः ॥ अनेकार्थानुधातूनां योज्या अर्थान्तरेष्वपि । यथा कलिः संख्याने पठि

तः । कलइ । ज्ञानेपिवर्तते ॥ रिगिर्गतौ प्रवेशेपिवर्तते । कांक्षेर्वक् आदेशः खादनेपिवर्तते इत्यादि ॥ ॥ **सै** षाभाषातिमृदंगीमहा
 राष्ट्राश्रयामया । लक्षितासर्वभाषाणां बीजं शृंगारजीवितं । सौरसेन्यामयुक्तस्य तस्य होनादिवर्तितः । सौरसेन्यां भाषायामसंयुक्त
 स्यानादेस्तस्यदित्वं स्यात् । कागवेत्यादि लोपापवादः । तदोपूरितपदिभ्येन मारुतिनामंति हो । एदु एदुभवं । अयुक्तस्य किं । हलास
 उंतले । सन्नवेइ । अनदेः किं । तेषां तथा भणिअं **क्व** चिद्योगांतिमस्यापि संयोगांत्यस्यापि तस्य क्वचिद्वत्त्वं स्यात् । सौरसेन्यामि
 त्याप्रकरणान्तमनुसंधेयं । मन्दो । णिधिन्दो । **वा** त्योदेरपितावति । तावच्छब्देत्यादेरपि दत्त्वं वा स्यात् । दाव ॥ **भ** वद्गवदा
 दीनां सौनकारस्य मोभवेत् । एदुभवं । भवेत्सैकुसुमाउहो । मघवं पागसासणो । **धौ** तुवामोनकारस्यासंबुद्धिरूपे सौतुपरेभ
 वदाद्यन्यसंबन्धि नोपिनकारस्य मोवास्यात् । भोराअं । भोबत्त्वं । सुकम्मं । भभवंदुदवह । पक्षे लोपोऽस्य हलइति न लोपः ।

डगुमौ । गुम्मडइ । गुम्मइ । पक्षे सुभइ । सुज्जइ । **व** हेरालुखोहिउलव । आलुरवइ । अहिउलइ । पक्षे ऊहइ । **ग्र** हेः पंगोव
 लो गेण्हो निरुवारो हरस्तथा । अहिपंतु अइत्येते । पंगइ । वलइ । गेण्हइ । निरुवाहरइ । हरइ । अहिपंतु भइ ॥ ॥ **इ** तितितुंत
प्रकाशः ॥ ॥ **त्का** तुमृतव्येषु घेत् ग्रहेः । त्कादिषु परेषु ग्रहेर्घे इत्यादेशः स्यात् । घेत्तूण । घेतुआण । क्वचिन्नभवति । मिणि
 हअ । तुम् । घेतुं । तव्य । घेत्तघं । **व** चेस्तुवेत् । त्कादिषु वचेर्वेत्स्यात् । वोत्तूण । वोत्तुआण । वोत्तुं । वोत्तघं । **अ** र्थांतस्य
 तकारोत्तुदभुज्जसुचां । एषामंतस्य तः स्यात् । त्कादौ परे । रोत्तूणरोत्तुं । रोत्तघं । भोत्तूणभोत्तुं । भोत्तघं । मोत्तूण मोत्तुं । मोत्तघं ।
ह शेः त्कादितकारेण सह दृढइतीष्यते । दृढण । दृढआण । दृढुं । दृढवं । भूतमविष्यत् । त्कातव्यतुमुत्सुका इति कृअः कदेशः ।
 काउण । काअघं । काउं । **धा** तोरतइदेत्त्वं स्याच्छुट् लट् त्कातव्यतुमुत्तुइतीत्येत्त्वं । हसिऊण । हसेऊण । हसिअघं । हसे

रंतूण । रंतु आणइत्यादि ॥ ॥ **कृ** भृगमोर्डुअस्मृतः । डित्वाट्टिलोपः । कदुअ । गदुअ । पक्षेकरिअ करिदूण । गच्छिअ । गच्छिदूण । **भ** विष्यदर्थविहितेप्रत्ययोस्तिर्नहिस्तकाः । भविस्सिदि । करिस्सिदि । **अ** हितोः परयोर्मस्य वा कोमेरागमोभवेत् । जुत्तमिणं । जुत्तमिणं । किमेदिणा- किंमिदिणा । **इ** दानीमित्यस्यदाणिं । दाणिंकरेमि । **त** स्मादित्यस्यतास्मृतः । तासखिसज्जेसुकरणिज्जं । **अथनिपाताः** । एवार्थेज्जेव । ममज्जेवबत्तणस्स । सोज्जेवएसो । **ही** माणहेइत्याश्चर्यस्वेदयोः । हीमाणहेजीवंतब-
ध्वमेजणणी ॥ हीमाणहेपुणेविपुलोइस्संतंजणं । **यं** नन्वर्थोणंभणामि । णं भवंमेअगदोवळदि । **अ** म्महेहर्षे । अम्महेए
आएउम्मिळाएसुपणिगदिदोभवं । **ही** ही विदूषकोक्तिषु । विदूषकस्य वाक्येषु हर्षेद्योत्येहीहीतिनिपातः । हीहीभोः संपण्णाम
णोरहाणिअवअस्सस्स । शेषं प्राकृतवस्तेयं । सौरसेन्यामनुक्तविशेषेषु प्रयोगेषु महाराष्ट्रप्राकृतवदेवकार्यं दृष्टव्यं । य

था ॥ अंतवेदीसाभिद्धिठठ्ठदि । **मागध्यांतुनिरूप्यते** । **र** स्यलः । नरः । नले । करः । कले । सस्यशः । हंसः हंशे
पुरुषः । पुलिशे । **अ** ग्रीष्मे संयोगाद्योः सपोस्तुतः । ग्रीष्मशब्दादन्यत्र संयोगादिस्थयोः सकारषकारयोः स स्यात् । पस्वलदि । बृह-
स्पदी मस्कली । शुष्कं । कर्त्तृनिष्फलं ॥ धनुस्त्वंणं । ग्रीष्मेतु । गित्तुआले । **हृ** ष्योः ष्टः । द्विरुक्तस्य ष्टस्य च ष्टइत्यादेशः स्या
त् । पट्टः पष्टे । भट्टिणी । भष्टिणी । सुष्ठु सुष्ठुकअं । कोष्टागालं । **स्त** र्थयोः स्तः । स्त । उवस्तिदे । र्य । अस्तवदी । शस्तवाहे । **ज**
घयोर्थः । ज याणदि यणवदे । अस्पुणे । गय्यदि । **य** य्यं । अय्याकिल विय्याहले आगदे । **न** यस्यजः । आदेद्योजिइति विहितो
जोमागध्यांन स्यात् । यदि । यधा । याणं । यवणे । **न्य** प्यज्जंज्जांज्जः । एषां द्विरुक्तो ज्जकारः स्यात् । अज्जादिशे । अहिमज्ज
कज्जका । प्य । पुज्जं । पुज्जवत्तो । अद्यत्तज्जं । ज । पज्जाधत्ते । सद्यज्जे । अवज्जा । ज्ज । अज्जली । धनज्जय । पज्जलं

। व्रजे श्वजस्य । अः स्यात् । वञ्जदि । **श्व** लस्य गश्चदि । गश्च । विश्विलेति रश्चियेश्चदि । **ना** दितः । आदौ स्थितस्य लस्य श्वो न स्यात्
 लले । ल्लिह । **क्ष** स्यक्तः । यक्षः यष्के । लक्षणः लक्षणे । नादित इत्येव । **त्रे** क्षि आचक्ष्योऽस्कः स्यात् । पेस्कदि ॥ आचस्कदि । **चि** वृ
 स्तुतिष्ठेः । चिह्न । **शे** षंतु सौरसेनीवत् । मागध्यायद्विशिष्यनलक्षितं तत्सौरसेनीवज्ञेयं । यथातस्यदः । एदेराउले । भोराअंभो
 कंचुकिअ । इत्यादि । तत्रापिशेषं प्राकृतवदित्यनुवर्तत एव । **स्या** दिकार्यपुरोदितं । मागध्यामतएत्वं सौपुंसि जाउस्तु वाउसः । आमो
 वाडाहनासिक्चः स्वादहं वयमोर्हगइति स्यादित्युविशेषकार्यस्यादिप्रकरणएवोक्तमिति न निरूपणीयमवशिष्यत इत्यर्थः । **पै** शा-
 चिके पिज्ञो ज्ञा स्यात् । मागध्यामुक्तः पैशाच्यामपि स्यादित्युपेयर्थः । पञ्जा । सञ्जा ज्ञाणं । **रा** जस्तु जस्य वाचिजः । राचिभाळ
 पितं । राज्ञा वा । राचिभोधनं राज्ञो वा । जस्य किं । राजा । **न्य** ण्योर्ज्ञः । कञ्चका । अहिमञ्ज । उञ्चकम्भो ॥ । उञ्चाहं । णस्य नः

भोराआभोब्रत्स भअवऊदवह । **ने** न्नंतेनस्य आतुवा ॥ इन्नंतेनकारस्य मोनस्यात् आत्वंतुवा स्यात् धौपरे । भोकंचुइ आभोत
 वस्तिआ ॥ पक्षे भोकंचुइ । भोतवस्ति । मोमणस्ति । **र्य** स्यय्योवा । युजां यय्यर्याञ्जइति नउक्तस्तदपवादः पक्षे र्यस्ययोविधी
 यते सौरसेन्यां । अय्यउत्त **प** य्याकुली कदहि सुय्यो कय्यपरवसो । पक्षे अजउत्त पञ्जाकुली कदत्तीइत्यादि । **थ** स्यधोवा ।
 काधेहि कहेहि । णाधोणाहो । राजपधो राजपहो । अनादाविद्येव । थामोथेओ ॥ **ह** स्यापीहहयोः सवा । इहशब्दे लोपमध्यमपु
 रूपचऊवचनादेशे वलितस्य^{हस्य} धोवा स्यात् । इधहोधः परिताअध । पक्षे इहहोहपरिताअह । **भ** वतेर्हस्यभोवा स्यात् । भवतेर्हो
 ऊवहवादिरेभ्यामितरनऊरित्याद्युक्तादेशसंबन्धि नोहस्यभोवा स्यात् । होदिभोदि । ऊवदिभुवादि । हवादि । भंवादि ॥ **पू** र्वस्यापुर
 वोपिवा । अपुरवं । नाउअं । पक्षे अपुवं । **त्वा** यास्तु इजदूणोवा । भविअ । भोदूण । हविअ । होदूण । रविअरंदूण । पक्षे

व्यभविष्यतीत्यर्थः । नकगादिप्रकाशोक्तं । पैशाच्यांकगवेत्याद्युक्तं लोपादिन स्यात् । मकरकेतू । विजयसेतू । विजयसेणो । संतंबा
 वं । धस्यहत्वंन । आयुधं । टोडोन । नटो । भटो । गोटोन । मगो सगो इत्यादि । नानीयतीयरुद्योक्तं । अणिज्जंवा अनीयरः । तीयस्य
 इज्जंवा । रुद्यस्यतोदिरुक्तो वाइतिकार्यपैशाच्यांन स्यात् । करणीयं । विईआंपेआ । सप्ततावपितेनरिः । सजती । चूलिकापे-
 शाचिकेतुरस्यलत्वंविभाषया । नरो नलो । उरिसो उलिसो । तृतीयचतुर्थयोस्त्याद्यद्वितीयौ । वर्ग्ययोरतौक्रमास्तः । नगरं । न-
 करं । मार्गणः । मक्कनो । मेघः । मेखो । व्याघ्रः । वक्खो । राजा । राच्चा । निर्झरः । निछरो । तडाकं । तटाकं । दामोतरो । मधुरं । दाढा
 दाढा । वादिवर्तिनोः । पदादौ स्थितयोरेतौवास्तः । गिरितटं । किरितटं । धर्मो । खम्भो । धूली । खूली । बालकः । चालकः । जीभूतो
 चीभूतो । शेषंतुपैशाचिकवत् । चूलिकापैशाचिकेयदुक्तंतस्यैशाचीवदुन्नेयं । सौरसेनीयवच्चतत् । पैशाचिकेपियदनु-

क्तंत सौरसेनीचदूह्यं । तदेवंप्राकृतं प्रायो लक्षितं लक्ष्यसंमतं । आर्षेतुस्यत्यभेदत्वाद्दुल्लेखेवैवलक्षितं । अपभ्रंशस्तुयोभेदः
 षष्ठः सोत्रनलक्ष्यते । देशभाषादितुल्यत्वा न्नाटकादावदर्शनात् । अनत्यंतोपयोगाच्चातिप्रसंगभयादपि । एवमन्येपियेभेदा लक्षिताः
 पूर्वस्वरिभिः । नेहोक्ताः किंतु नान्नेते कीर्त्यास्तुः स्पष्टबुद्धये । तदुक्तं । महाराष्ट्रीतथावंती सौरसेन्यर्धमागधी । बाल्हीकीमागधी
 प्राच्येत्यष्टोतादाक्षिणात्यजाः । शकाराभीरचंडालशबरद्रविडोड्रजाः । हीनाचनेचराणांच विभाषानाटकाश्रयाः । ब्राचंडालाचवैद
 र्भाबुपनागरनागरौ । बाबरावंत्य पांचाल टाट्टमाळवकैकयाः । गौडोद्रदैवपाश्चात्य पांडकौतल सैंहलाः । काळिंगप्राच्यकानाटिका
 च्यद्राविडगौर्जराः । आभीरोमध्यदेशीयः सूक्ष्मभेदव्यवस्थिताः । सप्तविंशत्यपभ्रंशावैडालादिप्रभेदतः । कांचीदेशीयपांड्ये
 चपांचालंगौडमागधं । ब्राचंडाक्षिणात्यंच सौरसेनंचकैकयं । शाबरंद्राविडंचैव एकादशपिशाचजाः । एवमार्षमनार्षचसं

प्रा० चं०

२६

कीर्णं चोपजायते । देवानां भूपतीनां च सचिवानां पुरोधसां । अमात्यवणिजादीनां पाठ्यमिच्छंति संस्कृतं । संस्कृते नैव केचाहुः प्राकृतं नैव केचन ॥ साधारण्यादिभिः केचित् केचन म्लेच्छभाषया । न म्लेच्छितव्यं यज्ञादौ स्त्रीषु नाप्राकृतं पठेत् । संकीर्णं नाभिजातेषु नाप्रबुद्धेषु संस्कृतं । परिव्राण्मुनिविप्राणां संस्कृतान्नान्यदिष्यते । अन्येषामुत्तमानां च प्रतीपं कापि दृश्यते । बालस्त्रीवृद्धवैश्यानां कितवासरसांतथा । वैदग्ध्यर्थं प्रदातव्यं संस्कृतं चात्तरात्तरा ॥ ऐश्वर्यादिप्रमत्तस्य दारिद्र्योपप्लुतस्य च । उत्तमस्यापि पठतः प्राकृतं न हि दुष्यति । क्रीडार्थं नृपतेरिष्टं प्राकृतं वादिजन्मनां । भरते नोदितं ग्राह्यमबाधितमिदं वचः । **विशेषमाह भरद्वाजः** । गाथासु तु महाराष्ट्रा अन्यनाद्याश्च यामताः । बालस्त्रीवृद्धभिर्भूणां श्रावकव्याजलिङ्गिनां । ग्रहोपसृष्टमत्तानां प्राकृतं खंडरूपिणां । नायिकानां सखीनां च सौरसेन्यविरोधिनी । पाठ्याविदूषकादीनां धूर्तानामप्यवंतिका । भागधिराक्षसादीनां मन्त्रः सु

राम

२६

गु नगनयुक्ते । तस्तु तदयोः । भगवती । पद्मती । दस्य । मतनो । सतनं । सोतरो । होतु । रमतु । तकारस्य तकारविधानं विकारबाधनार्थं । तेन पताकावेतसो पतिवत्तो इत्यादौ उत्त्वादिन भवति । **टो** स्तुवान्तु । दुशब्दस्य तु शब्दो वा स्यात् । कुतुंबकं । कुटुंबकं । **हि** दाय्यस्य यः । हितायकं । हितायं । **या** दशादौ दशस्ति सः । यातिसो । द्यातिसो । भवातिसो । अत्मातिसो । **त्का** यास्तु तूनः । गंतून । रंतून । हसितून । **पू** यास्तु दून दून इतीष्यते । त्काप्रत्ययसंबन्धिनः पूशब्दस्येतोस्तः । तूनस्यापवादः । न पू । न दून । न दून । त दून । त दून । **रि** योर्यस्य । र्यशब्दस्य रि इत्यादेशः । भार्या भारिआ । **सि** नस्तस्य । सिनानां । **स** टः ष्टस्य । कष्टं । कसटं । कचिन्तून । सुज्जो । सुनसानसा । तिष्ठो । **य** कइय्यः । शय्यते । सिष्यते । दीयते । दिष्यते । रम्यते । रमिष्यते । **कु** भोडीरः । कुभः परस्य यकोडीरः स्यात् । पुटमतसने सख्ये रुसंमानं कीरद । देवोरेयो भविष्यति । भविष्यतिकाळे दिदेइत्येतयोः एष्यइत्यादेशः स्यात् । ऊवे

144 / 144 (B) +

रनिवासिनां । चेतनां राजपुत्राणां श्रेष्ठीनां वार्धमागधी । शकाराणां तु शाकारी बाल्हीकीदिव्यभाविनां । योधानां भारिशादीनां दाक्षिणा
त्यादुदीच्यतां । चंडालानां तु चंडालीशबराणां तु शाबरी । आभीरीबल्लवादीनां शाबरीचप्रशस्यते । द्राविडीद्राविडादीनां मौडी रवनक
रक्षसां । काव्येवैताडिकादीनां वेतालानां सुभाषितं । किरातवर्बरादीनां नभाषानैवलक्षणम् ॥ ॥ तदिमां पदचंद्रिकानुजातां
प्रणुतां प्रकृतचंद्रिकाविदग्धाः । परिशील्य चिरादपास्ततापाः कविगोष्ठीषु विहारमातनुध्वम् ॥ १ ॥ इति कृतिचरितोपप्रार्थ
नालंपटेन प्रकटितपरभागाशेषकृष्णेन सेयं । रचयतु गुरुतोषं शेषवंशावतंसं गुरुमिह नरसिंहं प्रार्पिता तत्सदाब्दे ॥ २ ॥
॥ ७ ॥ इति श्रीकृष्णपंडितविरचिता प्राकृतचंद्रिकासमाप्ता ॥ ॥ ७ ॥ ॥ श्रीः ॥ ॥ ॥

श्रीरामायनमः

प्र.चं

२७

राम

२७

141
14 (७)

अथ
सिद्धान्तकोमुदी

x

सि. को. ३
६७

श्रीमंगलमूर्तिर्जयति ॥ श्रीः ॥ ॥ ७ ॥ धातोः । आन्ततीयसमाप्तेरधिकारो यः । तत्रोपपदसममीस्थः । ह्रस्वतिष्ठः । वासरूपोऽस्त्रियां । अस्मिन्
धात्वधिकारेऽसरूपोपवादप्रत्ययउत्सर्गस्य बाधको वा स्यात्तत्र्यधिकारो किंविना । कृत्याः । अधिकारो यं प्रबुलः प्राक् । कर्तरि कृतः । कृत्य
त्ययः कर्तरि स्यादिति प्राप्ते । तयोरेव कृत्य कर्तृत्वयोः । एतेभावकर्मणोरेव स्फुः । तत्र्यन्तान्तीयस्यः । धातोरेते प्रत्ययाः । तकाररेपो स्वराथे
लघितयमा । एधनीयं । लया । सावेओत्सर्गिकमेकवचनं ह्री बलं च । चेतव्यश्च यदीयो वा धर्मस्त्वया । वसेस्तव्यत्कर्तरि णिञ् । वसतीति वास्त
व्यः । केलिमरउपसंख्यानं । पवेलिमाः माषाः । पक्तव्या इत्यर्थः । सिद्धेलिमाः सरलाः । नेत्रव्याः । कर्मणि प्रत्ययः । कर्त्तिकारस्तु कर्मकर्तरि च
यमिष्यत इत्याह तद्भाष्यविरुद्धं । कृत्यन्तः । उपसर्गस्था निमित्तात्परस्यावउत्तरस्य कृत्यस्य न स्यात्तत्त्वात् । प्रयाणीयं । अवकिं । प्रम
नः । निर्विषमस्योपसंख्यानं । अवः परत्वात्मा चान्नकारव्यवधानेन चाप्राप्तेवचने । परस्य णत्वं । पूर्वस्य णत्वं । निर्विषमः । पार्चिमाषा उ
पसर्गस्था निमित्तात्परस्य ण्यं ताद्विहितोयः कृत्यस्थस्य न स्य णो वा स्यात् । प्रयापणीयं । प्रयापनीयं । विहितविशेषणं किं । यकार
व्यवधानेन युथा स्यात् । प्रयाप्यमाणं पश्य । णत्वेदुरउपसर्गत्वं न कृत्यं । दुर्या न । दुर्यापनं । हलश्चेजुपधात्वात् । हलदेजुपधात्वात् कृत्यस्थः ।
कः परस्य णो वा स्यात् । प्रकृपणीयम् । प्रकृपणीयम् । हलः किं प्रोहणीयं । इजुपधात्वात् । प्रवपणीयम् । इजादेः सनुयः । सनुमश्च
इवति इजादेर्हलं ताद्विहितोयः कृत्यस्थस्येव । प्रवणीयं । इजादेः किं । मगिसर्पणे । प्रमदुगनीयं । नुमग्रहणं अनुस्वारापलक्ष
णार्थम् । अङ्कुषाडिति सत्रेण्येवं । तेन नह । प्रेन्वने । इहलुस्यादेव । प्रोमणं । वानिसनिक्षनिंदां । एषां न स्य णो वा स्यात् कृतिप

परिभाषेयं

१२

श्रीः
६७

१३

र ॥ प्रणिंसितयं । प्रनिंसितयं । नसास्रकृमिगमिष्यत्सीवेयां । एत्यः कृत्यस्थो न । प्रसानीयम् । प्रसवनीयं । प्रपवनीयं । प्रमदेव ह्युहणीमिष्य
ता । इडस्कप्रवपणीयः सोमः । वयंतसादीनामुपसंख्यानं । प्रभापनीयं । कृशाजः शस्योवेत्यक्तं णत्वप्रकरणेति दोष्यम् । यत्तस्य सिद्धत्वेन रा
कारव्यवधानात् णत्वं । प्रखानीयं । कृत्यस्थस्येव हलम् । स्नासनेन स्नानाभ्यर्चनीयं । दीयते स्म दानीयो विप्रः । अत्रायत्वा । अजंताद्वा ता यत्त
स्यात् । चयं जेयं । अज्यहणं राक्षमकुलं । योगविभागाप्येवम् । तच्चदादिष्ववयतोपि रूपठत्वात् । इत्यति । यतिपरे आतु इत्यात् । गुणः दे
यः । ग्लेयः । तस्मिन् राक्षसि वति यतिजिद्विष्योयहाव्यः । तस्यं । शस्यं । चत्यं । यत्यं । जन्यं । जनेर्यद्विधिः स्वराथः । ण्यतापिरूपसिद्धेः । न च ह्रस्विप्रसं
गः । जनिवध्योऽतिनिषेधात् । हनो वायव्यश्च वक्तव्यः । वध्यः । पक्षवध्यमाणोऽप्यत्र । घात्यः । पारदुपधात्वात् । पवगीताददुपधात्वात् ।
तप्यतोपवादः । शण्यं । लस्यं । तानुबंधकृतमसारूप्यं । अतो न ण्यत्वात् । तच्चदादयस्तु स्फुरेव । आडोयि । आडः परस्य लभेत्तु म्यात्
मादौ प्रत्यये विवक्षिते । नुमिरुत इदुपधत्वात्मा वा ण्यदेव । आलंभ्यो गोः । उपात्प्रशंसायां । उपलंभ्यः साधकः । स्मृता किं । उपलब्धुं राक्षसः
उपलभ्यः । शकिसहस्रं । शक्यं सत्यं । यदमुदवरयमश्चाबुपसर्गः । गधं । मधं । चयं । चरराडिवायुरो । आवयोदेराः । गंतव्य इत्यर्थः । अगु
रो किं । आचार्या गुरुः । यमेर्नियमार्थम् । सोपसर्गान्त्रमाह दिति । प्रयाप्यं । निर्वृत्त्यादेव । तेन तत्र सवो हिनियम्यमिति वा न्तिकप्रयागात्
एतेनानियम्यस्य नाशक्तिः । त्वयानियम्याननुदिव्यचक्षुष्यादिव्याख्यातम् । नियमसाधक इति वा । अवद्यप्यवयोरगर्हपणितव्या
निरोधेषु । वदेर्नानि उपपदवदः स्फुपीति यत्कपोः प्राप्त्यर्थं देवसोपि गर्हायामेवैकं प्रयार्थं निपातनं । अवद्यं पापं । गर्ह्यं किं । अनुद्यं गु

परि

सि. को. उ.

पुरुनाम। तदिनगर्हविवनानर्हन्वा। आत्मनामगुरोर्नामनामातिरूपणस्य च। अथस्वामीनश्चक्षुष्यात्पत्यकलत्रयोः। इतिस्मृतः। पुण्यागो
व्यवहर्हव्यत्यर्थः। पाण्यमन्यत्। स्तुत्यर्हमित्यर्थः। अनिरोधोऽप्रतिबंधः। तस्मिन्विषयेचोच्यते। इतिनवर्याकन्या। इत्यान्या। बह्वंकरणे। वहं
त्येनेनेतिबह्वंशकटं। करणंकिं। वाह्यं। वादव्यं। अर्थःस्वामिवेश्यायाः। उरगतो। अस्माद्यत्र। ण्यतोपवादः। अर्थःस्वामी। वेश्याया। अनयः
किं। आर्याब्राह्मणः। प्राप्तव्यइत्यर्थः। उपसर्गकाल्याप्रजनागर्भयहप्राप्तकालोचदित्यर्थः। उपसर्गगो। गर्भाधानार्थेदृष्येणोपगंतु
याग्येत्यर्थः। प्रजनकाल्यतिकिं। उपसर्गकाशीप्राप्तव्येत्यर्थः। अजर्यसंगतं। नञ्पूर्वाज्जीर्यतेःकर्तरिचतुर्थसंगतंचद्विषाण्यं। नजीर्यतीत्य
जर्ज्यमतेनसंगतमार्यपारामाज्यमृकुरादुतमितिमहिः। मृगेरजर्यजरसोपदिष्टमदेहबंधायपुनर्वबंधेत्यत्रसंगतमिति विशेष्यमभ्य
हाये। संगतंकिं। अजरिताकंबलः। मावितुसंगतकर्तृकेपिण्यदेव। अजार्यं। संगतना। वदः। स्तुपिक्वप्च। उत्तरसूत्रादिहसाविइत्याहृष्य
ते। वदसावेक्यप्रातर्नाद्यत्र। अनुपसर्गकप्युपपदे। ब्रह्मार्थे। ब्रह्मवद्यं। ब्रह्मवदः। तस्यवदनमित्यर्थः। कर्मणिप्रत्ययाविसंके। उपस
र्गनुण्यदेव। अनुवाद्यं। अपवाद्यं। क्ववासावा। क्यप्यात्। अस्मणासावाब्रह्मस्यं। स्तुपीत्यव। मव्यं। अनुपसर्गइसेवा। प्रमव्यमाह
नस्तवा। अनुपसर्गकप्युपपदेहंतर्मावेक्यप्यात्। तकारश्चांतदेशः। ब्रह्मणोहननं ब्रह्महत्या। स्त्रीत्वंलोकात्। एतिस्तुशसिहृजुषः
क्वप्राप्त्यः। क्यप्यात्। हस्वस्यपिति। कृतिकु। इत्यः। स्तुत्यः। शासइइहलोः। शिष्यः। हइतिहृजोयहणंनहृडः। हत्यः। हइस्तु
वार्याकृत्तिजः। आहृत्यः। कृष्यः। पुनः। क्यबुक्तिः। परस्यापिण्यताबाधनार्थः। अवश्यस्तुत्यः। शंसिदुहिगुहिन्यावतिकाशिक
शस्यं। शंस्यमादुह्यं। दाह्यं। गुह्यं। गोह्यं। प्रशस्यस्यञ्चः। ईडवंदहशंसदुहाण्यतइतिस्त्रयबलतशंसः सिद्धः। इतरयास्तु

9.

[illegible]

नमो
नमो वैद्यस्य

3

卷之四

五、

सि. को. ५
६२

अथः विप्रयविनीयजित्यामुंजकल्कहलिषु। प्रजनीरजित्यः कश्चिप्रयोमुंजः। रज्यादिकरणायशोधयितव्यइत्यर्थः। विनीयः कल्कः।
विष्टओषधिविरोधइत्यर्थः। पापमितिवा। जित्योहलिः। बलेनकृष्टव्यइत्यर्थः। कृष्टसमीकरणार्थस्थूलकाष्ठे। अन्यत्रतुविपच्यं। विनेयं॥
जेयंन। प्रसप्तियांयहः। लंदसीतिवक्तव्यं। प्रतिगृह्यं। अपिगृह्यं। लोकेषुप्रतियाह्यं। अपियाह्यं। पदोस्वेरिवाद्यापह्यपुत्र। अचगृह्यं
प्रगृह्यपदं। अस्वेरीपरतंत्रः। गृह्यकाःशुकाः। पंजरादिवंधेनपरतंत्रीकृताइत्यर्थः। वाद्यायांयामग्रदास्मि। यामबहिर्हतेत्यर्थः स्त्री
निर्देशात्पुंनपुंसकयोर्न। पक्षेभवःपक्ष्यादिगादित्वाद्यत्। आर्येर्गृह्यते। आर्येगृह्यः। तत्पक्ष्याश्रितइत्यर्थः। विमाणाकृष्टवाः। कश्च
स्यात्। केयं। हृष्यं। पक्षे। कृहलोप्यत्। कृवर्णात्ताद्रुलंतात्रधातोर्ण्यत्स्यात्। कार्यं। वर्ण्यं। युग्यंनपत्रे। पत्रंवाहनं। युग्योगाः। अत्रका
प्रकुलंननिपात्यते। अमावस्यादन्तरस्याम। अमापपदादिसराधिकरणण्यत्। हेद्योसत्यापाक्षिकोदस्वश्चनिपात्यते। अमासिह
वसतोस्यांचंद्रकोअमावस्या अमावास्या। कृहलोप्यत्। चजोरितिकुलं। पाक्यं। पाण्यासंज्ञणपदाच्चः। कृदुपधलक्षणस्यकपा
पवाद्। पाणिभ्यांसृज्यतेपाणिसृज्यारज्जुः। समवपूर्वाच्च। समवसर्ग्या। नकादः। कृदध्याश्रितोजाःकुलंन। गज्या। वार्तिककार
स्तचजोरितिसूत्रेनिष्ठायामनिद्रइतिप्रारब्धत्वात्नकादिरियादिप्रत्यावरण्यो। तेनार्जितोर्जिप्रसृतीनांनकुलंनिष्ठायांसदृत्वत्तियु
चुलुचुप्रसृतीनालुक्कादित्वपिकुलंस्यादेव। सत्रमतलुयद्यपिपिपरीतं प्राप्तं तथापिययोत्तरंमुनीनांप्रामाण्यं। अजिप्रज्याश्च
नकुलं। समाजः। परित्राजः। कृजन्पुत्रोपाण्यपतापयोः। अनयोरतोनिपातो। कृज्यतेऽनेनेतिफुजपाणिः। हलश्चक्षिचत्र॥
न्यकुलंयस्मिन्नितिकृजः। उपतापोरोगः। पाण्युपतापयोःकिं। भोगःसंभुद्ः। प्रयाजानुयाजोयज्ञांगे। एतोनिपात्यतेयज्ञांगे

श्रीः
युवगः
६२

पंचप्रयाजाः॥ त्रयोनुयाजाः। यज्ञांगेकिं। प्रयागः। अनुयागः। वंवेगितौ। कुलंन। वंच्यं। गेतोकिं। वंच्यंकाष्ठं। कुटिलीकृतमित्यर्थः। ओक्कवः
के। उचैर्गुणकुलेनपात्यतेकेपरे। ओक्कशकुंतदृषलो। इगुपधलक्षणःकः। घञासिद्धेअंतोदातार्थमिदं। एयआवश्यकं। कुलंन। अव
चयपाच्यं। यज्याचकृवपचवर्चश्च। एयकुलंन। याज्यायाच्यं। रोच्यं। प्रवाच्यं। ग्रंथविशेषः। कृत्वा। अर्जम। कृदुपधलेपिअतएवज्ञापकात्
एयत्। एजेअ। स्याज्यं। प्रज्यं। त्यजिप्रज्योश्चेतिक्शिका। तत्रप्रजग्रहणंचित्यंभाष्यालुक्त्वात्। एयत्प्रकरणत्यजेरुपसंख्यानेमितिहि
भाष्यं। वनेशिवसंज्ञायां। वाच्यं। शब्दाख्यायांलुक्वाक्यं। प्रयाज्यनियोयोश्चाथै। प्रयोकुंशक्यः। प्रयाज्योत्तरत्यः। भाज्यमह्ये। भाग्य
मन्यत्। एयत्प्रकरणलपिदक्षित्यांचेतिवक्तव्यं। लाप्यं। दक्षिधातुधपठितोपिवातिकबलात्स्वीकार्यः। दात्यः। आरावश्यकं। उव
र्णात्ताध्यातोर्ण्यत्स्यात्। अवश्यंसावेद्यो। लाप्यं। पाच्यं। आसक्यं। वपिपरिलपिप्रविचमश्च। पुक्ते। आसाच्यं। पुमिप्रणो। याच्यं। वाच्यं। ना
राप्यं। लाप्यं। वाच्यं। वाच्यं। आनाय्योनित्यं। आहुपूर्वन्नयतेर्ण्यदायोदशश्चनिपात्यते। दक्षिणाग्निविशेषएवदम्। सहिगार्हपत्यादि
नीयतेऽनित्यश्च। सततमप्रजलनात्। अनयोन्यःघटदिः। वेश्यकुलादशनीतोदक्षिणाग्निश्च। प्रणाय्यासंभृतो। सम्मतिः। प्रीतिविष
यीसवनंकर्मव्यापारः। तथासोर्गघादरोपिसंमतिः। प्रणाय्यश्चोरः। प्रीत्यनर्हइत्यर्थः। प्रणाय्याऽनेवासी। विरक्तइत्यर्थः। प्रणयोन्यः
पाय्यसान्नाय्यनिकाय्यधाय्यामानहविर्निवाससामिधेनापु। नीयतेऽनेनपाय्यं। मानम्। एयत्। धात्वादेवत्वंच। अतायुगितियु
क्ते। सम्यङ्नीयतेहोमार्थमग्निप्रतीतिसान्नाय्यंहावेविशेषः। एयदायादशः। समोदीर्घश्चनिपात्यते। निवीयतेऽस्मिन्धान्यादि
कनिकाय्यानिवासत्र अधिकरणण्यत्। आयुधात्वादेःकृत्वंचनिपात्यते। धीयतेऽनयासमिधितिधाप्याक्त्वा। कृतो कुडपाय्य

संचायो। कुंडेनपीयते। सिन्धोमः कुंडपायः। क्रुडः। संचायतेसो। संचायः। अयोपरिचायोपचायसमस्याः। अग्निधारणार्थस्युविशेष
 एतेसाधवः। अन्यत्रतुपरिवेयंउपवेयसंवाद्यं। चित्तामिचित्येवाचीयतेसोचित्योमिः। अग्नेभ्यनमश्चिचित्या। प्रपातिसर्गप्राप्तकालेषु
 त्याज्या। त्वयागंतव्यं। गमनीयं। गम्यं। इहलमावाधोमासदितिपुनः। कृत्यविधिः। स्याधिकाराद्वर्धेवासरूपविधिः। क्वचित्नेतिज्ञापय
 त्ति। तेनूक्तल्युटुनरवलर्घ्येषुनेतिसिद्धं। अहंकृत्यतचन्। स्तोत्रमहंस्कृत्यः। स्तुतिकर्म। स्तोतास्तुतिकर्त्ता। लिङ्गवाधामासदिति
 कृत्यतचार्विधिः। मय्यगेयप्रवचनीयोपस्थानीयजन्यालाव्यापात्यावा। एतेकृत्यताः। कर्तव्यानिपार्थने। पक्षे० तयोरेवेतिसकर्मका
 त्कर्मणि। अकर्मकात्तुमावेज्याः। सचतीतिभव्यः। मय्यमनेनवा। गायतीतिगेयः। साम्नामयं। गयंसामानेनवा। इत्यादि। शकिलिङ्ग
 चात्कृत्या। वादुंशक्योवाटव्यः। वहनीभोवाद्यः। लिङ्गवाधामासदितिहस्योक्तिः। लाघवादेनेवज्ञापनसंभवेप्रेषादिसर्वेकृत्याश्च
 तिसकृत्यजं। अहंकृत्यतचार्ग्रहणं॥ इतिहस्यप्रक्रिया॥ ॥ एवुत्तचो। धातोरतोस्तः। कर्त्तरिह्रदितिकर्त्रर्थः। धुचोरनाको। कारक
 कर्त्ता। वादुमहोवादा। कारिकाकर्त्रः। गाडुकुट्टेतिडित्। कुटिता। अजिगादित्कृत्कर्त्तृत्वं। कोटकः। विजट्टः। विजिता। हनस्ताविभल्ल
 घातकः। आतोयुकः। दायकः। नोदातोपदेशस्येतिनहदिः। शमकोदमकः। अनिटस्कृत्यामकः। जनिवध्यश्च। जनकः। वेधाहंस्यो
 वधकः। रधिजभोरवि। रंधकः। जंसकः। नेद्यलिटिरधः। रधिता। रद्धा। मसृजिनूशोरितिनुम्। मंक्ता। नंष्टा। नथिता। स्मरशक्तिर्यो
 रंसकः। रब्धा। लभेम्वा। लंसकः। लब्धा। तीपसंहति। एषिता। पृष्टा। सहिता। सोदा। दरिद्रातेरालोपः। दरिद्रिता। एवुलिन। इरिद्र
 थिकः। कृत्यल्युटइत्येवसर्वमस्तु। यत्रहिक्विहितास्ततोव्यत्रापिस्फुरित्यर्थात्। एवंचबहुल्यहणयोगविभागेनहन्मात्रस्यार्थव्य

रि

श्रीः
७०

सिचारार्थपादाभ्यांहियतेपादहारकः। कर्मणिचुल्ल। क्रमेः। कर्त्तर्यात्मनेपदविषयात्तद्वर्णनिषेधोवाच्यः। प्रकृता। कर्त्तरीतिकिं। प्रक्रमितव्यं
 आत्मनेपदेतिविश्र। संक्रमिता। अन्यभावेविषयशब्दः। तेनानुपसर्गाद्वेतिविकल्पाहस्यननिषेधः। क्रमिता। तदहंमेवातद्विषयत्वं। तेनक्रमेत्यपि
 केचित्। गमेरिडित्यत्रपरस्मैपदग्रहणंतडानयोस्मावेकक्षयति। संखिगमिषिता। एवं। नहन्मात्रतुर्ग्यः। विष्टसिता। यडंताएवुल्ल। अल्लोपस्यस्थानि
 वल्लान्तहदिः। पापचक्रः। यडुल्लगतानुपापाचक्रः। नंदित्रदिषवादिस्थो ल्युणिन्यचः। नंद्यादेर्ल्युः। यद्यादेर्णिनिः। पचादेरच्यात्। नंदयतीतिन
 दनः। जनंअर्दयतीतिजनोर्दनः। मकरदनः। विशेषेणभीषयतीतिविभीषणः। लवणः। नंद्यादिगणेनिपातनास्त्वं। याही। स्थायी। मंत्री। वि
 शयी। हृद्यामावोनिपातनात्। विषयी। इहधृत्वमपि। परिभावी। परिभवीपाक्षिकोहृद्यमावोनिपात्यते। पचादिराकृतिगणः। शिवमरि
 स्यकरः। कर्मणिधयेहृत्। इतिसत्रयोः। करोतेधरेश्चाचप्रयोगात्। अचप्रस्येपरेयडुल्लकविधानाच्च। केषांविद्याहृत्कअनुबंधासंज
 नार्थः। केषांनित्यपंचार्थः। केषांविद्वाधकषाधनार्थः। पचतीतिपचः। नदइचोरइदेवइ। इत्यादयः। छितः। नदी। चोरीदेवीदीव्येतरिगुप
 येतिकः। प्राप्तः। जारभराश्चपचाअनयोः। कर्मण्यणप्राप्तः। न्यंकादिषुपाठतश्चपाकोपि। यडाधिचेतिलुक्। नथातुलोपइतिगुणहदिनि
 षधः। चेकियः। नेन्यः। लोलुवः। पोयुवः। पोयुवः। मरीमृजः। चरिचलिपतिवदीनांवाहित्वमयाक्राम्यासस्येतिवक्तव्यं। आगमस्यदीध
 त्सामथ्यात्। अस्यासस्यहृत्स्वाहृत्वादिशेषश्चन। चराचरः। चलचलः। पतापतः। वदावदः। हंतेधृत्वंच। चलमस्यासस्यउत्तरस्यतुड
 स्यासाचेतिकुत्वं। घनाघनः। पाहृणिलुकचेक्रदीर्घश्चास्यासस्य। पाहृपटः। पक्षाचनः। चलः। पतः। वदः। हनः। पाटः। रात्रः। कृती
 तिवाचुम्। रात्रिचरोरात्रिचनः। इगुपधज्ञाश्रीकिरकः। एभ्यः। कः। स्यात्। क्षिपः। क्षिखः। बुधः। कृशः। हः। प्रीणातिइतिप्रियः। कि

श

रतीति किरः। वासरूपविधानाणुल्लतचावपि। पक्षेकः। क्षेमा। आतश्चोपसर्गे। कः स्यात्। शस्त्रेति णस्यापवादः। स्मलः। प्रज्ञः। पात्राध्यासः।
 वेदहशः। पिबतीति पिबः। जिघ्रः। धमः। धयः। धया केन्या धेद्वित्वा तस्तनंधयीति खरीवडी। प्रातः। खरो न्यत्र नेष्यत इति हरदत्तः। प
 श्यतीति पश्यः। घ्राः संज्ञायान्। व्याघ्रादिभिरिति निर्देशात्। अनुपसर्गाद्विपविंदधारिपारिवेधुदेविचेतिसातिसाहिस्म्यश्च। शः स्यात्। लिं
 पः। विंदः। धारयः। पारयः। वेदयः। उदेजयः। चेतयः। सातिः। स्वरवार्थः। सोत्रोहोमंण्यंतः। सातयः। वासरूपन्यायेन क्विपिसात्परम्यत्मा। सात्वं
 तोभक्ताः। पहसर्षणे। चुरादिः। हेतुमंण्यंतो वासाहयः। अनुपसर्गात्किं। प्रक्षिपः। नोलिंपेर्वाच्यः। निलिंपादेवाः। गवादिषु विंदे संज्ञायाम्
 गोविंदः। अरविंदः। ददाति दधासो विभाषा। शः स्यात्। ददः। दधः। पक्षे वक्ष्यमाणोऽणः। अनुपसर्गादियेव। प्रदः। प्रधः। ज्वलितिक संतेभ्यो
 णः। इति शब्द आद्यर्थः। ज्वलादिभ्यः क संतेभ्यो णः स्याद्वा। पक्षे इत्। ज्वलः। ज्वलः। चालः। चलः। अनुपसर्गादियेव। उज्वलः। तेनेरुपसंख्या
 नां। इहा अनुपसर्गादिति विभाषेति च न संबध्यते। अर्तनोती सवतानः। स्याद्वा। यस्क संस्वती णवसा वह लिह लिपश्च स्यात्। श्ये इ प्ररति
 स्यो नित्यं णः स्यात्। श्ये इ अवश्यं तच्चादंतत्वात्सिद्धे। अथ कयहं उपसर्गे कं बाधितुं। अवश्यायः। प्रतिश्यायः। आत्। दायः। धायः।
 व्याधः। स्मृतो। आ इ पूर्वः। संपूर्वश्च। आस्त्रावः। संस्त्रावः। अत्यायः। अवसायः। अवहारः। लेहा श्लेषः। श्वासः। दुन्यारनुपसर्गे।
 णः स्यात्। दुनोतीति दावः। नीसाह चर्यात्मानुबंधकादुनोतेरेव णः। दवेतस्क। पचा घञ्। दवः। नयतीति नायः। उपसर्ग तु प्रदवः। प्रण
 यः। विभाषायहः। णोवा पक्षे च। व्यवस्थित विभाषेयं। तेनेजलचरेयाहः। ज्योतिषिग्रहः। भवतेति काशिका। भवो देवः। संसारश्च श्रीः
 भावाः पदार्थाः। भाष्यमते तु प्राप्स्यार्थचुरादिप्यंतादच्चाभावः। गेहकः। गेहे कर्तारिग्रहेः कः स्यात्। गृह्णाति धान्यादि क मिति ग्रहं। ता ७२

स्था इहाः। शिराः। शिल्पिनिष्ठुच। क्रियाकोशलं शिल्पंतदतिकर्तारिषु न्याता। न्यतिखनि रंजिष्यएव। नर्तकः। नर्तकी। खनकः। खनकी। असि
 ३ने अर्के च रेजेर्नलोपोवाच्यः। रजकः। रजकी। साध्यमते तु न्यतिखनि स्यामेव धुच। रंजे स्तु कुन्नी शिल्पिसंज्ञयोरिति कुन्नीयश्च। रजिका। पुंयोगे तु
 रजकी। गस्थकच। गायते स्थक न्यात् शिल्पिसंज्ञिनिकर्तारि। गायकः। एयुद्। गायनः। टित्वा डायनी। हश्च व्रीहिकालयोः। हाको हा डश्च
 एयुद् स्यात्। व्रीहो काले च कर्तारि। जहा स्फुटक मिति हायनो व्रीहिः। जहाति सावानिति हायनो वर्धः। जिहीते प्राप्नोतीति वा। पुस्त्वः। समसिहा
 रे धुच। समसिहारग्रहणनसाधकारित्वं लक्ष्यते। प्रवकः। सरकः। लवकः। आशिषिच। आशीर्विषयार्थहृत्ते धातोर्बुन्यात्कर्तारि। जीवित
 त्। जीवकः। नंदतात् नंदकः। आशीः प्रयोक्तृधर्मः। आशासितुः पिबो हरियमुक्तिः। कर्मण्यण। कर्मण्युपपदे धातोरणप्रसक्त स्यात्। उ
 पपदसमासः। कुंसं करोतीति कुंसकारः। आदित्यं पश्यतीत्यादावनमिधानाब्ब। शीलिकामिसध्यात्वरिष्योएक। अणोपवादार्थवात्ति
 कम्। मांसशीला। मांसकामा। मांससहा। कल्याणाचारा। ईहिकमिभ्यंत्वा स्वरप्रतीक्षा। बहुक्षमा। कथं तर्हि गंगाधरश्चरदयः। क
 र्मणशेषत्वविषयाणां विध्यंति। क्वा वामश्च। अणस्यात्कापवादः। स्वर्गदायः। तंतुवायः। धान्यमायः। आतेनुपसर्गे कः। आदंता इति
 रनुपसर्गात्कर्मण्युपपदे कः स्यान्नाण। आतेलिपः। गोदः। पार्थिवः। अनुपसर्गात्किं। गोसंदायः। कविष्वो सर्वत्र प्रसारयिष्योडि। प्रह
 जिनाति ब्रह्मज्यः। सर्वत्र ग्रहणात्। आतश्चोपसर्गे। आकः। प्रहः। कपिस्थः। कपीतियोगो विमज्यते। कपि उपपदे आदंतात्क
 स्यात्। हास्यां पिबतीति दिपः। समस्थः। विषमस्थः। तनस्थः। कपिति घनेः कः स्यात्। आरंभसामर्थ्याद्वा। आरभूनामुस्या
 नं आरभूयः। प्रभायगामिनि। प्रतिष्ठित इति प्रयोगोः। अयतो गच्छतीत्यर्थः। अयति किं। प्रस्थः। अंयां वगोत्तमिस व्यापदित्रि कु

सि. को. उ.

७२

तुंद

शेकुशंकेगुमंजिपुंजिपरमेवर्हिर्दिव्यमित्यस्यः। स्यइतिकप्रत्ययांतस्यानुकरणं। पद्यार्थेप्रथमा। इत्यःस्यस्यस्यस्यःस्यात्। अंबधः। अंबधः।
 हिष्ठः। त्रिष्ठः। इतउध्वंकेर्मणिस्फपीतिद्वयमप्यनुवर्तते। तत्राकर्मकेषुस्फपीत्यस्यसंबंधः। तुंदशोकयोःपरिभ्रजापनुदोः। तुंदशोकयोःक
 र्मेर्णोउपपदयोराभ्यांकःस्यात्। आलस्यस्वरवाहरणोरितिवक्तव्यं। तुंदपरिभ्रजोऽलसः। शोकापनुदःस्वरवस्याहर्ता।
 अलसादन्यत्रपरिभ्रजोऽप्येव। यश्चसंसारासारत्वापदेशेनशोकमनुपेक्षितसरोकापनुदः। कप्रकरणेमूलविभ्रजादिस्यउपसंख्याने।
 मूलानिविभ्रजतिमूलविभ्रजोरयः। आकृतिगणोपां महीध्रः। कुध्रः। गिलतिइतिगिलः। प्रदाइ। दारुपाज्जानोतिप्रोपस्सहात्मकर्म
 पुपुपपदेकःस्यादणोपवादः। सर्वप्रदा। प्रयिप्रज्ञः। अतुपसर्गइत्युक्तेः। प्रादन्यस्मिन्सतिनकेः। गोसंप्रदायः। समिरव्यः। गोसंख्यः। गो
 पोष्टक। अनुपसहास्यां आप्यांरकस्यात्मकर्मणुपपदे। सामगः। सामगी। उपसर्गविसामसंगायः। पिबतेःस्फराशीधोरितिवाच्यं।
 स्फरापीशीधुपी। अन्यत्रक्षीरपा। ब्रह्मणी। स्फरांपातिरक्षतीतिस्फरापा। हस्तेरनुद्यमनेच। अंशहरः। अनुद्यमनेकिं। सारहारः। शक्ति
 लांगलांकुशतोमरयष्टिघटघटीधनुष्युग्रहेरुपसंख्यानं। शक्तियहः। लांगलयहः। सूत्रेचधार्थ्येथे। सूत्रग्रहः। यस्तसूत्रंकेवलमुपा
 दत्तेनतुधारयतितत्राणेव। सूत्रग्रहः। वयसिचाउद्यमनार्थसूत्रे। कवचहरः। कुमारः। आडितालीत्ये। पुष्पाण्णाहरतितलीलः। पु
 ष्पाहरः। तोलीत्येकिं। साराहारः। अर्हः। अर्हतेरस्यात्। कर्मणुपपदेऽणोपवादः। पूजार्हाब्रह्मणी। स्तंबकर्णयोरभिजपोः। हस्ति
 स्तंबकयोरितिवक्तव्यं। स्तंबेरमतेस्तंबेरमोहस्ती। तत्पुरुषेरुतीतिहलंदंतादितिचाडेरलुक्। कर्णजपःस्तंबकः। शमिधातोःसं
 ज्ञायां। शंसवः। शंसवदः। पुनर्थावुग्रहणंवाधकविवयेपिप्रवृत्त्यर्थे। लज्जाहत्वादिषुदोमासत्। शंकरानामपभिर्जिकतिलीला

या

श्रीः
७२

अधिकरणोरोतेः। रेवरोतेस्वशयः। पार्श्वदिषूपसंख्यानं। पार्श्वभ्यांशोतेपार्श्वशयः। एषशयः। उदरेणशोतेउदरशयः। उत्तानादिषुकर्तृषु
 उत्तानःशोतेउत्तानशयः। अवमर्द्धशयः। अवनतोमूर्द्धयस्यसः। अवमर्द्धः। अधोमुखःशोतेइत्यर्थः। गिरोडंढंदासि। गिरोरोतेगिरिशब्दः। कथं
 ताहिगिरिशामुपचचारप्रसहसाककेशीतिगिरिस्थास्तीतिविग्रहेमादित्याद्यः। चरेष्टः। अधिकरणउपपदे। कुरुचरः। कुरुचरी। सिद्धासेना
 दयेषुच। सिद्धांचरतीतिनिष्ठाचरः। सेनाचरः। आदायेतिल्यबंतं। आदायचरः। कथंप्रेक्ष्यस्थितासहचरीमिति। पचादिषुचरीडिष्टुतिपागत
 पुरोयतोयेषुसर्तः। पुरःसरः। अब्रतःसरः। अग्रमयेणायेवासरतीतिअग्रसरः। सूत्रेऽयइतिएदंतमितिनिपात्यवेक्यंताहिधृतंदयसरा
 विंत्तल्लससारमिति। बाहुलकादिषुतिहरदत्तः। पूर्वकर्तरि। कर्तवाचिनिपूर्वशब्दउपपदेसर्तंइत्यात्। पूर्वःसरतीतिपूर्वसरः। कर्तरिर्किं
 सर्वदेशंसरतीतिपूर्वसारः। लज्जाहत्वालीत्यानुलोम्येषु। एषुद्योत्येषुकरोतःइत्यात्। अतःलुकमीतिसः। यशस्करीविधा। आश्रक
 रः। वचनकरः। दिवाविभानिशाप्रभाभास्कारांतानंतादिबहुनादीकिलिपिलिबिबलिसक्तिकत्तत्रक्षेत्रसंख्याजंघावाह्यतद्वदुर
 रुषु। एषुकजःइत्यात्। अहेत्वादावपिदिवाकरः। विभाकरोनिशाकरः। कस्कादित्यात्। सास्करः। साकरः। अंतकरः। अनंतकरः।
 आदिकरः। बहुकरः। बहुशब्दस्यैवपुल्यार्थसंख्यापक्षयापृथग्रहणं। लिपिलिबिशब्दोपर्यायो। संख्याएककरः। द्विकरः। कस्कादि
 त्वादहस्करः। नित्यसमासेनुत्तरपदस्यस्यतिषत्वं। धनुक्कनः। अरुकरः। किंयत्तद्वोदुपुल्लजोऽस्तिचानमितिवाचिकं। किंकरः। य
 त्कना। तत्कनादोदवाचित्वापनत्वादच्। पुंयोगीडि। किंकरः। कर्मणिस्त्वो। कर्मशब्दउपपदेकरोतःइत्यात्। कर्मकराभृतकः। कर्मका
 नोन्यः। नचाब्दश्चाककलहगाथोवेरचाटुस्त्वमंत्रपदेषु। एषुकजः। एनाहेत्वादिषुप्राप्तः। अतिविध्यते। शब्दकानइत्यादि। स्तंबशक्त

हला

सि. को. उ.

७२

तुंद

शेकुशंकुंमंजिपुंजिपरमेवर्हीर्द्व्यभिस्यस्थः। स्थितिकप्रसयांतस्यानुकरणं। पद्यार्थेप्रथमा। एष्यःस्थस्यसस्यपःस्यात्। अंबष्ठः। अंबष्ठः।
 द्विष्टः। त्रिष्टः। इतउर्ध्वकर्मणिस्फपीतिद्वयमप्यनुवर्तते। तत्राकर्मकेषुस्फपीयस्यसंबंधः। तुंदशोकयोःपरिभृजापनुदोः। तुंदशोकयोःक
 र्मणोऽपपदयोराभ्यांकःस्यात्। आलस्यस्वरवाहरणोरितिवक्तव्यं। तुंदपरिभृष्टं। तुंदपरिभृजोऽलसः। शोकापनुदः। स्वरवस्याहर्ता।
 अलसादन्यत्रपरिभृजैरेव। यश्चसंसारासारत्वोपदेशेनशोकमनुपेदतिसराकापनोदः। कप्रकरणेभूलविभृजादिस्यउपसंख्यानं।
 मूलनिविभृजतिमूलविभृजोरयः। आकृतिगणायं। महीध्रः। कुध्रः। गिलतिइतिगिलः। प्रदाइ। दारुपाज्जानिप्रप्रोपसृष्टात्कर्म
 पुपपदेकःस्यादणोपवादः। सर्वप्रदा। प्रथिप्रज्ञः। अनुपसर्गइत्युक्तेः। प्रादन्यस्मिन्सतिनकेः। गोसंप्रदायः। समिरव्यः। गोसंख्यः। मा
 पोष्टका। अनुपसृष्टायांआप्यांरकस्यात्कर्मणुपपदे। सामगः। सामगी। उपसर्गतुसामसंगायः। पिबतेः। स्मरारीधोरितिवाच्यं।
 स्मरापीशीक्षपी। अन्यत्रक्षीरपा। ब्रह्मणी। स्मरांपातिरक्षतीतिस्मरापा। हरतेरनुद्यमनेच। अंशहरः। अनुद्यमनेकिं। सारहारः। शक्ति
 लांगलांकुशतोमरयष्टिघटघटीधनुष्युग्रहेरुपसंख्यानं। शक्तियहः। लांगलयहः। सूत्रेच'धोर्यर्थः। सूत्रग्रहः। यस्तसूत्रंकेवलमुपा
 दत्तेनतुधारयतितजाणेच। सूत्रग्रहः। वयसिवाउद्यमनार्थसूत्रे। कवचहरः। कुमारः। आडितालीत्ये। पुष्पाण्यहरतितल्लीलः। पु
 ष्याहरः। तोलीत्येकिं। साराहारः। अर्हः। अर्हतेरभ्यात्। कर्मणुपपदेऽणोपवादः। प्रजाहीब्राह्मणी। स्तंबकर्णयोरभिजपोः। हस्ति
 स्तवकयोरितिवक्तव्यं। स्तंबेरमतेस्तंबेरमोहस्ती। तत्पुरुषेकतीतिहलदंतदिनिचाइरलुक्। कर्णजपःस्तवकः। शनिधातोःसं
 ज्ञायोः। शंसवः। शवदः। पुनर्थानुग्रहणंबाधकविषयेपिप्रवृत्त्यर्थः। कजाहत्वादिधुरोमासत्। शंकरानामपिप्रजिकान्तीली

यो

श्रीः
७२

अधिकरणोरोतेः। रेवरोतेस्वशयः। पार्श्वदिषूपसंख्यानं। पार्श्वभ्यांशोतेपार्श्वशयः। एषशयः। उदरेणशोतेउदरशयः। उत्तानादिषुकर्तृषु
 उत्तानःशोतेउत्तानशयः। अवमर्दशयः। अवनतोमर्दशयसः। अवमर्दी। अधोमुखःशोतेइत्यर्थः। गिरोऽब्धंदासि। गिरोशोतेगिरिशब्दः। कथं
 तर्हिगिरिशामुपचचारप्रसहसाककेशीतिगिरिस्थास्तीतिविग्रहेलोमादिवाच्यः। चरेष्टः। अधिकरणउपपदे। कुरुचरः। कुरुचरी। सिद्धासेना
 दायेषुच। सिद्धाचरतीतिनिष्ठाचरः। सेनाचरः। आदायेतिल्यबंतं। आदायचरः। कथंप्रेक्ष्यस्थितोसहचरीमिति। पचादिषुचरीडिष्टुतिपागात्
 पुरोयतोयेषुसर्तः। पुरासरः। अब्रातःसरः। अग्रमयेणायेवासरतीतिअग्रसरः। सूत्रेग्रइतिएदंतमितिनिपात्यतेकथंतर्हि'धृतंदयसरा
 र्वितल्लस्रसारमिति। बाहुलकादिषुतिहरदत्तः। पूर्वकर्तरि। कर्तृवाचिनिपूर्वशब्दउपपदेसर्तंइत्यात्। पूर्वःसरतीतिपूर्वसरः। कर्तरिर्किं
 सर्वदेशंसरतीतिपूर्वसारः। कजाहतुतालीत्यानुलोम्येषु। एषुद्योत्येषुकरोतःइत्यात्। अतःकृकमीतिसः। यशस्करीविधा। आदक
 रः। वचनकरः। दिवाविभानिशाप्रभाभास्कारांतानंतादिबहुनादीकिलिपिलिबिबलिसक्तिकत्तस्त्रक्षेत्रसंख्याजंघाबाह्वयतद्वुर
 रुषु। एषुकजःइत्यात्। अहेत्वादावपि। दिवाकरः। विभाकरोनिशाकरः। कस्कादित्यात्सः। सास्करः। साकरः। अंतकरः। अनंतकरः।
 आदिकरः। बहुकरः। बहुशब्दस्यवैपुल्यार्थसंख्यापक्षयापृथग्रहणं। लिपिलिबिशब्दोपर्यायो। संख्याएककरः। द्विकरः। कस्कादि
 त्वादहस्करः। नित्यसमासेनुत्तरपदस्यस्यतिषत्वं। धनुक्नः। अरुकरः। किंयत्तद्वोदुषुक्नोऽस्तिध्वनमितिवाचिकं। किंकरः। य
 त्करा। तत्करादोदवाचित्वापनत्वादन्। पुंयोगडीष्टः। किंकरा। कर्मणिस्त्वो। कर्मशब्दउपपदेकरोतःइत्यात्। कर्मकरोभृतकः। कर्मका
 नोन्वः। नशब्दश्लोककलहगाथोवरच्यदुस्त्रमंत्रपदेषु। एषुकजः। एनाहेत्वादिषुप्राप्तः। मतिविध्यते। शब्दकानइत्यादि। स्तंबशक्त

हला

नोरिवा ब्रीहिवत्सयो रिति वक्तव्यं स्तंब करि ब्रीहिः ॥ शकृत् करि वत्सः ॥ ब्रीहिवत्सयोः किं स्तंब कारः शकृत् कारः ॥ हरतेर्हति नाथयोः पशोः ॥ हतिना
थयोः कपपदयोः हज इत्यात् ॥ पशोः कर्तारि ॥ हति हरतीति हति हरिः ॥ नाथेनासारज्जु हरतीति नाथ हरिः ॥ पशोः किं हतिहारः ॥ नाथहारः ॥ क
लयहि रामं मरिच ॥ फलानि गृह्णाति फले गृहिः ॥ उपपदस्येदंतत्वं यहीत्ययमनिपात्यते ॥ आत्मानं विपत्तयति आत्म हरिः ॥ आत्मनो नृ
मागमश्चात्तः इन्वात कुक्षिं मरिच ॥ चांदास्त ॥ आत्मा दर कुक्षिं विधिपुः ॥ ज्योत्स्ना करं मरुदरं मरयश्च कोर इति मुरारिः ॥ पूजेः स्वशरण्यं
तादेजेः रवश्यात् ॥ अरुर्द्विषदजंतस्य मुम् ॥ अरुषो द्विषता जंतस्य च मुमागमः ॥ स्यात्तस्मिन् दंतं उत्तरपदे ॥ नत्वयस्य ॥ शिला कृवादिः ॥
जनं एजयतीति जनमेजयः ॥ वातमुनीति लशर्द्धे जघे इतुदजहातिभ्यः रवज उप संख्यानम् ॥ वातमजामरगाः ॥ रिव सनव्ययस्य ॥ रिव
दंते परे पूर्वपदस्य रवः स्यात्ततो मुम् ॥ शुनिंधयः ॥ तिलं तुदः ॥ शार्द्धं हजहामाषाः ॥ शार्द्धं अपानशब्दः ॥ तं जहातीति विग्रहः ॥ जहातिरंतसी
वितण्यर्थः ॥ नासिकास्तनयो ध्मी धेयोः ॥ अत्र वार्तिकं ॥ स्तने ध्येनासिकायां ध्मश्चेति वाच्यम् ॥ स्तनं धयतीति स्तनं धयः ॥ धेदृष्टि
स्तनं धयी ॥ नासिकं धमः ॥ नासिकं धयः ॥ नाडी मुखोश्च ॥ एतयोः कर्मणोरुपपदयोर्ध्मा धेयोः रवश्यात् यथा संख्येनेष्यते ॥ नाडि धमः
नाडि धयः ॥ मुष्टिं धमः ॥ मुष्टिं धयः ॥ घटी रवारी रवरीषु पसंख्यानं ॥ घटिं धमः ॥ घटिं धयः ॥ इत्यादि ॥ रवरीषु परिमाणविशेषः ॥ रवरी गदसी
उदिकूलकजिवहोः ॥ उत्पत्त्यां रुजिवहिष्यां कूलकर्मण्युपपदरवश्यात् ॥ कूलमुजतीति कूलमुजः ॥ कूलमुदहः ॥ चहात्तलिहः
वहस्कंधः ॥ तं लेखीति वहल्लिहो गोः ॥ अदादित्वात्तपो लुक् ॥ रवशोडित्वान्नपुणः ॥ अस्त्रलिहो वायुः ॥ परिमाणपवः ॥ प्रस्यं पचास्याकी
रवारि पवः ॥ केदाहः ॥ मितनखवः ॥ मितं पचात्तपणी ॥ नखं पचायवाग्नः ॥ पचिरत्र तापवाची ॥ विध्वंसोस्तुदः ॥ विध्वंसुदः ॥ मुमिकृतसंयो

गातस्य लोपः ॥ अरुंतुदः ॥ असूर्यललाटयोर्दृशितपोः ॥ असूर्यमित्यसौ समर्थसमासः ॥ दृशिनानजः संबंधात्सूर्येन पश्यति इत्यसूर्यं पश्यारा
जदासः ॥ ललाटं तपः सूर्यः ॥ उग्रं पश्यं मदपाणिं धमाश्च ॥ एते निपात्यंते ॥ उग्रमिति क्रियाविशेषणं तस्मिन्नुपपदे दृशोः रवशः ॥ उग्रं पश्यतीत्ययं
परयः ॥ इराउदकं तेन माघतिदीप्यते ॥ विंधनत्वादिति ॥ इरं मशमेधज्योतिः ॥ इह निपातनात् रवश्च ॥ पाणयोर्ध्मायंते ॥ स्मिन्निति पाणिं धमाधा
अंधकाराद्वारुत इत्यर्थः ॥ तत्र हि सर्पाद्यपनादनाय पाणयः बाध्यंते ॥ प्रियं वशे वदः रवश्च ॥ प्रियं वदः ॥ वशं वदः ॥ गमेः कृषिवाच्यः ॥ असंज्ञा
र्थमिदं मितं गमाहसी ॥ विहाय सा चिह्न इति वाच्यं ॥ रवश्च ॥ विहावाच्यः ॥ विहंगः ॥ विहंगमः ॥ भुजंगः ॥ भुजंगमः ॥ द्विषत्परयोः स्तापः ॥ रवश्च स्या
त् ॥ रवश्चिह्नस्वः ॥ रवश्चपणौ उपधायाह स्वः स्यात् ॥ द्विषंतं परं वा तापयति द्विषंतपः ॥ परंतपः ॥ घटघटीग्रहणाच्छिं गविशिष्टपरिभाषा
नित्यात्तनेहन ॥ द्विषतीतापयतीति द्विषतीतापः ॥ वाच्यमोव्रते ॥ वाकशब्द उपपदयमः ॥ रवश्च व्रतगम्य ॥ वाच्यमपुंरंदरे वा ॥ वाकपुंरार
मंतत्वं निपात्यते ॥ वाचं यमो नव्रती ॥ व्रते किं ॥ अशक्त्यादिना वाचं यच्छतीति वाग्यामः ॥ पूः सर्वयोर्द्विरसहोः ॥ पुंरंदारयतीति पुंरंदरः
सर्वसह ॥ सहियहणमसंज्ञार्थः ॥ सगेवदारेति रिकशिका ॥ बाहुलकेन लब्धमित्याहुः ॥ सगदारयतीति सगंदरः ॥ सर्वकलास्त्रकरीषु
कषः ॥ सर्वकषः ॥ रवलः ॥ कूलं कषानदी ॥ अस्त्रं कषो वायुः ॥ करीषं कषावात्या ॥ मधार्तिममपुंरुजः ॥ मधं करः ॥ कृतिं करः ॥ मयं करः ॥ म
यशब्देन तदंतविधिः ॥ असयं करः ॥ क्षेमप्रियमदेणच ॥ एषु कृजोऽप्यस्यात् ॥ वातवत् ॥ क्षेमं करः ॥ क्षेमकारः ॥ प्रियं करः ॥ प्रियं कारः
मदं करः ॥ मदं कारः ॥ वति वक्तव्येण्यहणं हत्वादिषुरोमाभ्यदिनि ॥ कथं ताहं अल्पा रत्नाक्षेमकरा इति ॥ कर्मणः शेषत्वविवक्षायां पव
च ॥ आशितस्त्रः करणमाचयोः ॥ आशितशब्द उपपदभवतः रवश्च ॥ आशिताभवत्यनेनाशितं भवः आदनः ॥ आशितस्य भवने ॥

सि. को. कि.
७५

अणुः। अवावाविवा रोहरेः। सगण्यः। किपच। अयमपि दृश्यते। सत्सद्वेति त्वस्यैव प्रपंचः। उखास्वतः। पर्णध्वतः। वाहस्वतः। अंतः। प
दंतस्यानितेर्नणत्वं स्यात्। उपसर्गस्यान्निमित्तात्परश्चेत्त। हे प्राणः। शासिदिति इत्वं। मित्राणि शास्तीति मित्रशीः। आशासः। फ
उपधाया इत्वं वाच्यं। आशीः। इत्वं वाच्यं। गीः। रः। इस्मन् च न किपुच। एषु बादेह स्वस्यात्। नंतुं चतः। अनुनासिकस्य कीर्तिदीर्घः।
मोनो धातोः। प्रताना प्रशाना। धोरित्युह। अक्षयः। ज्वरत्वरत्नूह। जः। जुरो। जुरात्तः। तुरो। तुरः। स्तः। ऊः। रंदिः। जनानवतीति जनोः
जनावो। जनावः। मः। भुवो। भुवः। स्मः। स्म्यो। स्म्वः। रा लोपः। मर्तो। मः। मुरो। मुरः। फवी। धः। धुरो। गमः। को। अनुनासिकस्य
लोपा स्यात्। अंगगत्। गमादीनामिति वक्तव्यं। परीतत्। संयत्। स्तनत्। उह च गमादीनामिति वक्तव्यं। लोपश्च। अयेगः। अयेमः
स्थः। कचा। चात्किर। शंस्थः। शंस्थाः। शमिधातो रित्य च वाधितुं सत्त्वं। कृष्णजातोपि निस्तलीत्ये। अजास्ये कृष्णि धातोर्णिनिः
स्यात्तलीत्येयोः। उछसोजी। शीतभोजी। अजातो किं। ब्राह्मणानामंत्रयिता। ता लीत्ये किं। उछं फक्ते कदाचित्। इह सत्कारे
णापसर्गमिन् एव कृष्णि निरिति व्याख्याय उत्पत्तिर्यामा डि सत्त्वं रूप संख्या नमिति पठितं। हरदत्तमाधवादिभिश्च तदेवा
नुसृते। एतद्वाच्यविरोधादुपेक्ष्यं। प्रसिद्धोपसर्गपि निनिः। सवस्त्वोपजीविनां। अनुयायिवर्गः। पतस्य धो घामविस्सारि। नवे च
नीयाः प्रभुवो नुजी विमिरित्याहो। साधकारिण्युपसंख्या नमः। ब्रह्मणि वस्वः। अता लीत्यार्थवार्तिकद्वयं। साधुवादी। ब्रह्मवादी।
कर्त्तव्यमाने। णिनिः स्यात्। उपपदार्थः। कर्त्ता प्रत्ययार्थस्य कर्त्तृरूपमानम्। उह इव कोशति उह कोशी। धांक्षरावी। अता
लीत्यर्थं जात्यर्थं च सत्त्वं। कर्त्तरि किम्। अप्रपानिवत्तस्य यतिमाधानः। उपमाने किं। उहः कोशति। ब्रतो णिनिः स्यात्। स्थंडि

श्रीरत्नचरणे
दुर्गाकृत्यामिना
जातिः
राजी
श्रीः तीर्थस्वः
७५

लशायी। बहुलमासीद्वेयः। पौनपुन्येद्योत्ये कृष्णपदे णिनिः। क्षीरक्षपाप्मि उशीनराः। मनः। कृष्णि मन्यते णिनिः स्यात्। दर्शनीयमानी।
आत्ममान स्वश्च। स्वकर्म केमनं न वर्तमानात्मन्यतेः कृष्णि रचर स्यात्। चाक्षिनिः। पंडितमात्मानं मन्यते पंडितं मन्यः। पंडितमानी। स्वि
त्यनययस्य। कालिमन्या। अनययस्य किं। दिवामन्या। इत्त एका नो मप्रत्ययवच्च। इजंतादेकचो मस्यात्स च स्वाद्यन्वतिवदंते परे। ओता
मशसोः। गामन्यः। वा मशसोः। स्त्रियं मन्यः। स्त्रीमन्यः। नृनरं मन्यः। नृवं मन्यः। श्रियं आत्मानं मन्यते श्रिमन्यं कुलं। माधकारवचना
लीशवस्य इत्वं। मुमुमारसावृश्च। मतो अधिकारो यमः। वर्तमाने लडितियावत्। करणे यजः। करण उपपदे मृतार्थो यजो णिनिः
स्यात् कर्त्तरि। सामनेष्टवान्। सामयाजी। अधिष्टामयाजी। कर्मणि हनः। पितृयद्याती। कर्मणीत्येतत्सहोति यावदधिक्रियते।
प्रत्यक्षेण च त्रुकिश। एषु कर्मस्य पपदे पुहंते मर्तकि स्यात्। ब्रह्महा। भ्रूणहा। हत्रह्य। किञ्चेत्यवसिद्धे नियमार्थमिदम्। ब्रह्मादिषु
वाहंतरेव। मते एवा किंवेवेति। चतुर्विधोऽत्र नियम इति काशिका। ब्रह्मादिषु वकिंवेवेति द्विविधो नियम इति साध्यः। स्वकर्म पापमं
च पुण्य पुलजः। कर्मादिषु च लजः। कि स्यात्। त्रिविधोऽत्र नियम इति काशिका। कुरुत्। कर्म कुरुत्। पाप कुरुत्। मंत्र कुरुत्। पुण्य कुरुत्।
किंवेवेति नियमात् कर्म कुरुत् वानि सत्राणन। लज एवेति नियमात् मंत्रमधीतवान् मंत्राध्यायः। अत्र न किं सत्त एवेति निय
मात्। मंत्रं करोति कुरिष्यति वेति विवक्षायां न किं सत्त्वादिष्वेति नियमात् सावादन्यस्मिन् पुपदे किं प्राशास्त्र कुरुत्। माध
कुरुत्। सोमस्कजः। सोमस्कतः। चतुर्विधोऽत्र नियम इति काशिका। एवमुत्तरस्त्रेपि। अतो चः। अग्निवित्। कर्मण्यस्यारव्या

मु

सि. कौ. ल.
७६

याम् ॥ कर्मण्युपपदे कर्मण्येव कारके विनोतेः किंप्रत्यात् ॥ अग्राधारस्थलविशेषस्यारण्यायां ॥ श्येन इव चितः श्येन चितः ॥ कर्मरिषी
निवित्रियः ॥ कर्मण्युपपदे विपूर्वाच्चीणातेरिति स्यात् ॥ कुसितग्रहणं कर्तव्यं ॥ सोमविक्रयी ॥ घृतविक्रयी ॥ दशः कृनिषा ॥ कर्मणिभूते
इत्येव ॥ पारं दृष्टवान् पारं दृष्ट्वा ॥ राजनिषुधिक्रयः ॥ कृनिष्यात् ॥ युधिरंतर्माविततप्यर्थः ॥ राजानं यो धितवान् राजयुध्वा ॥ राजकृत्या
सहेव ॥ कर्मणीति निवृत्तम् ॥ सहयुध्वा ॥ सहकृत्या ॥ सप्तम्यां जननेऽः ॥ सरसिजम् ॥ मंदुरायां जातो मंदुरजः ॥ आपो रिति द्रुस्वः ॥ पंचम्या
मजातो ॥ जातिशब्दवर्जिते पंचम्यंत उपपदजनेऽः स्यात् ॥ संस्कारजः ॥ अहृष्टजः ॥ उपसर्गवसंज्ञायां ॥ प्रजास्यात्ततोजन ॥ अनेक
मणि ॥ अनुपूर्वाजनेः कर्मण्युपपदेऽः स्यात् ॥ पुमांसमनुध्याजाता पुमनुजा ॥ अन्येषां विदश्यते ॥ अन्येषां उपपदेषु जनेऽः स्यात् ॥ अजः
दिजः ॥ आपणजः ॥ अपिशब्दः सर्वापाधिव्यभिचारार्थः ॥ तेन धात्वन्तरादपि कारकांतरेषु पिकृति ॥ परितः रवाता ॥ परिरवा ॥ कृत्
वत्तनिष्ठा ॥ एतो निष्ठा संज्ञोक्तः ॥ निष्ठा ॥ भृतार्थवृत्ते धातोर्निष्ठा स्यात् ॥ तत्र तयोरेवेति भावकर्मणोः कृत् ॥ कर्तरि कृदिति कर्तरि कृत् वत्तुः
उकावितो ॥ स्वातंभया ॥ स्तुतः स्वयाविधुः ॥ विधुर्विधुः कृतवान् ॥ निष्ठाया मण्यदर्थः ॥ मण्यदर्थो भावकर्मणोः कृत् ॥ कर्तरि कृदिति कर्तरि कृत् वत्तुः
धः स्यात् ॥ क्षिपो दीर्घात् ॥ दीर्घास्त्रियो निष्ठातस्य न स्यात् ॥ क्षीणवान् ॥ भावकर्मणोः कृत् ॥ कर्तरि कृदिति कर्तरि कृत् वत्तुः ॥ श्रुतः किति ॥ श्रितः ॥ श्रितवा
नृ ॥ भृतः ॥ भृतवान् ॥ कृतः ॥ उपाविवावाच्यः ॥ तेन एकाद्यानेऽः उपावितः ॥ नृतः ॥ वृतः ॥ रदाभ्यां निष्ठातो नः पूर्वस्य च हः ॥ रेफदकारा
भ्यां परस्य निष्ठातस्य नः स्यात् ॥ निष्ठापेक्षया पूर्वस्य धातोर्दकारस्य च ॥ शृङ्गसायां ॥ जस्त इतरपरः ॥ गत्वं ॥ शीर्णः ॥ बाहिरंगत्वेन ह
द्वरासद्वत्त्वाच्चेह ॥ कृतस्याप्यर्थाकार्तिः ॥ पिन्नः ॥ छिन्नः ॥ संयोगादेरातो धातोर्यएवतः ॥ निष्ठातस्य नः स्यात् ॥ दाणः ॥ ग्लानः ॥ ल्वादिभ्यः ए

यणवसंयोगादेरादन्ता

ते

कृतवान् ७

श्रीः
७६

कविंशते ल्यादिभ्यः प्राग्भवता लूनः ॥ ज्या ॥ यहिज्या ॥ जीनः ॥ दुर्वोदीर्घश्च ॥ दुगतो ॥ इनः ॥ दुदु उपतापइत्यर्थे तु न गृह्यते ॥ सानुबंधकत्वात् ॥ मदुत्तया
दुतयेति माघः ॥ भूनः ॥ भूतो विनाशो ॥ भूनामवा ॥ विनष्टा इत्यर्थः ॥ भूतमन्यत् ॥ सिनोनेयो स कर्मकर्तृकस्य ॥ सिनो ग्रासः ॥ ग्रासति किम् ॥ सितापाश
नसकरी ॥ कर्मकर्तृकेति किं ॥ सिनोयासो देवदत्तेना ॥ ओदितश्चा ॥ भूजो ॥ भूजः ॥ दुआश्चिभूनः ॥ उकूनः ॥ ओहाक ॥ प्रहीणः ॥ स्वादय आदित इत्युक्तम्
सनः ॥ सनवान् ॥ इनः ॥ इववान् ॥ आदिनाम्यो दीडः ॥ पाठसामर्थ्यान्नेऽः उडूनः ॥ इवमर्तिस्पर्शयोश्च ॥ इवस्य मर्तोकाठिन्ये स्पर्शार्थे रयेऽः संप्र
सारणं स्यात् ॥ निष्ठाया म् ॥ श्याऽस्पर्शः ॥ श्येडो निष्ठातस्य नः स्यादस्पर्शार्थः ॥ हल इति दीर्घः ॥ शीनं घृतं ॥ अस्यर्श किं ॥ शीतं जलं ॥ इवमर्तिस्पर्श
पोरिति किं ॥ संश्यानां रश्चिकः ॥ शीतात्सकुचित इत्यर्थः ॥ प्रतेश्च ॥ प्रतिपूर्वस्य रयः संप्रसारणं स्यात् ॥ निष्ठाया म् ॥ प्रतिशीनः ॥ विभाषाम्य पूर्वस्य
रयः संप्रसारणं वा स्यात् ॥ असि रयानं घृतम् ॥ असिशीनः ॥ अवश्यानां रश्चिकः ॥ व्यवस्थितविभाषयम् ॥ तेन हन ॥ समवश्यानः ॥ अंचो नपा
हाने ॥ अंचो निष्ठातस्य नः स्यान्न लपादाने ॥ यस्य विभाषा ॥ यस्य क्वचित् विभाषा यद्विहितस्ततो निष्ठाया इण् न स्यात् ॥ उदितो वेति क्ता यो वे
दकत्वात् इह नेऽः ॥ समक्रः ॥ अनपादानेति किम् ॥ उदत्तमुदकं कृपात्वा नत्वस्या सिद्धत्वाद्भवेति षत्वे प्राप्ते ॥ निष्ठादशः ॥ षत्वस्वरप्रत्यययि
धिषु सिद्धो वाच्यः ॥ हृषणः ॥ हृषणवान् ॥ परिस्कंदः ॥ प्राच्यमरतेषु ॥ पूर्वपात्रद्वयं प्राप्ते तदभावा निपासता ॥ परिस्कंदः ॥ प्राच्येति किम् ॥ प
रिस्कंदः ॥ परिस्कंदः ॥ परेभ्योति विकल्पः ॥ स्तंभरिति षत्वे प्राप्ते ॥ प्रतिस्तंभनिस्तंभवा ॥ अत्र षत्वं न स्यात् ॥ दिवा विनिगीषायां ॥ दिवो नि
ष्ठातस्य नः स्यात् ॥ अविजिगीषायां ॥ घनः ॥ विजिगीषायां तु घृतं ॥ निर्वाणो वातः ॥ अवाते इति छंदः ॥ निर्वर्वादातो निष्ठातस्य नत्वस्या
दातश्चेत्कर्तृना ॥ निर्वाणोऽसिनिर्वा ॥ वाते तु निर्वातो वातः ॥ शुषः कः ॥ निष्ठातस्य इत्येव शुष्कः ॥ पचोवः ॥ पक्वः ॥ क्षायामः ॥ क्षामः ॥

यरीमत्याद्वाहकत्वमर्थः

भयभीनः

उल्लेखः

लीला

बुमा लेली

55

五

॥ भानिः ॥ ॥ ॥

५. स्वदेवतव्ययं

५५

55

२५ अथैतत्कृत्वा एणं च गृह्यते कथं निर्वृत्तार्थः ।

देवदाप्रय

सि. को. ल.

७९

ति। चर्तम। प्रत्तः। अवत्त। अवदत्तं विदत्तं च प्रदत्तं चादिकर्मणि। कृदन्तमनुदत्तं च निदत्तमिति वेद्यते। चशब्दाद्यथा प्राप्तं। वस्ति।
इगंतोपसर्गस्य दीर्घः स्यात्। दादेशो यस्तकारस्तदादौ उक्तं रिपदे। खरिचोति चर्त्तं आश्रयासिद्धं। नीत्तं। सूत्तम्। घुमास्येतीत्वं
धेय्यीत्तं। गीत्तं। पीत्तं। जनसनेत्यात्वं। जान्। सात्। खात्। अदोजगिर्त्यसिक्तिकेति। ल्यवितिलुप्तसप्तमीकां। अदोजगिः स्यात्। ल्य
पितादौ किति च। इकार उच्चारणार्थः। धत्वं। सरोपरि। जग्धः। आदिकर्मणि क्तः कर्त्तरि च। प्रकृतः कर्त्तृसः प्रकृतः कर्त्तृस्तेन। निष्ठा
यामप्यदर्थ इति दीर्घः। क्षियो दीर्घादिति नत्वम्। प्रक्षीणः सः। वाकोशे न्ययोः। क्षियो निष्ठाया दीर्घावा स्यात्। आकोशे न्ये च॥
क्षीणा युर्त्तवर्त्तिना युर्त्तव। क्षीणो यंत पस्वीक्षितो वा। निनदीभ्यां स्वाते कोशले। आभ्यां स्वाते सस्य वः स्यात्। कोशले गम्ये। निष्ठातः
शास्त्रेषु न दीर्घः। सूपीतिकः। सूत्रं प्रतिष्ठातं। प्रतेः स्वातेः पत्वं। प्रतिष्ठातं सूत्रं। शुद्धमित्यर्थः। अन्यत्र प्रतिष्ठातो कपिष्ठलोगोत्रे। कपिष्ठल
नाम यस्य कपिष्ठलिः। पुत्रः। गोत्रे किं। कपीनां स्थलं कपिस्थलं। विकृतामिपरिस्थलं। एष्यः स्थलस्य सस्य वः स्यात्। विष्ठकं। कुष्ठकं॥
रामिष्ठलं। परिष्ठलं गत्यर्थं कर्म कृत्स्नं च। इत्या सवस जनक हजीर्यति भ्यश्च। एष्यः कर्त्तरि क्तः स्यात्। भावकर्मणोश्च। गंगंगतः गंगा
प्राक्तः। लक्ष्मीमाश्लिषो हरिः। रोषमपिशयितः वेकुंठमपिष्ठितः। शिवसुपासितः। हरिदिनसुपासितः। राममनुजातः। गरुडमा
रुदः। विश्वमनुजीर्णः। पक्षे प्राप्तागगातेनेत्यादि। कोधिकरणवधो व्यगतिप्रत्युपसानार्थभ्यः। एष्योधिकरणे क्तः स्यात्। वाद्यया प्राप्तं
ध्रौव्यं। स्थेय्यं। मुकुंदस्यासितं। मिदमिदं पातं रमापतेः। कृत्तमंतदनतस्येत्सुगोप्योदिदक्षवः। था पक्षे आसं रकमे कत्वा कर्त्तरि भावे च
आसिनो मुकुंदः। आसितं तेना गत्यर्थेभ्यः कर्मणि कर्त्तरि च। रमापतिरिदं यातः। तेनेदं यातं। भुजेः कर्मणि। अने तेनेदं भुक्ते। कथं

श्रीः
७९

कृत्वा आत्माना इति। कृत्तं मस्ति एषां इति मत्वर्थेभ्यो च। वर्तमाने इत्यधिकृत्य। जीतक्तः। त्रिद्विवा। द्विषः। निदधि। इद्धः। मतिबुद्धिर्जायते
स्वप्ना मतिरिच्छा बुद्धेः एथ गुपादानात्तराज्ञां मतः इष्टः। तैरिष्यमाण इत्यर्थः। बुद्धः। विदितः। पूजितः। अर्चितः। चकारोऽनुक्तसमुच्चयार्थः॥ शी
लि तोरसितः। स्वातः। आकुष्टोऽनुष्टयादि। नपुंसके भावे क्तः। क्लीबत्वे विशिष्टे भावे कालसामान्ये क्तः स्यात्। जल्पितं। शयितं। हसितं। सु
युजो। निशः। स्फुनोतेर्यजे श्वरुनिष्ठात्स्वते। कत्वा। कत्वा नो। यज्वा। यज्वा नो। जीयते रत्नं। सतइसे वजरत्नं। जरंतो जरंतः। वासरूपन्या
यननिष्ठापि। जीर्णः। जीर्णवान्। छंदसिलिः। लिटः कान्ज्वा। कृत्स्नश्च। हे इत्तत्सामान्ये छंदसिलिः। तस्य विधीयमानो कृत्स्नकान
चावपि छंदसाविति त्रिभुनिमतं। कवयस्तु बहुलं प्रयुज्यते। तंतस्थिवासंनगरापकंठ। अयं। सिसर्वाण्यधिष्ठुगुपते इत्यादि। वस्वका
जादसा। कृतीद्विनामकाचामादंतानां घसेश्च वसोरिद्वान्येषां। आदिवात्। आरिवान्। ददिवात्। जक्षिवान्। एषां किं। वस्तवान्
भाषायां सववसक्तः। सदादिभ्यो सतसामान्ये भाषायां लिट्वा स्यात्। तस्य नि संकृत्तः। निवेदुषामासनबंधधीरः। अधूषुपुस्ता
मभवन्नजनस्या। मुष्कवान्। उपेयिवान्। नान्। नान्। एते निपात्यते। उपपूर्वादिणां भाषायां मपिष्ठतमात्रे लिट्वा स्यात्। तस्य नि
त्ये कृत्तः। इद्धः। उपेयिवान्। उपेयुषः। स्वामपि भर्त्तमग्न्यो। उपेयुषी। उपेयवि वक्षितो। ईयिवान्। समीयिवान्। नत्रपूर्वादन्तातेः कृत्त
इसा वज्वा। धृतजयधृतेरनाश्रुष इति सारवि। अनुपूर्वाद्देवः कर्त्तरि कान् च। वेदस्यानुवचने कृतवान् नान्। विष्माषागमहनविद
विशां। एष्यो वसोरिद्वान्। जग्मिवान्। जगन्वान्। जघन्वान्। जग्मिवान्। विविदिवान्। विविदान्। विविमिवान्। विविमिवान्। विमि

सि. को. क.

नासाहवर्षादिदतेर्यहणं वेत्तेस्तु विविधानां दृश्यादृश्यानां दृष्टवान् लटः शतशानचावप्रथमासमानाधिकरणे ॥ अपथमां
 तेन समाधिकरणे सतीत्यर्थः ॥ शब्दादि पचंतं चैत्रं पश्य आने मुक्ता अंगस्या तो मुमागमस्या दाने ॥ पचमानं चैत्रं पश्य लडिसनुवर्तमाने
 पुनर्लङ्ग हणं अधिकविधानार्थं तेन प्रथमासमानाधिकरणे पिकचित् सन् ब्राह्मणः ॥ माया कोश इति वाच्यं ॥ माजीवन् माडिलु
 डिति प्राप्ते एतद्वचनसामर्थ्याच्छ्रुत्वा संबोधने च हे पच च हे पच मान ॥ लक्षण हे त्वोः क्रिया पाः क्रियायाः परिचायके हे तो चार्थवर्तमा
 नाद्धातोर्लटः शतशानचोस्त ॥ शयानां संजते यवनाः ॥ अर्जयन्वसति ॥ हरिं पश्यन् ॥ मुच्यते हे कुफलं कारणं च ॥ रुसुचः ॥ प्रपीयमाणः
 सोमः ॥ ईदम ॥ आसः परस्या नस्य इत्यात् ॥ आदः परस्या आसीनः ॥ विदेः शतुर्वक्तुः ॥ वेत्तेः परस्य शतुर्वक्तुः रादेशो वा स्यात् ॥ विदव
 विशन् ॥ विदुषी ॥ तो सत् ॥ तो शतशानचो सत् संज्ञास्तः ॥ लट्सद्वा ॥ व्यवस्थितविष्णुपथो ॥ तेना प्रथमासमानाधिकरणे प्रथ
 योत्तरपदयोः संबोधने लक्षण हे त्वोश्च नित्यं ॥ कुरिष्यंतं कुरिष्यमाणं पश्य ॥ कुरिष्यतो पूत्यं कुरिष्यतः ॥ कुरिष्यत्सक्तिः ॥ हे कुरिष्य
 न् ॥ अर्जयिष्यन्वसति ॥ प्रथमासमानाधिकरणे पिकचित् कुरिष्यति कुरिष्यन् ॥ पूज्योः शानचावर्तमाने ॥ पचमानः ॥ यजमानः ॥
 तालील्यवपो वचनशक्तिषु चानश ॥ एषु घोषेषु कर्तारि चोश ॥ भागं संजानः ॥ कवचं विष्णुः ॥ शत्रुं निघ्नानः ॥ इडधायः रात्रि
 क्षिपि ॥ आप्यां शतस्या दलक्षिपि कर्तारि ॥ अधीयन् ॥ धारयन् ॥ अलक्षिपि किं ॥ लक्षणेणाधीते ॥ धारयतीति ॥ दिवो मित्रे ॥ दि
 घन् शत्रुः ॥ रुभो यद्गु संयोगे ॥ सर्वे सन्वतः सर्वयजमानाः सत्रिणः ॥ अहः प्रशंसायां ॥ अहन् ॥ आकेस्तछीकत इमं तस्मात् फकारि

श्रीः
८०

दृशे. ५ दृश्यका.

क्षमी

पु ॥ किंपममिष्याप्यवस्थमाणाः प्रत्ययास्तालीत्यादिषु कर्तृषु चोभ्याः ॥ लटः कर्त्ता कयन् ॥ अलं कर्त्तुं अनिरा लं प्रज नोत्सवोपतो न्मदरुच्यपत्र
 हनु हक सहचर इषु ॥ अलं कुरिषुः इत्यादि ॥ पञ्चदसि ॥ वीरुधः पारयिष्वव ॥ क्व वञ्च ॥ छंदसीत्येवास्मिन् ॥ कथं तर्हि जगत्प्रसारप्रसहि
 सुवेधुवमिति ॥ निरेकुशाः कवयः ॥ चकारानुक्तसमुच्चयार्थः ॥ आजिष्णुरिति वृत्तिः ॥ एवं क्षयिषुः नैतद्वाच्यं दृष्टं ॥ ग्लाजिस्थश्च कर्त्तुः ॥ छंद
 सीति निवृत्तं ॥ गिदयं ननु कित्वा तेन स्थ इत्वं नाग्लासुः ॥ गित्वा न्नगुणः ॥ जिष्णुः ॥ स्यात्सुः ॥ चाडुवः ॥ श्रुकः ॥ कितीत्यत्र गकारप्रक्षेपान्नेड ॥
 मस्सु ॥ दंशे च्छंदस्य पसरव्यानं ॥ दंशणवः पशवः ॥ त्रसि गृधि धृषि क्षिपे कुः ॥ त्रस्तुः ॥ गृध्रः ॥ धृषुः ॥ क्षिपुः ॥ त्रामि सृष्टाभ्यां धिनुषः ॥ सक
 र्मकेभ्यः अनभिधानात् ॥ उकारउच्चारणार्थः इति काशिका ॥ अनुबंध इति भाष्यं ॥ तेन रामि नितरां शमिनी तरेत्यत्र दुर्गितश्चेति द्वस्ववि
 कल्पः ॥ न चैवं शमीशमिना विस्यादौ नुम्प्रसंगः ॥ छल्यहणं अपरुथ्य छलं ताना मेव तद्विधानात् ॥ नोदा तोपदेशस्येति वृद्धिनिषेधः ॥ श
 मी ॥ तमी ॥ दमी ॥ अमी ॥ प्रमी ॥ कृमी ॥ प्रमादी ॥ उत्सर्वा न्मदे ॥ अलं कर्त्तादिस्त्रेणोष्णुक्तो वासरूपविधिना धिनुषापि ॥ उन्मादी ॥ ताक्षिलि
 केषु वासरूपविधिर्नास्तीति तु प्रायिकं ॥ संपचाबुरुधाऽऽमाऽऽसपरिस्संस्त्रजपरिदेविसंज्वरपरिक्षिपपरिरटपरिवदपरिदहपरि
 हदुषद्विषदुहदुहयुजा कीडविविचि सज्जजमजातिचरापचराभुषाम्याहनत्रा ॥ धिनुषं स्यात् ॥ संपर्की ॥ अल्लयेधी ॥ आयामी ॥ आय
 सी ॥ परिस्वानी ॥ संसर्गः ॥ परिदेवी ॥ संज्वारी ॥ परिक्षेपी ॥ परिरादी ॥ परिवारी ॥ परिदाही ॥ परिमाही ॥ प्रदोषी ॥ द्वेषी ॥ दोही ॥ दोरी ॥ योगी
 आकीडी ॥ विवेकी ॥ सागी ॥ रागी ॥ भागी ॥ अतिवारी ॥ अपवारी ॥ आमोषी ॥ अम्याघाती ॥ वोकषलक्षकस्य संज्ञाः ॥ विकापी ॥ विलासी
 विकसी ॥ विसमी ॥ अपेचलषः ॥ चादौ ॥ अपलापी ॥ विलापी ॥ प्रलपन् ॥ दुमयवदवसः ॥ प्रलापी ॥ प्रसारी ॥ प्रज्ञापी ॥ प्रमाथी ॥ प्रवादी

वि.
स्तु.

नेव शिख

ण

सि.को. ६३

प्रवासी। निंदहिं सक्किराखादविनाशपरिहृयपरिरयपरिवादिवासासुखोवुज। पंचम्यर्थे प्रथमा। एत्थोवुजस्यात्। निंदकः। हिंसकः।
 हत्यादि। पुलासिद्धवुजवचनेनापकंतालीत्यादिषु वासरूपन्यायेन तज्जादयोनेति। देविकुशोऽप्यसर्गः। आदेवकः। आकोशकः।
 उसेयर्गकिं। देवयिता। कोषा। चलनराव्यार्थे। अकर्मकाद्यत्र। चलनार्थाकाशार्थाच्चयुक्तस्यात्। चलनः। चोपनः। कंपनः। रादनः। र
 वणः। अकर्मकात्किं। पदितोविद्यां। अनुदात्तेतत्प्रह्लादेः। अकर्मकाद्यत्र। वर्तनः। वर्धनः। अनुदात्तेतः। किं। सारिता। हलादेः।
 किं। एधिता। अकर्मकात्किं। पसितावस्त्रं। कंचकम्यदंडम्यस्य धिज्जलसुचलपतपदः। कदति सौत्रा धालुगतीवगेवाजवनः।
 चंकमणः। दंडमणः। सुरणः। पूर्वणसिद्धेपदिग्रहणं लषपतपदेस्फक्तावाधामासदितितेन ताळीलिकेषु परस्परं वासरूपवि
 धिर्नास्तिदितितेनालं कृत्रस्तन्ता। कुधमंडार्थस्य आकोधनः। रोषणः। मंडनः। स्रषणः। नयः। यकारं ताद्यत्र। कृयिता। क्षायि
 ता। स्तददीपदीसम्भ। युचन। स्तदिता। दीपिता। दीक्षिता। नमिकंपीति परेण युवावाधे सिद्धे दीपे ग्रहणं ज्ञापयति। ताळीलिकेषु
 वासरूपविधिर्नास्तीति प्रायिकमिति तेन कम्मा। कमना। युवतिः। कंप्रा। कंपनाशारवा। यदि सदेयुज्ज। कथं मधस्सदनः। न
 द्यादिः। लषपतपदस्यासहस्रह न कमगमम्यउक्तर। लापुकः। पालुकइसादि। जल्पमिद्धकुदलुं वृद्धः। पाकन। जल्पाकः।
 मिष्ठाकः। कुदाकः। लुंदाकः। वराकः। वराकी। प्रजोशिनिः। प्रजवी। प्रजविनो। जिहसिविष्नीणवमाव्याभ्यमपरिभ्रष्टस्यम्भ॥
 जयी। दरी। सयी। विष्यी। अत्ययी। वमी। अजयी। अजयी। परिसयी। प्रसयी। स्पृहियहिपतिदयिनिडातं दाभ्रदाभ्ययालुच श्रीः
 आद्यास्त्रयश्चुरादावदंताः। स्पृहयालुः। ग्रहयालुः। पतयालुः। दयालुः। निशालुः। तत्पूर्वादि तदोनांतलानिपात्यतां तंशालुः॥ श्रीः

श्रीः २२

हालुः। शीडोवाच्यः। शयालुः। दाधेदसि शदसदोरुः। दारुः। धारुः। सेरुः। सेंद्रुः। शेंद्रुः। स्तघस्यदक्मस्तु। स्तमरः। घस्तमरः। अघरः। मंजसा
 समिदो घुररः। मंगुरः। भास्तरः। मेदुरः। विदिमिदिक्किं कुरविविदुरः। सिदुरः। छिदुरः। इणनत्तजिसिर्तिभ्यः। करप्। इत्तरः। इत्तरी। न
 चरः। जित्तरः। सत्तरः। गत्तरश्च। गमेरनुसिकलोपोपिनिपात्यते। गत्तरः। गत्तरी। जायुक्तकः। जागर्तुरुक्तः। स्यात्। जागर्तुकः। यज
 अपदशां यजः॥ एत्थोयडंतेभ्योर्देकः स्यात्। दशामिति साविनानलोपेन निर्देशः। यायजुक्तः। जंजुपूक्तः। दंदकेः। नमिकंपिस्म्यज
 सकमहिंसदीपोरः। नम्रः। कंमः। स्मेरः। जसिर्नजपूर्वः। क्रियासातयेव तर्त। अजस्त्रं। संततमित्यर्थः। कम्भः। हिंस्त्रः। दीप्रः। सनासेराभि
 क्षुः। विकीर्षुः। आशंकः। मिक्षः। विंदुरिबुः। वेत्तेर्नुमृद्वेषश्च त्वं च निपात्यते। वेत्तितलीलोविंदुः। इच्छति। तल्लीलइकुः। क्याळंदसि
 देवांजिगातिस्मन्त्रपुः। आदगमहनजनः। किंकिनौलिइच। आदंताददंताद्गमादिष्यश्च किंकिनौस्तश्चंदसितो वलिइत्त। वलि
 वेज्जंपफिः। सोमंददिर्गोः। जग्मिर्गुवा। जग्मिर्गुवमभिर्त्रियं। जलिः। भाषयां। धाज्जकस्सगमि। जानिनामित्युः। दधिः। चकिः। सस्मिः
 जग्मिः। जग्मिः। नेमिः। सासहिवावहिवाचलिपापतीनामुपसंख्यानम्। यडंतेभ्यः सहादिष्यः। किंकिनौपतेनीगसावश्च निपात्यते
 स्वपितृषोर्नजिइ। स्वप्नक। तल्लक। तल्लजो। तल्लजः। धृषेति वाच्यमितिकाशिकाद्यै। धृषक। धृवंद्योरातः। वारातः। वंदारुः।
 मियः। कुकुफनो। मीरुः। मीलुकः। कुकब्धिवाच्यः। मीरुकः। स्थेसमासपिसकसोवरत्त। स्थ्यावरः। इम्बरः। मास्वरः। पस्वरः॥
 कस्वरः। यश्चयडः। यातेर्यडंतादरस्यात्॥ अतो लोफः। तस्य यलोपप्रतिस्थानिवत्त्वनिषेधालोपोप्योरित्यलोपः॥ अथोपः

अ

नो

सि. क.
८२

स्वस्थानिवत्तमाश्रित्य आतोलेपे प्राप्ते। वने लुप्तं न स्थानिवत्। यायावरः। आजसासधुर्विद्युतोर्जिपृजुयावस्तवः। कि
 प्रविश्याद्वाः। भासो। धूः। ध्रुवः। विद्युत्। उर्कः। शूरो। दशियुहणस्यापकर्षाज्जवते दीर्घः। जः। जुवो। ज्वः। यावशवस्य
 धातुना समासः। सत्रे निपात्यते ततः। किप्र। आवस्तवः। अन्योऽप्यपि दृश्यते। किप्र। छित्। पित्। दशियुहणं विध्यन्तरे पस्य
 हार्थः। क्विदीर्घः। क्विदसंप्रसारणं। क्विद्दे। क्विद्स्वः। तथा च वार्तिके। क्विच्चिप्रव्यायतस्तु कट्पुज्जश्रीणां दीर्घासं
 प्रसारणं च। क्विच्चि। सादिना उणादिसूत्रे केषां चिस्मिदेतलीलादौ न बाधामाभूदिति वार्तिके ग्रहणे। वक्तीति वाक्ये। एछ
 तीति प्राट्। आयतं स्तोति। आयतस्तुः कट्प्रवते कट्पूः। जूरुक्तः। अयतीति हरिं श्रीः। क्विति गमिज्जहोतीनां द्वे च। दशियुह
 णादयो संज्ञा। दिक्त्वं जगत्। जहोते दीर्घश्च। जहूः। हृमये। अस्य ह्रस्वश्चादीर्यतीति ददकः। ध्यातेत्यसंप्रसारणं च। धीः
 क्वचुः संज्ञांतरयोः। मित्रमर्नामकश्चित्। धनिक्वाधमर्णयोरंतरं यस्तिष्ठति विश्वासार्थः। सप्रतिष्ठः। विप्रसंभ्यादुसंज्ञायां।
 एभ्योक्तयोः स्यान्तु संज्ञायां। विष्कर्षापकः। प्रफुल्लस्वामी। संस्कर्जनिता। संज्ञायां तु विष्कर्षार्नामकश्चित्। मितं स्वादिभ्य उपसं
 ख्यानं। मितं इवति। मितदुः। शंस्फुल्लः। अंतर्भावित एव यथोच्यते। धर्मकर्मनिष्ठः। धर्मो धातुश्च कर्मण्यर्थे न्यस्यते। धात्रीज
 नन्यामकीचकुमत्फरमात्तपु। दान्तीशसंयुज्जस्तुदसि सितं मिह पतदशनहः करणा। दावादः। इत्यात् करणार्थः।
 दास्यनेन दात्रं। नेत्रं। तिवुचतयसिस्ससरकसेपुवा। एषां दशानां कल्पयानां मिह न स्यात्। रास्त्रां। योत्रं। योत्रं। स्तोत्रं। तोत्रं। से

उ
८३

श्रीः
८२

त्रं। सेकं। मेकं। पत्रं। दंष्ट्रा॥ नड्डी॥ हलसंकरयोः पुवः। पुहृपूजोः करणे ह्रस्वः स्यात्। तत्रे करणे हलसंकरयोरवयवः। हलस्य स करस्य वा
 पोत्रं। क्वमिस्यार्थः। अर्चिर्लूधसंवनसहचरइत्रः। अर्चिर्लूधवित्रं। धवित्रं। सवित्रं। रवित्रं। सवित्रं। यरित्रं। पुवः संज्ञायां। पवित्रं। येना
 ज्यमुत्पद्यते यज्ञानामिकावेष्टनं। कर्तारिचर्यदेवतयोः। पुवः स्यात्। केषां करणे। देवतायां कर्तारि। अर्चिर्वेदमंत्रे। तदुक्तं पिषाति
 दशनात्। प्रयतेनेति पवित्रं। देवतायां तु अग्निः पवित्रं समापुनात्। ॥ अथोणादयः॥ ॥ श्रीः॥ क्वापाजिमिस्वदिसाध्यश्चस्यउण।
 करोतीति कारुः शिल्पी। कारकश्च। आतोयुक्। वातीति वायुः। वायुर्गुदं। जयस्यसि सवतिरोगा नडा युरोषधं। मिनोति प्रक्षिपति
 देहोऽप्याणमिति मायुः। पित्तं स्वादुः। साधोति परकार्यं साधकः। अश्नोति राशुशीघ्रं। आशुर्वीहः पाटलस्यात्। हंसदीपः। मान आया। द
 सनिज निव रिवरिभ्यो जुण। दीर्येति इति दासः। क्तः प्रस्थः। सानुरस्त्रियो। जानु। जानुवी। इह जनि वध्योश्च न निषेधः। अनुवंध इत्यस्य
 मथ्यात्। चारुरम्यं। चादुमियं वाक्यं। मगव्यादित्वा लुप्रत्यये च दुरिस्यपि। किंजरयोः श्रिष्टा। किंशणातीति किंशारुः। सस्यश्रुक्। वाण
 श्रजशमेति जरायुः। गर्भशयः। शोरश्चलः। तरं त्यनेन वर्णादिति तालु। लकेवचः कश्च। लकेन गलेन वर्णीति लके वा कुमयुरे च।
 सररे चरणायुधे विश्वः। समशीलु चरित्सरितनिधनिमिमास्ति स्फुटः। भरति विभर्ति वासरुः। स्वामी हरश्च। म्रियंते। म्रियंते। म्रियंते।
 मरुः। निर्जल हेशः। शेतेशपुरजगरः। ततर्हस्तः। चरंति मक्षयंति देवा इति मिति वरुः। त्वरुः रवदुदिमुष्टिः। तनुः स्वल्पः। स्त्रियां मर्तिः
 स्तनुस्तनः। धनुः शस्त्रविशेषः। धनुर्न च धनुर्विदुः। धनुरिवाजनि वक्र इति श्रीहर्षः। मयुः किन्नरः। महुः पानीयका किंकेति र
 भसः। न्यंकादित्य लुत्वं जभेन सस्यदः। अणश्च। लवले शक्याणवः। म्यात्वात्किंवाटियां कटुः वरतिवदति वदुः। धान्यनिव

सि. को. ६३

धान्ये वा चोऽण उपस्य स्या सचनित्वा नित्यादा ददात्तः। प्रियंगवश्चमेणवश्चमेवीहिमेदस्त्वणुः पुमान्। निद्रुहणं फलिपादीत्यादिसु
 त्रमसि व्याप्य संबध्यते। अस्त्विति हि त्रयसि वासि हनि क्तिरिव धिमनिभ्यश्च। अणातीति शरु रायु धु को पुयोः स्वतर्वज्रम। स्निह्य
 धिः। चंद्रइ सन्ये। त्रपुसी सं। पुंसि स्रस्य सकः प्राणाः। वस्तु देवो यो जै शौ वस्तु तो ये धने मणौ। हनुर्वक्त्रे कदेशः। कंदुः अंडः। बंधः म
 नुः चात्। यदि अवयवो बंधुः। संधेः संप्रसारणं धश्चादेशेन द्विविशेषध्वौ सिंधुर्ना सरिति स्त्रियाम इत्यमरः। उंदरि चोदेः। उंदरि इंदुः
 ईषेः किञ्च। ईषेः उत्स्यात्स च कित्। आदेरि कारादेशश्च। इषते हि नस्ति इषुः शरः। इषुर्दयोः। संधेः सलोपश्च। कंदुः। सज्जरस्य
 चा। चात्सलोप उपस्यश्च। रज्जुग। कते राधंत विपर्ययश्च। ककारतकार्वा विनिमयः। तर्कुः सत्रवेष्टनं। नावंनेः। न्यंकादित्वा लु
 त्वा। नियतिमंचति न्यंकुः मगः। फलिपादि नमि मनि जनांगु क्त्वा पाहिना किधतश्च। फले र्गु क। फल्युः। पाटपटिः। पाटयतीति पटुः
 नम्यतेऽनेनेति नाकुः। वल्मीकं। मन्यत इति मध्। जायत इति जतु। वल्गु क्त्वा वल संवरणं। वल्गु। अयं केत्सन्वच्चा चलेन शिशुर्वा
 का। यो देवा यं पुरश्चोश्च मेधीयुः। सन्यदिति प्रकृते देय हणमित्येति रस्यर्थः। कुर्षश्च। वस्तु मुन्यंतरे विष्टो वस्तु न कुलपिंगलो।
 चादन्यतोपि। चकुः कत्ता। जघ्नुहता। पपुपालकः। धृषिदिव्यधिग धिधुषि स्यः। कुस्यात्। पुरुः। भिनत्ति भिदुर्वज्रम। यहिज्य
 तिसंप्रसारणं। विराहणं विध्याति विध्कः। राशो के कर्पूरे हपी केश चराक्षसो गध्कः। कामः। धपुः दक्षः। लघोरुचो करोतीति कुरुः
 मणातीति युरुः। अपदुस्सुपुस्फः। क्त्वा मादिषु चतिषत्वं। अपषु प्रति कलं दुष्टु सधु। रपरिचोपधायाः। अनिष्टं रपतीति रि
 पुः। अर्जिदशिकम्पनिपशि बाधाम जिपशितु क्त्वा क्दीर्घहकारश्च। अर्जयति युणान् जुः। सर्वानविशेषेण पश्यती
 श्यतेरुः स्यात्स च कित्सन्वच्चा।

उपस्य यः सचनित्
 २. आरुज्यमनिर्देशः

श्रीः
 ८३

क

नसि मेदः

तिपशुः। कंतुः। अंधः। कूपः। पांसुर्नानदयो नजः। ताल व्यश्वापिदं स्याश्च संबस्करपां सवः। बाधते इति बाहुः। स्त्री पुंसयोर्त्तजः। श्रि
 त्वादिभ्यश्चां संप्रसारणं सलोपश्च। त्रयाणां कुः संप्रसारणं अस्त्रेः सलोपश्च। एधुः मधुः। न्यंकादित्वा लुत्वा। मज्जति तपसा मज्जुः। लं
 धि बंधोर्नलोपश्च। लघुः। वालमूल लघ्वैर्युलीनां बालोरत्वमापद्यते। रघुर्न पमेदः। बहुः। अर्जोतेर्नुलोपश्चाउरुः सविष्टः।
 महति रुस्वश्च। उरुमहत्। श्लिषेः कश्च। श्लिषतीति श्लिषकुर्षयः। उद्यतो ज्योतिश्च। आडपरयोः स्वनिष्पत्त्यां डिच्चा। आस्वनतीति
 आरुः। परं अणातीति परशुः। एषोदरादित्वादकारलोपात्परशुरपि। हरिमित योर्दुवः। हरिभिर्दयते हरिर्दुर्दक्षः। मितं दवतीति मि
 तदुः। समुद्रः। शतेचा शतधा इवतीति शतदुः। बाहुलकात्केव लादपि। इवसूध्वे मितिर्दुर्दक्षः। शाखा चान्तादुमः। खरुशं कुपी
 युनीलं गुलियु। पंचैते कुप्रसवांता निपात्यंते। स्वनतेरेफश्चांतादेशः खरुशं कामः। क्रुरोमूर्खः। अश्चश्च। बां कुनी की लशत्ययोः
 पिबते तेरीलं युगागमश्च। पीयुर्वायसः। कालः सुवर्णवा। निष्पृवीलु गिताता वस्मात्कुः। नेदीर्घश्च। नीलियुः। क्रमि विशेषः। सगालश्च
 नीलो गुरिति पाठांतरे। तत्रधा तोरपि दीर्घः। लगे संगे अस्व अत इत्वं च। लगतीति लियुचितं लियुर्मूर्खः। मगश्चादयश्च। एते कुप्रस
 यांता निपात्यंते। मगं यातीति मगं युर्चाधः। देवयुर्धर्मिकः। मित्रयुर्लोकयात्राभिदुः। आकृतिगणाय। मदिवा शिमसि चति चैक्यं
 किम्यउरु। मंदुरा वाजिशाला। नाशुरा रात्रिः। माथुरा चतुरः। चंकुरो रथः। अंकुरः। रवर्जरादित्वादं कुरोपि। व्यथः संप्रसारणं किञ्च
 विधुरश्चो रक्षसोः। मकुरददुरो। मकुरो दर्पणः। बाहुलकात्कुर्षोपि। दधिदारणे। धातोर्दिवचने। अप्यासस्य लुक् कटिलोपश्च द
 दुरस्ताय दमे के राधेमांता इधेदयोः। ददुरा चंडिकायां स्यात्। ग्रामजा ले च ददुरा इति विश्वः। महु रादयश्च। उरजं ता निपात्यंते।

दुर्गतो भस्मात्
 निरममाम
 कुः स गतः

[illegible]

ते निधते बुद्ध स्वत्वं च। स्थविरः। रवदिरः। बाहुलकात् शीङ्गे बुद्ध स्वश्च शिविरः। सलिकल्पानिमहिषाडिसं डिसं डिपिं डितुं डिकु किमूत्प
इलत्। सलति गलति निम्नमिति सलिलं। कलिलं। अनिलः। महिला। एषोदरादि चान्महेलापि। मड इति सौत्रे धातुः। मडिलो भूरसेवको
मडिलो इतकल्याणं च। शंडिलो मुनिः। पिंडिलो गणकः। तुंडिलो मुरवरः। कोकिलः। मधिलो मयः। बाहुलकात् कुटिलः। कमपञ्चा कपि
लः। गुणादिभ्यः कित्। गुपिलो राजा। तिजिलो निशाकरः। गुहिलं वनं। मिथिलादयश्च। मंथ्यंते च रिपवो मिथिलान गरी। पथिलः। पथिकः
पतिकः। कुठिगाडिगुडिदंशिभ्य एरका पतेरः पक्षी गंतवः। कठेरः कच्छजीवी कठेरः पर्णाशः। बाहुलकान्मुनः। गडेरो मेघः। गुडेरोगुडकः
दशेरो हिंस्रः। कुंवेनेलोपश्च। कुबेरः। शदेस्त च। शतेरः शत्रुः। मलेरादयः। एरगंतानि पात्यंते। मलेरो जरा। गुधेरो गोप्ता। गुहरो लोहघा
तकः। मुहरो मूर्खः। कबेरो तपश्च। कपोतः पक्षी। माते ईवतुषा मातीति सवान्। कठिचकिभ्योरन्। कठिशोको वा कित्तमौ। कठोसू च
कोरः। किशोरादयश्च। किं पूर्वस्य ष्टपाते छिलोपः किमां त्यलोपः। किशोरः। अश्वशावः। सहारः। साधकः। कपिगाडिगंडिकविपरिभ्य आल
श्। कपीति निर्देशान्नलोपः। कपोलः। गडोलगंडोलो गुडकपर्यायो। कयोलः कटुः। पयोलः। मीनाने रुरन्। मयूरः। स्वंदेः संप्रसारणं च सि
ह्रं। सितनिगमिसिसिच्यविधाश्च कुशित्पस्कन्। सिनोतीति सेतुः। तितुत्रेति नेष्टुः। तंतुः गंतुः। मस्तु। दधि मंडो। सच्यते इति सक्तुः।
अईर्चादिः। ज्वरत्वे सूडतत्र कृत्यनुवर्तते। इति मते बाहुलकात्। ओतुर्विडालः। धातुः। कौटुः। पः कित्। पिवतीति पितुर्विडालो दिवा क
रे। अर्तश्चतुः। अर्तस्तुः सच कित्। कतुस्त्री पुष्यकालयोः। कुमिमनिजनिगाभाया हिभ्यश्च। पत्यस्तुः स्यात्। कंतुः कंदर्पचित्तयोः। मंतु
रपराधः। जंतुः प्राणी। गातुः पुंस्को किलेभंगे गंधर्वगायनेपि च। मातुरादित्यः। यातुरध्वगकालयोः। रक्षसि ह्यौ। बाहेतुः कारणं

सि. क. को
८५

चायः किः। केतुर्यहपताकयोः। अमोतेहस्वश्च। अक्षुः शरीरं। वसेस्तन। वस्तु। अगारेणिश्च। वेश्मत्तर्वास्तुरस्त्रियां। कनः कचुः।
कतुर्यहः। अधिवद्योश्चतुः। एधतुः पुरुषः। वहतुरनदान्। जीवेरातुः। जीवातुरस्त्रियां। सक्तेजीवितेजीवनोपधे। आत्कचुहधि
श्च। जीवेरित्येवजेवातकस्त्विदुमिषगायुभक्तकृषीबले। कविचमितनिधनिसर्जिखर्जिस्थः। कर्षः पुंसि करीषाशो कर्ष
नद्यांस्त्रियामता। चमूः तन्त्रः। धन्तः शस्त्रं। सर्जअर्जनो। सर्जर्षणिक। स्वर्जव्ययने। स्वर्जः। मर्जः पामा। मर्जरुणश्च। मर्जः शुद्धि
कृत्वावहोश्च। वधूर्जायास्तपास्त्रीषु। कषेष्ठश्च। कलः पामा। णित्कसिपद्यते। कास्तः चाक्तिः। पादुश्चरणधारणी। आरूः पि
गलः। अणोडश्च। ओडः जलल्लवयं। नत्रिलंवेनलोपश्च। लुंयल्लवकमेसमे। इत्यमरः। कश्चएरडः चास्या। कश्चवेउपपदेश
णातेरुः स्यादरडादेशश्च। कश्चोस्तुणकंदेस्त्री। बाहुलकादुप्रत्ययकश्च। क्लीबपुंसिच। ओडुश्च। तरतेरुः स्यात्। तस्यदुः
तइस्यादासहस्तक। हरिदातेर्यलोश्च। इश्चअश्चयोतयालोपः। दइः कुष्ठप्रभेदः। नतिप्रध्याः कः। नत्तर्नर्तकः। श्रधूरपानम्।
कृतेरश्च। कृतिः सौत्रोधातुः ततः कः। अमागमश्च। रंतर्देवनदीसत्यवाकच। अंइहंभजंभूकफल्ककईध्रीदिधिश्च। एतकप्रत्यया
तानिपास्यंते। अंइर्वधनं। हसीग्रंथे। निपातनान्मुश्च। हंसः। अनुस्वाराभावोनिपातनादित्येके। हंसः। जनेर्बुक्। जंबूः। जम्ब
दनेस्येके। बाहुलकादुस्वापि। जंबूः। कफलेलातीतिकफलूः। श्लेष्मातकः। निपातनादेत्वं। कर्कदधातिइतिकर्कधर्वद
शीनिपातनान्मुश्च। दिधिधैर्यस्यतित्यजतिदिधिश्च। पुनर्हः। केचिचु। अंइहंभूजंभूकंबुइतिपठंति। हंफउत्केश। हंफूः सर्पजा

धो
व
श्रीः
८५

तिः। कमेर्बुक्। कंबूः। परद्व्यापरीहारी। मयोसुतिः। मरुत्वागुरुत्पक्षः। मोमुइचा। गिरतेरुतिस्तस्यचमुद्ग। गर्भुस्त्वर्णी। तणाविशेषश्च।
हृषेरुल्ल। हर्षुलोमगकामिनोः। बाहुलकाच्चतः। चटुल्लोमनम्। हंसरुहिपुषिभ्यइतिः। हरितककुभिवर्णचतणवाडि। विशेषपाः
सरिन्दी। रोहितमगविशेषस्यस्त्री। युषइतिसौत्रोधातुः। रुश्चस्यरोहितपुरुषस्ययोषितइतिमाध्यं। ताडेर्णित्कुक्च। ताडयती
तितडित्वाविद्युत्। शमेर्दः। बाहुलकादित्संज्ञा। एयादेशः इडुन। शंठः। क्लीबः। शंठस्यात्कुंसिगापतायितिमेदिनी। कमेरुः। कम्बः। क
मठः। कळपेपुंसिमांडमेदेनपुंसकंइतिमेदिनी। बाहुलकाज्जवरः। शमेर्दइश्च। रामठंहिंउ। शमेरवः। शंखः। कणोष्ठः। कंष्टः। कल
स्त्रपश्च। तपतेः कलप्रत्ययः। चात्रपल्लः। तफला। लतातफलाकलत्रिके। शपेर्वश्च। शबलः। रवादिप्यश्चित्। रषलः। पललं। बाहुल
काहुणः। सरलः। तरलः। कमेर्बुक्। कंबलः। मुसरवंडने। बाहुलकादित्यनुषज्यते। मुसलं। लंगेर्दइश्च। लांगलं। कुटिकशिकोतिभ्यः
प्रत्ययस्यसुडकुडूलः। कुडेरपि कुडूलः। कश्मलं। बाहुलकाहुणः। कामलम्। मजेरिलोपश्च। मलं। चुपरचोपध्यायाः। चपलं। श
किशम्योर्नित्वाशकलं। शमलं। वगुघ्रस्वश्च। लंगलः। प्रज्ञादित्वालागलः। जमंताडुः। दंडोस्त्रीलुगुडेपिस्यात्। दंडः। रंडो। रंडोमृषिकप
प्यंतिविधवायोचयोषिति। रवंडः। मंडः। वंडश्चिन्वहस्तः। अंरुः। बाहुलकात्सत्वाभावः। पंडः। संघातः। तालुयादिरसपरो। गंडः। वंडः
पंडः। क्लीबः। पंडाबुद्धिः। कादिप्यठकित्वा। कवर्गादिभ्योडः। कस्यात्। कुंडं। कांडं। गुडुगंतो। गुंडः। घुणस्त्रमण। घुंडोस्त्रमरः। स्याचति
मजेरालच्। वाल्वालीयचः। तिष्ठतेरालच्। स्यालं। स्थाली। चतेर्वाल्च। चाल्वाल्। मजेरालीयच्। माजरीयोविडालः। पतिचंडि

प्रकाशमन्त्र
वैद्यके

खंडोस्त्री कलनेन कविभारमाणादेपोरसदिनी। मनहाने मंडः। नचोपडेशकनेदेकी वतमलनिमोदिनी।
आमनिप्रत्ययः।

सि. क. को
८५

चायः किः केतुर्गृहपताकयोः। आभोतेह स्वश्च। अस्तुः शरीरं। वसे स्तन। वस्तु। अगारेणि च। वेश्मत्तर्चा स्तरास्त्रियां। कनः कचुः।
कतुर्यज्ञः। अधिवद्याश्चतुः। एधतुः। पुरुषः। वहतुरनदान। जी वरातुः। जी वातुरस्त्रियां। सक्तेर्जविते जीवनोषधे। आत्कनुरधि
श्च। जी वेरित्येव जे वात कस्त्विंदुभिषगायुभक्तृषी वले। कपिचमितनिधनिसर्जिखर्जिष्युः। कर्षः पुंसि करीषाप्रो कर्ष
नद्यां स्त्रियां मता। चमृतनः। धनः रास्त्रं। सर्ज अर्जने। सर्ज र्धणिक। स्वर्ज व्यर्थेन। स्वर्जः। मर्जः पामा। मजर्गुणश्च। मर्जः शुद्धि
कृत्वा वहाश्च। वधर्जाया स्तपास्त्रीषु। कषेष्ठाश्च। कलः पामा। णित्कसिपद्यते। कास्तः चाक्तिः। पादश्चरणधारणी। आरुः पि
गलः। अणोडश्च। ओडः। डल छवयं ड। नत्रिलं बेनलोपश्च। तुं व्याख्यातुमेसमे। इत्यमरः। कश्च एरुः चास्या। कश्च वेउपपदेश
णातेरुः स्यादरडादेशश्च। कश्चो रूस्त्रणकंदेस्त्री। बाहुलकादुप्रत्ययकश्च। क्लीबपुंसि च। ओडुश्च। तरेतेरुः स्यात्। तस्य दुः
तईस्याद्वा रुहस्तका। दरिद्रातेर्यलोपश्च। इश्च अश्चयातया लोपः। दईः कुष्ठप्रभेदः। नतिश्रद्धाः कः। नत्तर्नर्तकः। श्रध्वरपानम्
कृतेरश्च। कृतिः सौत्रोधातुः ततः कः। अमागमश्च। रंतर्देवनदी सत्यवाक्ये। अंइहं भजं ब्रूक फलक कर्क धीदिधिषू। एते कप्रत्यया
तानिपात्यंते। अंइर्वधनं। हसीग्रंथे। निपातनान्मुम्। हंस्। अनुस्वाराभावे निपातनादित्येके। हंस्। जनेर्बुक्। जंबूः। जम्ब
दनेस्येके। बाहुलकादुस्वापि। जंबुः। कफं लुनातीति कफलूः। श्लेष्मातकः। निपातनादेत्वं। कर्कदधातिइति कर्कधर्बद
री निपातनान्मुम्। दिधिधैर्यस्य तित्यजतिदिधिषूः। पुनर्हः। केचिदु। अंइहं पूजं ब्रूकं बुडिति पठंति। हंफउत्केशे। हंफूः सर्पजा

श्रीः
८६

तिः। कमेर्बुक्। कंबूः। परद्व्यापरीहारी। मयोरुतिः। मरुतागुरुतपक्षः। यो मुट्वा। गिरतेरुतिस्तस्य च मुट्वा। गर्मुत्कवणी। तणाविशेषश्च।
हृषेरुलचा। हर्षुलोमगकामिनोः। बाहुलकाच्चतः। चटुलं आपन्नम्। हंस्। रुहिपुषिभ्यइति। हरितककुप्तिवर्णचतणवाजिविशेषयोः
सरिन्ददी। रोहितमगविशेषस्य स्त्री। युषइति सौत्रोधातुः। रुश्यस्य रोहितपुरुषस्य योषितइति साध्यं। ताडेर्णितुक्त्वा। ताडयती
तितडित्। विद्युत्। शमेर्हः। बाहुलकादित्संज्ञा। एयादेशः इडुन। शंङः। क्लीबः। शंङस्यात्कुंसिगापताविति मेदिनी। कमेरुः। कमेरुः क
मरुः कलपेपुंसिमांडमेदेन पुंसकंइति मेदिनी। बाहुलकाज्जवरः। शमेर्हइश्च। रामं हंइत्। शमेरुः। शंखः। कणोष्ठः। कंष्टः। कल
स्तपश्च। तपतेः कलप्रत्ययः चात्तफल्। तफला। लतातफलाकलत्रिके। शपेर्वश्च। शबलः। रवादिष्यश्चित्। रवल्। पललं। बाहुल
कादुणः सरलः। तरलः। कमेर्बुक्। कंबलः। मुसरवंडने। बाहुलकादित्यनुषज्यते। मुसलं। लंगेर्हइश्च। लंगलं। कुटिकशि कोतिम्यः
प्रत्ययस्य मुट्कुटुलः कुडेरपि कुडलः। कश्मलं। बाहुलकादुणः। कामलम्। मजेरिलोपश्च। मले। चुपेरत्रोपधायाः। चपलं। श
किशम्योर्नित्। शकलं। शमलं। कृगुघ्रस्वश्च। लंगलः। प्रज्ञादित्वा लंगलः। जमंताडुः। रंडो स्त्री लयुडेपि स्यात्। रंडः। रंडा रंडा मुषिकप
प्यं चिधिषवायो च योषिति। रवंडः। मंडः। वंडश्चिन्वहस्तः। अंगुः। बाहुलकात्सत्वाभावाः। वंडः संघातः। तालुयादि रिसपरे। गंडः। वंडः
पंडुः। क्लीबः। पंडा बुद्धिः। कादिष्यठक्त्वा कवर्गादित्येडः। कव्यात्। कुंडं। कांडं। मुड्गन्तो। गुंडः। पुणप्रमणो। पुंडोस्त्रमरः। स्याच्चति
मजेरालच्। बालनालीयच्। तिष्ठतेरालच्। स्यात्कं। स्थाली। चतेर्वालच्। चाल्वाल्। मजेरालीयच्। माजरीयो विडालः। पतिर्वंडि

स्वर्गोस्त्री इति कलेन कले विभक्तारमणनेदपोरमणितो। मत हा मे मंडः ने चोमलेना न मेदे क्ली वंतमलनि मणिनी। ३

नामनि प्रत्यय शास्त्रे

सि. को. क.

८६

सि. को. क.

स्यादतो व सरेक

कर्मर-

म. ग.

र. त. ५

श्री: ८६

स्यामालु पांतेनागलोके स्यादिवरे वडवान के इति मेदिनी ॥ चंडालः ॥ अशादि त्वादि पांचां लोपीत्येके ॥ कुलाल बुरुड निषाद चंडाल
 मित्रा मित्रे स्य चंदसी युष्मद्विदधता चार्तिकेन वत प्राप्येण सह विरोधात् ॥ तमि विशि विडि मणि कुलिक पिपलि पांचस्यः कालन ॥ तमा
 लः ॥ विशालः ॥ विडालः ॥ मणालः ॥ कुलालः ॥ कपालः ॥ पलालः ॥ पंचालः ॥ पतरंग ॥ उपक्षिणि ॥ पतंगः ॥ तरंगः ॥ लवंगः ॥
 आदिभ्यः कित्वा ॥ विडंगः ॥ मरुदंगः ॥ कुरंगः ॥ बाहुलकादुत्वं च ॥ सरजोर्हृदि ॥ सारंगः ॥ वारंगः ॥ स्वप्नादिभ्यः ॥ अगम्यघोः ॥ गंगा ॥ अङ्गः ॥ पुणे
 डाशः ॥ अपूरवडिभ्यः कित्वा ॥ ठागः ॥ पूगः ॥ खड्गः ॥ बाहुलकात्पि टअनादरे ॥ गत्रसत्वात्मावञ्च ॥ विद्वाः स्तरलः ॥ विद्वा रंगघत स संघम मेव
 मेके इति माघः ॥ पञ्चः कित्वा ॥ पञ्चागत्र कित्वा ॥ तस्य नुट्त्वा ॥ पङ्गाः ॥ विद्वा लिप्तेभ्यः ॥ अणातेर्हृस्वञ्च ॥ अङ्गः ॥ गण्डाकुनेन
 इचे सनुवर्तते ॥ शार्ङ्गः ॥ सुदियोगिणौ ॥ सुङ्गः ॥ गर्गः ॥ अंडबले सप्त रजः ॥ करंडः ॥ सरंडः ॥ पक्षी ॥ सरंडः ॥ स्वामी ॥ वरंडो मुखरोगः ॥ अहम सो
 दिः ॥ शरत् ॥ दरदय कूलयोः ॥ मसृज्जघनम् ॥ हणातेः पुघ्रस्वञ्च ॥ दधत् ॥ यजित नियजिभ्योऽङ्गित्वा ॥ यद् तद् ॥ यद् ॥ सर्वोदयः ॥ यत्ते स्त
 ट्त्वा ॥ यत्तत् ॥ सत्ते रटिः ॥ सरट् स्वाहा तमघयोः ॥ वेदभाष्ये तु यासिः ॥ कशानुमिति मंत्रे सरट्स्थो मधमक्षिकाभ्य इति याख्या तमा ॥ लघ्वेन को
 पञ्चालघट्वायुः ॥ पारयते रजिः ॥ पारकस्तवर्णः ॥ अथः कित्वा प्रसारणं च ॥ एथ क ॥ स्वरादि पाठदययत्वं ॥ भियः पुघ्रस्वञ्च ॥ भिय
 क ॥ पुष्यसिभ्यो मदिका ॥ युष्मसो चोधातुः ॥ युष्मड् ॥ अस्मद् ॥ त्वं ॥ अहं ॥ अतिस्तु कुरु सधृष्टिस्तु मावी यावापदियक्षिनीभ्यामन
 एभ्यश्चतुर्देशभ्यामन ॥ अर्मश्चकुरोगः ॥ स्तामः ॥ संघातः ॥ सोमः ॥ होमः ॥ समोगमनं ॥ धर्मः ॥ क्षेमम् ॥ कुशलं ॥ क्षोमं ॥ प्रज्ञाघणिक्षो
 मंच ॥ भामः ॥ आदित्यः ॥ यामः ॥ वामः ॥ शोभन दुष्टयोः ॥ पद्मम् ॥ पक्षपूजायां ॥ यक्ष्मारोगराजः ॥ नेमः ॥ जहातेः सन्वदा लोपश्च ॥ जि

स्यः कुटिलमंदयोः ॥ अवतेहिलोपश्च ॥ मन्प्रत्ययस्यायं हिलोपः न प्रकृतेः ॥ अन्यथा डिदित्येव प्रयात ॥ अत्र त्वरेत्पूढो ॥ तेयोर्ध्वकृते गुणः ॥
 चादिपाठदययत्वं ॥ इति उज्ज्वलदत्तः ॥ तन्ना ॥ तेषामसत्त्वार्थत्वात् ॥ वस्तुतस्तु स्वरादिपाठदययत्वं ॥ अवतीति आम् ॥ यसेराच ॥ ग्रामः ॥
 अविस्तिवसिभ्यः कित्वा ॥ उमं नगरं ॥ स्थुमोरश्मिः ॥ सिमः ॥ सर्वः ॥ शुभनागिसमीपयाः ॥ इषियुधी ॥ विदसिभ्यो घृस्तभ्यो मक ॥ इभः ॥ कामवसंत
 योः ॥ ईषीति पाठे दीर्घादि ॥ युष्मः ॥ यरोयाडाच ॥ इभः ॥ समित्वा ॥ दस्मायजमानः ॥ श्यामः ॥ धूमः ॥ स्मोतरिक्षो ॥ बाहुलकादीर्मे ॥ प्रणः ॥ युजिहं कवि
 तिजाकुश्च ॥ युष्मं ॥ रुक्म ॥ तिग्मं ॥ इतेर्हि च ॥ हिममा ॥ भियः पुष्वा ॥ भीमोभीषः ॥ धर्मः ॥ अध्यातोर्मुगुणश्च निपात्यता ॥ श्रीषः ॥ असते निपातायुं प्र
 योः शिवन सप्रसारणं च ॥ एथिबी ॥ धवन्नित्ये ॥ एथिबी ॥ एथिबी ॥ एथिती शदर्णवः ॥ अश्रुपुषिलरि कणिरवाटि विशिष्यः कवा ॥ अश्वः ॥ पुषस्तु स
 नादो ॥ पुषः ॥ स्यादुत्तरयोः ॥ पुषाजल कर्णिका ॥ लडा पक्षिसेदः ॥ फलंवा ॥ कण्वपापं ॥ बाहुलकादित्वे क्तिण्वमपि ॥ रवद्वा ॥ विश्वम् ॥ इणशी ॥ यो
 वन ॥ एवो गता ॥ यव एवामरुतस्कराणां ॥ असत्वे निपातोय ॥ रावं मित्राय वसपाय ॥ सर्वं निघृष्टरिषलक्षशिवपदप्रदधा अनंजो ॥ अकर्तये
 ने निपात्यते ॥ सतमनेन विश्वमिति सर्वं ॥ विपूर्वाद्घृष्टगुणामावोपि ॥ निघृष्टतेनेन निघृष्टः ॥ रवुरा ॥ रिषो ॥ हंसः ॥ लघ्वेनर्त्तकः ॥ किष इत्येव तत्राप्रधाया
 इत्वमपि ॥ रोतेस्मिन्सर्वमिति शिवः ॥ शंभुः ॥ योडो हस्वत्वं च ॥ पदो रथो मल्लो कश्च ॥ प्रहृत्यते इति प्रकृः ॥ हेनः ॥ आकार वकारलोपः ॥ जहाते रालोपावा
 ईधर्वन ॥ ईध आचार्यः ॥ इषडसन् ॥ अतंजोति किं ॥ सतीसारकः ॥ बाहुलकादुत्तेः ॥ हस्वः ॥ शोवयद्वा जिह्वा श्रीवाधामीवाः ॥ शोवडसंतोदात्तार्थः ॥ योत्स्व
 नयः ॥ इत्योडुगागमश्च ॥ लिहं त्यनयाजिह्वा ॥ लकारस्य जगुणात्मावञ्च ॥ गिरं त्यनया श्रीवा ॥ ईडागमश्च ॥ आघ्रातीत्याघावायुः ॥ माड्मीवा ॥ उद
 रकिंभिः ॥ वायुस्थिन्य ॥ कुरुदृष्ट्यावः ॥ कर्वः ॥ कामः ॥ आरुवश्च गर्वः ॥ शर्वः ॥ दर्वो राक्षसः ॥ कनिन्युदपितक्षिराजिधन्विद्युप्रतिदिवः ॥ योतीति युवा
 रवा ॥ ईडः ॥ तक्षा ॥ राजा ॥ धन्यामरुः ॥ धन्यशरासनं ॥ कवा सूर्यः ॥ प्रतिदीप्यतीत्यस्मिन्निति प्रतिदिवा ॥ दिवसः ॥ स्यश्च ॥ योत्स्व ॥ सप्त ॥ अष्टा ॥ न

चो ८

[illegible]

九:

चदाने। अजेक। वीर। नीर। पदो ग्रामः। मद्रो हर्षः। देशसेदेः। मुद्रा प्रत्ययकारिणी। खिद्रो रोगोदरिद्रश्च। खिद्रम्। सिद्धं। वज्रं। मंद्रः। वंद्रः। पवाद्य
चिचंद्रोपि। हिमांशुचंद्रमाचंद्रइंद्रः। कुमुदवां। धवः। शशीचंद्रो हिमकृतिः। दहोमि। दस्रः। स्ववेद्यः। दस्रः। समुद्रः। स्वत्वं। वसेः। संप्रसारणे। नर
परसपिस्तजिस्पशिस्पहिसवनादीनामोरफपरस्यसकारस्य स्यादीनां सवनादीनां च मूर्धन्यो न स्यात्। पूर्वपदादिति प्राप्ताः। प्रतिविध्यतइ
ति। तर्ह्योपि प्रायतेन शासिवसीति प्राप्ता मृपिन। उस्वरश्मिः। उस्वागोः। वाश्रोदिवसः। वाश्रं मंदिरं। शीरोऽजगरः। हस्रो मर्त्यः। स्त्रिध्रः। साधः
मुध्रः। मुसरकवाहुलकात्। मुस्त्रमश्च। चकिरम्योरुश्रोपधायाः। चुक्रमम्लद्वयं। रुम्योरुणः। वोकसः। विकुस्त्रचंद्रः। अमितम्यादीर्घश्च। आग्रं।
तामं। निदेर्नलोपश्च। निडा। अर्दरीर्घश्च। आर्दः। हनेर्दश्च। अर्दः। दुरीणो लोपश्च। दुःखेनेयते प्राप्यतइति दूरं। कतेश्चः। कृच। कृच्छ्रः। कूरः।
णिलुकच। रोदयतीति रुद्रः। बहुलमन्यत्रापि संज्ञा छंदसोः। णिलुगित्येव। वांतिपणेश्रुषो वा तास्वतः पणेश्रुषो वा पयततः पणेश्रुहो वांति ततो दिव
प्रवधति। जररीच। जीरोणुः। ज्यश्चैत्येकै। कसूधागृध्रिभ्यः। कूरः। कूरः। धीरः। गृध्रः। अस्मिन्निमीनादीर्घश्च। अश्रुः। सौत्रः। अश्रुः। सीरमन्नीरं
मीरः। समुद्रः। वाधिधेः। वीध्रं विमलं। वधिधेपि स्यात्। वध्रं चर्म। वध्रः प्राकारः। अजं दायवज्रविप्रकुब्रचुब्रक्षररवुरभद्राग्रसरसलश्रुक
श्रुकगौरवश्रो मालाः। रन्तं ताडनं विंशतिः। निपातनाडुणाभावः। ऊजो नायकः। इदि। इन्द्रः। अंगेर्नलोपश्च। अग्रम्। वज्रो स्त्रीदीर्घकैप
वा। डुवश। उपधाया इत्वं विप्रः। कुं विचुव्योर्नलोपश्च। कुब्रमरणं। चुब्रं मुखं। क्षरविलेखनं। रफलोपः। अउणः। क्षरः। खुरछेदनं। रको
वायुणाभावश्च। खुरः। सदेर्नलोपश्च। मद्रं। उचसमवाये च स्य गः। उग्रः। त्रिभी। क्षरी। पक्षलः। लो जलतरणद्वयं। श्रुवश्च स्य कः। श्रुकः
पक्षलः। श्रुकः। उइ। इन्द्रिः। गौरोरुणे सिते पीते। वनसंभक्तौ। वज्रो विभागी। इणा गुणाभागाः। इरामेद्ये च वाशिष्ठा। आमाने। माला। स
भिकसउकत्। कसगतौ। सम्यक् सन्तिपलायते जना अस्मादिति संकुसुकोऽदुर्जनः। अस्मिन् रश्च। पचिनशोर्णुकननुमोच। पचनः।

सि. ल.

८८

है वापनस्य

अप. ४

श

पाकुः सपकारः नशेर्तुम। नशुकः शिष्यकृत्वासीत्कः। कुनशित्यसंज्ञयोरपूर्वस्यापि। रजकः इहकुकुहकः। चरकः। चषमक्षणे चषकः॥ शु
नकः। मषकः। मरश्चलोवारमको विलासी। लमकः। जहाते हं च। जहकस्यागी कालश्च। धो। धमच। धमकः। कर्मकारः। हनोवधच। वधकः॥
बहुलमन्यत्रापि। कुहविस्मापन कुहकः। कृतकं। कृषर्द्धिश्चोदीची। कार्षकः। कृषकः। उदकं च। प्रपंचार्थं। वृषिकृषोः किकृत्। वृषिकः। कृषि
कः। प्रादिपणिकृषः। प्रापणिकः। पण्यविक्रयः। प्राकर्षिकः। परदारोपजीवी। मृषादिर्घश्च। मृषिक आरवुः। स्यमः संप्रसारणे च। चादीर्घः॥
सीमिको रक्षमेदः। क्रियकृत्वा। क्रयिकः। केता। आदिपणिपनिपतिस्त्रिभुक्। आपणिकः। आपनिकः। इदनीलः। किरानश्च। आपतिकः
रेयेनः। आरवनि को मृषिकावराहश्च। श्यास्याह मविध्यइतत्र। मश्येन स्येनः। हरिणः। अविनोऽच्युः। व्रजेः। किञ्च। व्रजिनं। अजेरजच
वीसावबाधतार्थं। अजिनं। बहुलमन्यत्रापि। कठिनम्। नलिनं। मलिनं। कुडिनं। धृतः। यमरुषिदिनं दिवसोपिदिनं। इदक्षिण्यामिनम्॥ इ
विणं। दक्षिणः। दक्षिणा। अर्तः। किदिच्चा। इरिणं भूयं। वेपितुहोह स्वश्च। विपिनं कुडिनं। तल्लिपुलिभ्यां च। तलिनं विरले स्तोके स्वच्छपित
लिनं त्रिषु। पुलिनं। गर्वरत्त उच्च। गौरादि चानडीषु। अर्धवर्णी गवर्धिणी। रुहश्च। रादिणः। महारिनश्च। चादिनन्माहिनं माहिनं राज्यं। किञ्च
चिप्रतिष्ठिस्त्रिषु। पुड्वादीर्घो संप्रसारणं च। वाक। प्राद। श्रीः। स्वयतो घृतादि कं सूर्यज्ञापकरणां। इहिरण्यं। करभूः। कामरूपी कीरश्च जुरा
काशे सरस्वत्या पिशाच्या जवने पिच। आभोतेर्द्ध स्वश्च। आपः। अद्भिः। अद्भ्यः। अम्भः। परो व्रजेः षः पदांते। व्रजेः। किप्रदीर्घो स्तपदांते ल
षश्च। परित्राह। परित्राजौ। कुक्कुवच्चा। जुहः। क्वः कः। क्वः। विक्का। इकार उच्चारणार्थः। कइत्। कुत्। क्वः। क्वः वक्त्रवृश्च संमृदि॥
वनो तेरनुश्चवो। तनो तेश्चि कप्रत्ययः। अनो वंश्च देशश्च। ल्कः। गुल्गुदिभ्योऽङोः। न्कोः। नोः। चिरवयम। डोरि स्यात्ग्लो करोति। लन्मेज
तदातिसिद्धिनियमार्थं मिहं। उणादिप्रत्ययांतः चतएवेति। रातेर्द्धः। राः। रायो। रायः। गमेर्द्धः। गोर्नादिस्येबलीवर्द किरणकृतुमेदयोः॥

मिति
श
श्रीः
८८

स्त्रीतु स्यादिशिमारत्यां हमो वसरभावपि। नस्त्रियो स्वर्गवज्रां वुरश्मिह बाणलोमस्त। बाहुलकाद्यतेरपिडोः। धोस्त्री स्वर्गातिरिक्षयोः। ममेश्च
इः। म्रः। चाहुमेः। अयेरुः। मर्द्धासिः। दोः। होषो। पणेरिजादेश्चवः। वणिकः। स्वार्थः। नेगमोवाणिजो वणिकः। वशः। कित्। उशिग शो घृतेपिव। म्रजु
वा। म्रिकृत्तमिः। जसि सहारिन्। जस्तरिर्वज्रम्। सहुरिरादियः। एथिर्वीच। कयुरुह जयुव। सवनश्चन्द्रमाः। यवनः। रवणः। कोकिलः। वरणः
अशेरशच। अश्नोतेयु च्यातरशादेशश्च। रशनाकां चो। जिह्वावाची तुदंत्यसकारवान्। उदेर्नलोपश्च। ओदनः। गमेर्गश्च। गमेर्गु च्यातरग्यां
तादेशः। गगने। बहुलमन्यत्रापि। यु च्यात्। स्यदनः। रोचना। रुनेः। क्यु नारजनश। स्रप्स्रस्त्रिभुक्। सुवनम्। सवनम्। आदित्यः। ध्वनो
वकिः। निधवनं स्तरतम्। स्रज्जानमंषरीषं। कृष्टजिमंदिनिधात्रः। क्युः। किरणः। पुरणः। समुद्रः। व्रजनमंतरिक्षम्। मदनं स्तोत्रं। निधनम्।
ध्वषेधिषच संज्ञायां। धिषणोऽङ्गः। धिषणाधीः। वर्तमाने एषत्त हन्म हज्जगत्त वच्चा। अतिप्रत्ययांत निपात्यते। ध्वसेचने। उणासावः। ए
षंति। वृहदा महाश्च। मर्जगादेशः। जगत्वा संश्चत्तपहृहो एते निपात्यते। एयकरणं शतकडावीन इत्यर्थः। सविनोतः स्तइ इकारलोपः। सं
श्चत्तकुहकः। तपल्लवपिपूर्वद्वितेष्टिलोपः। इतएववह त्रगर्थापघातिनी। कुंदस्य सान वृक्षुद्धयाम्। शवसानः पंथाः। जरसानः पुरुषः
अंजिहृधि मंदिसहिष्यः। किं व। अंजमानो मेघः। एधसानः पुरुषः। मंदसानो म्रिः। जीवश्च। सहसानो यज्ञो मयूरश्च। अर्तुणः। शुद्धः॥
अर्मसानो म्रिः। सन्धानं वृक्षवः। संस्तवानो वाग्मी। युधिबुधिदृशः। किञ्च। युधानः। बुधानः। दशानः। लोकपालः। रुष्टः। सनातु ककुला
पश्च। लुडुराणश्चन्द्रमाः। शिचिदेर्द्धश्च। शिचिदानः पुण्यकर्मा। तन्तवोशं सिद्धदादिभ्यः संज्ञायां चानिदो। शंसादिभ्यः श्चदादिभ्यश्चक्रमा
तन्तवोस्तः। तोचानिदो। शंस्ता। स्तोता। शंस्तरो। शंस्तरा। श्चदिः सौत्रोधातुः। शकलीकरणं मक्षणे च। अनुदत्तव। शतमषान्दकचसदा

३

सि. को. हं.
८९

नमिति मंत्रात् उद्घाणं वा वेहते वासुदेते इति प्रायणाच्च। स तास्यात्सारथो दाः स्येवेश्या यामपि श्रद्धे। बहुलमन्यत्रापि। मन्त्र। मन्ता। हन्ता। चनेष्ट
 त्वष्ट होतपोत्तमात्तजामातमात्पितृदुहिता। नपतंत्यनेनेति नप्ता। पौत्रो दोहित्रश्च। नयतेऽप्युपपन्न। नेष्ट। त्विषीरितोत्वं। त्वष्टा। होता। पोता। माज
 तेर्जलोपः। प्राता। जायां मातिजामाता। मानृजायां नलोपः। माता। पातेराकारस्यत्वम्। पिता। बुहेस्तचददुगुणाभावश्च। दुहिता। कज्य
 सेर्कत्। स्वसा। यनेर्द्विष्टा। याता। सार्यास्तृष्ठात्तवर्गस्य यातरस्य परस्परं। नञिचनंदेः। ननंदं तननां दा। इह रदिर्नानुवर्तत इत्येके। न
 नां दातुरवसापकनं नंदानं दनीचसा। इति शब्दार्णवः। दिवेर्कः। देवा। देवरो। देवधरः। नयतेर्द्विष्टा। ना। नरो। नरः। सव्येस्थश्चेदसि। अंबां वे
 सत्रस्थास्थिचरुणा मुपसंख्यानम्। सव्येष्टा सरथिः। सव्येष्टरो। सव्येष्टरः। अर्तिसधधम्यम्यश्यावित्तम्योऽनिः। अष्टम्यो निप्रत्ययस्या
 त्। अरपिरग्रेयो निःसरणिः। धरणिः। धमनिः। अमानिर्गीतः। अशनिः। अवनिः। तरणिः। बाहुलकादजनिः। आदिभ्रुवेः सनश्चेदसि
 आ। शुश्रुषणिः। अग्निर्वातश्च। कृषेरादेश्चवः। चर्षणिर्जनः। अदेर्मुञ्च। अप्रनिरतिः। वृतेश्चावर्तनिः। गोवृद्धेनस्तचकारान्मुट्। कर्मनि
 रित्याह। क्षिपेर्कः। क्षिपणिरायुधम्। अर्चिश्चुत्तुस्यपिष्ठादिर्द्विष्टासिः। अर्चिर्ज्यात्वा इदं तोष्यं। अग्नेर्भाजं तो अर्चयः। शोचिद्दीप्तिः
 हविः। सपिः। इस्मान्तिहस्वः। छदिः। पल्लः। छर्दिर्वमनयाधिः। इदं तोषि। छर्द्यतीसारश्चलवान्। छर्हर्नलोपश्च। वहिर्नाकुशश्चमणोः। धुते
 रिसिन्नादेश्चवः। ज्योतिः। वसोरुक्तेः संजायां। वसुरोचिर्यज्ञः। सुवः कित्। सुविस्मृत्तः। सहो धश्च। सधिरनज्ञानं। पिबतेऽप्युक्। पायिश्चकृत्।
 समुद्रयोः। जनेरुसिः। जनुर्जननां। मनेर्धश्चेदसि। मधुः। अर्तिसधधम्यम्यश्यावित्तम्योऽनिः। अरुः। पर्ययिः। चपुः। यजुः। तनुः। तनुषी श्रीः
 तनंषि। चनुरस्त्रियां। धनुर्वंशविष्णुर्होपिनिर्गुणः। किं कुरिष्यति। सातस्य उदंतस्य वारुप्यै। तपुः। सूर्याग्निशत्रुषु। एतेष्विष्टि। आयुः। आयुषी।

चक्षे शिञ्चा चक्षः। मुहेः किञ्च। मुहुरव्ययो। बहुलमन्यत्रापि। आचक्षः। परिचक्षः। कृष्टश्चरति। चरश्च। कर्षरो व्याधरश्च सोऽगर्वरो हंकारी।
 शर्वरीरात्रिः। वर्वरः। प्राक्तनोजनः। चत्वरं। नौसदः। निषद्वरस्तजंवाकः। निषद्वरीरात्रिः। ११६। इक्षणादिषु द्वितीययादः॥ ॥ ७॥ छित्तरक्ततरधीवरप
 वरमीवरचीवतीवरनीवागह्वरकह्वरसंयद्वयः। एकादशध्वरचत्वरानां निपात्यते। छिदिर्द्विष्टा अनयोस्तकारांतादेशः। छिदेयुणाभावश्च। छित्
 रोधृत्तः। चत्वारो गदकुंजयोः। धीवरः। केवर्तः। पीवरः। स्थलः। मीवरो हिंसकः। चिनातेर्द्विष्टा। चीवरं सिष्ककप्रावरणं। तीवरो जातिविशेषः। नीवस
 परिब्राह्मणो गृहतेर्हस्वत्वं। गह्वरं। कटेवर्षादौ। कद्वरं। व्यंजनं। यमर्दकारः। संयद्वयनपः। पदेः संयद्वर इत्येके। इक्षसिजिदीदुष्यविष्णानक। इनः
 सूर्येनपेपयो। सिन्काणः। जिनाउर्हन्। दीनः। उच्छः। उन्नः। केन मीनो। एतौ निपात्येते। स्फायतेः पूनः। मीनः। कृषेर्वर्णी। कृषः। वंघेर्वीधिवुधीचात्र
 धाबुधः। धाहवस्यज्यतिभ्यान्। धानात्प्रत्ययवेस्त्रियः। पर्णपत्रं। पर्णः। किंशुकः। वस्त्रो मूल्येव तेनेच। अजर्षे वनः। अज्ज आदिसुः। बाहुलका
 कृष्णातेः। शोणः। पंगुः। लक्षेरदः। लक्षश्चुरादिण्यंताक्षः स्यात्तस्याडागमश्च। वामुडीत्येके। लक्षणां। लक्ष्मणं नाम्नि विद्धे। लक्षणां लक्ष्मणम्
 रामश्चाता। लक्षणाहंसयोषायां सारसस्य चलक्षणा। वनेरिञ्चोपधायाः। वेज्जानदी। विवेष्टेयुं च। दीर्घाच्चारणसामर्थ्यान्त्रयुणः। स्यून आदि
 स्यः। बाहुलकात्केवलानः। उड्। अंतरंगत्वाद्युणः। युणः। स्यान्। कृष्टसिदुपन्धनिस्त्वपि स्यान्निता कर्णः। वर्णः। जर्णश्च इव दृष्टश्च। सना। ॥ ५॥
 णः। पञ्जोनी चर्गतिः। अन्धमोदनः। स्वज्ञानिन्। धेः इड्। धेनः। सिंक्कः। नदी धेना। त्विष्णुपिसिस्थिः। किन्तु। श्रुष्टः। सूर्याचक्षिश्च। रस्ते
 यो। सज्जो दीर्घश्च। सनावधस्थानं। रमेस्तवा। रमयतीति रत्नं। रस्नासास्नास्थूणावीणाः। रास्नागंधद्वयं। सास्नागो गळकंबकः। स्थूणायाह
 स्तसिः। वीणा वलुकी। गादाया मिथुच। गेषुर्गीयनः। देष्टुदीत्या। कृत्यश्रम्यां कस्तः। केल्लमद्वयमखंडम्। जेदीर्घश्च। तीक्ष्णः। छिधरश्चोपधा

सि. को. क.

७७

याः श्लक्ष्णम्। यजिमानि सुं धिदसि जनि स्यो युक्। यज्युरध्वर्युः। मन्युदैत्ये क्रतो युधि। ध्रुधुरभिः। दस्यस्तस्करः। जन्पुशरीरी। मजि मड्ड्या युक्
 रूको। रुज्यसजिनं। मरुः। सतैरयुः। सरयुर्नदी। अमृशिति पाठं तरं। सरयुः। पानी विषियः फा। पातिरक्षसस्मादा मानमिति पापघ। तद्योगात्पापः
 नपः। पुरोहितः। बाहुलकादुणाभावेनीपोरक्षविशेषः। वष्यः। पानीयम्। युवकैश्च। युपोवक्रम। स्विबोदीर्घश्च। स्तपः। समुद्रायः। कश्च
 म्यानिश्च। चालित्वा स्तपः। बाहुलकादुत्तं। अर्पमा। कुयुम्यां च। कुर्वति मंडूका अस्मिन्कूपः। युवंति वध्नाति अस्मिन्पुमिति युपोयजस्तंभः। स्त्र
 र्वष्यशिल्यशष्यवाष्यरूपपर्यंतल्याः। सप्तेतेपप्रत्ययांता निपात्यते। र्वनतेर्नकारस्य धत्वं। र्वष्यः। क्रोधवकाकारो रूस्वः। शिल्यको भलं॥
 रास्का हिंसायां निपातनात्त्वत्वं। शष्यं बालतणं प्रतिष्ठास्यश्च बाधतः षः। बाध्यानेत्रजलोष्मणः। बाधस्व। रोते दीर्घः। रूपं स्वभावे सौंद
 र्यं। पृ। पर्वण्डं वा कतणं पंगुपीठं च। तल प्रतिष्ठाकरणे। चुरादिणि चो लुक्। तल्पं शय्यादृदारेषु। सति हृषिषु विगदि मदिष्योणे रितुत्र। अ
 यमंतोति णेरयादेशः। स्तनयितुः। हर्षयितुः। पोषयितुः। गदयितुः। वावडूकः। मदयितुः। मदिरा। केहरित्यां कु। केलुः शिल्पी। हल्लुर्वा
 धि शस्त्रं च। गमेः सन्वच्। जिगलुः। दासाभ्यां कु। दानुदीना। माकु। ववर्गश्च। वडुः। धेदइच्। धयति सतामिति धेनुः। क्वः कित्। सनुः पुत्र
 नुजेरवो। जहाते र्दंतलोपश्च। जहुः। स्थाणुः। कीले स्थिरहरे। अजिह्वी स्यो निश्चो अजेकवेणुः। वर्णुर्न देशभेदयोः। रेणुर्दयोः। स्त्रिया ध
 लि। विषेः किञ्चो विष्णुः। कदाधारोर्विकलिष्यः कः। बाहुलकान्तरकस्येत्संज्ञा। कर्को धवलघोरकः। दाको दाता। धाको नृदा। आधा
 रश्च। राका पोर्णमासी। अर्कः। कल्कः। पापाशये पापेदमेविट् कीरयोरपि। स्वरस्त्रुषिमुषिस्यः कक। सकउत्पलवातयोः। हकश्चाप श्री
 दका कयोः। मरुकां छिंदं। शुष्कः। मुष्काः। उं। शुक्वल्कोल्काः। शुभेरं सलोपः। शुक्ः। कल्कं कवल्कलमस्त्रियां। उषदाहे। षस्य कः। उल्का। इ ७७

पर्जन्यः। शक्रमेघयोः। वदेतन्यः। वदान्यस्यागिवाग्मिनोः। अमिनाक्षियजिवधिपतिस्यो जन्। अमत्रं। नक्षत्रं। यजत्रः। वधत्रमायुर्वं। पतत्रंतन
 रुहं। गडिरादेश्च कः। कडत्रं। डल्योरेकत्वस्मरणाल्ललत्रं। वृजश्चित्। वरत्राचर्ममयीरज्जुः। सुविदेः कत्रन्। सुविदत्रं। कुटुंबकं। कतेर्दुम्
 च। कंतत्रं लंगलं। मृहशियजिपर्विपच्यमितमिनमिहर्षिभ्यां तत्र। दशस्योऽतस्यावमिरतः। मरतो मरुः। दर्शतः सोमसूर्ययोः। यजतः
 रत्निकपूर्वतः। पचतीति। अमनो रोगः। तमतः स्तष्ट्रापरः। नमतः प्रकः। हर्यतोश्च। हृषिरंजित्यो कित्। हृषतो मशो बिंदुश्च। रजतं। खलतिः
 खलतेः सलोपः। अतच्प्रत्ययांतस्य इत्वं च। खलतिर्निष्केशशिराः। शीहृशपिरुगमिबेचिजीविश्राणिभ्या सप्तस्योयः स्यात्। राषशोजग
 रजशपश्च। रवयः। को किलः। गमयः। पथिकः। पंथाश्च। वंचयः धूर्तः। वंदीति पाठे वंदते वंदते वा वंदयः। स्तोता स्तुयश्च। जीवयः। आयुषाश्च
 शणयो बलवान्। बाहुलकात्तमिदमित्यां। शमयश्च शमः। शांतिर्दीति स्तुदमथोदमः। मजश्चित्। भरथो लोकपालः। रुदिविदिभ्यां डि
 त्। रोहितीति रुदयिष्युः। वेत्तीति विदयः। उपसर्गे वसेः। आवसयो र्हं। संवसथो ग्रामः। अत्यविमिति मिनमिरमिल्यपि नक्षितपिपतिप
 निपणि मदिभ्यां जसच्। द्रयोदशस्योऽसच्। अततीत्यतसः। वायुरात्मा च। अवतीत्यवसः। राजा मानुश्च। वमंत्यसिन्धिति वमस्।
 समपानपात्रं। ताम्यंत्यस्मिन्मसः। अंधकारः। नमसः। अनुकूलं। रभसो वेगहर्षयोः। लभसो धनयाचकश्च। नमति नम्रातिवान्
 भसः। आकाशः। तपसः। पक्षी चंद्रश्च। पतसः। पक्षी। पनसः। कंदकिफलं। पणसः। पण्यद्रव्यं। महसंज्ञाने। वेजस्त्वच्। बाहुलकादि
 ताभाक्। वेतसः। वहियुभ्यां णित्। वाहसोजगरः। यावसस्तणसंघातः। वयश्च। वयगतौ। वायसः। काकः। दिवः कित्। दिवसः। रुष्टश्च
 लिकलिगदिभ्यां मच्। कतमः। शलभः। कलभः। शलभः। अष्टपादः। गर्दभः। रुविद्यपिभ्यां कित्। रुषमश्च। रुषसः। रुषेति ध्रुश्च। रुष

सि. को. ह.
८२

हिंसायां। अस्मादस्य च निरुक्तिर्यातलुषादेशश्च। लुषसो मत्तदंतिनि। रासि वल्लिष्यां च। राससः वल्लिषः। ज्वविशिस्यां च। जरंतो महिषः। वेशं
तः पल्लवः। कृतिनं दिजीवि प्राणिभ्यः पिदाशिषि। रोहंतो रक्षभेदः। नंदंतः पुत्रः। जीवंतः। ओषधः। प्राणतो वायुः। पित्वां दीश रोहंती। कृत्तवहिवसि
मासिसाधिगडि मंदिजिनेंदिभ्यश्च। दशभ्योऽस्य सचपिवा। तरंतः समुद्रो तरंती नौका। भवंतः कालः। वहंतो वायुः। वसंतो ऋतुः। मासंतः
सूर्यः। साधंतो भिक्षुः। गडं धर्मदि त्वा न्नि त्वंदस्वः। अपा मंतो तिणे रयः। गडं यंतो जलदः। मंडयंतो मूषणः। जयंतः शक्रपुत्रः। नंदयंतो नंदकः। हं
ते मुं वहि चो हे मंतः। मंदे र्मलो पश्च। भदंतः। प्रव्रजितः। कच्छेरः। कच्छरा ये रथा। बाहुलकाऽऽर्जरसर्परादयः। अति कर्मि च मि च मि दे वि वा सि
स्यश्चिन्त। पश्योरः चित्स्यात्। अरं कषाटं। कमरः कामुकः। चमरः चमरः। देवरः। वासरः। कुबः कुरन्। कुररः पक्षिसेदः। अंगिमदि मंदिभ्य
आरन्। अंगारः। मदारः। मंदारा। चराहः। गडः कडच। कडारः शृंगार शृंगारो। शृंगार्या मार क नु मयु क ड स्वश्च। शृंगार से रसः। शृंगारः क
न कालुका। कंजिम जिभ्यां चित्। कंजिः सौत्रः। कंजारो मयूरः। माजीरः। कमेकि दु चो पथायाः। विदि स्यु ह त्ते रं तो दत्तः। कुमारः। तुषार
दयश्च। तुषारः कासारः। सहारः। आम्रसेदः। दीडो लुब्धः। दीनारः। स्वर्णो मरणः। सत्तेरपः पुकच। सवपः। उषिकुटि दलिक चिखति र
जित्यः कृपन्। उषपो वहि सूर्ययोः। कुटपो मानसां डं। दलयः अहंणः। कचपंशा कषात्रं। खजपंघतं। कणेः संप्रसारणं च। कुपापे कपश्च।
कृवर्मणस्य स्वरे सेदः। विटप विष्टप विशिपो लपाः। चचारो अमकि पन् प्रत्ययांता। विटशब्दे। विटपः। विशतेरा देपः प्रसयस्य लुब्धत्वं। विष्टपं फवनां। विशते प्रसया देरित्वं। विशिपं मंदि रं। वलतेः संप्रसारणं। उलपं को मलंतणं। हते स्ति कन। वर्तिका। कृतिमिदिलीति श्रीः
भ्यः कित्। सौत्रो लतिः। कृत्तिका। मिन्तिका मिन्तिः। लत्तिका गोधा। इष्य शिष्यां त कन। इष्टका। अष्टका। इषास्त शान्त शस्तेनो। एतशो

पत्नीका पाशव्याति मार्चस्यः कन। एके मुख्या न्य के वलाः। सको मंडूक मेष पोरिति विश्वमेदिन्यो। काकः। पाकः। मिश्रः। शाल्वं शकलं। अल्वः
पथिकः। रारी रावय वश्च। मर्कः शरीर वायुः। नौहः। जहाते कन्या नौ। निहाका गोधिका। नौसदेर्दिच्। निष्को र्खी हे म्नि तत्पले। स्य मेरी इच्
स्यमीको वल्लीकः। रक्षभे रश्च। इड्डस्वदतिके चित्। स्यमिकः। अजियु धूनी स्यो दीर्घश्च। वीकः स्यादात पक्षिण्यः। शूका धूको। वायुः नी
को वक्ष विरोधः। द्वियोरश्च लोवा। हीका क्लीका। नपा मता। शक्रे नो नो कनेयः। उ न उ त उं ति उ नि ए त व चार स्यः। शकुनः। शकुंतः। शकुंतिः
शकुनिः। भूवो सिश। भवंति वर्तमान कालः। बाहुलका देवश्च। अवंतिः। वदेर्वदंतिः। वदंती। किं वदंति र्जन श्रुतिः। कन्यु च क्षिपे च। बाहुवः
क्षिपण्यु व संतः। इक्षु ज्वलदत्तः। भवन्तः स्वाभिसूर्ययोः। अनुडन देश्च। चाक्षिपेः। नदनुर्मेघः। क्षिपण्यु र्वातः। कृत्तदारिष्यु उ न च। करुणो
हस भेद स्यात् करुणा च रुपा मता। वरुणः। दारुणः। शोरश्च लोवा। तरुणस्तलुनो युवा। कृधि पिशि मिथि स्यः कित्। कृध्नो ग्ले च जातिः। पि
शुनः मिथुनं। फले गुक्त्वा। फल्युनः पार्थः। प्रजाघणि फाल्युनः। अशे ल श वा लभुनः। अर्जिर्लु क च। अर्जुनः। तपा रव्या यो चित्। पित्वा दं तो
दात्तः। अर्जुनं तणम्। अर्तश्च। अरुणः। अजिय मिशी इभ्यश्च। वयुनं देव मंदि रं। यमुना। शयुं जगरः। वृत्तवदि ह नि क मि क विभ्यः सः। वर्षी
तर्षः। लवसमुद्रयोः। वल्लः। वल्लं वक्षः। हंसः। कंसो र्खी पानु माजने। कक्षः। नक्षत्रं। लुषेर चो पथायाः। लक्षः। मने दीर्घश्च। मांसं। अशद वना
अक्षः। कक्षश्चि कृत्य विभ्यः कित्। रूक्षा। हक्षः। कृत्तमुदकं। कृत्तं नक्षत्रं। कृत्तं र्जो तो। कृत्तो दि म्दे स्यु क। अदि यु धि कु विभ्यश्च। उ सः प्रसवण
उत्सः स्तवकः। कुक्षा जगरे। ग्राधिपण्या दको च। गत्सः काम देवः। पक्षः। अशः सरः। अक्षरं। वसश्च। वसरः। संप्रवृत्तिः। संवसरः। कृत्तमदि
भ्यः कित्। बाहुलका न्नषत्वं। कृत्तरः स्यात्तिलो दनं। धृसरः। मत्सरः। मत्सरामक्षिका ज्ञेया भंभरा ली च सामता। पत्तेरश्चलः। पत्सलः। प

3



सि. को. ह.
५३

कासेवप्रतिसरापिवा। अहहजं देरु कचा म्यासस्य। शरीरी कोहिंस्त्रः। पर्परी को दिवाकरः। बर्बरीकः। कुटिल केराः। पर्परी कादयश्च॥
 स्फुरस्फुरणो। अस्मादीकं च। धातोः पर्परी देशः। पर्परी कं किसलयः। दर्दरी कं वादित्रं। शर्परी कं शरीरं। तित्तिडी को रक्षमेदः। नेरेर्नुम्वा चं न
 री को मरः। मर्मरी को हीनजनः। कर्करी का गलंतिका। पुणनेः पुंडरीकं। पुंडरी को व्याघ्रोन्निर्दिग्गजश्च। र्षेः किद्रस्वश्च। इषी का। श
 लाका। ज्ञेज्ज्। ज्ञेजी क उपहतः। सतेर्नुम्वा। सणी कालाला। मडः की क न क कणे। मडी को मगः। मडे कणः शिष्टुः। बली कादयश्च। की क
 न्तानि पास्यते। अलक्षणा दो। अली कं मिथ्या। विपूर्वा दली कं। वि प्रियं रवे दश्च। वली कं पटलं प्रांते इमादि। कृत्स्न्या मी पत्रा करी को
 ह्री मुक्त गो मये। तुरी षः। तुरी ता। अष्टम्या किञ्च। शिरी षः। पुरी षः। अर्जर्जजश्च। अर्पे जी पिष्ट पयनं। अंबरी षः। अयं नि पास्यते। अविश
 रः। अंबरी षः। पुमांश्च। अमरस्क की वंबरी पंश्च। होना। कृत्स्न कटि पटि चो टि पटि र्वा करी रो वंशां कुरः। शरीरं। परी र फलं। कटी
 रुः कंदरो ज्ञ घन देशश्च। परी रश्च दनः। कंटकः कामश्च। शोटी रस्या गि वीरयोः। ब्राह्मणादित्वात्थजः। शोटी र्ये। वरोः किं। उशीरं। करो मुंड
 चा कश्मीरो देशः। कृज उच्च। कुरी रं मेथुनं। घसेः किञ्च। क्षीरं। गभीरं गंभीरो। गमे र्धः। पक्ष मुम्वा विष्णो। विहा। स्य तर्ज हाते च विहर्वा म्या मा
 स्ययः। विषा बुद्धिः। विहा स्वर्गः। अच्यय इमं। पच दलि मरः। पचलि मा वद्धि रयोः। शी डो धू कल कवल जवाल नः। च। वारिः प्रत्यया स्फुः। री
 क मध्यः। शीलं स्वभावः। शेवळः शेवालः। बाहुल का हस्ययो पि। शेवालं शेवळे न स्त्री शेपालो जल नीलिका। मक पि स्या भू को कपो भू
 र्मुग्गः। काणू क का कः। वले रूकः। वलू क पदी उत्पल मूलं च। उच्च कादयश्च। वले संप्रसारण मूकश्च। उल्ल क विंदु पेच को। वावडु श्री.
 को वक्ता। मछू केः। शमेर्बु क्वा। शंबू को जल शुक्तिः। शलि मंडि स्या मूकश्च। शालू कं कंद विशेषः। मंडू कः। नियो मि। नेमिः। अर्त्त रत्न। ई ५३

र्मिः। भवः किञ्च। भूमिः। अश्नोते न शच। रश्मिः। किरणो रज्जुश्च। दल्मिः। दल विदारणो। दल्मि रिंदा युधम्। वीज्या ज्वरि स्यो निः। बाहुल का मात्वं वेणिः
 स्या लेश विन्या सो प्रवेणी च स्त्रिया मुषो ज्यनिः। जर्णिः। सूर्य वि स्या किञ्च। सणि रं कुशः। वसिः। सुवि य मे च योः। अंग र्नलो पश्च। अग्निः। बहिश्च।
 अयु दुग्ला हा त्वरि स्यो निः। वद्धिः। अणिः। योनिः। अणिः। काष्ठां बुक्। हिनी समरः। ग्लानिः। हानिः। तूर्णिः। बाहुल का त्मलानिः। धृष्टि र्मि
 पा र्क्षि र्णि भूर्णि। एते पंच नि पास्यते। धणिः। किरणः। स्पशतः सलो पः। धन्नि रल्प शरीरः। धधे र्द्विश्च। पा र्क्षिः। पाद दण्डः। चरेरु प धा य उ त्व मे
 तूर्णिः। कप र्द क शतं। विमर्त्त रत्नं। भूर्णि धरणी। दृष्ट्या विन्। वर्वि र्ध स्मरः। दर्वः। अष्ट रूज गत्यः किञ्च। जी र्विः। पशुः। शी र्विः। हिंस्त्रः। स्ती र्वि र्ध युः
 जाय र्वि र्ध पः। दिवो ह दी र्ध स्या सस्य। दी दिविः स्वर्ग मोक्षयोः। द्वा वि द्वा विष्णो वि स्थ वि कि की दि वि। ह वि स्तं तु वा य द्रव्यं। धृष्टि र्वि र्धः। अस्त्रो ह
 स्य त्वं च। छवि र्दीप्तिः। स्य वि स्तं तु वा यः। दीव्यं त कि की र्वी व। कि की दि वि श्रापः। बाहुल का ह्रस्व दी र्ध यो र्वि नियमः। चाधे ण कि की दि वि ना। पात
 ई तिः। पतिः। शके र्त्त ति र्वा। शकत्। अमर तिः। अमतिः। कालः। बहिव स्य ति स्यः। अति व ह ति स्य वनः। वसति र्गह्या मि न्योः। अरतिः। क्रोधः। अच
 को वा। अंक तिः। अच तिः। वातः। हंते र्ह च। हंते र तिः। स्या दं हा देश च धातोः। हंति दुरित मनया अहंतिः। दानं। प्रादेश नं निर्वपण मप वर्जन मंहतिः
 र्मे नि र्वा र मतिः। काल काम योः। मडः। क्रिः। स्मरिः। अदिश दिष्टु मि स्य किञ्च। अदिः। शदिः। शर्करा। हरि प्रभुरा शुचि र्ब्रह्मा। वं च्या दयश्च॥
 कि न्तानि पास्यते। वं कि र्वा द्य मेदः। गृह दारु पा र्वा स्थि च। वप्रिः क्षेत्रं। अंदिः। रं धिश्चरणः। तदिः। सोत्रो धा तुः। तं दि मो हः। बाहुल का ह्रुणाः। मेदिः। कि
 राश दि स्या त्रि शो निः। शक्तिः। कुंजरः। अदस्त्रि निश्च। चात्रि श। अत्री। अत्रिणो। अत्रिणः। अत्रिः। अत्री। अत्रयः। पते रत्रि नू पत त्रिः पक्षी। मृगे क
 णि स्या मी निः। कणी किः। पल्लु वी नि ना दश्च। अयं तश्चि त्। अयं वि र्वा धिः। वेजो डि च। वी वि स्तरं गः। नक्षमा से। अवी चि र्न र क मेदः। अह नि स्या

मनी वि.

सि. को. ल.
५४

भूषणः अरुणः सूर्यः हनूषोराक्षसः पुरः कुपत्रः अयुरअग्रमने पुरुषः अन्येषामपीति दीर्घः स्तुषः पुनर्हि कल्पित्य उषः परुषः नडुषः कलुषः पीयूषः पीयडितिसोत्राधातुः पीयूषः बाहुलकादुणपयूषोमिनवंपयः मल्लोर्नुम्बा मंजुषः मंडेया मंडूषः मंडूषा अर्तैरुः अरुः शत्रुः अरुः अरुवः कुटः कित्रा कुटुर्वस्त्रहं किलेय योजनं विंशं शक्रादित्योत्तरा शक्रयोस्त्रियां ककिर्गत्यर्थः कटकः सन्नाहः कटः शिल्पी करटइसादि ककटिकडिकटिभ्यां ज्वरः करं वं व्यामिश्रं कटिकडीसोत्रो कटं बोहृक्षसेदः कटं बोप्रसागः कटं वावादित्रमा कटं विंत्तपक्षिणि कादेष कलहंसः कलिकर्षारमः कलमः कर्दमः कुणिपुल्या किंदनः कुणशब्दोपकरणयोः कुणिंदः शब्दः पुंल्लं दोजातिविशेषः कुपेर्वावश्चाकुपिंदकुविंदौतुवाये नोषं जेर्धयिन् नोषंगयिः आलिंगकः उद्यर्तेश्चिन् उदरयिः समुद्रः सैर्त्तपिन् चारयिः रज्जिर्पिजादित्युत्तरोलचो खर्जरः कर्पूरः वल्लूरं शुक्रमांसं पिंजलं कुशवर्तिः लंगेर्दिश्चा लंगूलं कुसूलः कुक्कुटदीर्घश्च कूची चित्रलेखनिर्का समीपः समीचः समुद्रः समीची हरिणी सिवेष्टरुचः स्त्रोदसो कुरः सूची शमेर्वन् शं वा मुसलं उल्वादयश्च वन्तानि पात्यंत उचसमचाये नस्यलत्तं गुणासावश्च उल्बंगमाशयः शुल्बं ताम्रां विंबं स्थस्तं त्वज्वको पतिष्ठतं वच्चा अबकएतोस्तः स्तादशश्चास्तवा पुच्छस्त्रणादिनः स्तवकः पुष्पायुक्तः शाशपित्याददनी शोदोजं बालशय्ययोः शब्दः अद्भ्यश्च अचतीत्यब्दः कौतुभः कुंदः बलिमलितनिष्ठः कयन् वलयः मलयः तनयः दृष्टेः पुकडुको वा वषयः आश्रयः हृदयः मिपित्यांकः मेरुः पेरुः सूर्यः बाहु काल्पित्यवतरेपि संवत्सरवपुः पाकः पेरुर्वासीर्दिनप्रणीः जज्वादयश्च जजुः जजुणी अश्वा अश्वणी रुशानित्यां कुन् रुरुमेगभेदः शातयतीति शत्रुः प्रज्ञादोपाधुस्वत्वं जनिदाद्युसृष्टमदिषमिनमिहत्रस्य इत्तन्त्वं लण् क्तिन् शकस्य डडराट्चः जनिचो मातापितरो दात्वः दाता यो

ने

व

श्रीः

५५

लोमंता अंडजः क्षीणपुण्यश्चासृणिरंकुशः चंद्रसूर्यो वायुश्च वरुणः आर्द्रिका मूलकं च मल्लः पंठः इत्वादि लोपः नमतीति नटः शैलपः विसर्तिपरः कुलात्तातकश्च अन्यस्यापि दृश्यंते पल्लममृत्तं पृशं कुसेरुं सभेदेताः कुल्लं कुल्लमां कुलीदं कुसीताजनपदः सानसिर्वर्षसि पर्णसितंदुलंकुशचघालेत्तल्लपल्ललधिष्णशल्याः सनोतरसिप्रत्ययः उपधावृद्धिश्च सानसिर्हरण्यं वज्रोडुकच वर्णसिर्जलं पृपर्णसिर्जलहं तडआघाते तंडुलाः अकिलक्षणे उशश्च अंकुशः चषराकः चषालोयूपकटकः इल्लेदेसभेदः पल्ललं त्रिधषा क्रकारस्य इका रः धिष्णः शलेर्यः शल्यं वा पुंसि शंकुनी मूलाल्यधिष्णः मूलं शकः प्रियंवदे अम्लारसः बाहुलकादमेः अम्लः मात्वा ससिल्योक्ता माया लाया सस्यं बाहुलकात्कनोतेः सल्यंदक्षिणवामयोः जनेर्यक योविताषा जन्यपुद्गं जायाभायी अद्यादयश्च यगं वा निपात्यंते इतो र्यक अडागमश्च उपधातोपश्च अद्यामाहेयी अद्यः प्रजापतिः कनीदीप्तो कन्या ववयोरैक्यं वंध्या स्नामदिपद्यर्तिदृशकित्योवनि शस्नावारसिकः मद्वाशिवः पदापंथाः अर्वातुरंगगर्हयोः पर्वयंथिः प्रस्तावश्च शक्राहस्ती डव्रयो शकरी अंमुलिः शीडु कुशरुहिजिप्ति सधस्यः कनिशः शीवाअजगरः कुम्भारगालः रुक्मादृक्षः जित्वाजयी क्षित्वावायुः सत्वाप्रजापतिः धत्वा विष्णुः ध्याप्योः संप्रसारणं धीवाकर्मकसपीवास्थूलः अर्धश्च अन्वा प्ररशदास्तुत्वा प्रलोप्रशत्वाचसागरः प्रवरीप्रशवरीचनदी सर्वपातुस्य इन्द्राधपचिरिन्द्रः तुडिः तुंडिः बलिः बलिः यजिः देवयजिः काशतर्जिकाशिः यतिः मलिः मल्लीः कलिः मसीपरिणामः मसिः बाहुकालेडुणाः कोटिः हेलिः बोधिः नंदिः कलिः हपिषिर्हृदि विदिच्छिदे कीर्त्तियश्च हरिर्विष्णवहाविंद्रेमेकेसंहेहयैरवो चंडकील्लवगेचयमेवातेचकीर्त्तिके पोषवर्जः रोहिर्प्रतीः वर्तिः वेदिः वेदिः वेत्ता कीर्त्तिः इगुपधात्किं लुपिः रुषिः शुविः लिपिः बाहुलकादत्वा लिपिः तल्लनिकर्षीत

५६

५७

५८

सि. को. क.

२५

जे

वा

म

लिः। तूली। कूर्चिका। म्रमेः संप्रसारणं वा म्रमिः। वातः। बाहुकाधमिः। अमितमिश्रतिस्तमामतइत्र। कमिः संप्रसारणा नुदत्तेः। कमिपिति
 मिः मय्यभेदः। शितिर्मेव कष्टकृतयोः स्तिमिः समुद्रः। मनेरुच्च। मुनिः। वर्णवर्लिश्चादिरण्ये। वर्णिः सोत्रः। अस्य बलिशदेशः। करोपहारयोः पुं
 सि बलिः प्राण्यंगके स्त्रियाम्। हिरण्यतुवर्णिः सुवर्णः। वसिवपियन्ति राजिब्रजिसदिहनिवाशिवादिवारिस्यइत्र। वासिश्चदनवस्तुनिवापि
 वापी। याजिर्यहा। राजिः। राजी। ब्राजिर्वातालिः। सादिसारयिः। निहातिर्नाहघातिनी। वाशिराग्नः। वादिर्विद्वान्। वारिर्गजबंधिनी। जलेतुल्ली
 वं। बाहुलकाद्वारिः पथिकसंहतो। नहोसम्भ। नासिः स्यात्प्रियपुंसि प्राण्यंगे तु स्त्रियां। पुंस्यपीतिकेधिव। मयर्द्विष्टदसि। कार्षिः अत्र कुने
 शारिः। शारिका। कजउदीचां कारिषु। कारिः शिन्पी। जनिघासिन्मामिण। जनिर्जननं। घासिर्घस्यम्। अग्निश्च। अत्यतिश्यां च। आजिः संयामः
 आतिः पक्षी। पदेचा पदातिः। पदाजिः। अशिपणिस्फोरुडायलुकोच। अशेरुद्र। राशिपुंजः। पणापतेरायलुका। पाणिः करः। वातेर्द्विष्टाकिः प
 क्षीस्त्रियां वीत्यपि। प्रहरतेः कृपे। प्रहिः कृपः। नो व्योयलोपः पूर्वस्य च दीर्घः। ये च इणस्यात्यलोपश्चने दीर्घः। नीविः। नीवी। वस्त्रग्रंथो मूलध
 ने च न। समानेरव्यः सचोदात्तः। समानराव्युपपदेरव्याइत्यस्मादिण्यस्य च उदात्त। यलोपश्चसमानस्य वदात्तः स इत्यादेशश्च। समानः रव्या
 यतेजने रितिसरवा। आदिश्च। हिमिभ्यां ह्रस्वश्च। इणस्या सच उदात्त। आडेहिस्वश्च। स्त्रियः पाल्यश्च कोटयः। सपेवृत्रासरेण्यहिः। अचइः। र
 विः। पविः। तरिः। कविः। अरिः। अलिः। रविकेधयसि वसि वनि सनि ध्वनि यथि चलि स्यश्च। र्वनिः। कषिर्हिस्त्रः। अजिः। असिः। वसिर्वस्त्रं
 वनिरश्च। सनिर्भक्तिर्दानं च। ध्वनिः। यथिः। चलिः। पशुः। एते च दसि। वर्तिः। कजकिच्चा। मजिः। कृष्टृष्टृकुटिभिदिष्टिदिष्यश्च। इः कित्यात्॥ श्रीः
 किरिर्वराहः। गिरिर्गोत्राक्षिरोगयोः। गिरिणाकाणः। गिरिकाणः। शिरिः। शालमः। हंता च। पुरिर्नगरं राजानदी। वा कुटिः। शालाशरीरं च। भिदिर्वज्रं॥

म

मतिवशमेव

श्रीः

२५

मनिर्नैत

जे

म

होमाकाळः भविमाकुटं वा। भविमात्रपे। सविमा वा शुः। स्तविमा तल्पे। शविमा प्रसवः। जनिमत्स्यामिमनिर्नैत
 छिदिपरशुः। कुंडिकं धोर्नलोपश्च। कुडिदाहे। कुडिर्देहः। कपिः। सर्वधातुषो मनिर्नैत। क्रियतइतिकर्म। चर्म। सस्मा। जम्भ। शर्म स्था मवळे। इस्मानि
 तिह्रस्वः। छट्वा। सुत्रामा। छहेर्नञि। नः नकारस्याकारः। अत्यतत्वं तपो वेदोत्राधिप्रः प्रजापतिः। अशिशकिभ्यां छंदसि। अश्मा। शक्मा। ह्रस्वध्रस्व
 स्तश्चभ्यदमनिर्नैत। जनिमाजन्मा। परिमामसुः। वेजः सर्वत्र। छंदसि साधायो चेत्यर्थः। वेमानंतु वायदंडः। अर्द्धर्थादिः। सामनी। वेमनी इति दृष्टिः
 नामन्सीमन्व्योमन्शोमन्लोमन्पाप्मन्व्यात्मन्। सप्तअमी निपात्यन्ते। स्नायते अनेनेति नाम। सिनोते दीर्घः सीमा। सीमानो। पक्षे
 डाश। सीमे। सीमाः। येजअंत्यस्योत्तुपाः। व्योम। रोतेः। रोम। लोम। पाप्म। पापे। ध्यामापरिमाणं तेजश्च। मिथुने मनिः। उपसर्गक्रियसंब
 द्धे मिथुने। स्वराथे माइदं। सुशर्मा। सातिभ्यां मनिर्नैतमनिर्नैत। स्यति। सामा। समनी। अस्मि। हनिमशिभ्यां सिकर। हंसिका हंसयोः पिति। मक्षिका
 कोररन्। कवरः। मिस्त्रुडवागरुडः। इदं। कमिर्नलोपश्च। रदं। कामयतेर्द्विभिः। किम्। सर्वधातुस्यष्टन्। वस्त्रं। शस्त्रं। इस्मन्विति ह्रस्वत्वं। छंदना
 छत्रं। अस्तिगमिनमिहनिविशपशां दृदिश्च। छाष्टः। गात्रं शकटं। नात्रं सत्रं। हात्रं मरणं। वेष्टं जगत्। आष्टमाकाशः। दिवद्युत्र। द्यात्रं ज्योतिः
 उपरिखनिभ्यां कित्वा उष्टः। रवात्रं रवनित्रं। जलाधारश्च। शिविभुव्याष्टरुद्र। सूत्रं मूत्रं। अमिचिमिदिशसिभ्यः क्रः। आत्रं। चित्रं। मित्रं। रात्रं
 पुवाह्रस्वश्च। पुत्रः। स्त्रायतेर्द्विः। स्त्री। गुधवीपधिवचियमिसदिहदिष्यः स्त्रः। गात्रं स्यान्नामवंशयोः। गोत्रा। एथिरी। ध्वं गहं। वेत्रं। पत्रं
 वज्रं। यंत्रं। सत्रं। क्षत्रं। ज्ञया माश्रमसिभ्यश्च। होत्रं। यात्रा। मात्रा। श्रोत्रं। मस्त्रा। गमेराच। गात्रं। ददिभ्यः छंदसि। दात्रं पात्रं। ध्रुवादिष्ट
 न्याणित्रन्। भावित्रं। गादित्रं। गारित्रमोदनं। वरहं तै। वारित्रं। अशिवादिभ्यइत्रात्रौ। अशित्रं। वहित्रं। धरित्रं। मही। त्रेड् एवमादिभ्यउत्रः॥
 गोत्रं प्रहरणं। दत्रं। वरुत्रं। प्रावरणं। अमेर्दिषतिवित्। अमित्रः। शत्रुः। आः सभिर्निकृषिभ्यां। संपूर्वादिणः। निपूर्वात्कषश्चास्यात्

अयं

सि. को. ल. ६
६७

३

लाः। हंसोष्टनोनआव। दाससेवकशूद्रयोः। दंशोश्च। दाशोधीवरः। उदिचेर्देसिः। स्वरादिपादादव्ययत्वम्। उच्चैः। नौदीर्घश्च। नीचैः।
सौरमेः। कोदमे पूर्वपदस्यचदीर्घः। सुमेः। सुपूर्वात्तदमेवाच्यतः स्यात्। किंवादनृनासिकलोपः। सूरतः। उपशांतः। दयालुश्च।
ओषण्णुकस्वश्च। यत्प्रत्ययः पुण्यं। स्वसेः। शिकुडिकेच। संसतेः। शिरादेशः। यत्प्रत्ययः। कित्तस्यकुडागमश्च। शिक्यं। अर्तः। कुपुस्तं।
उरणोमेषः। हिंसेरीरन्तीरवो। हिंसीरोव्याघ्रदुष्टयोः। उदिदृणातेरजलो पूर्वपदांत्यलोपश्च। उदरं। डित्वनेमुदचोदात्तः। अत्रअञ्च
चडित्यान्धातोर्मुदसचोदात्तः। मुखं। अमेः। सन। अंसः। मुहः। रवोमूर्च। मूर्चः। नहेर्हलोपश्च। नखः। शीडोद्वस्वश्च। शिरवा। माड्डउरवा
मयत्र। मयूरवः। कोलिगलिम्याफगस्याञ्च। कुल्फः। शरीरावयवोरागश्च। गुल्फः। पादयंथिः। श्वशोचणश्च। सुनोष्टच। श्वणश्च। सुनो॥
प्रत्ययोष्टयोददेशः। पार्श्वास्त्रीकक्षयोरधः। पशुरायुधं। श्मनिश्चयतेर्दुन्। श्मनूशब्दोमुखवाची। मुखमाश्रयतइतिश्मश्च। अश्चा
दयश्च। अश्चनयनजलं। जनेष्टनलोपश्च। जटा। अत्रतस्यजंघचातस्यजनेः। जंघादेशः स्यादञ्च। जंघाहन्तेः। शरीरावयवेष्टेचाजघ
नं पश्चाद्वितंबस्त्रीकक्षाः। क्विवेजुजघनंपुरः। क्विशेरनलोपश्च। लकारस्यलोपः। केराः। फलोरित्वाजादेज्जश्च। पकितं। कजादित्यः
संज्ञायावृत्त। करकः। करका। कटका। कटका। नरकं। नरकोनारकोपिचेतिद्विरूपकोशः। सरकं। गगनं। कोरकः। कोरकं च। चीकयत न
राद्यंतविपर्ययश्च। कीचकोवंशसेदः। पविमन्योरिचोपधायाः। पचकः। मचकः। जनेररश्च। जठरं। पविमनिभ्योविच्चा। वठरोमूर्चः
मठरोमुनिशोडयोः। विदादित्वान्माठरः। गर्गादित्वान्माठर्यः। ऊर्जदृणातेरलवो पूर्वपदांत्यलोपश्च। उदरः। शूररससोः। रुद्रादयश्च। श्रीः
रुदरः। कुसलः। मदरं। विलसत्। रुदरः। सर्पः। हंतैर्धुनाद्यंतयोर्धत्वत्त्वाद्यतनोमारकः। क्रमिगमिहामिभ्यस्तुनृद्विश्च। कांतुः। पक्षी २५

सिंहः ४

गांतुः। पक्षिकः। शोभर्मशकः। हर्यतेः। कन्यनृहिरच। कन्यनृप्रत्ययः। हिरण्यं। रुजः। पास्तः। कर्पासः। बिल्वदित्वात्कार्पासंवस्व। जनेस्तरश्च। जर्तु
हंस्तीयोनिश्च। उणोतिर्दः। उर्णा। दधातेर्यतनुदचाधान्यं। जीर्यतेः। किन्नरश्च। निविश्यात्कालपक्षिणोः। बाहुलकाद्भूलितेतीतदीर्घानामव्य
तेर्यलोपोमश्चापतुडात्कः। मव्यतेरालप्रत्ययस्याप्तस्यापतुडागमः। धातोर्यलोपः। मकारश्चांत्यस्या। ममापितालोविषये। रुजं। कीकन।
रुजीकदंदो धूमश्चातनोतेर्दुः। सन्वचा। तितउः। पुंसिक्कीबचा। अर्भकश्च। युक्पाकावयसि। रुक्कद्वेदो। अतोबुनृभकारश्चांतादेशः। प्रयः
कुक्कसंप्रसारणं च। विवतेकन। अवधावमाधमावरेफाः। कुसितो। वदेनोअयत्। अवधो। अवतेरमः। वस्यपक्षधः। अवमः। अधमः। अ
तैर्वच। अवीरिफतोस्तोदादिकादरेफः। लीरीडोद्वस्वः। पुट्चतरोक्केषणकुसुनयोः। तरणतोप्रत्ययोक्रमान्तः। धातोद्वस्वः। प्रत्ययस्यपुट्। लि
प्तं। लिप्तं। रिप्तेकुसितमा। लिरोरीचोपधायाः। कनलोपश्च। लोनाम्ना। लिरोः। कन्यात्। उपधायाईत्वंलस्यलोपः। नामागमश्च। कीनारः
ममः। कित्फलोनेत्यं। अश्मोराशुकर्मणि। वरश्च। चकारादुपधायाईत्वं। ईश्वरः। चतुरन। चत्वारः। प्रातत्परन। प्रातः। अमेस्तुद्वचश्च। अत
मध्यं। देहगलिपादश्चानः। गप्रत्ययः। धातोरत्यस्यलोपः। दकारस्यनकारः। नगः। सिचैः। संज्ञायांहनुमोकश्च। सिचतः। कप्रत्ययः। दकारादेशः
उम्ब। हिंसः। व्याडिघ्रातेश्चजातो। कप्रत्ययस्यात्। व्याघ्रः। हंतैरुधुरन। घोरः। श्मरुपधालोपश्च। वादनृदिमा। वरतेर्दः। वयः। नीनृ। य
हेरानि। अहणि। डीधृहणी। व्याधिमेदः। प्रथमं। प्रथमं। चरश्च। चरमः। मंगेरलनृ। मंगलं। ७०॥ ॥ इत्कणादिषुपंचमः। पादसमाप्तः ॥
श्रीमंगलमर्जि। यतितरां ॥ ॥ श्रीः ॥ ॥ उणादयोबहुलं ॥ एतवर्तमानेसंज्ञायांचबहुलस्यः। केचिदविहितापिउदयाः। संज्ञासुधातु
रुपाणिप्रत्ययाश्चनतपर ॥ कार्यादित्यादनृबंधमेतच्छास्त्रंउणादिषु ॥ ॥ भूतेपिदृश्यते। भविष्यातिगम्यादयः। दाशगाद्योसंप्रदाने। ए

सि. को. ह.

तोसंप्रदानेकारकेनिपात्येते। दाशत्यस्यैदाशः। गांहंतितस्मैगोघ्नोऽतिथिः। भीमादयोपादाने। सीमः। सीमः। प्रस्कंदनः। प्ररक्षः। मूर्खः। स्व
लति। ताभ्यामन्यत्रोपादयः। संप्रदानापादानपरामर्शार्थतास्यामिति। ततोसोप्तवतितंतुः। रत्तंतदितिबर्त्य। चरितंतदितिचर्मा। तुमुएव
क्रोक्रियार्थाक्रियार्थायां। क्रियार्थायांक्रियायांउपपदेष्वविध्यत्यर्थवातोरतोस्तः। मांतत्वादव्ययत्वं। कृषंडुष्टंयाति। कृषंदर्शकोयाति
अत्रवासरूपेणात्जादयोना। पुनेर्बुलुक्तेः। समानकर्तृकेषुतुमुन्। अक्रियार्थोपपदार्थमेतत्। इकार्येषुएककर्तृकेषुपदेषुधातोस्तु
मुन्यात्। इच्छतिभोक्तुं। वष्टिबोक्तुतिवा। शकधषलाग्लाघटस्सलजमसहार्हस्त्यर्थेषुतुमुन्। एषुउपपदेषुधातोस्तुमुन्यात्। शक्रोतिभो
क्तुं। एवंधृष्टोतीत्यादौ। अर्थग्रहणमस्तिनैवसंबध्यते। अनंतरत्वात्। अस्तिभवतिविद्यतवाभोक्तुं। पर्याप्तिवचनेष्वलमर्थेषु। पर्याप्ति
पूर्णता। तद्वाचिषुसामर्थ्यवचनेषुउपपदेषुतुमुन्यात्। पर्याप्तिभोक्तुं। प्रवीणः। कुशलः। पदुरित्यादि। पर्याप्तिवचनेष्वितिक्मि। अलंभ
त्वा। अलमर्थेष्वितिक्मि। पर्याप्तंभंक्ते। प्रभततेहगम्यते। नतुभोक्तुःसामर्थ्यं। कालसमयवलासुतुमुन्। पर्यायोपादानंअर्थोपल
क्षणायां। कालार्थेषुपदेषुतुमुन्यात्। कालःसमयावेलाद्यैरनेहावाभोक्तुं। प्रेषादियहपामिहाबुवर्तते। तेनेहन। भूतानिकालः
पचतीवार्त्ता। ताववचनाञ्च। तावदत्यधिकस्यवक्ष्यमाणाद्यत्रादयःक्रियार्थायांक्रियायांअविध्यतिस्फु। यागार्थयाति। अण्क
र्मणिच। कर्मण्युपपदेक्रियार्थायांक्रियायांवाणस्यात्। ण्वुलोपवादः। कंडिल्लोत्रजति। परत्वादयंकालादीन्बाधते। कंबलदायोत्र
जति। पदरजविशस्पर्शोद्यत्र। अविध्यतीतिनिवृत्तं। पद्यतेसोपादः। रुजतीतिरोगः। विशतीतिवेशः। स्पर्शतीतिस्पर्शः। स्थितीतिस्थि
इतिलुप्तविभक्तिकं। सर्तस्थिरकर्तरिधस्यात्। सरितकालांतरमितिसारः। व्याधिमस्यबलपुचेतिवाच्यं। अतिसारोव्याधिः।

51:

सालो बने दुर्गमो बने

अंतर्भावितपथेऽत्रिसरतिः। कृधिरादिकमतिशयेन सारयतीत्यर्थः। विसारो मत्स्यः। सारो बलं। भावे। सिद्धावस्थायिने धात्वर्थे वाच्ये धातोर्ध्वग्यात्। पाकः। पाकौ। स्फुरति स्फुरत्। तस्योर्ध्वजि। अवयोरैव च आलं स्यात् स्फारः। स्फालः। उपसर्गस्य घञीति दीर्घः। परीहारः। इकः। काशे। उत्तरपदे इंगंतस्येव प्राददीर्घः। नीकाशः। अन्काशः। इकः। किं। प्रकाशः। नोदातोपदेशोति न रदिः। शमः। आचमोदस्तु आचामः। कामः। वामः। विश्राम इति लपणिनीयं। स्वदोजवे। स्यंदेर्ध्वजि। नलोपो वृद्धाभावश्च निपात्यते। स्यदो वगः। अन्यत्र स्यंदः। अवो। दैधौ प्रप्रश्चर्यदिमश्चयाः। अवोदः। अवोक्ते दनं। एधः। इधनं। ओधः। उदनं। अर्थे नलो वृद्धाभावश्च। अकर्तरि च कारकसंज्ञायां। कर्त्तृभिन्ने कारके ध्वञ्यात्। धञि चत्तविकरणयोः। रंजेर्नलोपः स्यात् रागः। अनयोर्किं। रंजत्यस्मिन्निति रंगः। प्रास्पृत इति प्रासः। संज्ञायामिति प्रायिकं। के भवन्तां। भोलध्वः। इत उत्तरं भावे अकर्त्तरि कारक इति कृत्य ल्युयो बहुलमिति यावद्वयमप्यनुवर्तते। परिष्माणारख्यायां सर्वेभ्यः। घञ्। अजया। बोधेनार्थमिदं। एकस्तंडुलनिष्प्रायः। द्वौ शूर्पनिष्प्रावो द्वौ। दारजोरोकर्त्तरि णिलुक्कादापयंतीति दाराः। जारयंतीति जाराः। इडश्च। घञ्। अचोपवादः। उपेय अस्मादधीयते। उपाध्यायाः। अपादाने स्त्रियामुपसंख्यानं तदन्ताच्च वादीषु। उपाध्याया उपाध्यायी। श्रुवायुवर्णनिवृत्तषु। श्रुत्य विभक्तिको निर्देशः। शारो वायुः। करणे घञ्। शारो वर्णः। चित्रीकरणमिह धात्वर्थः। निवित्रियते। आविष्यते। अनेनेति निवृत्तमावरणं। बाहुल्यकार्त्तकरणे क्तः। गौरिवाकृतनीशारः। प्रायेण शिशिरैरुशः। अरुत प्रावरण इत्यर्थः। उपसर्गकवा। घञ्। संयराक्। उपसर्गकिं रवः। अग्निनिस्तनः। शब्दसंज्ञायां। अस्मास्तने स्सस्य भूई न्यादेशः। अग्निनिष्ठानो वर्णः। शब्दसंज्ञायां किं। अग्निनिस्तनति मृदंगः। समिधुद्दुक्। संस्रयते मिश्रयते। गुडादिभिरिति संयावः। पितृविकारोऽप्यविशेषः। संशब्दः। संदावः। श्रिणीभ

77-78

सि. को. ल.
५५

बोधुपसर्गोऽप्रायः। नायः। भावः। अनुपसर्गे किं। प्रप्रयः। प्रणयः। प्रभवः। कथं प्रसावेनाइति प्रकृतो भाव इति प्रादिसमासः। कथं राज्ञो न
यदिति बहुलकारः। बोद्धुः। विज्ञावः। विप्रवः। बोकिं। क्षवः। श्रवः। अवोदोर्निमः। अवनायः। अधोनयनं। उन्नायः। उर्ध्वनयनं। उल्ले
होति। बहुलकारः। प्रेदुस्तस्त्वः। प्रदावः। प्रस्तावः। प्रस्तावः। प्रकिं। इवः। स्तवः। स्त्रवः। निरस्योः। प्रत्योः। निष्पूयते। अर्पादिभिः शिथिलिष्यावो
धान्यविशेषः। अमिलावः। निरस्योः किं। पवः। लवः। उन्मोयः। उन्मोयः। निगारः। उन्मोयः किं। गरः। हृधान्यः। हृदयस्माद्धान्यविषयका दुन्मो
र्ध्वज्यात्। उक्तारो निकावो धान्यस्य निक्षेप इत्यर्थः। धान्ये किं। मिहोत्तरः। पुष्पनिकरः। यज्ञे सामिस्तवः। समेत्य स्तुवंति यस्मिन् देशे चंदे
गाः सदेशः संस्तावः। यज्ञे किं। संस्तवः। परिचयः। प्रस्तोयज्ञे। अयज्ञे इति छेदः। यज्ञे इति प्रकृतत्वात्। प्रस्तारः। अयज्ञे किं। बर्हिषः प्रस्तरः।
मुष्टिविशेषः। प्रथने वा वशब्दे। विपूर्वास्तृणातिर्ध्वज्यात्। अशब्दविषये प्रथने। परस्य विस्तारः। प्रथने किं। तृणाविस्तरः। अशब्दे किं।
यंथविस्तरः। छंदोनामिच। स्त्रइत्यनुवर्तते। विष्टारपंक्तिश्छंदः। विस्तीर्यते स्मिन्नक्षराणीत्यधिकरणे घञ्। ततः कर्मधारयः। छंदोना
मिच। विपूर्वास्तृणातिर्ध्वं तस्य सस्यषत्वं स्याच्छंदोनाम्नीतिषत्वं। उदियहः। उद्ग्रहः। समिमुष्टो। मल्लस्य संयाहः। मुष्टो किं। इव्यस्य सं
ग्रहः। परिण्यो नृणां यन्नाद्येषयोः। परिपूर्वान्नयते निर्पूर्वादिणश्च घञ् स्यात्। क्रमेण द्यूतेऽध्वे च विषयो परिणा। येन शारा न हंतिस
मत्तान्नयते इत्यर्थः। एषोऽन्यायः। उचितमित्यर्थः। द्यूताद्येषयोः किं। परिणयो विवाहः। न्ययोनाशः। परावनुपासयदणः। क्रमप्राप्तस्या
नतिपातोऽनुपासयः। तव पर्यायः। अनुपात्ये किं। कालस्य पर्यायः। अतिपात इत्यर्थः। व्युपयोः शोते पर्यायो। तव विशायः। राज्यापशायः।
पर्याये किं। विशायः। संशयः। उपशयः। समीपशयनं। हस्तादाने च रस्तेय। हस्तादान इत्यनेन प्रत्यासत्तिना देयस्य लक्ष्यते। पुष्पप्रचायः।

रूपमुन्नयः
नि

ने
अनतिक्रमः

२५
पु

परिपाटी अनुक्रमः

हस्तादाने किं। वक्ष्याग्रस्थानां फलानां यस्या प्रचयं करोति। अस्ते ये किं। पुष्पचयश्चोर्येण। निवासधितिवावीरोपसमाधाने धादेः प्रकः। एषु
धिनोतेर्ध्वजः। आदेश्वककारः। उपसमाधानं शशीकरणं। तच्च धात्वर्थः। अन्ये प्रत्ययार्थस्य कारकस्योपाधिभूताः। निवासे। काशी निकायः
चितो। आकायमग्निं विन्वीत। शरीरे। चीयते स्मिन्नस्थ्यादिकमिति कायः। समूहे। गोमयनिकायः। एषु किम्। चयः। चः क इति वक्तव्ये आदेशि
त्वे क्तिर्यद्दुःकादेरेव यथास्यादिति गोमयानां निकेचायः। पुनः। पुनाराशीकरणं इत्यर्थः। संघे चानोत्तराधये। चैर्ध्वजः। आदेश्वकः। सिक्तनिका
यः। प्राणिनां समूहः संघः। अनोत्तराधये किं। स्फुरनिचयः। संघे किं। ज्ञानकर्मसमुच्चयः। कर्मव्यतिहारेण च स्त्रियां। स्त्रीलिङ्गे सावेण च। पत्न्य
स्त्रियामञ्। न कर्मव्यतिहारे। अत्र ऐ च न स्यात्। व्यापकोशी व्यावहासी। अस्मि विधौ सावइत्तुण। अणिष्ठुणः। आदिहृदिः। इत्यन्यनपत्यां। सा
राविणं वर्तते। आकोशे वन्योर्ध्वहः। अवनि एतयोर्ध्वहज्या ब्रह्मापे। अवयाहस्तस्य यात्। अस्मि सव इत्यर्थः। निग्राहस्तेभ्य यात्। बाध इत्यर्थः।
आकोशे किं। अवयहः पदस्य। नियहश्चरस्य। प्रेलिप्तायां। पात्रप्रयाहेण चरति मिहः। परोयज्ञे। उत्तरः। परिग्राहः। स्फुटनयदेः स्वीकरणं। नो
हृधान्ये। हृदितुत्तपंचमी किं। नीवाराः। धान्ये किं। निवारकन्या। क्तिन्विषये पि बहुलकादृशः। प्रवरासं नैतिवत्। अदिप्रयतियोति प्रदुवः।
उद्गायः। उद्गावः। उद्गावः। उद्गावः। कथं पतन्ताः। समुद्गाय इति बहुलकात्। विस्माषाडिरुमुवाः। आरावः। आरवः। आलवः। आलवः। अ
वयहो वर्षप्रतिबंधे। विस्माषेति वर्तते। अवयाहः। अवयहः। वर्षप्रतिबंधो किं। अवयहः। पदस्य। प्रवणिजां। प्रयहर्ध्वजवा वणिजां संबंधिव
त्पत्यार्थः। तुलास्त्रमिति यावत्। तुला प्रयाहेण चरति। तुला प्रयहेण। रस्मो च। प्रयहः। प्रयाहः। हृणोते शब्दादने। विस्माषा इत्येव। प्रावा
रः। प्रवरः। परोक्तवो वज्ञाने। परिस्तावः। परिस्तवः। अवज्ञाने किं। सर्वतो भवनं परिस्तवः। एरत्तु। चयः। जयः। मयादीनामुपसंख्यानं। न पुसके

दिरवां

या तो

सि. को. ल.
१००

रत्न २५ भाषा

कहिनिहयर्थः। सयैवर्षः। स्तोरप्रः। करः। गरः। शरः। यवः। लवः। स्तवः। पवः। हस्तासनयोर्विहरः। अनयोर्विपूर्वात्स्यषत्तं निपात्यते। विह
 रो हस्तआसनंच। हस्तेति किं। वाक्यस्य विस्तरः। ग्रहहृदिनिश्चिगमम्। अश्यात्। घञचोरपवादः। ग्रहः। वरः। दरः। निश्चयः। गमः। वशि
 रण्योरुपसंख्यानं। वशः। रणः। घञर्थकविधानं स्यात्। स्नापाव्यधिहनि युध्यर्थः। प्रस्थः। विघ्नः। द्विचप्रकरणे कलत्रादीनामिति वक्तव्यं।
 चक्रे चिह्नितं। चक्रसः। उपसर्गदः। अश्यात्। घञपोश्च। अदर्धस्त्वस्यात् घञि अपि च। प्रघसः। विघसः। उपसर्गकिं घासः। नोषाच। नो
 उपपदे अदर्धस्यात् अघ्नः। न्यादः। निघसः। व्यञ्जपोरनुपसर्गः। अश्यात्। व्यधः। जपः। उपसर्गदुआव्याधः। उपजापः। स्वनहसोर्वा। अश्यात्।
 क्षेधञ्। स्वन्। स्वानः। हसः। हासः। अनुपसर्गइत्येव। प्रस्थानः। प्रहासः। यमासमुपनिविष्टुवा। एषु अनुपसर्गचयमेरप्या संयमः। संयामः।
 उपयमः। उपयामः। नियमः। नियामः। वियमः। वियामः। यमः। यामः। नौगहनदपठस्वनः। अघ्नस्यात्। निगदः। निगादः। निनदः। निना
 दः। निपठः। निपाठः। निस्वनः। निस्वानः। कणोचीणायांच। नावनुपसर्गचवीणाविषयाच्च कणतरङ्गास्यात्। वीणाहेरणं प्राच्यर्थः। नि
 कणः। निक्काणः। कणः। काणः। वीणायांतु प्रकणः। प्रक्काणः। नित्यं पणः परिमाणे। अश्यात्। मूलकपणः। शाकपणः। व्यवहारार्थं मूल
 कादीनां परिमिगे मुष्टिर्बध्यते सोऽस्य विषयः। परिमाणे किं। पाणः। मदेनुपसर्गः। पिनमदः। उपसर्गदु। उत्सादः। प्रमदसंमदो हर्षः। हर्षकिं
 प्रमादः। समुदोरज्जुपशुषु। संपूर्वाजिः। समुदाये उत्पूर्वश्च प्रेरणे तस्मात्पशुविषयकात् अश्यात्। घञपोरित्युक्ते वदमाचो न। समजः। प
 श्नांसंघः। उदजः। पशूनां प्रेरणं। पशुषु किं। समाजो ब्राह्मणानां। उदानः। क्षत्रियाणां। अक्षपुल्लहा। अक्षत्रादेन देवतं लक्ष्यते। तत्र
 यत्पणरूपेण ग्राह्यं तत्र गलह इति निपात्यते। अक्षस्य गलहः। व्याख्येयः। क्षीमभिसरणं गलहामदी यन्। अक्षपुकिं। पादस्य गहः। प्रज

अ
श्रीः
२००

मिह नः २

ने सत्तेः। प्रजनप्रथमगर्भयहणं। गवामुपसरः। कथमवसरः। प्रसरइति। अधिकरणे पुंसि संज्ञायामिति घः। हः। संप्रसारणं च न्यात्कपविषु निहवः
 अक्षिहवः। उपहवः। एषु किं। प्रकायः। आडिपुदे। आडिपुते स्मिन्निस्थाहवः। युदे किं। आहायः। निपानमाहावः। आडिपूर्वस्य ह्वयतेः संप्रसारणं
 अशृष्टिश्चोदकाधारश्चैवाव्यः। आहावस्तु निपानं स्यादुपकृपत्तलाराये। मोवेनुपसर्गस्य। अनुपसर्गस्य ह्वयतेः संप्रसारणं मश्यात्साव
 हवः। हनश्चवधः। अनुपसर्गइतेर्भावे अश्यात् वध्यादेशश्चांतोदात्तः। वधेन दस्फः। वाहृञ्। घातः। मूर्त्तौ घनः। मूर्त्तिः। काठिप्यं तस्मिन्निमित्ते
 हतेरप्यात् घनश्चादेशः। अघ्नघनः। कथं संधवधनं मानयेति धर्मशब्देन धर्मलक्ष्यते। अंतर्धनो देशः। वाहीक ग्रामविशेषस्य संज्ञेयं। अंत
 र्धणइति पाठान्तरं। अगारे कदेशे प्रघणः प्रघाणश्च। द्वारदेशे द्वो प्रकोष्ठावलितौ। आस्थंतरो बाह्यश्च। तत्र बाह्यंतरे कोष्ठे निपातनमिदं। प्रवि
 राडिर्जनैः पादेः प्रकुर्वणह्वयते इति प्रघाणः। कर्मण्यप्र। पक्षे हृदिः। उद्धृतां त्याधानं। अत्याधानं ह्यपरिस्थापनम्। यस्मिन् काष्ठे अन्यानि का
 निस्थापयित्वा तस्थते तउद्धनः। अधिकरणेऽप्रा। अपघनांगं। अंगं शरीरावयवः। स च हन सर्वः किंतु पाणिः। पादश्च स्यादुः। करणेऽपघ
 नायः। करणे याविदुषु। एषु हतेः करणेऽश्यात् घनादेशश्च। अयो ह्वयतेऽनेन स यो घनः। विघनः। दुघनः। दुघणइत्येकः। पूर्वपदा संज्ञा
 यामिति णत्वं। संज्ञे पाकुमारस्य। दुर्दक्षः। स्तंबे कच। स्तंबे उपपदे हतेः करणे कः स्यादघ्न। अपघ्नघनादेशश्च। स्तंबघ्नः। स्तंबघनः। करणे
 इसेव। स्तंबघातः। परोघः। परोहतेरप्यात् करणे घशब्दः। चादेशः। परिह्वयते नैति परिघः। परेऽघ्नो कयोः। परेरफस्य लोवा स्यात्। घ
 शब्दः। अंकशब्दे वा। पलिघः। पर्येकः। पत्यंकः। इह तत्र तमपो घइति लत्रिमस्य नग्रहणं। व्याख्यानं। उपघ्न आश्रयः। उपपूर्वादेशे तस्यादु
 पधालोपश्च। आश्रयशब्देन सामीप्यं लक्ष्यते। पर्वते नोपह्वयते। सामीप्येन गम्यत इति पर्वतोपघ्नः। संघोद्भागणप्रशंसयोः। संह

सि. को. क.
२०२

ननसंघः। भावेअशउद्वन्यतेउत्कृष्टेज्ञाप्यतेइत्यदः। कर्मण्यप्रगत्यर्थानांबुद्धार्थत्वाइतिज्ञाने। निधोनिमित्ते। समंतान्मितंनिमित्ते। निर्विशेषं
 हन्यतेज्ञाप्यतेइतिनिघाः। वक्ष्यामि। स मारोपपरिणाहइत्यर्थः। इति क्रिः। अयंभावएवस्वभाववा। कर्ममित्यं। नित्यग्रहणात्क्रिमाविषयः।
 अतएवक्रयतेननविग्रहः। उपचरपाकेननिर्हंतंपक्रिमं। डवशउप्रिमां। द्वितोयुच। अयमपिस्वभावाद्भावएव। डवेष्ट। वेपथुः। अययुः। यज
 याचयतविचप्रक्षरक्षानकु। यज्ञः। याज्या। यत्नः। विघ्नः। प्रघ्नः। प्रघ्नवासन्बकालइतिज्ञापकोनसंप्रसारणं। डितंनुविघ्नइत्यत्रगुणनि
 घेधायारक्ष्याः। स्वपाननृ। स्वक्रः। उपसर्गधोक्तिः। प्रधिः। अंतर्हि। उपाधीयतेनेनेरूपपाधिः। कर्मण्यधिकरणेन। कर्मण्युपपदेधोः। किं
 स्यात्अधिकरणेन। जलानिधीयंतेस्मिंजलधिः। स्त्रियांक्तिन्। स्त्रीलिंगेभावादोक्तिन्याहुजोपवादः। अजपोतुपरत्वाद्वाधते। कृतिः
 चितिः। स्तुतिः। स्फापी। स्फातिः। स्फातिकामइतितुप्रामादिकं। कांताद्वालेयणिनिअचइतिवासमाधेयं। अयजिषिस्तस्यःकरणे
 यतेऽनयाश्रुतिः। यजेरिषेयः। इष्टिः। स्तुतिः। अर्च्योदिस्यः। किञ्चिन्नभावदायः। तेननत्वं। कीर्तिः। गीर्तिः। नूनिः। धूनिः। धूनिः। क्वादइतियो
 गविष्मागाक्तिनिद्रस्वः। प्रहृतिः। निचाइतिः। फुल्लिः। चायते। किञ्चिन्निविभावोवाच्यः। अपचितिः। संपददिश्यः। क्षिप्रः। संपत्। विपत्ताआ
 पत्। किञ्चिन्निपीयते। संपत्तिः। विपत्तिः। आपत्तिः। स्थागापापचोभावे। किञ्चन्यादडोपवादः। प्रस्थितिः। उपस्थितिः। संगीतिः। संपीतिः। पक्तिः
 कथमवस्थासंस्थिति। व्यवस्थायामितिज्ञापकात्। उतिभूतिज्जतिसातिहेतिकीर्तयम्। अवृतेत्वरत्नूरा। उति। स्वरार्थवचनं। उदात्तइति
 हिवर्तते। पूतिः। जृतिः। अनयोदीर्घत्वंचनिपात्यते। स्यतेः सातिः। इत्याभावोनिपात्यते। सनातेर्वाजनसन्त्याहत्वंतस्वरार्थनिपा
 त्यतेन। हंतेर्हिनातेवाहतिः। कीर्तिः। अजयजोभावेक्यप्र। इज्या। संज्ञायां समजानिषदनिपतमनविदपुत्रशीडभ्रिणः। समजा

म-

श्रीः
२०२

धा

दिश्यःस्त्रियोभावादोक्त्वाभ्यासचोदात्तःसंज्ञायां। अजेःकपिबीभावोनेतिवाच्यम्। समजंतिअस्यामितिसमन्या। सप्ता। निषीदंस्वर
 स्यानिषद्या। आपणः। निपतंत्यस्यामितिनियस्यापिखिलाभ्रमिः। मन्यतेनयेतिमन्या। गलयाश्वशिरा। विदंतितयाविद्या। स्तया अ
 भिषवः। शय्या। सत्या। ईयतेनयाइत्याशिबिका। कृत्रःशच। कृत्रइतियोगविभागाः। कृत्रःकथय्यात्। कृया। शच। वाक्तिन्। क्रिया। कृतिः
 इच्छा। इषेर्भावेशः। यगभावातिपात्यते। इच्छा। परिवर्थापरिसर्यामगयायद्यानामुपसंख्यानं। शोयक्रनिपात्यते। परिवर्था। पूज्या। प
 रिसर्यापरिसरणं। अत्रगुणेपि। मगअन्वेषणेचुरादावदंतः। अतोलोपाभावेपि। शोयकिणिलोपः। मगया। अतेशोयकिद्वरावस्यदित्वं
 पूर्वभागेयकारनिर्हर्तृदीर्घश्च। अयद्या। जागर्त्तरकारीवा। पक्षेस्तजागरा। जागर्त्ता। अप्रत्ययात्प्रत्ययांतेस्योधातुस्यस्त्रियामका
 रप्रत्ययःस्यात्। चिकीर्षाप्रुत्रकाभ्या। उक्तोश्चहलः। पुरुमतोहलंतास्त्रियामकारस्यात्। ईहा। उहा। युक्तोःकिं। भोक्तः। हलःकिं। नीतिः।
 निष्ठायांसेरइतिवक्तव्यं। नेह। आप्तिः। तितुत्रेतिनेद। दीप्तिः। तितुत्रेधग्रहादीनामितिवक्तव्यं। निगृहीतिः। निपटितिः। धिद्विदादिभ्या
 डु। धिद्विदादिभ्याश्चस्त्रियामडा। जृष्ट। जरा। त्रपुष। त्रपा। भिदाविदारणपवायुम्। भित्तिरन्या। छिदा। मज्जा। अपेसंप्रसारणंवाह
 पा। चिंतिश्रुतिविचिंत्यश्च। अडस्याचोपवादः। चिंता। प्रजा। कथा। कुंवा। चर्चा। आतप्रोपसर्गः। अडस्यात्किनापवादः। प्रदा। उ
 पदा। अदंतरोरुपसर्गवदतिः। अडा। अंतर्दा। व्यासश्चोयुच। अकारस्यापवादः। कारणा। हारणा। आसनश्चअथना। चीद्वंदिविदिभ्य
 श्रुतिवाच्यं। वृटना। वंदना। वेदना। इषेर्निर्वाक्यस्या। अन्वेषणा। परेवा। पर्येषणा। परीक्षिः। रोगास्यायांपुत्रबहुलं। प्रकटिका। प्रवा
 हिका। विचर्विका। कविन्ना। शिरोर्तिः। धात्वर्थनिर्देशेणुबुद्धवक्तव्यः। आसिका। शयिका। इक्षुस्तिपोधाडुनिर्देशः। पविः। पवतिः। वष

द्य

सं

रा

१०२

श्रीगणेश

202

स्वरः ५

पल्लवः

सि. को. क.
२०४

मस्तनरोरितुम्भतस्यपक्षलोपः। नष्टा। नष्टा। रधादित्यश्वेतीपक्षे। नशित्वा। हलादावितिवाच्यं। नेहा। अंजित्वा। ऊदित्वा। द्वेहा। पक्षे अत्का। अत्का। जनसेनेत्यात्वं। स्वात्वा। रानित्वा। धनिस्यतीति। दित्वा। सित्वा। सित्वा। रिक्तत्वा। रधातेर्हिः। हित्वा। जहातेत्यत्किं। हित्वा। हाउत्कहात्वा॥ अदोजधिः। नध्वा। समासेनपूर्वकोल्यपि। अययपूर्वपदेन न जसमासकोल्यबादेशः स्यात्। तुक्। प्रकृत्य। अनजकिं। अकृत्य। पयुदासात्र यणाज्जेह। परमलत्वा। पचतुकोरसिद्धः। पचतुकिचकर्तव्यएकदिशः। शास्त्रमसिद्धं स्यात्। कोसिवत्। इहधत्वं। अधीत्य। प्रत्य। हस्वस्यनितु क्। वाच्यपि। अनुदातोपदेशवनतितनोत्यादीनामनुनासिकलोपावास्याल्यपि। व्यवस्थितविभाषेयं। तेनमांता नियंवा। नांता नियंवा तादीनां चनित्यं। आगत्य। आगम्य। प्रणस्य। प्रणम्य। प्रहृत्य। प्रमत्य। प्रवृत्य। वितृत्य। अदोजधिः। अंतरंगानपि विधीन बहिरंगोपि ल्यबुबाधते। जधि विधौ ल्यबुग्रहणात्। तेन हित्वात्वे अत्वे लदीर्घत्वे अठ इदौ ल्यपिन। विधायप्रदाय। प्रखन्या। प्रस्थाय। प्रक्रम्या। आहृत्वा। प्रदीय। नल्यपि। ल्यपि परेद्युमात्वादेरीत्वं। धट्प्रधाया। प्रमाय। प्रगाय। प्रपाय। प्रहाय। प्रसाय। भिनातिभिनातीत्यात्वं। प्रमाय। निमाय। उपदाय। विभाषालीयते। विलाय। विलीय। णिलोपः। उत्तोर्य। विचार्य। ल्यपिलघुपूर्वात्। लघुपूर्वात्परस्यप रयादेशः स्यात्। ल्यपिविगुणय्या। प्रणमय्य। प्रवेसिदय्य। लघुपूर्वात्किं। संप्रधार्य। विभाषापः। आप्रोतेर्णरयादेशो वा स्याल्यपि प्रापय्य। प्राप्य। क्षियः। क्षिवाल्पपि दीर्घस्यात्। प्रक्षीय। ल्यपि च। वेजो ल्यपि संप्रसारणं न स्यात्। प्रदाय। ज्यञ्च। प्रज्याय। ज्यञ्च। उपयाय। विभाषा परेः। परेर्वाजोर्वा संप्रसारणं स्याल्यपि। तुक्वाधित्वापरचाद्धलदतिदीर्घः। परिधीय। परिध्याय। कथं मुखं श्रीः यादायस्त्वपिति। नेत्रे निमील्य हसतीति। व्यादानसन्मीलनोत्तरकाले पि स्वापहासयोरनुवृत्ते॥ तदंशविवक्षया सधिय २०४

ति आसीक्ष्येण मुल्य। पौनः पुन्येद्यो से पूर्वविषयेण मुल्यस्यात्। क्त्वा। द्वित्यं। स्मारे स्मारे। नमति शिवं। कृत्वा। पायं पायं। भोजं भोजं मला-
श्रावं श्रावं। विष्ममुले। रितिण मुल्यरेणोवादीर्घः। गमंगमं। गमंगमं। विभाषा विष्ममुले रिति तुम्बा। लंसां। लंसां। लासां। लासां। ययस्थि
तविभाषया उपसृष्टस्य निचनुम्। प्रलंसां। जायो विविधिलितियुणः। जागरं। जागरं। ण्यंतस्याप्येवं। नयद्यनाकांक्षे। यकृदेवपपदेपू
र्वकालेयत्वात्तज्ज। यत्र पूर्वोत्तरे क्रिये। तदा क्यम् अपरं नाकांक्षते चेत्। यदयं फलं ततः पठति इह काणमुलेन। अनाकांक्षेति किं। य
दयं फलं तत्र जति ततो धीने। विभाषाये प्रथमपूर्वेषु। आसीक्ष्ये इति नानुवर्तते। एषूपपदेषु समानकर्तृकयोः पूर्वकाले क्त्वाणमु
लोवास्तः। अये भोजं प्रजति। अये कृत्वा। प्रथमं भोजं प्रथमं फलं पक्षे लडादयः। अये फलं। ततो प्रजति। आसीक्ष्ये तु पूर्वविप्रतिषे
धेन नित्यमवविधिः। अये भोजं भोजं। प्रजति। फलं कृत्वा। कर्मण्याकोरोलज्जः खमुज्ज। कर्मण्यापपदे आकोशे गम्या। वोरं कारमा
कोशानि। करोति रुच्चारणं। वोरशब्दमुच्चार्येत्यर्थः। स्वादुभिणमुल्। स्वादुर्येषु लज्जाणमुल् स्यात्। एककर्तृकयोः पूर्वकाले। पूर्वपद
स्य मांतं लंभनिपात्यते। अस्वारी स्वादी कृत्वा फलं स्वादुं कारं फलं। संपन्नं कारं। लवणं कारं। संपन्नं लवणं शब्दो स्वादुपर्यायो। वा
सरूपेण क्त्वापि। स्वादुं कृत्वा। फलं। अन्यथेवं कथमित्यं फलं सिद्धा प्रयोगश्च। एषु लज्जाणमुल्यत्वात्। सिद्धः। अप्रयोगस्य एव सत्तत्त्वं
तल्लज्जर्थत्वात्। प्रयोगानर्हदस्यर्थः। अन्यथाकारं। एवं कारं। कथं कारं। इत्यं कारं फलं। इत्यं फलं इत्यर्थः। सिद्धेति किं। शिरोन्यथा फ
लं फलं। यथातथयोरस्य प्रतिवचनं। लज्जः। सिद्धा प्रयोग इत्येव। अस्युया प्रतिवचनं। यथाकारमहं सोक्ष्य तथा कारं सोक्ष्य किं
वानेन। कर्मणि रुशि विदोः सा कृत्या। कर्मण्यापपदेण मुल् स्यात्। कन्यादशविरयति। सर्वाः कन्या इत्यर्थः। आक्षेपावदं भोजयति।

सि. को. ह.
२०५

५

यंयंत्राख्यंजानाति। लभतेविचारयतिवा। तं सर्वं सोजयतीत्यर्थः। यावत्तद्विंदजीवोः। यावद्देहं कृतं तोयावत्सतेतावदित्यर्थः। या
वत्जीवमधीते। चर्मोदरयोः। कर्मणी सेवा। चर्मपूरं स्तणाति। उदरपूरं कृते। वर्षप्रमाणं उल्लोपश्चास्यान्यतरस्यां। कर्मण्युपपदे
रणमुल्स्यात्। उकारलोपश्चवा। समुदायेन वर्षप्रमाणे गम्ये। गोप्यदप्रं चशेदेवः। गोप्यदपूरं। अस्यतिर्किं। उपपदस्य मासत्वा। म
धिका। बिलप्रं। चेलक्रोपे। चेलार्थे कर्मस्य पदेषु कोपेणमुल्स्यात् वर्षप्रमाणे। चेलक्रोपं चशेदेवः। वस्त्रक्रोपं। वसनक्रोपं।
निमलसमूलयोः कषः। कर्मणीत्येव। कषादिषु नुप्रयोगे वक्ष्यति। अत्र प्रकरणे पूर्वकाल इति न संबध्यते। निमलकार्यं कषति स
मूलकार्यं कषति। निमलं समूलं कषतीत्यर्थः। एकस्यापि धात्वर्थस्य निमलादि विशेषणसंबंधात्तदः। तेन सामान्यविशेषसा
वेन विशेषणविशेष्यभावः। शुक्लचूर्णं कृत्स्नं शुष्कं। एषु कर्मस्य पिपेणमुल् शुक्लपेषं पिनुष्टि। शुष्कपिनष्टीत्यर्थः। चूर्णपेषं कृ
क्षपेषं। समल्लक्षितजीवेषु हस्तकृत्स्नयहः। कर्मणीत्येव। समल्लक्षितं हेति। अकृतकारं करोति। जीवग्राहं गृह्णाति जीवतीति जी
वः। इयुपलक्षणः कः जीवतं गृह्णातीत्यर्थः। करणहन्। पादघातं हंति पादेन हंतीत्यर्थः। यथाविध्यतु प्रयोगार्थः सन्नित्यस्या
सार्थोपयोगः। पिचधातुसंबंधे तु हिं सार्थानां चेति वक्ष्यते। स्नहनेपिषः। स्नित्यते येन तस्मिन्करणे पिपेणमुल् उदपेषं
पिनष्टि। उदकेन पिनष्टीत्यर्थः। हस्तवर्तितग्रहोः। हस्तार्थकरणे। हस्तवर्तितवर्तयति। करवर्तं हस्तेन गुलिकं करोतीत्यर्थः। हस्तग्रा
हं गृह्णाति। करग्राहं। पाणिग्राहं। स्वपुषः। करणइत्येव स्वदस्यार्थग्रहणं तेन स्वरूपे पर्यायी विशेषपुचणमुल्। स्वपेषे पुष्ठाति श्रीः
धनपेषं। गोपेषं। अधिकरणबंधः। चक्रबंधं च भ्राति। चक्रं बभ्रातीत्यर्थः। संज्ञायां। बभ्रातणमुल् संज्ञायां। क्रौंचबंधं बद्धः २०५

मयूरिकाबंधं बद्धः। अल्लिकाबंधं। बंधविशेषाणां संज्ञा एताः। कर्त्रो जीवपुरुषयोर्न शिवहोः। जीवनाशं नश्यति। जीवानश्यती
त्यर्थः। पुरुषवाहं वहति। पुरुषो वहतीत्यर्थः। उर्ध्वशुषिपूरोः। उर्ध्वकर्त्तरि। उर्ध्वशोषं शुष्यति। वृक्षादिकृर्ध्व एव लिखनं शुष्यतीत्यर्थः। उ
र्ध्वपूरं पूरयते। उर्ध्वमुख एव घटादि वर्षादिकादिना पूरणीभवतीत्यर्थः। उपमाने कर्मणि च। चाल्कर्त्तरि। घटनिधायं निहितं तलं घटमिव
सुरक्षितमित्यर्थः। अजकनाशं नश्यति। अजकद्वेन हृदस्यर्थः। कषादिषु यथाविध्यतु प्रयोगः। यस्यास्य मुलुक्तः स एवानुप्रयुक्तव्यस्य
तथैवादाहते। उपदंशस्तृतीयायां। इतः प्रवृत्तिपूर्वकाल इति संबध्यते। तृतीया प्रवृत्तीत्यन्यतरस्यामिति वा समासः। मूलकोपदंशं क
तं मूलकेनोपदंशं दृश्यमानस्य मूलकस्य कृत्स्नं शक्तिं करणत्वात्तृतीया। यद्यपि उपदंशि नासह नशाब्दः संबध्यः। तथापि अर्थोऽस्यैव कर्मत्वा
त्। एतावत्तेव सामर्थ्येन प्रत्ययः समासश्च तृतीयायामिति वचनसामर्थ्यात्। हिं सार्थानां च समानकर्मकाणां। तृतीयांते उपपदेः तु प्रयोग
धातुना समानकर्मका हिं सार्थाः समुल्स्यात्। दंडोपघातं गाः कालयति। दंडेनोपघातं। दंडनाडं। समानकर्मकाणां किं। दंडेन चोरमाहृत्य
गाः कालयति। सप्तम्यां चोपपीडं कर्षः। उपपूरं वेभ्यः पीडादिभ्यः सप्तम्यंते तृतीयांते चोपपदेणमुल्स्यात्। पाश्वीपपीडं शोते। पाश्वीयो
रुपपीडं। पाश्वीस्यामुपपीडं। ब्रजोपरोधं गाः स्थापयति। ब्रजेन ब्रजे उपरोधं गाः स्थापयति। पाण्डुपकर्षं धानाः संगृह्णाति। पाणापुपक
र्षं। पाणिनोपकर्षं। समासो। तृतीयासप्तम्योर्धितोर्णमुल्स्यात्। संनिष्कर्षगम्यमाने। केशग्राहं युध्यते। केशेषु गृहीत्वा। हस्तग्राहं। ह
स्तेन गृहीत्वा। प्रमाणात्। तृतीयासप्तम्योर्धित्येव लुक्। लुक्। अत्रोपलोत्कर्षं। अपासानपरीसायां। परीसास
रा। शय्योऽप्ययं धावति। द्वितीयायां च परीसायामित्येव। यष्टिग्राहं युध्यते। लोष्ठग्राहं। अधपुरोपमुल्। पुरीउद्यमने इत्यस्येव।

इति व्याकरण परिभाषा समाप्ता ।

✓
141
14 (D)

+

ननेकांतत्वेनेकाल्वादेवौशादीनां सर्वादेशत्वविधानेनेकाल्त्वेनेशिङ्ग्रहणं नार्थमत आह ७ शिङ्ग्रहणं ज्ञापकं। तेनार्चणं सत्त्वादिर्न सर्वादेशत्वं ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ व्याख्यानतो विशेषप्रतिपत्तिर्न हि संदेहादलक्षणं १ न हि कार्यो निमित्तयानां श्रीयते २ कार्यमनुभवन्नेव कार्यो निमित्तत्वेन न श्रीयते ३ इतरेतराश्रयाणि कार्याणि क्रियन्ते ४ यदागमास्तदुणीभूतास्तद्ग्रहणेन गृह्यन्ते ५ निर्दिश्यमानस्यादेशाभवन्ति ६ ननु बंधकृतमनेकाल्त्वं ७ वर्णाश्रयेनास्ति प्रत्ययलक्षणं ८ क्वचिदेकदेशोऽप्यनुवर्तते ९ अर्थवद्ग्रहणेनानर्थक्यग्रहणं १० नवर्णग्रहणेषु ११ भाव्यमानोऽसुखवर्णान् गृह्णाति १२ यस्मिन्विधिसदृशवल्ग्रहणे १३ विधिविधानविधिभाजां त्रयाणां सन्निपातेन तदंतविधिः १४ सन्नियोगविशिष्टानां सहवाप्रवृत्तिः सहवानिचरतिः १५ उणादयोऽप्युत्पन्नानि प्रातिपदिकानि १६ सर्वोद्देशो विभाषैकवद्भवति १७ उदित्सवर्णं गृह्णाति न सेवर्णमात्रं प्रकृतिवदुक्तकरणं भवति १८ विकरणेभ्यो नियमो बलीयान् २० सकृदुक्तो विप्रतिषेधे यद्वाधितं तद्वाधितमेव भवति २१ पुनः प्रसंगविज्ञा २२ अंतरंगवहिरंगयोरंतरंगबलवत् २३ उत्तयनिर्देशोऽपंचमी निर्देशो बलीयान् २४ सर्वविधयः छंदसि विकल्प्यन्ते २५ प्रत्ययग्रहणे यस्मात्सविहितस्तदादेस्तदंतस्य ग्रहणं २६ स्त्रीप्रत्यये चानुपसर्जनेन २७ संज्ञाविधौ प्रत्ययग्रहणे तदंतविधिर्नास्ति २८ प्रातिपदिकग्रहणे लिंगविशिष्टग्रहणं २९ विसक्तो लिंगविशिष्टग्रहणं ३० सूत्रे लिंगवचनमतंत्रं ३१ नञि वमुक्तमन्यसदृशाधिकरणे तथास्यार्थगतिः ३२

नन्वेवमपिकविषयेणोपि स्यात्तिरत आह ॥ नानुबंधः

अवदातं मुखं अत्र पलोपोतसंभ्राते कृते
अदायिनिधुसंज्ञाप्रतिषेधो न स्यात् ॥ ६९ ॥
चकारसत्त्वेन अनेजंतत्वादायास्यो पलो

परिभाषा

१

गतिकारकोपपदानां रुद्रिः सहसमासवचनं प्राक्कृत्तुनेः ३३ क्वचिदपवादविषयेषु स्वर्गोभिनिविशते ३४ अंतरंगानपिविधीन्बहिरंगेत्यद्वाध
ते ३५ अस्ति च संभवाद्युपपत्त्यं स्यात् ३६ कृत्यल्युट्पुनरुत्तरार्थेषु वासरूपविधिर्नास्ति ३७ सांप्रतिकाभावेभूतसर्वगतिः ३८ नानुबंधरूपमसा
रूपं ३९ लक्षणप्रतिदोक्तयोः प्रतिपदोक्तस्यैव ग्रहणं न तु लाक्षणिकस्य ४० एकदेशविहृतमन्येनैव इवति ४१ क्वचिद्विरुतिरपि प्रकृतिगुह्यति ४२ दास्त्वपि वा
बहुव्रीहौ तदुक्तसंविज्ञानमपि ४३ ताछालिकेषु वासरूपविधिर्नास्ति ४४ पुरस्तादपवादानंतरान्विधीन्बाधते नोत्तरान् ४५ नानुबंधरूपमनेजंत
तुं ४६ नानुबंधनोत्तरत्र ४७ मध्येपवादाः पूर्वान्विधीन्बाधते नोत्तरान् ४८ अनंतरस्य विधिर्वाप्तवति प्रतिषेधो वा ४९ अकृतव्यूहाः पाणिनीयाः
५० कृतमपिकार्ये निवर्तयंति ५१ निरनुबंधकग्रहणेन सानुबंधकग्रहणं ५२ एकानुबंधकग्रहणेन द्व्यनुबंधकस्य ५३ तदनुबंधकग्रहणेन ता
दनुबंधकस्य ५४ स्वरविधौ व्यंजनमविद्यमानवत् ५५ क्रियाविशेषणानां कर्मत्वं न पुंसकलिंगतावा ५६ ग्रहणवता प्रातिपदिकेन तदंत
विधिर्नास्ति ५७ व्यपदेशीवद्भावो प्रातिपदिकेन ५८ समासप्रत्ययविधौ तदंतप्रातिषेधउगिद्वर्णग्रहणवर्ज्यं ५९ सार्थिकाः प्रकृतितो लिंगव
चनान्यनुवर्तते ६० संप्रसारणं तदाश्रयं च कार्यं चलवत् ६१ उभयत आश्रयणेनां तादिवद्भावः ६२ वर्णाश्रये विधौ नां तादिवत् ६३ क

१

द्विहयोगतिकारकपूर्वस्यापि ग्रहणं ६४ समोसांतविधिरनित्यः ६५ संनिपातलक्षणो विधिरमितंतद्विधातस्य ६६ अनिनस्मन्ग्रहणान्य
र्थवता चानर्थकेन च तदंतविधिं प्रयोजयंति ६७ वारणादांगंबलीयः ६८ ओहनादिष्टाहन्वः पूर्वस्तस्य विधिं प्रतिष्ठा निवद्भावः ६९ प्रकृतिग्रहणे
यद्भुगंतस्यापि ग्रहणं ७० असिद्धं बहिरंगमंतरंगे ७१ नाजानंतयेव हि द्वप्रकृतिः ७२ संज्ञापूर्वको विधिरनित्यः ७३ संनिवोगवि
शिष्टानामन्यतरापाये उभयोरप्यपायः ७४ ताछालिकेणैव ग्रहणं भवति ७५ धातोः कार्यमुच्चार्यमाणतत्प्रत्यय एव भवति ७६ तन्मा
ध्येपतितस्तद्ग्रहणेन गृह्यते ७७ अबाधकान्यपि निपातनानि भवन्ति ७८ अंगाधिकारे यद्विहितं तत्तस्य च तदुत्तरपदस्य च ७९ प्रत्येकं
वाक्यपरिसमाप्तिः ८० क्वचित्समुदायेपि वाक्यपरिसमाप्तिः ८१ क्वचिदुभयथा वाक्यपरिसमाप्तिः ८२ अनेदका इह शास्त्रगुणाः ८३
ओपदेशिकप्रायोगिकयोरोपदेशिकस्यैव ग्रहणं ८४ सर्वविधस्य इति विवर्तनीयान् ८५ लुग्विकरणालुग्विकरणयोरलुग्विकरणस्यै
व ग्रहणं ८६ तद्विषयत्ववृत्ते सहशास्त्राणिक्रियंते ८७ अंतरंगानपिविधीन्बहिरंगेत्यद्वाधते ८८ सत्यपि संभवे बाधनं भवति ८९ पर्जन्य
वल्लक्षणप्रतिः ९० गर्भवदावाहो भवति ९१ विधौ परिभाषोपनिष्ठतेनानुवादे ॥ ९२ प्रकृतिग्रहणेण्यधिकस्यापि ग्रहणं भवति ९३

परिभा

२

भंगवृत्तौ पुनर्नूनाव विविधनिष्ठितस्य ९४ पूर्वत्रासिद्धेनैव स्थाननिवत् । उपजातनिमित्तोप्युत्सर्गे उपजनिष्यमाणनिमित्तेनापचादेन बाधते ९५
योगोक्तस्तु निवत् ९६ अप्यासविकारेष्वपवादानोत्सर्गा निधीन्वाधते ९७ पूर्वत्रासिद्धीयमद्विर्वन्ने ९८ अनित्यमागमशासनं ९९ निमि
ताभावेनैमिन्निकस्याप्यभावाः १०० गौणमुख्ययोर्मुख्ये कार्यसंप्रत्ययः १ प्रधानकार्यसंप्रत्ययः २ प्रधानो प्रधान
योः प्रधाने कार्यसंप्रत्ययः ३ उपपदविभक्तेः कारकविभक्तिबलीयसी ४ अवयवप्रसिद्धेः समुदायप्रसिद्धिर्बलीयसी ५ दामादाग्रहणे
अविशेषः ६ सामान्यातिदेशो विशेषास्यानतिदेशः ७ श्रुतानुमितयोः श्रुतसंबधोबलवान् ८ पितृस्वराजित्संबधोबलीयान् ९ वि
धिनियमेसंभवे विधिनेवबलीयान् १० प्रतिपदविधानाद्योगविभागोपरिमान् ११ सर्वधिष्यो लोपविधिर्बलवान् १२ अंत्यबाधेत्यसंदे
शस्य १३ नानर्थकेऽलोत्यविधिः १४ प्रत्ययाप्रत्यययोः प्रत्ययस्येवग्रहणं १५ सहचरितासहचरितयोः सहचरितस्येवग्रहणं १६
यथोद्देशं सज्ञापरिभाषं १७ कार्यकालं सज्ञापरिभाषं १८ गणकार्यमनित्यं १९ संदेहवद्वचनं न योक्तव्यं २० अर्जवशावद्विभक्तिविपरिणामः २१
योगविभागादिष्टसिद्धिः २२ पर्यायशब्दानां गुरुत्वापवचनानां दीयते २३ व्यवस्थितविभाषयापि कार्योणिक्रियते २४ अनिर्दिष्टार्थाः २५

त्यथाः स्वार्थे संचति २५ ज्ञापकसिद्धेन सर्वत्र २६ युगपदधिकरणवचने द्वंद्वः २७ पूर्वधातुः साधनेन प्रयुज्यते पश्चादुपसर्गेण २८ पूर्वधातुरु
पसर्गेण प्रयुज्यते पश्चात्साधनेन २९ समासश्च तद्धिनेषु संबधानमन्यत्र रूढ्यभिन्नरूपाद्यभिन्नरिसंबधेभ्यः ३० इति परिभाषा समा
प्ताः ॥ श्रीशंकराय नमः ॥ शुभं भवतु ॥

इति व्याकरणपरिभाषा समाप्ता ।

✓
141 (D)
14

+